

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

dr. Kardos Dóra

BUDAPEST

2021

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

**A BÜNTETÉSKISZABÁS ELVEI ÉS RENDSZERE, A
BÜNTETÉSKISZABÁSI TÉNYEZŐK
MEGJELENÉSE A JOGALKALMAZÓI
GYAKORLATBAN**

Készítette: dr. Kardos Dóra

Témavezető: Dr. habil. Czine Ágnes egyetemi docens

Budapest

2021

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS

dr. Kardos Dóra

A büntetéskiszabás elvei és rendszere, a büntetéskiszabási tényezők megjelenése a jogalkalmazói gyakorlatban

c. dolgozatához

Dr. Kardos Dóra doktorjelölt témaválasztása egyértelmű, és hézagpótló. A jogalkalmazók, különösen a bírák büntetéskiszabása esetén a súlyosító és az enyhítő körülmények felsorolása és azoknak a megfelelő értékelése a büntető büntetéskiszabás elengedhetetlen és központi része. Azonban nem csak a bírói büntetéskiszabás, de az ügyészi, terhelti, védői indítványtételek, vád és védői oldalról is különös jelentőséget nyer a dolgozat témája.

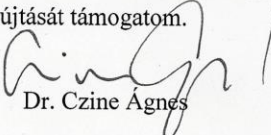
A dolgozatban az eddig kialakult büntetéskiszabási elmélet és gyakorlat bemutatása részletes, nemzetközi kitekintést is tartalmaz. A disszertáció a büntetéskiszabási alapelveket, valamint a bírói gyakorlatban kialakult egyes büntetéskiszabási elveket, is összegzi, elemzi, megjelenítve a szakirodalomban elfogadott szempontrendszert is. A jelölt 2000. év óta az igazságszolgáltatásban, bíróságon dolgozik, 2006. március 1-je óta kinevezett bíró és a büntetéskiszabás során naponta gyakorolja és alkalmazza a büntetéskiszabás törvényi és egyéb norma szinten megjelenő tartalmait. Azonban a jelölt nem elégedett meg a saját tapasztalataival, hanem a dolgozat nagyon értékes része a bírótársaival, első-és másodfokú tanácselnökökkel készített interjú, és ezen interjúknak a feldolgozása, elemzése, valamint az általa vizsgált 100 első vagy másodfokon jogerősen befejezett ügy elemzése, és következtetések levonása. A dolgozat jogtörténeti része hozzájárul a disszertáció komplexitásához. A jelölt az 56. Büntető Kollégiumi vélemény alapján elemzi az enyhítő –és súlyosító körülményeket, de ezen túlmenően vizsgálja azokat a büntető eljárásokat is, amelyekben az enyhítő-és súlyosító körülmények új megvilágítást nyernek.

A dolgozatban felhasznált szakirodalom mellett a releváns hazai és nemzetközi egyéb dokumentumok is megjelennek.

Nagy örömmre szolgál, hogy a komoly felelősséggel, és lekötöttséggel járó munkája mellett elkészült a műhelyvitára, álláspontom szerint megfelelő dolgozat.

A dolgozat megfelel a doktori értekezéssel szemben támasztott formai követelményeknek. Tekintettel arra, hogy a dolgozat a magyar szakirodalomban elsőként tesz kísérletet arra, hogy a teljesség igényével, átfogó jelleggel szintetizálja mindazt, amit napjainkban a büntetéskiszabás ezen megközelítéséről tudunk, ezért véleményem szerint alkalmas arra, hogy a jövőben a témakörrel kapcsolatos kutatások és tudományos munkák kiindulópontja legyen. Az értekezést műhelyvitára alkalmasnak találok, és annak benyújtását támogatom.

Budapest, 2021. 01. 19.

Dr. Czine Ágnes

Tartalomjegyzék

Témavezetői ajánlás	3
Tartalomjegyzék.....	4
I. Bevezetés	7
I.1. Bevezetés és hipotézis	7
I.2. Az alkalmazott kutatási módszerek	8
I.3. A dolgozat felépítése.....	8
II. A büntetés kiszabás alapelvei	9
II.1. Az enyhítő és súlyosító körülmények elhelyezkedése a büntetés kiszabás rendszerében.....	9
II.2. A büntetés kiszabás, mint a bírói döntés része	10
II.3. A büntető kódexekben rögzített büntetés kiszabási alapelvek.....	11
II.4. A bírói gyakorlatban kialakult egyes büntetés kiszabási elvek	20
II.5. A szakirodalomban által megfogalmazott büntetés kiszabási alapelvek	24
II.6. Következtetés.....	25
III. A súlyosító és enyhítő körülmények	26
III.1. A súlyosító és enyhítő körülmények történeti távlatban	26
III.2. Következtetés	32
III.3. A súlyosító és enyhítő körülmények lehetséges csoportosítása	32
III.4. A büntetést befolyásoló fontosabb alanyi tényezők bemutatása	36
III.5. A büntetést befolyásoló tárgyi körülmények.....	56
III.6. Következtetés	61
IV. A büntetés kiszabás intézményi szintjei.....	62
IV.1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata.....	62
IV.1.1. Az Alkotmánybíróság felülvizsgálati jogköre.....	62
IV.1.2. A büntetés kiszabás alkotmányos felülvizsgálatának alapjogi háttere.....	64
IV.1.3. Következtetés	68
IV.2. A Kúria gyakorlata	69
IV.2.1. Az ítélezési gyakorlat egységesítésének kontextusa - a Kúria iránymutatásának áttekintése.....	69
IV.2.2. Következtetés	72
IV.3. A nemzetközi követelményeknek megfelelés kontextusa.....	73

IV.4. A büntetéskiszabás szempontjai az Európai Unió jogalkotásában.....	78
IV.5. Következtetés	80
V. A büntetéskiszabás szerepe speciális eljárásjogi helyzetek során.....	81
V.1. A büntetéskiszabás a fiatalkorúakkal szemben lefolytatott büntetőeljárásban	81
V.2. Néhány gondolat a fiatalkorú bűnelkövetők háttéréről	82
V.3. A fiatalkorúakkal szembeni büntetés célja és rendszere	83
V.4. A fiatalkorúak elleni büntetőeljáráshoz kapcsolódó főbb nemzetközi egyezmények bemutatása	87
V.5. A (előzetes) letartóztatás és a szabadságvesztés végrehajtása fiatalkorúak esetén	88
V.6. Ügyvizsgálat-következtetések	92
V.7. Következtetés.....	97
V.8. Az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén	98
V.9. A kóros elmeállapot, mint a büntethetőség akadálya	99
V.10. Ténykérdés, avagy a megalapozott tényállás alapja.....	100
V.11. A bizonyítékok értékelésének szabadsága.....	101
V.12. Kóros elmeállapot, mint a bizonyítás fő iránya	103
V.13. A büntetőeljárás szabályok tisztázása	105
V.14. Az eljárás elhúzódásának lehetséges okai	106
V.15. Következtetés.....	108
V.16. A büntetéskiszabás elveinek megjelenése a tagállamokban párhuzamosan folyó büntetőeljárásokban, valamint a külföldön tartózkodó terhelt távollétében folytatott eljárásban	109
V.17. A külföldön, fogvatartásban lévő terhelttel szemben indult büntetőeljárás sajátosságai	109
V.18. A bíróság rendelkezésére álló és a vádlott jelenlétét biztosító további rendelkezések vizsgálata	116
V.19. Következtetés.....	117
VI. A büntetőeljárás elhúzódásának értékelése, mint az ügydöntő határozat kötelező tartalmi eleme	117
VI.1. A büntetőeljárás elhúzódása, mint enyhítő körülmény	117
VI.2. A 2/2017. (II.10.) AB határozat	119

VI.3. Büntetőeljárás elhúzódásának megjelölése, mint az ügydöntő határozat kötelező tartalmi eleme	120
VI.4. Következtetés	123
VII. Nemzetközi kitekintés	124
VII.1. Kitekintés a külföldi büntetéskiszabási gyakorlatra	124
VII.2. Az Európa Tanács és az Európai Unió büntetéskiszabási szabályozásának fő elemei	124
VII.3. Példák a nemzeti jogrendszerek megoldásaira	127
VII.4. Összegzés	131
VIII. Az enyhítő- és súlyosító körülmények megjelenése a bírósági ítéletekben	131
VIII.1. A vizsgálat célja.....	131
VIII.2. A vizsgálat módszertana	132
VIII.3. A leggyakrabban előforduló büntetéskiszabási körülmények	133
VIII.4. Elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletekben megjelölt leggyakoribb súlyosító körülmények	134
VIII.5. Az ítélet jegyzőkönyvben rögzített szóbeli indokolása és az írásba foglalt ítélet szinkronitásának büntetéskiszabási kérdései	139
VIII.6. Az ügyészi és védői perbeszédekben megjelenő büntetéskiszabási körülmények	140
VIII.7. A törvényszék, mint másodfokú bíróság büntetéskiszabási gyakorlata	140
VIII.8. A többvádoltas ügyekben a büntetéskiszabás körében jelentkező belső arányosság másodfokú eljárásban történő vizsgálata, korrekciója	144
VIII.9. Következtetések	145
IX. Összegzés	146
X. Irodalomjegyzék	147
XI. Summary	176

I. Bevezetés

I.1. Bevezetés és hipotézis

A büntetés kiszabás körében az enyhítő és súlyosító körülmények bemutatását, majd vizsgálatát választottam témámnak. Ez a jogterület igen sokrétű. Vonatkozik a büntető anyagi, eljárásjogi, büntetés-végrehajtási kérdésekre egyaránt. Számos kiváló tanulmány született már a büntetés kiszabási körülményekről, a gyakorlat ezek megjelölésében, nyomatékuk értékelésében és indokolásában kiforrott.

Ily módon a dolgozatom hipotézise, hogy a jelenleg hatályos szabályozás és gyakorlat megfelelően szolgálja a tisztességes eljárás és részjogosítványainak következetes érvényre jutását, valamint, az új büntetőeljárás törvény által rögzített, ügydöntő határozatok kötelező tartalmi követelményeibe emelt anyagi jogi szabály további biztosítékot jelent a jogbiztonság érdekében. E feltevésnek megfelelően azt vizsgálom, hogy a jogalkalmazói gyakorlatban hatékonyan és teljeskörűen érvényesül-e az előbbi feltételezés.

A fentiekben megfogalmazott hipotézis ellenőrzésének érdekében a tudományterület kiváló elméleti szakemberei által megfogalmazott alapvetések után a jogszabályok, az intézményi keretek által kijelölt büntetés kiszabási alapelvek és mikénti alkalmazásuk problematikáját tekintem át, majd ezek gyakorlati megvalósulását több szempontból elemzem.

Az értekezés megírásának a célja tehát az volt, hogy közelebb hozzam és többféle szemszögből megvilágítsam a bírói ítéletek meghozatala során a büntetés kiszabása kapcsán elvégzett mérlegelő tevékenységet, annak mikéntjét és logikai láncolatát. Megmutassam, az elmélet és a gyakorlat hogyan fedi egymást, melyek azok a speciális területek, ahol még kiemelkedőbb szerepe van az enyhítő- súlyosító körülmények gondos és alapos mérlegelésének, majd az ügydöntő határozatokban rögzített indokolásának.

Külön hangsúlyt fektettem a büntetés kiszabási elvek rendszerezésére, jogtörténeti áttekintésére, valamint a vonatkozó nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások vizsgálatára. Álláspontom, hogy a szakirodalom feldolgozásával és az intézményi keretek meghatározásával kezdődő, majd kitekintés erejéig a speciális eljárások problémájának felvetésével folytatódó elemzés a bemutatni kívánt bírói gyakorlat alapját képezi. Ezen kitekintéseken túlmenően – melyek a dolgozat terjedelme miatt csupán rávilágítás lehet egy-egy büntetőeljárás kérdéskörre – lehet csak a bírói gyakorlat komplexitását megvilágítani, melyre a dolgozat befejező részében kerül sor.

I.2. Alkalmazott kutatási módszerek

A dolgozat elkészítésekor a hagyományos jogtudományi kutatási módszereket alkalmaztam. A kutatás forrásai egyrészt a különböző joganyagok, a kapcsolódó jogszabályok és azok indokolása, másrészt magyar és kisebb részben a külföldi tudományos munkák, kutatási eredmények voltak. A téma feldolgozása során fogalomalkotó és fogalomelemző módszerrel határoztam meg a büntetéskiszabással kapcsolatos fogalmakat és alapvetéseket. A büntetéskiszabás jogszabályi hátterének feldolgozásához a dogmatikai módszert választottam. A választott témám sajátosságaihoz kapcsolódó hazai szakirodalmat csoportosítottam, rendszertanilag elhelyeztem, összehasonlítottam majd az adott téma kapcsán összefoglalásokat tettem, következtetéseket fogalmaztam meg. A jogtörténeti, majd a hatályos szabályozás vizsgálata során foglalkoztam az Alkotmánybíróság, a Kúria és az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntéseivel, valamint a fiatalkorúak büntetőeljárása kapcsán a vonatkozó nemzetközi dokumentumokkal. A dolgozat nemzetközi jogi normákat bemutató részében kutatásom módszertana az elméleti elemzés volt, a törvényszövegek és nemzetközi dokumentumok rendelkezéseinek feldolgozása, következtetések levonása. Ezt követően jogösszehasonlító elemzést végeztem a hazai szabályozással. Az értekezés utolsó részében a bírói gyakorlat bemutatása során empirikus kutatási módszerrel, első- és másodfokon ítélkező bírókkal készítettem interjút. Felhasználtam a beszerezhető bírósági statisztikai adatokat, továbbá jogerősen befejezett ügyek ügydöntő határozataiban rögzített enyhítő- és súlyosító körülmények elemzését és összehasonlítását végeztem el büntető anyagi és eljárásjogi szempontból. Témám összetettsége miatt a fejezeteken belül többféle módszer alkalmazására volt szükség, így módon más-más kutatási módszer vált hangsúlyossá.

I.3. A dolgozat felépítése

A dolgozat első részében az enyhítő és súlyosító körülmények történeti fejlődését mutattam be és elemeztem. Ennek során végig vettem a büntetéskiszabás alapelveit, foglalkoztam a középértékes büntetéskiszabással. Kitértem a büntető kódexekben, a szakirodalomban és a bírói gyakorlatban kialakult büntetés kiszabási alapelvekre, melyeket rendszerbe helyezve mutattam be, majd következtetéseket vontam le. Ezt követően részletesen bemutattam az egyes súlyosító- és enyhítő körülmények történeti alakulását, módosulását, valamint a hatályos jogszabály és bírói gyakorlat által kialakított büntetéskiszabási körülményeket.

Ezen átfogó leíró, elemző és összehasonlító részt követően vettem sorra a büntetéskiszabás során figyelembe veendő intézményi kereteket, úgymint az Alkotmánybíróság, a Kúria

határozataiban megjelenő iránymutatásokat, alapelvi döntéseket. Ennek keretében a büntetéskiszabási tényezők rögzítésének és indokolásának nemzetközi határozatokban rögzített elvárásai mentén elemzem a hazai gyakorlatba történő átültetésének fázisait.

Ezen keretek kijelölését és tartalommal való megtöltését követően fontosnak tartottam néhány büntetéskiszabási körülmény fokozott vizsgálatát annak bemutatására, hogy a büntetés kiszabása nem pusztán mechanikus aktus, annál inkább anyagi, eljárási -és büntetésvégrehajtási területre is kiterjedő komplex logikai és elemző tevékenység, melynek során speciális szabályokkal is tisztában kell lennie a bíróságoknak. Úgy mint a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás speciális kérdésköre, kóros elmeállapotú terhelttel szembeni, illetve külföldön tartózkodó terhelt távollétében folytatott büntetőeljárások során felmerülő büntetéskiszabáshoz kapcsolódó anyagi- és eljárásjogi kérdések áttekintése, tisztázása. Ezen speciális területek izgalmas kalandozások annak bemutatására, milyen sokrétű egy-egy büntetéskiszabási körülmény. Fontosnak tartottam empirikus kutatás útján igazolni az elméleti felvetéseket, ezért a büntetéskiszabásra irányuló vizsgálatom során aktakutatást végeztem és bírakkal készítettem interjút, ennek anyagával a jogszabályi és szakirodalmi környezet vizsgálata során megállapított szempontokat a gyakorlati oldalról nyert tapasztalatokkal és megoldásokkal bővítettem.

Foglalkoztam a 2017. évi XC törvényben kötelező tartalmi elemmé vált eljárás elhúzódsának értékelésével, majd bemutattam a német és angolszász jogban a bírói mérlegelés szerepét, valamint a büntetéskiszabás aktuális kérdéseit.

Szemléltettem a büntetéskiszabás üggyöntő határozatokban történő gyakorlati megjelenését, e körben bemutattam aktavizsgálataim eredményeit, a büntetőügyekben első-és másodfokon eljáró bírókkal készült interjúk kapcsán összefoglaltam az egyes enyhítő - és súlyosító körülmények kiválasztásának, megjelölésének, indokolásának menetét, kiemelve a jó gyakorlatokat, és az ezzel kapcsolatosan felmerült elméleti és gyakorlati problémákat.

II. A büntetéskiszabás alapelvei

II.1. Az enyhítő és súlyosító körülmények elhelyezkedése a büntetéskiszabás rendszerében

Jelen dolgozat ezen fejezetének témája elsősorban az enyhítő és súlyosító körülmények történeti fejlődésének bemutatása, de ezen körülményeknek a büntetéskiszabás rendszerében történő elhelyezkedéséről és szerepéről is szót kell ejtenünk ahhoz, hogy megfelelő képet kapjunk funkciójuk megítéléséhez.

A modern magyar büntetőjog kialakulását hagyományosan a büntettekről és vétségekről szóló 1978. évi V. törvény, népszerű nevén a Csemegi-kódex megalkotásától kezdve számítjuk, hiszen ez volt az első olyan magyar büntető törvény, amely átfogó és rendszerező igénnyel, a kor színvonalához igazítva összefoglalta azokat a büntetőjogi elveket és rendelkezéseket, amely a bírói gyakorlatban, illetve a korábbi kodifikációs kísérletekben már tetten érhetőek voltak. A Csemegi-kódex büntetés kiszabásra vonatkozó része viszonylag szerény és még korántsem olyan kidolgozott ebben a tekintetben a dogmatikája, mint a következő nagy kódex, a Btá. (1950. évi II. törvény) elvrendszere. Ennek ellenére a büntetés kiszabás mai alapelveinek egy részét már megtalálhatjuk ebben a törvényben.

A dolgozat tehát ettől az időponttól kezdődően vizsgálja a jogszabályi környezetet, a bírói gyakorlatot és a tudományos megközelítéseket, korántsem a teljesség igényével, hanem a fő vonalak kiemelésével és a tendenciákra koncentrálva.

A büntetés kiszabás jogi szabályozásának logikáját és ennek vizsgálatát végző tudományos értekezések hagyományos megközelítését alapul véve, mielőtt rátérnénk a súlyosító és enyhítő körülmények fejlődésének tárgyalására, előbb tekintsük át röviden a büntetés kiszabás alapelveinek változását.

II.2. A büntetés kiszabás, mint a bírói döntés része

A büntetés kiszabás egy komplex mérlegelő, alkotó jellegű bírói tevékenység, egy szemlélet, amelyhez a törvény által rögzített büntetés kiszabási szabályok, az ehhez kapcsolódó bírói gyakorlat által kifejlesztett elvek rendszere adja meg a pontos koordináta rendszert.

Az 1961. V. törvény kommentárja a büntető bírói funkcióról máig ható érvénnyel úgy fogalmaz, hogy hármass feladatot foglal magában: az elkövetett bűncselekmény valódi tényállásának bizonyítás felvétel útján történő megállapítását; a bűnösség kérdésének az eldöntését és a cselekménynek a megfelelő, törvényes minősítését; végül a büntetés kiszabását. A büntetés kiszabása a büntetésnek a bűncselekmény következményeként, annak elkövetőjével szemben történő bírói megállapítása.¹ Kádár Miklós úgy határozta meg ezen bírói funkció lényegét, hogy a büntetés kiszabás a bíróságnak az a tevékenysége, amellyel a törvényben a cselekményre megállapított büntetési keretek között az elkövetett konkrét bűncselekményért a büntetést megállapítja, vagyis a büntetés kiszabás a bírói döntés része.²

¹ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 309. oldal

² Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966, 777. old

A büntetéskiszabás prioritásainak a meghatározásával némiképp adós maradt a jogtudomány, de – egyetértve Pápai-Tarr Ágnessel³ – ezen alapelvek rendszerezésére nézve önként adódik a következő felosztás:

- a büntető törvényekben rögzített büntetéskiszabási elvrendszer,
- a bírói gyakorlatban kialakult büntetéskiszabási elvek,
- a szakirodalom által kialakított büntetéskiszabási elvek.

II.3. A büntető kódexekben rögzített büntetéskiszabási alapelvek

Az elemzéshez öt büntető kódexünket vettük alapul: az 1978. évi V. törvénycikket (a továbbiakban: Csemegi-kódex), a büntető törvénykönyv általános részének szabályait tartalmazó 1950. évi II. törvényt (a továbbiakban: Bt.), a Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvényt, amely az első teljes szocialista büntető kódexet tartalmazta, valamint az 1978. évi IV. törvényt és a 2012. évi C. törvényt.

Az törvényi elvek megállapítása érdekében a legpontosabb megfogalmazást maguk a törvények tartalmazzák, így végezzünk egy gyors áttekintést.

A Csemegi-kódex elvülhetetlen érdeme, hogy a határozott büntetési tételek meghatározásával megadta azokat a kereteket, amelyeken belül a büntetéskiszabás érvényesülhet és egy fontos elvet, a középértéket tette meg vezérfonalként a büntetés kiszabásához, ez utóbbi némiképp áttételesen. A kódex szerint „[a] büntetések kiszabásánál figyelembe veendő a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények. Ha a súlyosító körülmények, - számuk vagy nyomatékuk tekintetében tulnyomóak: a büntetésnek az elkövetett cselekményekre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó. Ha pedig az enyhítő körülmények tulnyomóak: cselekményre a megállapított büntetésnek legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó.”⁴ A törvény magyarázóí rámutattak, hogy ezáltal lényegében a középérték elvét fogalmazta meg a Csemegi kódex.⁵ A kódex VIII. fejezetében a bűnhalmazat tekintetében tartalmaz még egyes, részletesebb szabályokat, amelynek szintén máig ható vonatkozásai vannak.

³ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 106-116. oldal

⁴ 1978. évi V. törvény 89-91. §

⁵ Békés Ádám: A Csemegi-kódex büntetéstani tételei tovább élnek- e a jelenlegi büntetéskiszabási gyakorlatban?, Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Dialóg Campus, Budapest, 2020, 74. old.

A Csemegi-kódex indokolása továbbá egy fontos büntetéskiszabási elvet is rögzített (lásd később részletesen). A törvényjavaslat indokolása szerint „a törvényhozó nem lehet képes mindezen körülményekre és viszonyokra kiterjedő büntetési scálát előre megállapítani, s ha azt tenné, azon veszélynek volna kitéve, hogy vagy a fölötte enyhe eseteket tartván szem előtt, a megállapított büntetési tételek elégtelenek vagy ellenkező esetben túl szigorúak lennének. A rendszer ezen alapeszméjétől nem lehet megtagadni az igazságos retributiora törekvést, mely föltételül ismeri, hogy a büntettnak és büntettesnek a konkrét esetben nyilvánuló individuálitása szerint állapítandó meg a büntetés; és épen ez okból nem meri azt az erre befolyással levő valamennyi viszonyt át nem tekinthető törvényhozóra bízni.”⁶

Mindezek ellenére a Csemegi-kódexnek a büntetéskiszabás elveire vonatkozó része még szegényesebb, mint a hetvenkét évvel későbbi, szocialista fél törvénykönyv, a Btá. szabályozása. A Btá. (1950. évi II. törvény) már külön fejezetet szentel a büntetéskiszabásnak és az ott megfogalmazott elvek a mai napig – kisebb módosulással alkalmazandók maradtak és a későbbi kódexek az ott megfogalmazott álláspontot magukévá tették. Meg kell jegyezni, hogy sem ebben a kódexben, sem a következőben nem szerepel azonban a középérték elve, mert azt a Csemegi-kódex után legközelebb csak az 1998. évi LXXXVII. törvény 18. §-a vezette be. A büntetéskiszabás célja ugyan némileg változott a büntető törvénykönyvekben, de a büntetéskiszabás elvrendszere lényegében ugyanaz maradt: a büntetési kereteket a törvény határozza meg, a büntetési célok szem előtt tartásával a konkrét büntetést ezeken a kereteken belül kell a bírónak kiszabnia. Az orientációt pedig a szubjektív és objektív társadalomra veszélyesség, a bűnösség foka és a bűnösségi körülmények adják meg.

A szocialista szemléletű Btá. elvei szerint „[a] büntetést a dolgozó nép védelme érdekében, az elkövető megjavítása és nevelése, továbbá általában a társadalom tagjainak a bűnözéstől való visszatartása végett kell alkalmazni. A büntetést - általános céljának szem előtt tartásával - a törvény által megszabott kereten belül olyan mértékben kiszabni, amely igazodik a büntett társadalmi veszélyességéhez és az elkövető egyéniségéből a társadalomra háruló veszélyhez, megfelel az elkövető bűnösségének, valamint az elkövető terhére, illetőleg javára egyébként figyelembe jövő körülményeknek és az okozott sérelemnek is (büntetés súlyosbító és enyhítő körülmények.)”⁷

A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy az elkövető megjavítása és nevelése, mint büntetési cél az alapvetően megtorló jellegűnek tekintett Csemegi-kódex indokolásában is

⁶ Az 1978. évi V. törvénycikk indokolása: a magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről, 48. oldal

⁷ A büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény 50. § (1)-(2) bekezdés

megjelenik. „Nem akarhatjuk, hogy a börtönökből testi és lelki nyomorékok jussanak ki, s a helyett, hogy a megjavult bűnösök a társadalom hasznára váljanak: a nyomorékok terhére legyenek a községeknek és a népnek.”⁸

A későbbi Btk. már a nevelés, mint büntetési cél rögzítésével óvatosabban bánik és a „megjavítás” valamivel visszafogottabb megfogalmazását használta. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény kimondta, hogy „[a] büntetés célja: a társadalom védelme érdekében a büntett miatt a törvényben meghatározott joghátrány alkalmazása, az elkövető megjavítása, továbbá a társadalom tagjainak visszatartása a bűnözéstől.[...]. A büntetést - céljának (34. §) szemelött tartásával - a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a büntett és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez.”⁹

Az újabb büntető törvénykönyv (az 1978. évi IV. törvény) már nem is hangsúlyozza a nevelés és az elkövető megjavításának célját, hanem egyértelműen és először rögzíti, hogy a büntetés joghátrány. Mindez azt a hatást keltheti, hogy a büntetés személyiségfejlesztő hatásáról a jogalkotó lemondott és inkábbba megtorlásra helyezte a hangsúlyt. A Btk. 37. §-hoz fűzött indokolása azonban kifinomultabban fogalmazva rögzíti, hogy „[a] szocialista büntetőjog elsősorban az elkövető megjavítására, mint a legkívánatosabb eredményre törekszik. Tapasztalati tény azonban, hogy ez a törekvés az elítéltek egy részénél nem vezet sikerre. Emiatt azt a módot sem tagadjuk, ha az elítélt csupán az újabb büntetéstől tartva tartózkodik a további bűnelkövetéstől. Ez a büntetés visszatartó hatása.” Ezen Btk. rendelkezései szerint tehát „[a] büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el.[...] A büntetést - céljának (37. §) szem előtt tartásával - a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez.”¹⁰

A hatályos, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 79. §-a már egyértelműen a prevencióra helyezi a hangsúlyt az egyéni és az általános megelőzésre. Eszerint „[a] büntetés

⁸ Az 1978. évi V. törvénycikk indokolása: a magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről, 47. oldal

⁹ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 34. § és 64. § (1) bekezdés

¹⁰ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 37. § és 83. §

célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. [...]"

A büntetéskiszabás elvei lényegében változatlanok maradtak azzal, hogy a középérték elve már a kódex eredeti szövegében is szerepel és nem csupán utólagos novellával került be, mint az előző büntető kódex esetében. „A büntetést az e törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez.[...] Határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középértéke irányadó. A középérték a büntetési tétel alsó és felső határa összegének fele.[...] Ha e törvény a büntetés kiszabása esetén a Különös Részben meghatározott büntetési tételek emelését írja elő, a (2) bekezdésben meghatározott számítást a felemelt büntetési tételekre tekintettel kell elvégezni.[...] Ha a bíróság szabadságvesztést szab ki, a büntetés mértékét a végrehajtás felfüggesztése, illetve a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a figyelmen kívül hagyásával állapítja meg.”¹¹

A törvényszövegekből végül tehát a következő elvek szűrhetők le¹²:

– *A büntetést a büntetési tételkereten belül kell kiszabni.* A büntetési tételkeret több szempontból orientáló tényező. Egyrészt az alsó vagy a felső határt átlépni csak a jogalkotó által engedélyezett esetekben lehetséges (pl. halmazati szabályok, kétfokú vagy korlátlan enyhítés), másrészt a törvényi tételkerethez képest kell megállapítani a középértéket.

– *A büntetést a büntetési cél szem előtt tartásával kell kiszabni.* A büntetési célok mint láthatuk részben változtak az egyes kódexekben. A Csemegi-kódex minden modernsége ellenére megtorló jellegűnek minősíthető, amely a tizenkilencedik század büntetőpolitikai szemléletét tükrözte, hiszen a büntetések központjában a szabadságbüntetések állnak és nem vették figyelembe az elkövetők kapcsán az esetlegesen felmerülő speciális preventív lehetőségeket. Vámbéry Rusztem a későbbiekben ezzel ellentétben a Csemegi-kódex által hangsúlyozott megtorló jelleg mellett a speciális prevenciót helyezte előtérbe, mivel álláspontja szerint „az a büntetés, amely büntett, és a tettes egyéni sajátosságaihoz nem alkalmazkodik, nem differenciálja a büntetést a hatás szerint, amit el kíván érni vele”.¹³

A szocialista kódexek a megtorlást nem tekintették büntetési célnak. A Btá. és az 1961. évi V. törvény még hangsúlyozta az elkövető nevelését és megjavítását, valamint a társadalom többi

¹¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 80. § (1)-(4) bekezdés

¹² Pápai Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 108-112. oldalak

¹³ Békés Ádám: A Csemegi-kódex büntetéstanai tételei tovább élnek- e a jelenlegi büntetéskiszabási gyakorlatban?, Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Dialóg Campus, Budapest, 2020, 71. old.

tagja szempontjából a bűncselekmény elkövetésétől történő visszatartást, de a büntetési célok hangsúlya az 1978. évi IV. törvényben és a hatályos Btk-ban már annak megelőzésére helyeződött át, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekmény kövessen el. Kádár Miklós a büntetés céljait egy hármass rendszerben tárgyalta az akkor hatályos 1961. évi V. törvényre alapozva: a társadalom védelme, a speciális prevenció (nevelés), valamint a generális prevenció (a társadalom tagjainak visszatartása a bűnözéstől). A speciális prevenció tekintetében a halálbüntetés mellett úgy érvelt, hogy vannak, akiket végleg ki kell iktatni a társadalomból és nincs esély a nevelésükre. A generális prevenciót pedig azzal védte, hogy nem azonos az elrettentéssel. „Míg az elrettentés merőben a büntetéstől való félelem felkeltésére irányul, addig a szocialista büntetőjog a büntetéstől nemcsak a büntetett, hanem a társadalom többi tagja irányában is nevelő hatást vár.”¹⁴

A hatályos Btk. ugyancsak a társadalom védelme érdekében a speciális és a generális prevenciót határozta meg büntetési célként, vagyis ebben a tekintetben nem tér el az 1978. évi IV. törvénytől. Mellőzi ugyanakkor annak kimondását a büntetési cél definiálásának a körében, hogy a büntetés a törvényben meghatározott joghátrány. Belovics Ervin álláspontja szerint a speciális és a generális prevenció egymást erősítő hatású és a kiszabott büntetés akkor tekinthető megfelelőnek, ha nemcsak az egyént, hanem a társadalom többi tagját is visszatartja. A büntetés-kiszabás és büntetési célok hatékony érvényesítése esetén a jogalkotás, a bűnüldözés, az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás összefüggő intézményrendszerét szem előtt kell tartani. Nem sokat ér ugyanis az olyan büntetés, amelynek elkerülhetőségében alappal lehet bízni, de az sem, amely túl szigorú vagy túl enyhe, illetve amelynek a végrehajtása hatástalan.¹⁵

A büntetés céljával kapcsolatban ki kell térni arra, hogy a magyar büntetőjog a tettarányos felelősség elvét követi. A büntetési célok elérése érdekében tehát a büntetéssel szemben támasztott legfontosabb követelmény az arányosság. Az arányosság követelménye komplex fogalom, amely elsősorban tett-arányosságot, de az elkövető személyiségéhez, a cselekmény társadalomra veszélyességéhez, valamint több elkövető esetén az egymáshoz képest viszonyított belső arányosságot is jelenti. Az arányos és igazságos büntetés szolgálatában a nevelés kisebb hangsúlyt kap.¹⁶

¹⁴ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966, 775. old

¹⁵ Belovics Ervin: Büntetőjog I. Általános rész, Budapest, 2017., HVGORAC Lap és Könyvkiadó Kft., 551. oldal

¹⁶ Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVGORAC, Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2020, 272-273. oldal

– *A cselekmény társadalomra veszélyességének a figyelembe vétele.* A büntetés úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a cselekmény társadalomra veszélyességéhez. A Csemegi-kódex ezt a körülményt még nem emeli ki, de a Btá. már úgy fogalmaz, hogy „a büntett társadalmi veszélyességéhez” kell igazítani a büntetést. Az 1961. évi V. törvény lényegében ugyanígy határozza meg az elérendő célt, de a 1978. évi IV. törvény már a „bűncselekmény” kifejezést használja, feltehetően azért, mert a büntett-vétség felosztás miatt a „büntett” fogalom már foglalt lett és csak a súlyosabb bűncselekményeket jelöli. A hatályos Btk. tovább lép és konkrétabban fogalmaz, már a „bűncselekmény tárgyi súlyáról” beszél. A jogirodalomban a bűncselekmény tárgyi súlyát és a társadalomra veszélyességét rokon fogalomként kezelik¹⁷ és ennek megfelelően absztrakt és konkrét társadalomra veszélyességről is beszélnek.¹⁸

A bűncselekmény tárgyi súlya absztrakt és konkrét értelemben ugyancsak vizsgálandó. A hatályos Btk. indokolása szerint „[a] jogalkotó a büntetési tételkeretek meghatározásakor értékeli az adott bűncselekmény típus társadalmi kockázatát, lehetséges hátrányos következményeit, azaz dönt arról, hogy az egyes bűncselekményeknek milyen tárgyi súlyt tulajdonít. Ezért, amikor a törvény a büntetés kiszabásának elvei körében a bűncselekmény tárgyi súlyáról szól, akkor ez alatt nem a bűncselekmény - a jogalkotó által már értékelt és a különös részi tételkeretben megjelenített - absztrakt tárgyi súlyát, hanem az elkövetett bűncselekmény konkrét súlyosságát érti.”¹⁹ A bűncselekmény tárgyi súlyát általánosságban tehát a jogalkotó már értékelt akkor, amikor meghatározta a büntetési nemet és a büntetési tételkeretet. A megvalósult deliktum konkrét tárgyi súlyát azonban a bíróságnak a büntetés kiszabása során kell meghatároznia. Belovics Ervin szerint a bűncselekmény konkrét tárgyi súlyát lényegében annak következményei befolyásolják, vagyis azon objektív körülmények, amelyek a bűncselekménnyel ok-okozati összefüggésben jöttek létre. Például a súlyos testi sértés esetén a védett jogtárgyat kisebb mértékben sérti, ha a 8 napos gyógytartamot csak egy-két nappal haladja meg a tényleges gyógyulás szemben azzal a sérüléssel, amely csak egy hosszabb gyógykezelés után, több hónap után gyógyul meg teljesen.²⁰

- *A bűnösség fokának figyelembe vétele.* A bűnösség a büntetőjogi felelősségre vonás nélkülözhetetlen feltétele. A Csemegi-kódex óta a büntetés kiszabásának elvei között törvénykönyveinek a „bűnösség foka” kifejezést használják a Btá. kivételével, ahol csak magára a bűnösségre utal a szöveg. A bűnösség fokát a jogalkotó értékeli azáltal, hogy a

¹⁷ Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVGORAC, Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2020, 274. oldal

¹⁸ Pápai Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 110. oldal

¹⁹ Indokolás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 80. §-ához

²⁰ Belovics: i.m. 554. oldal

gondatlan elkövetés kivételes alakzat, másrészt, hogy ha a gondatlan elkövetést büntetni rendeli, akkor ahhoz enyhébb büntetést rendel.²¹ A szándékosságnak két különböző foka van (dolus directus, dolus eventualis) és a gondatlanságnak is (luxuria és negligentia), így ezeket a különbségeket a bírónak kell mérlegelnie, akárcsak az olyan körülményeket, mint a szándék intenzitása, kitartó volta.

- *Az elkövető társadalomra veszélyességének értékelése.* A elkövető társadalomra veszélyességének megítélésakor a személyiség kerül a vizsgálat középpontjába. Így például az elkövetőnek a bűncselekményekhez való viszonyulása. Az üzletszerű vagy bűnszövetségben elkövetés, illetve a visszaesés bűnöző életmódra utal, amely nyilvánvalóan nagyobb veszélyt jelent másokra, mint az olyan elkövető, aki korábban büntetlen volt és csak egy bűncselekményt követett el. Az elkövetőnek a cselekmény utáni magatartása is a személyiség társadalomra veszélyességére utalhat, hiszen a megbánás, a kár megtérítése vagy a jóvátételre irányuló bármilyen más cselekedet jelezheti a társadalomba történő visszailleszkedésre alkalmasságot. Pápai-Tarr Ágnes írta, hogy különösen azokban az ügyekben, amelyeknél a büntetés kiszabása tárgyalás nélkül került, szükséges lenne a nyomozati szakban a személyi körülmények részletes feltárása, hiszen a bírónak nincs ilyenkor személyes benyomása az elkövetőről. Adott esetben ebbe beletartozhat a párfogó felügyelői vélemény beszerzése is.²²

- *Egyéb súlyosító és enyhítő körülmények figyelembe vétele.* Jelen cikk fő témáját ezen körülmények elemzése jelenti, így a későbbiekben önálló fejezetben szó lesz róla, ezért itt csak megemlítjük. A súlyosító és enyhítő körülményeket a Csemegi-kódex sem határozta meg, hiszen ezek kimerítő jelleggel nem is lajstromozhatók és a bírói gyakorlat alakította ki őket.

- *A középérték, mint kiinduló pont.* A törvényben foglalt bünteteskiszabási elvek körében kell tárgyalni véleményünk szerint a középértékből kiinduló bünteteskiszabást is. Ennek kialakulását a Csemegi-kódexre vezetik vissza, bár az 1878. évi V. törvény szövegében ez a terminológia még nem szerepel. A kódex 90-91. §-a szerint: „Ha a súlyosító körülmények, - számuk vagy nyomatékuk tekintetében tulnyomóak: a büntetésnek az elkövetett cselekményekre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó. Ha pedig az enyhítő körülmények tulnyomóak: cselekményre a megállapított büntetésnek legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó.”²³ A királyi Kúria 1885. november 26-án kiadott 49. számú döntvénye szűrte le a büntetés középértékének az elvét, amely szerint „,[m]indezekből önként következik, hogy a büntetési tétel legmagasabb és legalacsonyabb

²¹ Belovics Ervin: i.m. 555. old.

²² Pápai Tarr Ágnes: Alapelvek a bünteteskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 111. oldal

²³ 1878. évi V. törvény 90-91. §

mértéke között oly közepső pontnak kell lennie, mely az esetben alkalmazandó, ha sem a 90. §, sem a 91. § esete nem forog fenn, s amely központból túlnyomó súlyosító körülmények fennforgása esetében a 90. § által megjelölt irányba, túlnyomó enyhítő körülmények esetében pedig a 91. §-ban megjelölt irányban kell a büntetés kimérésénél kiindulni.”²⁴

A középérték a Csemegi-kódexszel együtt élt a Btá. hatályba lépéséig, de ezt követően a büntetőjogi szabályozás a szocializmusban nem írta elő annak alkalmazását és csak 1998-ban jelent meg újra jogszabályi szinten. Mindez nem jelenti azt, hogy teljesen kihalt volna jogi köztudatból. Földvári József így írt erről: „Mivel mind a törvényhozói, mind a bírósági értékelés számokban is kifejezést nyer, az összehasonlítás egyszerűen megtörténhet: minden bűncselekménytípus büntetésének alsó és felső határát meghatározza a törvényhozó. Ez az ő általános értékelésének a megnyilvánulása. A bíró konkrét értékelése már egy meghatározott mennyiségben fejeződik ki. A fentiek szerint a bírói értékelések, a konkrét büntetések mértékének az esetek többségében a törvényi értékelés középértékével kellene egybevágni.”²⁵

A középérték elvét az 1998. évi LXXXVII. törvény emelte újból jogszabályi szintre. A törvény indokolása szerint a szabályozás „a büntetéskiszabási tevékenység kiinduló szempontjaként írja elő az adott tételkeret középértékéhez történő viszonyítást. Ez nem jelenti a tételkeret adta lehetőségek negligálását, vagy szűkítését, nem teszi a büntetési rendszert abszolúte határozottá, és nem hoz létre büntetéskiszabási kényszerhelyzetet sem. A jogalkotó a jelenlegi büntetéskiszabásra vonatkozó elvekben is előírt körülmények és a választható büntetés közötti viszony vizsgálatához ad támpontot. Ha semmilyen számbajöhető körülmény nincs, akkor értelemszerűen ez a viszony sem áll fenn. Ugyanakkor semmi nem zárja ki (a jövőben sem) azt, hogy a bíróság az egyes körülményeket a saját belátása szerint vesse össze, értékelje, hiszen továbbra sem lesznek a körülmények törvényi szinten kimerítően felsorolva, illetve súlyozva. Ebből következően a törvényben a jogalkotó pusztán reális hivatkozási alapot teremt arra, hogy a büntetéskiszabásban megnyilvánuló bírósági értékelés szerinti körülményeket vitassák. Emellett a törvényben tükröződik a jogalkotónak az az elvárása is, hogy a bíróság adjon kimerítő indokolást a tételkeret adta lehetőség kihasználásáról. A törvény rendelkezései nyilvánvalóan nem érintik a jogalkalmazás elvi irányításának a büntetéskiszabási gyakorlat tapasztalatain alapuló megfontolásait.” A törvényhozó feltehetően ezzel az indokolással kívánta kivédeni azt a vádat, hogy a bíróságok mérlegelési tevékenységének mozgásterét a középérték elve szűkíti és a bírói függetlenséget csorbítja.

²⁴ A felső bíróságok gyakorlata, Budapest, 1981. Franklin-Társulat, I. kötet, Büntető döntvények, 119. old.

²⁵ Földvári József: A büntetés tana, KJK, Budapest, 1970., 210. oldal

A szóban forgó szabály azonban csupán egy kormányzati ciklust ért meg annak következtében, hogy a 2003. évi II. törvény 2003. január 14-től kezdődően hatályon kívül helyezte a 1978. évi IV. törvény 83. §-ának (2)-(4) bekezdéseit. A következő kormányváltást követően éledtek fel ezek a rendelkezések a 2010. évi LVI. törvénnyel, és változatlan formában az 1978. évi IV. törvény hatályban lévőig érvényben maradtak.²⁶

A 2012. évi C. törvény, a hatályos kódex, már egyértelműen rögzítette, hogy „[h]atározott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középértéke irányadó. A középérték a büntetési tétel alsó és felső határa összegének fele.” [80. § (2) bekezdés]

A középérték elvének jogszabályi rögzítésével kapcsolatban számos aggály felmerült, nevezetesen, hogy a bírói függetlenséget korlátozza, a jogalkotó ezzel az orientációval megbontja a hatalmi ágak egyensúlyát, a terhelt helyzetét súlyosbítja és súlyosabb büntetés kiszabását eredményezi, stb. Fázsy László álláspontja szerint a középérték figyelembe vételével történő büntetés kiszabás törvénybe iktatása sem a bírói függetlenség korlátozásaként, sem pedig a terhelt helyzetének súlyosbításaként nem fogható fel, mert pusztán annyi történt, hogy a jogalkotó törvényi szinten deklarálta azt a büntetés kiszabási szempontot, amelynek a szem előtt tartása ennek hiányában is a jogalkalmazó bíró kötelessége. Önmagában véve ez az elv nem a súlyosabb büntetés kiszabásának, hanem a kiszabott büntetési tartam tüzetesebb megindokolásának kötelezettségét rója a bíróra.²⁷

Az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos büntető kódexekben rögzített büntetés kiszabási elvek a jogalkalmazók számára kötelezően előírt szempontokat határoznak meg. E körben az eljáró bíró a megalapozott tényállás megállapítását, majd a bűnösség kimondását követően ezen szempontok figyelembe vételével köteles a büntetés/intézkedés nemének megválasztása és mértékének meghatározása során értékelni: az egyedi ügyben felmerült körülményeket, az ügy tárgyi súlyát, a bűncselekmény elkövetése során létrejövő társadalmi kockázatot, az alanyi oldalon jelentkező vádlotti társadalomra veszélyességet, az egyéni és általános megelőzés szerepét, a nevelés és a megtorlás közötti egyensúly egyénre szabott, helyes megválasztását. Mindez olyan komplex feladat, amelynek során a büntetés/intézkedés helyes, a társadalom és az elítélt szempontjából is megfelelő megválasztását álláspontom szerint a bírói pályán eltöltött évek során szerzett tapasztalat nagymértékben elősegítheti. Meg kell jegyezni ugyanakkor azt

²⁶ Fázsy László- Toldiné Kulcsár Mónika: A középérték értékének dilemmája, Jogtudományi Közlöny, LXXI. évfolyam, 3. szám, 2016. március. 156. oldal

²⁷ Fázsy László- Toldiné Kulcsár Mónika: A középérték értékének dilemmája, Jogtudományi Közlöny, LXXI. évfolyam, 3. szám, 2016. március. 157. és 164. oldal

is, hogy egy kellően átgondolt, remekül megindokolt ítéletben kiszabott büntetés sem jelenthet garanciát arra, hogy az valóban eléri a büntetéskiszabási célt. Mindez véleményem szerint semmit sem vesz el a büntetéskiszabási szempontok jelentőségéből. Megfelelő alkalmazásukkal érhető el, hogy a kiszabott büntetés maximálisan megfeleljen a felmerülő egyéni és társadalmi, jogi és szociológiai, vagy bármilyen más téren támasztható elvárásoknak. A megfelelő alkalmazás pedig feltételezi az előzetes elemzése és értékelés hosszú, aprólékos folyamatát. Ennek szükségszerű része a fenti, büntető kódexekben rögzített büntetéskiszabási elvek kellő mélységű ismerete.

II.4. A bírói gyakorlatban kialakult egyes büntetéskiszabási elvek

A büntetéskiszabási tényezők törvényi elveinek áttekintése után vegyük sorra azokat az elveket, amelyek a bírói gyakorlatban alakultak ki.²⁸ Ezek az elvek – több más irányelv mellett, pl. 4. és 15. Irányelv – elsősorban a Legfelsőbb Bíróság 12. számú Irányelvéből (1988. április 1- 1994. március 24. között hatályos), valamint – a korábbi 154. BK állásfoglaláson kívül – a 2013. július 8. óta hatályos 56/2007. Bkv. szövegéből szűrhetők le.

A bírói gyakorlat alapján a következő elveket rögzíthetjük:²⁹

- *A konkrét értékelés elve:* azt jelenti, hogy a büntetéskiszabási tényezőket sosem szabad mechanikusan alkalmazni, hanem mindig a konkrét ügy fényében kell megítélni. A 12. számú Irányelv így fogalmazott: „A bíróságnak az enyhítő és a súlyosító körülményeket sohasem elvont általánosságban kell értékelnie, hanem mint reális társadalmi tényeket, illetve az elkövető személyi tulajdonságait. A bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő okok, a konkrétan ható kriminogén tényezők felismerése a büntetés kiszabásánál is nagy jelentőségű. A bűncselekmény elkövetését közvetlenül elősegítő körülmények felderítése - és a megfelelő keretben végzett személyiségvizsgálat - a büntetéskiszabás körében kiemelkedő fontosságú, amely nélkül nem biztosítható a differenciált büntetéskiszabás. Az elkövető személyiségét mindig a cselekményre vetítve kell vizsgálni.” Az élet és testi épség védelméről szóló 15. számú Irányelv (1988. április 1-2013. július 22. között hatályos) rögzítette, hogy pl. az alacsony műveltségnek, az iskolázatlanságnak, a primitív személyiségnek nincs különösebb nyomatéka, másfelől viszont az indulat hatása alatt elkövetett cselekményeknél az elkövető magasabb műveltségi foka nem értékelhető nagyobb súllyal az elkövető terhére. Így tehát az emberölés esetén a büntetlen előélet és az alacsony műveltségi szint sokkal kisebb súllyal jön figyelembe, mint mondjuk egyes vagyon elleni bűncselekményeknél. Az 56/2007. Bkv. szerint „[a]

²⁸ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 112. oldal

²⁹ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 114-115. oldal

büntetést befolyásoló körülményeket tehát nem elvont általánosságban, nem mechanikusan, hanem a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni, és a határozatban megindokolni.” Vagyis a konkrét értékelés elve a mai napig irányadó elvként megmaradt a bírói gyakorlatban.

- *A relatív értékelés elve*: hasonlít az előző elvhez, de annyiban más, hogy ugyanaz a körülmény egyes esetekben enyhítő lehet, míg másokban például súlyosító, sőt egyes ügyekben közömbössé is válhat.³⁰ A 12. számú Irányelve szerint „[a]z egyébként enyhítő vagy súlyosító körülmény bizonyos cselekmények vonatkozásában közömbössé válhat. A bűnösségi körülmények értékelése tehát nem abszolút, hanem relatív.” Az 56/2007. BkV. ügy fogalmazott, hogy ugyanazon tény más cselekmény vagy más elkövető vonatkozásában közömbös vagy ellenkező hatású is lehet. Például a kiskorú gyermekről való gondoskodás, amely általában enyhítő tényező, súlyosítóvá fordul át, ha éppen a gondozása alatt álló kiskorú sérelmére követi el a terhelt a bűncselekményt.

- *A minőségi értékelés elve*: a bűnösségi körülménynek nem a mennyisége számít, hanem a minősége, vagyis a súlya és a többi körülménnyel együttes értékelése. A 12. számú Irányelv szerint a bűnösségi körülményeket mindig egymással egybevetve, összefüggésükben kell értékelni. Sohasem a számuk, hanem az adott esetre vetített nyomatékuk a döntő a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességének a megítélésénél. Az 56/2007. BkV. lényegét tekintve ugyanezt az elvet fogalmazza meg, amely szerint a büntetést befolyásoló tény nyomatéka annál nagyobb, minél nagyobb mértékben áll fenn az indok, amely miatt a ténynek enyhítő vagy súlyosító hatása van. A bűnösségi körülményeket egymással egybevetve, összefüggésükben kell értékelni. Nem a számuk, hanem az adott esetben meglévő hatásuk a döntő a büntetés meghatározásánál. Azonos jelentőségű enyhítő és súlyosító körülmények egymás hatását semlegesíthetik. Lehetséges, hogy adott esetben egyetlen súlyosító körülmény kioltja több enyhítő körülmény hatását és ennek következtében az enyhítő körülmények fennállása ellenére sor kerülhet akár a büntetési keret felső határának a kiszabására is.

- *A kétszeres értékelés tilalmának elve*, amely a büntetőjog alapelvei közé tartozik és a büntetés kiszabásra is vonatkozik. Az elv abból indult ki, hogy egyetlen releváns körülményt sem szabad többször értékelni és egyetlen lényeges körülmény sem maradhat értékelés nélkül. Ez alól azonban vannak kivételek. A 12. számú Irányelv kifejtette, hogy a kétszeres értékelés tilalma a bűnösségi körülmények értékelésénél is érvényesül. A törvényhozó által tényállási elemként szabályozott avagy súlyosabb, illetve enyhébb minősítést megalapozó körülményt külön értékelni nem lehet. Ez a tilalom azonban nem értelmezhető mechanikusan. Minden olyan

³⁰ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 335. oldal

esetben, amikor a szóban forgó körülmény a minősítéshez szükséges mértéket jelentősen meghaladja, nincs akadálya - a súlyosabb vagy privilegizált minősítés mellett - azt külön súlyosító vagy enyhítő körülményként is értékelni. Ilyen esetekben is szükséges az ítéletben a minősítő és a bűnösségi körülményeket egymástól elhatárolni. Tárgyi vonatkozásban pl. súlyosító körülmény a különösen nagy kár irányösszegét jelentősen meghaladó kárösszeg, míg alanyi vonatkozásban pl. enyhítő az erős felindulásban elkövetett emberölésnél a felindulásnak az e minősítéshez szükséges mértéket meghaladó foka stb. A 56/2007. BKv. szinte szó szerint ugyanezt az elvárást fogalmazta meg a bírói gyakorlat irányában.

- *Az egységes értékelés elve*³¹: A Btk. egységes egész és az abban foglalt jogpolitikai elveknek minden vonatkozásban érvényesülnie kell. Lehetnek tehát olyan körülmények, amelyeket a törvényalkotó minősítő körülményként rögzített egyes cselekmények tekintetében, míg mások ugyan nem szerepelnek minősítő körülményként, vagyis tényállási elemként, de azokat is figyelembe kell venni súlyosító vagy enyhítő körülményként. Hasonló okból az egyes büntethetőségi akadályok megközelítése, de azok meg nem állapíthatósága esetén – pl. jogos védelem, önkéntes elállás vagy önkéntes eredmény-elhárítás – még enyhítő körülmények lehetnek.

- *Az utóbb bekövetkezett körülmény elve*³²: Amíg a büntetés minősítése során csak azok a körülmények vehetők figyelembe, amelyekről az elkövetőnek tudomása volt, addig a büntetés kiszabás során olyan körülmények is figyelembe vehetők, amelyről a terheltnek az elkövetéskor nem volt tudomása. A 12. számú Irányelv ezt az elvet úgy fogalmazta meg, hogy a cselekmény tárgyi súlyát, főként annak társadalomra veszélyességét befolyásolhatja, csökkentheti vagy növelheti olyan körülmény is, amelyről a tettesnek nem volt tudomása, illetve utóbb következett be. (Pl. a megölt sértettnek nagyszámú eltartásra szoruló gyermeke volt; az okozott kár utóbb teljes egészében megtérült stb.) Nyilvánvalóan lényegesen nagyobb a nyomatéka az olyan bűnösségi körülménynek, amelyről az elkövető a cselekmény megvalósításakor tudott, mint amelyről nem tudott. A törvényi tényálláson kívül eső következmény - tárgyi okokból való beállta - akkor is bűnösségi körülmény lehet, ha az elkövető tudata nem terjedt ki erre. A 56/2007. BKv. tovább árnyalta ezt az elvet azzal, hogy a bűncselekmény tárgyi súlyát olyan körülmény is befolyásolhatja, amelyről az elkövetőnek a cselekmény véghezvitelekor nem volt tudomása, vagy az utóbb következett be, ezért a bűncselekménynek a törvényi tényálláson kívül eső következménye akkor is értékelésre

³¹ A következő elvek ugyan nem szerepelnek ilyen elnevezéssel a jogirodalomban, de a könnyebb használhatóság és hivatkozhatóság érdekében a dolgozat saját elnevezést alkalmazott.

³² U.a. mint előbb

kerülhet a büntetés kiszabásánál, ha arra az elkövető tudata nem terjedt ki. Például a szexuális erőszak sértettje utóbb emiatt öngyilkosságot követ el.

Vannak olyan elvek is, amelyek nem jelennek meg kifejezetten ezekben a hivatkozott dokumentumokban, hanem egyes bírói döntések folytán honosodtak meg. Ilyen például a több terhelt esetén a *belső arányosítás elve*, amely azt fejezi ki, hogy a bíróságnak fokozottan ügyelnie kell arra, hogy a kiszabott büntetés a vádlottak bűncselekményével és személyével összefüggő körülményekben meglévő különbségeket hűen fejezze ki (BJD 8667., 8701)³³

Egyetértek azon gyakorlati megközelítéssel, mely szerint minden ügy egyedi, és ezen egyedi tulajdonságok, körülmények fokozott figyelembe vételével kell a büntetést/intézkedést kiszabni. Nyilvánvaló az is, hogy az enyhítő és súlyosító körülmények minden ügyben mások, más a súlyuk, nyomatékuk, valamint olykor ami egy ügyben enyhítő körülmény, más ügyben akár közömbös is lehet. Példaként említeném a büntetlen előéletet, melyet – mint a dolgozat későbbi szakaszában részletesebben kifejtésre kerül – a fiatalok ügyeiben enyhítő körülményként figyelembe venni nem lehet, azonban egy idős korú vádlott esetén már nyomatéka nagy. Ugyanígy, ha a jogos védelmi helyzet nem állapítható meg, azonban menthető felindultsága miatt az elkövető – amennyiben erre bizonyítékok állnak rendelkezésre - a jogos védelmi helyzetet túllépte, még enyhítő körülményként értékelni kell. A rendezett családi állapot, általában enyhítő körülmény, kivéve, ha például az ügy tárgya kiskorú veszélyeztetésének büntette. Ott semmiféle jelentősége nincsen, ha egyébként a házastársak mélyen szeretik egymást. Ugyancsak fontos több vádlottas ügyek esetén a belső arányosságnak történő megfelelés, annak részletes indokolása, hogy a terheltnek a cselekményben történő közreműködésük arányában, valamint a többi – már említett - büntetés-kiszabási tényező vizsgálatát követően egymáshoz képest milyen büntetést/intézkedést szab ki a bíróság. A belső arányosság követelményét a másodfokon eljáró bíróság is vizsgálja, adott esetben további büntetés-kiszabási tényezők rögzítésével, vagy súlyuk, nyomatékuk átértékelésével a büntetéseket – amennyiben szükséges - ezen követelményeknek megfelelően egymáshoz igazítja. A bírói gyakorlatban kialakult büntetés-kiszabási elvek tehát fontos részét képezik az ítélezésnek, támpontot nyújtva az eljáró bírának.

³³ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986., 236-237. oldal

II.5. A szakirodalomban megfogalmazott büntetés kiszabási alapelvek

A büntetés kiszabás alapelveivel számos szerző foglalkozott cikkekben vagy könyvekben és így szinte lehetetlen mindegyikük megemlítése. Finkey Ferenc írta már 1933-ban, hogy „[a]z egész büntetés végrehajtási joganyag modern szellemű szabályozásánál a ma uralkodó három vezéreszme: a törvényesség, az emberiség és az egyéniesítés.”³⁴ Horváth Tibor évtizedekkel később lényegében ugyanezen elveket, a törvényesség, a humanizmus és az individualizáció fogalmaival jelölte meg.³⁵ Később Földvári József nagy hatású munkájában szintén ugyanezt a terminológiát használta és végül ebben a formában honosodott meg a jogirodalomban.³⁶

Az alábbiakban röviden ezt a hármas tagolást tekintjük át:

a) *A törvényesség elve*: A büntetés kiszabás törvényessége magában foglalja a büntető eljárás megindításának és folytatásának, az elkövetett cselekmény jogi minősítésének és az elkövető megbüntetésének a törvényessége iránti igényt. A törvényesség elve tehát összekapcsolódik a nullum crimen sine lege, valamint a nulla poena sine crimine és a nulla poena sine culpa elveivel is.³⁷ Ennek következtében tehát csak olyan cselekményért szabható ki büntetés, amely bűncselekménynek minősül, valamint olyan személlyel szemben, akinek a bűnösségét a bíróság a bizonyítékok alapján megállapítja. A törvényesség elvéből fakad továbbá, hogy a jogalkalmazó csak olyan büntetést szabhat ki ezen személlyel szemben, amelyet a megvalósított bűncselekmény szankciója lehetővé tesz.³⁸

b) *A humanizmus elve*: Ez az elv a reneszánsz elterjedése után hatotta át a büntető jogi gondolkodást és előbb a büntetés-végrehajtásban, majd a büntetés kiszabásban kapott helyett. A humanizmus elve kétoldalú megközelítést igényel. Egyfelől az elítélt emberi méltóságának a tiszteletben tartását, másfelől azonban a sértett érdekeinek a szem előtt tartását is. Földvári József mutatott rá, hogy a büntetésnek nem szabad csak egyszerű megtorlásnak lennie, hanem elő kell segítenie az elítélt személyiségének a fejlődését, nevelését is, amennyiben erre lehetőség van.³⁹ A büntetés kiszabás során a humanizmus elve ugyanakkor természetesen megköveteli azt, hogy a sértett érdekeinek figyelembe vétele során a sértett kompenzálása kézzel fogható módon az ítéletben realizálódjon.⁴⁰

³⁴ Finkey Ferenc: Büntetéstan problémák, Budapest, 1933., 10. oldal

³⁵ Horváth Tibor: Büntetés, illetőleg társadalmi intézkedés alkalmazása a társadalomra veszélyes cselekmények miatt, Jogtudományi Közlöny, 1961. 1-2- szám, 15. oldal

³⁶ Földvári József: A büntetés tana, KJK, Budapest, 1970., 196. oldal

³⁷ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetés kiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 107. oldal

³⁸ Belovics Ervin: A büntetés kiszabásának nehézségei, Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, 2018., 129. oldal

³⁹ Földvári: i.m., 198. old.

⁴⁰ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetés kiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 107. oldal

c) *Az individualizáció elve:*

Az individualizáció elve már a Csemegi-kódexben megjelenik. Az egyéniesítés tekintetében Finkey Ferenc írta, hogy „minden egyes büntetést az által elkövetett bűncselekmény nagysága, objektív súlya és a saját alanyi bűnösségének a minősége és foka szerint, tehát az osztó és kiegyenlítő igazság szerint érjen büntetés.”⁴¹Kádár Miklós szerint „[n]em igényel ugyanis bizonyítást, hogy az egy és ugyanazon tényállást kimerítő cselekmények között nincs két olyan cselekmény sem, amely jellegzetességeit, az elkövető egyéni sajátosságait tekintve, egyforma lenne.”⁴² Kádár Miklós alakilag háromféle individualizációt különböztetett meg: a törvényhozói, a bírói és a végrehajtási egyéniesítést. A törvényi egyéniesítés figyelembe veszi az elkövető motívumait, lelki állapotát, személyi körülményeit, stb. és ezek a körülmények, mint tényállási elemek tükröződnek a jogszabályban. A bírói egyéniesítésnél a büntetési tétele keretei között az eset konkrét, tényleges körülményeinek figyelembe vételével végzi el az egyéniesítést. A végrehajtásánál az egyéniesítés szerepe olyan eszközök révén valósulhat, mint pl. a feltételes szabadságra bocsátás⁴³.

A szakirodalomban kialakult büntetés-kiszabási elvek álláspontom szerint a jogszabályi környezetbe beemelésre kerültek, a humanizmus elvéből az emberi jogok fokozott figyelembe vétele, alapjogi védelme, míg az individualizáció elvéből a bírói mérlegelés szabadsága, a nevelési célok meglátása, más esetben a megtorlás fontossága bontakozik ki.

És a törvényesség elve?

Ha mind beépült, azt lehet írni, hogy a szakirodalomban kialakult büntetés-kiszabási elvek olyannyira megtalálták a helyüket a büntetés-kiszabás rendszerében, hogy a szakirodalmi közegből kiemelkedve törvényi szinten nyertek elismerést. Ennek következtében érvényesülési igényük nem kérdőjelezhető meg, alkalmazásuk a jogalkalmazók kötelezettségévé vált.

II.6. Következtetés

Miután a törvényben megfogalmazott büntetés-kiszabási alapelvek a bíróságok részére előírt szempontokat tartalmaznak, azt a bírói gyakorlatnak kell kitöltenie tartalommal. Ily módon mind a törvényben, mind pedig a szakirodalomban kialakult büntetés-kiszabási alapelvek a bírói gyakorlat részei. A büntető kódexekben foglalt alapelvek – ahogy láthattuk – hol a megtorlásra, hol pedig a nevelésre helyezték a hangsúlyt, ezt a kettősséget úgyenként, egyedileg szükséges

⁴¹Finkey Ferenc: Büntetéstan problémák, Budapest, 1933., 38. oldal

⁴² Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966, 777. old

⁴³ Kádár: i.m. 780. old.

megítélni, annak érdekében, hogy a büntetés célja a lehető leghatékonyabb legyen a generális és a speciális prevenció szempontjából is. Mint fent már rögzítésre került, a bűncselekmény tárgyi súlya absztrakt és konkrét értelemben ugyanacsak vizsgálendő. Mit is jelenthet ezen kétféle meghatározás? Az absztrakt tárgyi súly a bűncselekménytípus jogalkotó által értékelt társadalmi kockázatát, míg a konkrét tárgyi súly az elkövetett bűncselekmény konkrét súlyosságát takarja. Az emberölés büntette nyilvánvalóan nagy tárgyi súlyú, magas társadalmi kockázatú bűncselekmény, azonban a konkrét tárgyi súlyja ügynként eltérő lehet. Egy nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetettének tárgyi súlya nem lehet azonos egy hirtelen felindulásból elkövetett emberölés büntetettével. A halmazat, a folytatóság minden esetben súlyosító, az üzletszerűség viszont nem. Azért nem, mert tényállási elemmé válhat és abban az esetben már nem lehet súlyosító körülményként értékelni, mivel beleesik a kétszeres értékelés tilalmába.

Az elmondottakból egyértelműen kitűnik, hogy a büntetéskiszabás egy komplex tevékenység, amely nem automatizálható és mechanikusan nem értelmezhető. Ennek során nemcsak a jogszabályi, a tudományos és a bírói gyakorlatban kialakult elvek és tényezők figyelembe vétele szükséges, hanem azok együttes alkalmazása az elvárás. A bíróval szemben megfogalmazható követelményként egyrészt az, hogy a fentiekben ismertetett valamennyi szempontot ismerje, azokkal tisztában legyen, azokra figyelemmel legyen. Másrészt elvárható, hogy fel tudja mérni és ismerni az egyes büntetéskiszabási szempontok konkrét ügybeni jelentőségét, és erre figyelemmel döntsön az alkalmazásukról. Nagyban segítheti ebben, ha jelentős élettapasztalatra tett már szert, de legalább ilyen fontos, hogy birtokában legyen a büntetéskiszabás területén releváns és aktuális ismereteknek.

III. A súlyosító és enyhítő körülmények

III.1. A súlyosító és enyhítő körülmények történeti távlatban

A súlyosító és enyhítő körülmények felsorolását a büntetőjogi kódexek nem tartalmazzák. Ebben a tekintetben azonban rögtön egy előzetes megjegyzést kell tennünk. A súlyosító és enyhítő körülmények kapcsán beszélni kell a minősítő és a privilegizáló körülményekről. Minősítő körülményről akkor beszélünk, amikor maga a Btk. különös része mondja meg, hogy az adott körülmény folytán a bűncselekmény súlyosabb vagy enyhébb elbírálás alá esik, ez utóbbit privilegizáló körülményként is emlegeti a jogi nyelvhasználat. Vegyünk egy példát a

minősítő körülményre. A szándékos emberölés alapesetben öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. Ha az emberölést, tegyük fel, több ember sérelmére követik el, akkor az elkövető már tíz évtől húsz évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható. Máskor viszont maga a törvény rögzít olyan körülményt, amelynek folytán az alapesetnél enyhébb büntetés is kiszabható, így, a példánál maradva az erős felindulásban elkövetett emberölés esetén az alsó határ két év szabadságvesztés.

Kádár Miklós ezzel az összefüggéssel kapcsolatban állapította meg, hogy „[h]a a - tágabb értelemben vett – minősítő körülmények jogi természetét közelebbről vizsgáljuk, arra az eredményre jutunk, hogy itt olyan súlyosító, illetőleg enyhítő körülményekkel van dolgunk, amelyeket – súlyosabb, illetőleg enyhébb büntetési keret kilátásba helyezésével – maga a törvény értékel. Úgyis mondhatnók, hogy egyes tipikusként jelentkező súlyosító vagy enyhítő körülményeket a törvény kiemel és az alapesettől eltérő büntetési keret megállapításával már maga is értékel.”⁴⁴ Mindezek alapján az is rögzíthető, hogy törvény az egyes körülményeket súlyosító vagy enyhítő körülményként nem listázza, hanem egyes ilyen jogi természetű körülményeket mégis tartalmaz, de azáltal, hogy azokhoz más büntetési tételkeretet kapcsol, így a bírói mérlegelést már eleve keretek közé szorítja, orientálja. Ezért is fogalmaz úgy a törvény, hogy a büntetés kiszabásának igazodnia kell az „egyéb” súlyosító és enyhítő körülményekhez.

A súlyosító és enyhítő körülményeket a törvény azért nem listázza, mert nagyon sokfélék lehetnek és értékelésük, súlyuk is az eset körülményeitől függ. Így a bíróra hárul annak a terhe, hogy ezeket minden egyes ügyben megjelölje és a büntetés kiszabásakor értékelje. A bűnösségi körülmények példalózó felsorolása azt a veszélyt rejtheti magában, hogy a bíróság csupán a törvényben felsoroltakat tekintené nyomatékosabbnak, míg a többit csupán alárendelt jelentőségűnek. Az egyes bűnösségi körülmények értékelése nem tekinthető abszolút változatlanoknak, hiszen nemcsak a fejlődés során módosulhatnak – például valamely enyhítő körülmény közömbössé válik – hanem egyes körülményeknek az értékelése bűncselekményenként is változó.⁴⁵

A Csemegi-kódex óta vannak kísérletek annak az összefoglalására, hogy milyen tipikus súlyosító és enyhítő körülmények jöhetnek szóba. Maga a Csemegi-kódex a 87. §-ában utal a súlyosító és az enyhítő körülmények alkalmazására, de ezen túlmenően a kódex nem

⁴⁴ Kádár Miklós- Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 796-797. oldal

⁴⁵ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986., 317. oldal

tartalmazza ezen körülmények felsorolását. A kódex 87. §-a szerint „[a] büntetések kimérésénél, gondosan figyelembe veendők a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények.” A 87. §-hoz fűzött indokolás szerint „[e]rre nézve ma már általános a meggyőződés, hogy azon rendkívül sok, és változatos eshetőségek folytán, melyek részint a tettes személyes viszonyainál, részint egyéb körülményeknél, részint pedig tárgyi mozzanatoknál fogva, melyek a cselekmény elkövetése előtt, alatt, sőt után is felmerülhetnek, - nem lehetséges sem az enyhítő, sem pedig a súlyosító körülményeket kimerítőleg elősorolni; a példászerű felsorolás pedig mit sem használ; sőt azon téves felfogásra ad alkalmat, mintha a törvény, különösen csak is a szövegben felvett körülményeket tartaná nyomatékosoknak, a többiek pedig ezeknél csekélyebb jelentőséggel bírnának. Nincs is a legújabb büntetőtörvénykönyvek és javaslatok között olyan, mely az ilyenü körülményeket akár limitative, akár exemplificative felsorolná.” Az indokolás azért tanulságos és modern szemléletű, mert már eleve utal a bűnösségi körülmények felosztására, hiszen a személyi és a tárgyi mozzanatokra egyaránt rámutat, valamint a cselekmény elkövetése utáni tényezőket is ebbe a körbe vonja.

Finkey Ferenc írta 1909-ben, hogy a törvény szerint „[a] büntetések kiszabásánál figyelembe veendők a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények. Mik a súlyosító és az enyhítő körülmények, ezt a Btk. sem az általános, sem a különös részben sehol nem említi meg, e tekintetben teljesen szabad kezdet ad a bíróságnak. A bíróság tehát a büntetőjog általános elveiből, részint analógia útján a Btk. különös részének azon eseteiből, midőn bizonyos körülmények miatt valamely cselekmény rendes büntetési tételét felemeli vagy leszállítja, fogja megállapítani, hogy mi tekintendő súlyosító s mi enyhítő körülménynek. [...] Az újabb Btk-k általában mellőzik a súlyosító és enyhítő körülmények felsorolását, azzal az indokolással, hogy azok kimerítő felsorolása lehetetlen, a példászerű felsorolás pedig felesleges, sőt zavarólag hathat a bíróra, mert azt hiheti, hogy a törvényben felsorolt körülmények fontosabbak, mint a meg nem említett, de tényleg fenforgó okok. Ez utóbbi indokot azonban a tapasztalat megczáfolja. Épen az hozza zavarba a bírót s az eredményezi az állandó ingadozásokat a bírói gyakorlatban, ha a törvény példászerűleg sem tájékoztatja a bíróságot az ő (a törvényhozó) felfogásáról. Ez magyarázza meg, hogy a legújabb irodalomban sokan kívánatosnak tartják a súlyosító és enyhítő körülmények felsorolását.⁴⁶

⁴⁶ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1909, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 469. o.

A Btá., továbbá a 1961. évi V. törvény és a 1978. évi IV. törvény sem tartalmaz csak annyi eligazítást, hogy a büntetést kiszabásánál figyelemmel kell lenni a súlyosító és enyhítő körülményekre, de a körülmények felsorolása a bírói gyakorlatból ismerhető meg.

Kádár Miklós álláspontja szerint „a büntetés kiszabásánál nem szabad olyan tényeket figyelembe venni, amelyek a cselekménnyel nem állnak összefüggésben és annak társadalomra veszélyességére nem hatnak ki”. Kifejti továbbá, hogy a súlyosító és enyhítő körülmények taxatív listázása lényegében lehetetlen, mivel a társadalmi viszonyok változása egyeseket mindennap szül, másokat megszüntet. Egy-egy körülmény az elkövetett bűncselekménytől függően lehet súlyosító, vagy adott esetben enyhítő pl. lopásnál az éjszaka elkövetés, míg egy gondatlan járművezetésnél ugyanaz az éjszakai sötétség enyhítő. Ugyanakkor a bűncselekmények diszpozícióban leírt, törvényi tényállási elemei is bekerülhetnek ebbe a körbe azáltal, hogy fokozhatók. Példaként a sikkasztásnál a bizalommal visszaélés különösen nagy fokát hozta fel, mint súlyosító körülményt.⁴⁷

Földvári József a Legfelsőbb Bíróság korabeli állásfoglalását idézte kiinduló pontként, amely szerint „[a] büntetés kiszabásánál minden olyan körülmény, amelyet a bíróság figyelembe vesz, súlyosító vagy enyhítő körülmény.”⁴⁸ Ennek alapján vonja le végkövetkeztetését, amely szerint „nem a társadalomra veszélyesség, nem a bűnösség, nem a törvényi tényállás alapján vonhatjuk meg az enyhítő és súlyosító körülmények körét, hanem csak büntetés céljaira, a törvény feladataira tekintettel.”⁴⁹

Rendeki Sándor néhány évvel később ezt a gondolatmenetet tovább folytatva rögzítette, hogy ha minden körülményt vizsgálunk, akkor – a jogirodalom szerint – létezhet a súlyosító és enyhítő körülmények mellett egy harmadik csoport is, a büntetés kiszabásánál közömbös körülmények köre (pl. a vádlott tagadása vagy épp a súlyosító és enyhítő körülmények hiánya). Ezen körülmények száma azonban végtelen és nem is nevezhetők „bűnösségi körülményeknek”, mert az enyhítő és súlyosító körülmények pontosan a büntetési célok megvalósításában játszanak szerepet és azokat a bíróság figyelembe veszi, így ennek a nem releváns csoportnak a megalkotása öncélú.⁵⁰

Néhány évvel később Kerecsi Klára a büntetési célok helyett – visszatérve a korábbi definícióra – ismét a társadalomra veszélyességet és a bűnösséget hangsúlyozza. „Általánosságban úgy fogalmazható meg, hogy a büntetéskiszabás során értékelésre kerülő enyhítő és súlyosító

⁴⁷ Kádár Miklós- Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 784. és 787. oldal

⁴⁸ Legfelsőbb Bíróság B. törv. eln. tan. 441/1966. sz. határozat

⁴⁹ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 264. oldal

⁵⁰ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 66-67. oldal

körülmények olyan objektív és szubjektív tények, amelyek a büntetés mértékét befolyásoló okok szerepét töltik be azáltal, hogy a bűncselekmény, illetve az elkövető társadalomra veszélyességét vagy a bűnösség mértékét növelik vagy csökkentik.”⁵¹ A Legfelsőbb Bíróság 12. számú irányelve – a hivatkozott 441/1996. számú határozatához hűen – azt rögzítette, hogy ” [a] Btk. rendszerében minden olyan körülmény, amelyet a bíróság a büntetés kiszabásánál értékel, súlyosító vagy enyhítő.” Ez a megfogalmazás nem csupán azt jelenti, hogy ezeknek a körülményeknek a köre nem határozható meg taxatív módon, hanem formál logikailag azt jelentené, hogy nem kizárt egy ún. közömbös, a harmadik csoportba tartozó körülmény értékelése, de azt a bíróságnak a két kategóriából valamelyikbe be kell sorolnia. Később persze a felsőbb bíróság úgy is mérlegelhet, hogy az adott körülménynek nincs relevanciája, így elveszti súlyosító vagy enyhítő jellegét. Mindez azt mutatja, hogy ezek a bűnösségi körülmények képlékenyek és alkalmasak arra, hogy az ügy jellegétől függően minősüljenek enyhítőnek vagy súlyosítónak, esetleg közömbösnek. Ezt a megfogalmazást a jelenleg alkalmazott 56/2007-es Bk. vélemény már mellőzte és inkább a törvényi kötelezettség oldaláról közelítette meg a fogalomkört. Eszerint „[a] büntetéskiszabási tényezőket nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni. Mégis szükséges olyan általános iránymutatás, mely - ha nem is véglegesen, de hosszabb távon - felsorakoztatja mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltnak tartja.” Ez a megközelítés nem a bűnösségi körülmények listázására helyezi a hangsúlyt, hanem egy elvárást fogalmaz meg. Vagyis nem az eljáró bíróság dönti el, hogy tetszése szerint mely körülményeket vesz figyelembe súlyosítóként vagy enyhítőként, hanem létezik egy köre a körülményeknek, amelyek felderítése és értékelése indokolt, sőt elvárható a bírótól.

Pápai-Tarr Ágnes mutatott rá, hogy a jogbiztonságra való törekvés a jogállam egyik fontos feladata, így nem véletlen, hogy a büntetéskiszabás egységesítésének a megteremtése már régóta jelenlévő célkitűzés nemzetközi szinten is. 1964-ben a hágai kongresszuson a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület úgy foglalt állást, hogy kívánatosnak tartaná, hogy a súlyosító és enyhítő körülményekről a büntető törvénykönyvek általános részében történne rendelkezés. Magyarországon az 1843-as Deák-féle javaslat nem taxatív módon, de felsorolta a súlyosító és enyhítő körülményeket. Ezt követően azonban következetesen érvényesül a mai napig az az álláspont büntetőjogunkban, hogy a súlyosító és enyhítő körülmények felsorolása az élethelyzetek sokszínűsége miatt lehetetlen és egyben értelmetlen vállalkozás is lenne. Emellett figyelembe kell venni azt is, hogy egy-egy körülmény, amely egyik esetben

⁵¹ Kerecsi Klára: Az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése az élet elleni cselekmények büntetéskiszabási gyakorlatában, Magyar Jog, XXXII. évfolyam 2. szám, 1985. február, 128. oldal

súlyosítónak tekinthető, más esetekben teljesen közömbös vagy éppen enyhítő hatású. Az 1990-es évek elején megfogalmazott vezérelv szerint olyan általános büntetéskiszabási tételeket kellene lefektetni, amelyek lehetővé teszik a bíróságok együttműködésével egy, a bírák ítélkezési szabadságát is figyelembe vevő, de állandó büntetéskiszabási politika kialakítását Európában.⁵²

A Legfelsőbb Bíróság 1988. április 1-jén kiadott 12. Irányelve a büntetéskiszabási gyakorlat egységesebbé tételé érdekében meghatározta a fontosabb súlyosító és enyhítő körülményeket. Az irányelvet 1994. március 25-én a Legfelsőbb Bíróság 23. számú Irányelvével hatályon kívül helyezte.

Az Irányelv szerint „[a] törvény a bűnösségi körülményeknek példalódzó felsorolását sem tartalmazza. A Btk. (értsd. 1978. évi IV. törvény) rendszerében minden olyan körülmény, amelyet a bíróság a büntetés kiszabásánál értékel, súlyosító vagy enyhítő. A bíróság mindenkor a konkrét eset összes alanyi és tárgyi körülményeinek az egybevetése alapján foglal állást abban a kérdésben, hogy milyen nyomatékkal értékel valamely bűnösségi körülményt. A bűnösségi körülmények értékelése terén a teljes egységet - olyan értelemben, mint a jogi minősítésnél - ugyan nem lehet elérni, de törekedni kell arra, hogy azonos alanyi jellegű és tárgyi súlyú bűncselekmény miatt alapjában megközelítően azonos büntetés kiszabására kerüljön sor. Ez is a szocialista törvényesség követelménye, amelynek elengedhetetlen feltétele a bűnösségi körülmények egységes értelmezése.”

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló R(92)17 számú Ajánlásában úgy fogalmazott, hogy „[a]zok a tényezők, amelyek a büntetés súlyosítása vagy enyhítése terén számításba jönnek, kapcsolódjanak a büntetéskiszabás kinyilvánított vezérlő megfontolásaihoz.[...] A fontosabb súlyosító és enyhítő tényezőket a törvényben vagy a joggyakorlatban kell tisztázni. Ahol lehetséges, a törvényben vagy a joggyakorlatban meg kell kísérelni azoknak a tényezőknek a meghatározását is, amelyek bizonyos bűncselekményeknél nem vehetők figyelembe.,”⁵³

A Kúria Büntető Kollégiuma, szem előtt tartva az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(92)17. számú, a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló Ajánlását, továbbá megőrizve a bírói gyakorlat több évtizedes tapasztalatát, a büntetéskiszabás aránytalanságainak megelőzése érdekében a súlyosító és enyhítő körülmények értékeléséről 56/2007. BK véleményét 2007. november 14-i hatállyal adta ki, majd a 2/2013. (VII.8.) BK véleménnyel módosította.

⁵² Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, Pro Futuro 2017/1. szám, 18. oldal

⁵³ ET Miniszteri Bizottság 1992. október 19-én elfogadott R(92)17 számú Ajánlása, C/1-2. pontok

Indokolása szerint a 2012. évi C. törvény 80. §-ának (1) bekezdése szerint a büntetést a törvényben meghatározott keretek között, céljának (Btk. 79. §) szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalmi veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez. A törvény idézett rendelkezése a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy a büntetés kiszabás során figyelembe jövő valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék. A büntetés kiszabási tényezőket nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni. Mégis szükséges olyan általános iránymutatás, mely - ha nem is véglegesen, de hosszabb távon - felsorakoztatja mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltnak tartja.

III.2. Következtetés

A történeti fejlődés során látható, hogy időről-időre megjelent a törekvés olyan jogszabályi rendelkezés legalább példálózó szintű megalkotására, amely úgynevezett zsinórmértékül szolgálna a bíróságok számára a büntetés kiszabása során figyelembe vehető súlyosító és enyhítő körülményekhez. Egyetértek azzal, hogy a bíróság minden olyan körülményt, amit az adott ügyben értékel, súlyosító vagy enyhítő körülményként kezel, így álláspontom szerint a jogirodalomban megjelent harmadik csoport, a „közömbös körülmény” a bűnösség kiszabása körében szóba sem jöhet. Ez olvasatomban ugyanis azt jelenti, a bíróság olyan körülményeket értékelne, melynek a büntetés kiszabására semmilyen hatása nincs. Ez pedig felesleges többletmérlegelést eredményez, melyet maga a jogszabály sem követel meg. A bűnösség megállapítása során a bírói gyakorlat által kimunkált tényezők, valamint egyértelműen az 56/2007. BK vélemény az, melyet a bírák a büntetés kiszabása körében figyelembe vesznek. Valóban igaz, ezeknek a körülményeknek a köre nem határozható meg taxatív módon, azonban határozott álláspontom, hogy legalább a „klasszikus”, az ügyekben gyakran előforduló körülmények felhívása és jogszabályi szinten történő rögzítése szükséges és hasznos is lenne.

III.3. A súlyosító és enyhítő körülmények lehetséges csoportosítása

A súlyosító és enyhítő körülményeket a jogirodalomban sokan és sokféleképpen osztályozták már.

A Csemegi kódex magyarázata során 1882-ben Illés Károly Királyi ügyész írta, hogy „[a] súlyosító körülmények (90. §.) részint a büntetésre, részint a büntetendő cselekményre vonatkozó okból veszik eredetüket. [...] Az enyhítő körülmények (91.§.) alanyi vagy tárgyi

szempontból kisebbítik a büntetendő cselekmény beszámítását.”⁵⁴ Ezt követően pedig jó néhány enyhítő és súlyosító körülmény sorol fel alanyi és tárgyi szempontból történő bontásban.

Az osztályozásra önként adódik az olyan felosztás, amely a szocialista büntető törvénykönyvekben meghatározott büntetékiszabási elvek mentén végzi el a csoportosítást. Így pl. Schultheisz Emil felosztása szerint: 1. a cselekmény társadalmi veszélyességét fokozó, illetőleg csökkentő körülmények, 2. az elkövető társadalmi veszélyességét fokozó, illetőleg csökkentő körülmények, 3. a bűnösséget fokozó, illetőleg csökkentő körülmények, 4. a büntetés céljainak megvalósítását befolyásoló súlyosító és enyhítő körülmények.⁵⁵ Kádár Miklós felosztása is hasonló rendező elvet követ, amely szerint 1. a büntettet megvalósító cselekményből a társadalomra háramló veszélyt fokozó körülmények, 2. a büntettet elkövető személyéből a társadalomra háramló veszélyt fokozó körülmények, 3. a bűnösséget (szándékosságot, illetve gondatlanságot) fokozó körülmények, 4. egyéb – a büntett törvényi fogalmához nem tartozó – körülmények.⁵⁶

Molnár László felosztásában már a bűncselekménytípusok is szerepet kapnak, mert álláspontja szerint vannak a) a bűncselekmény alanyi oldalához tartozó súlyosító és enyhítő körülmények, b) a bűncselekmény tárgyi oldalához tartozó súlyosító és enyhítő körülmények, c) a büntetés kiszabásánál közömbös alanyi és tárgyi körülmények, d) *egyes büntettek körében érvényesülő* súlyosító és enyhítő körülmények.⁵⁷

Rendeki Sándor álláspontja szerint Földvári József felosztásában egy hármas rendszert lehet felismerni a) a büntett és az elkövető társadalomra veszélyessége, b) az objektív jellegű és c) a szubjektív jellegű enyhítő és súlyosító körülményeket. Saját felosztása végül közelít ahhoz a dualista felosztáshoz, amelyet később a 12. Irányelv is alkalmazott, vagyis az alanyi és a tárgyi oldal elemeit vette alapul, azzal a megjegyzéssel, hogy mivel egyes körülmények mindkét vonatkozásban érintettek, így azokat a jellemzőbb helyen tárgyalta.⁵⁸

Az 1961-es Btk. kommentárja is kifejtette, hogy a súlyosító és enyhítő körülmények mellett vannak olyanok is, amelyek se nem súlyosítók, se nem enyhítők, azaz általában, vagy pedig bizonyos büntettek vonatkozásában közömbösek. A büntetés kiszabása szempontjából nem

⁵⁴ Dr. Illés Károly: Magyar büntető-törvénykönyvek magyarázata, I. kötet, Budapest, 1882, Kiadja Zilahy Sámuel, 241-243. oldal

⁵⁵ Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása, Budapest, 1953.

⁵⁶ Kádár Miklós- Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 787-789. oldal

⁵⁷ Molnár László: A büntetést meghatározó tényezők, Budapest, 1961., idézi Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 61. oldal

⁵⁸ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 62-63. oldal

csékély jelentőségű az is, hogy valamely bűnösségi körülmény egyáltalán vagy bizonyos feltételek mellett közömbös. A bűnösségi körülmények értékelése terén észlelhető változási folyamat nemritkán vezet éppen arra, hogy valamely korábban súlyosító vagy enyhítő irányban ható körülmény színtelenné, közömbössé válik. A közömbös, tehát a büntetés kiszabásánál semminő irányban figyelembe nem vehető körülmények szám természetesen igen magas: azok kimerítő felsorolása önként értetődően éppúgy, sőt még inkább lehetetlen, mint a súlyosító és enyhítő körülményeké. Helyes felfogás szerint a súlyosító körülmények hiánya nem enyhítő, hanem ugyanúgy közömbös, mint az enyhítő körülmények hiánya.⁵⁹

A hatályos Btk.-hoz kapcsolódva végül a jogirodalom is az 56/2007. BK. vélemény kettős felosztását alkalmazza, vagyis a 1) a büntetés befolyásoló alanyi tényezők, valamint 2) a büntetést befolyásoló tárgyi körülmények.⁶⁰

Tekintettel arra, hogy az egyes súlyosító és enyhítő körülmények a büntető törvénykönyvekből nem ismerhetők meg, így a következőkben a bírói gyakorlat döntvényeit, illetve a királyi Kúria, a Legfelsőbb Bíróság, valamint a mai Kúria döntéseit vettem alapul elemzésemhez.

A felsoroltakból kiemelkedik a 12. számú Irányelv, valamint néhány más dokumentum, mint pl. az élet és testi épség védelméről szóló, 1981. november 27. és 2013. július 22. között hatályos 15. számú Irányelv, valamint a jelenleg is hatályos 56/2007. BK vélemény.

Mielőtt azonban az egyes súlyosító és enyhítő körülményeket vizsgálánánk, előre kell bocsátani, hogy ezen körülmények megállapítása magán hordhatja az érintett korszak kultúráját, ideológiáját, társadalmi jegyeit.

1932-ből egy példa: „Súlyosan terhelő az is, ha a kommün tanait tanulók, illetve fiatalok között hirdette, akik kevesebb az élettapasztalatuk, még fegyelmezetlenebb gondolkodásuk, fogékony és könnyen hevülő lelkületük következtében a tanok befogadására és terjesztésére különösen hajlamosak, így azokat fertőzte meg, akiknek jellemzilárdságán, tudásán, törvénytiszteletén az ország jövő fejlődése és boldogulása nyugszik” (C.4801/932)⁶¹

A Legfelsőbb Bíróság sokszor hivatkozott 12. számú Irányelve is magán hordozza a korszak ideológiájának nyomait, a szocializmus tulajdoni és társadalmi viszonyainak jellemzőit. Az irányelvben szereplő súlyosító és enyhítő körülmények túlnyomó többsége mai jogrendszerünk és társadalmi viszonyaink keretei között is megállja a helyét és alapul szolgált a mai is hatályos

⁵⁹ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 317. oldal

⁶⁰ Belovics Ervin: i.m. 555-560. old.

⁶¹ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1930. IX-1933. IX. Büntetőjog II., Budapest, 1934., 23. oldal

56/2007. BK véleményhez és csak egy kisebb hányada kötődik ahhoz a történelmi időszakhoz, amelyben rögzítésre került.

Az alanyi jellegű bűnösségi körülmények között a korszakra jellemző alábbi bűnösségi körülményeket találjuk, amelyekben visszaköszönnek a tulajdonviszonyok, a szocialista etikai felfogás elemei:

A munkavégzés és a társadalmi tulajdon összefüggésében olvashatjuk az Irányelvben, hogy „[s]zocialista társadalmunkban a munkához való viszonynak nagy jelentősége van. [...] Enyhítőként kell értékelni továbbá az egyéb társadalmi érdemeket, a társadalmi tevékenységben való rendszeres részvételt. A társadalmi tulajdont fosztogató elkövető javára az egyébként átlagon felüli munkateljesítmény sem értékelhető enyhítőként.”⁶²

A szocialista etika, amelyet az egyenlősdiség és az erőltetett puritanizmus hatott át szintén nyomot hagyott az Irányelv megfogalmazásán is. Az irányelv deklarálta, hogy „[a] szocialista erkölcs szerint méltányolható indítókat enyhítőként lehet értékelni. Állam elleni bűncselekményeknél az ellenséges politikai beállítottság, mint motiváció súlyosító körülményként kerülhet értékelésre. Jogpolitikai elveink szerint nagy nyomatékkal kell értékelni a harácsoló vagy élődsi szemléletből fakadó elkövetést.”⁶³

A tárgyi jellegű bűnösségi körülmények egy kis hányadát szintén átszőtték a szocialista ideológiai megfontolások. A tulajdonformák közötti megkülönböztetés és a profitszerzés elítélése ugyancsak megjelenik: „A vagyon és a népgazdaság elleni bűncselekményeknél az ellenőrzés lazasága enyhítő körülményként általában nem értékelhető. Az említett bűncselekmények jelentős részét a vállalati és szövetkezet gazdálkodás menetében észlelhető hiányos ellenőrzés kihasználásával követik el. Az ilyen elkövetési mód növeli e cselekmények társadalomra veszélyességét. Fokozottabban kell érvényesülnie annak az iránymutatásnak, hogy a bűnösségi körülmények között súlyosító körülmény, ha az elkövető fosztogató cselekményével a társadalmi tulajdont károsította.”⁶⁴

Ezektől az elemektől eltekintve azonban azt mondhatjuk, hogy a bírói gyakorlatban a mérlegelendő bűnösségi körülmények tipikus köre az utóbbi évtizedekben lényegében változatlanul megmaradt és a bíróságok egységesen alkalmazták. A továbbiakban ezért az egyes tipikus jellemzők szerint alapvetően az 56/2007. BK vélemény sorrendjében tárgyalom a súlyosító és enyhítő körülményeket. Nincs mód arra természetesen, hogy minden egyes súlyosító és enyhítő körülményre kitérjek, amely a BK véleményben szerepel. Azokat emeltem

⁶² Legfelsőbb Bíróság 12. számú irányelv II. A. 4/e) pont

⁶³ Legfelsőbb Bíróság 12. számú irányelv II. A. 7. pont

⁶⁴ Legfelsőbb Bíróság 12. számú irányelv II. B. 6,7. pont

ki belőle, ahol a történeti fejlődés mozzanatai valamilyen napjainkban is hasznosítható tanulást hordoznak.

III.4. A büntetést befolyásoló fontosabb alanyi tényezők bemutatása

A büntetést befolyásoló alanyi tényezők között olyan személyi körülmények értékelésére került sor, amely az elkövetőnek a társadalom erkölcsi normáihoz való viszonyulását (pl. előélet, munkavégzés) és személyes tulajdonságait mutatják (pl. kor, képzettség), illetve az adott bűncselekményhez viszonyulását (pl. szándék erőssége, utólagos magatartás) jelzik. Ezeknek a körülményeknek az értékelése egyfajta pszichológiai, alkati, személyiségi elemzést kíván meg a bírótól, amelynek során a büntetéskiszabás céljainak szem előtt tartása mellett eldönti, hogy az elkövetővel szemben milyen nemű és súlyú büntetés lehet eredményes. Ezek a körülmények nem spekulatív alapon működnek, nem feltételezések, hanem tények, amelyekből kiindulva a bíró az általános emberi tapasztalatot használja fel ahhoz, hogy ezen, a külvilágban érzékelhető, külső körülményekből a belső lelki és szellemi folyamatokra következtetéseket vonhasson le. Irányadó azon elv, hogy komplexen kell szemlélni az elkövetőt és a cselekményt, vagyis az alanyi és a tárgyi oldalt, hiszen ezek nem választhatók el élesen egymástól. Ugyanúgy komplex gondolkodást igényel az is, hogy az adott körülmény enyhítő vagy súlyosító minőségét és az adott esetben fennálló nyomatékát a bíró meg tudja indokolni. Hiszen nem elég állítani, hogy az adott körülménynek nyomatéka van, hanem azt logikai alapon kell tényekkel és érveléssel alátámasztani. A bűnösségi körülmények pusztá felsorolása ugyanis a tisztességes eljárás elvéből levezett bírói indokolási kötelezettség alkotmányos elvének a megsértését eredményezheti. Vegyük sorra leggyakoribb, a büntetést befolyásoló alanyi tényezőket.

Az előélet értékelése

Az előélet vizsgálata minden büntető ügyben felmerül, hiszen nemcsak az enyhítő és súlyosító körülmények szempontjából, hanem már a büntetési nem meghatározása vagy a büntetési tétel alsó és felső határának megállapítása céljából (lásd. pl. a visszaesés egyes formái, illetve a három csapás) is információval kell rendelkezni arról, hogy az elkövető korábban büntetve volt-e vagy sem, illetve milyen bűncselekményt követett el, mentesült-e.

Amikor pedig a bűnösségi körülmények vizsgálata következik, akkor egyrészt a bírónak minősítenie kell, hogy a körülmény súlyosítónak vagy enyhítőnek tekinthető-e az adott esetben, másrészt pedig az adott körülmény nyomatékát kell mérlegelnie.

a) Életkor és előélet

1. Előre kell bocsátani, hogy ezen két, önálló bűnösségi körülmény értékelésének keveredését elkerülendő, mindig szem előtt kell tartani, hogy a bíróság az életkort önmagában veszi-e figyelembe enyhítő vagy súlyosítóként, vagy pedig az előélethez kapcsolódva.

Először tekintsük át önmagában az életkor, mint bűnösségi körülmény néhány szempontját. Ebben a tekintetben az emberi élet kezdeti éveinek, a fiatal kornak és a befejező időszakának, az idős kornak vagy aggkornak lehet elsősorban jelentősége.

Az életkort maguk a büntető törvénykönyvek törvényi rendelkezései is értékelik, hiszen már a Csemegi-kódexben léteztek külön a fiatakorúakra vonatkozó szabályok, amelyek enyhébb büntethetőséget biztosítottak, vagy a fiatal elkövető büntethetőséget kizárták (84-87. §). Az életkor azonban ugyanígy szerepet kap a bűnösségi körülmények értékelésekor.

Az idős kor, aggkor általában enyhítő körülmény, mert az idős terhelt a szellemi képességek csökkenése, az ellenálló erők fogyatkozása, az öregedéssel együtt járó pszichikai jelenségek (például a fokozottabb ingerlékenység) folytán más megítélést igényel, mint a szellemi képességei és ereje teljében lévő más elkövető. Az idős kor összefügg továbbá a büntetés elviselésének megnehezülésével, amelyet enyhítő körülményként lehet figyelembe venni (büntőtűrő képesség).

Az 1961-es Btk. kommentárja szerint az idős kort a bíróságok általában a 60. életévtől kezdik értékelni, bár ez függ az adott személy egészségi állapotától és szellemi törődöttségétől. A kommentár szerint bizonyos esetekben közömbös lehet az idős kor (pl. egyes szexuális bűncselekmények esetén), de egyes esetekben még súlyosító is lehet annak folytán, hogy az intellektuális bűncselekményeknél a nagyobb élettapasztalattal történő visszaélés értékelésre kerül.⁶⁵

Az 56/2007. BK véleményben is elsősorban enyhítő körülmény az idős kor a vele rendszerint együtt járó testi és szellemi hanyatlás, valamint tűrőképesség-csökkenés miatt; és általában a nyugdíjkorhatárt meghaladó életkort már idős korként lehet értékelni. Ez azt jelenti, hogy napjainkban ezen tényező figyelembe vételének kezdő időpontja kitolódott és a korábbi 60. életév helyett a 65. életévtől kezdve értékelhető.⁶⁶

Az 56/2007. Bkv. álláspontja szerint „a fiatakor nem enyhítő körülmény, ilyennek értékelhető azonban, ha az elkövető a büntethetőség határát jelentő tizennégy éves életkort nem sokkal

⁶⁵ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 340. oldal

⁶⁶ Pápai-Tarr Ágnes: Büntetésiszabási anomáliák az elkövető életkora kapcsán, Magyar Jog, LXVI. évfolyam, 2019. 2. szám, 104. oldal

haladta meg, vagy fiatal felnőtt volt, amikor a bűncselekményt elkövette.” Éles különbséget tesz azonban a bírói gyakorlat a fiatal kor és fiatal felnőtt kor között.

A fiatal kor értékelése a jogalkotásban, a bírói gyakorlatban és a jogirodalomban is több kérdést vetett fel, mint az idős kor. A fiatal kort maga a törvényalkotó is figyelembe veszi. Ez is jól példázza, hogy ugyanaz a személyi körülmény egyszer a törvényszövegben megjelenő minősítő körülmény lehet, más esetben pedig pl. a bírói gyakorlat által kibontott enyhítő körülmény. A kétszeres értékelés tilalmának érvényesülése érdekében ezért ezeket a körülményeket – kor és előélet – el kell egymástól határolni, hiszen sokszor együttes mérlegelésük is szükséges és például a fiatal felnőtt esetében.

Az 1961-es Btk.-hoz kapcsolódó bírói gyakorlat már rögzítette, hogy a fiatalkorú terhelt javára a fiatal kor nem mérlegelhető külön enyhítő körülményként, mert ez már értékelést nyert azáltal, hogy az ilyen terhelttel szemben a fiatalkorúakra vonatkozó enyhébb rendelkezéseket kell alkalmazni (BJD 377). Ezt az életkort meghaladó „fiatal felnőtt kor” azonban a büntetés kiszabásánál enyhítő körülmény. Ennek alapja az, hogy az ilyen korú elkövetőtől életkoránál fogva – élettapasztalatok híján – a megfontoltság, a higgadtság kisebb foka kívánható meg. Egyénisége kiforrottságánál fogva jobban ki van téve más személyek és körülmények ráhatásának, befolyásolhatóbb, ellenálló képessége kisebb. Az ilyen korú elkövetőnél tehát a kevésbé súlyos büntetés, a nevelő jellegű intézkedés alkalmazásától várható eredményes átnevelés.⁶⁷

A bírói gyakorlat az idők folyamán azonban ingadozott abban a tekintetben, hogy milyen életkorig lehet a fiatal felnőttkort külön enyhítő körülménynek tekinteni, illetve ehhez kapcsolódva a büntetlen előéletet egy fiatal felnőtt esetében enyhítő körülménynek kell-e tekinteni.

Már a Csemegi-kódex alapján hozott büntető bírói döntésekben értékelték a fiatal felnőtt kort, bár nem mindig használták ezt a terminológiát. Egy 1895-ben született döntés szerint „nyomatékosan figyelembe kell venni azt is, hogy a vádlott a bűncselekmény elkövetésekor 19. életévét még alig haladta túl (5495/95).” Egy 1932-es bírói döntés szerint a 19 éves életkorban a büntetlen előélet különösebb nyomatékkal nem bír (C.837/932., 5238/932). A fiatalkor nem enyhítő, ha a vádlott a bűncselekmény elkövetésének idejében a húszéves életkorát meghaladta (C.1724/939, 5495/939)⁶⁸ Egy 1933-as döntés szerint testi sértésnél a vádlott javára kell mérlegelni a 22 éves életkorral járó hevesebb vérmérsékletet, az elhatározások hirtelenségét és

⁶⁷ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 339. oldal

⁶⁸ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1936. IX-1939. IX. Büntetőjog IV., Budapest, 1941., 25. oldal

meggondolatlanságát (C.1256/933). Ezekből a döntésekből kitűnik, hogy míg a büntetlen előéletnél a bírói gyakorlat már akkoriban is a hosszabb időn keresztül tanúsított törvénytisztelő magatartást értékelte, addig a fiatal felnőtt korban lévő, de a 18. életévét meghaladott személy esetében a jellem kialakulatlanságát, a tapasztalatlanságot vette figyelembe. Ezekből a döntésekből úgy tűnik, hogy a fiatal felnőtt kort a Csemegi-kódexen bírói gyakorlatban a 20-22. életévig vették figyelembe és külön enyhítő körülményként kezelték a fiatal felnőtt kort, valamint a büntetlen előéletet, mint enyhítő körülményeket.

Az 1961-es Btk. kommentárja úgy foglalt állást, hogy a fiatalkor törvényi felső határát alig meghaladó életkor nyomatékosan enyhítő, míg az azt meghaladó kor csak enyhítő körülmény. A betöltött 22-23 éves korban jelölték meg azt a felső határ, amelyen túl a fiatal életkor már enyhítőként figyelembe nem vehető.⁶⁹

A 12. számú Irányelv szerint a büntetlen előélet általában enyhítő körülmény, kivétel ez alól: ha az elkövető fiatalkorú vagy a fiatalkort néhány évvel meghaladott, ún. fiatal felnőtt.⁷⁰

Az 56/2007. BKv. csak annyit rögzít, hogy a fiatalkorú vagy fiatal kort meghaladott személyek esetén a büntetlen előélet nyomatéka lényegében súlytalan. A BKv. kifejezetten két helyen utal a büntetés kiszabása során értékelhető súlyosító és enyhítő körülményekkel kapcsolatban a fiatal felnőtt korra. Az egyik a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény, ahol arra mutat rá, hogy a fiatal felnőtt kor fogalma a fiatalkorúságot néhány évvel meghaladott életkorig tart. A másik helyen pedig annyit rögzít, hogy a fiatal felnőtt kor általában enyhítő körülmény. Ezáltal kívánja elkerülni ugyanannak a körülménynek a kétszeres értékelését, mert vagy a fiatal felnőttkort a 18. életévet meghaladó néhány évig vagy később a büntetlen előéletet lehet enyhítőként értékelni.

A fiatal felnőttkor fogalmát tekintve az 56/2007. BK vélemény alapján csak annyit tudunk, hogy fiatal felnőtt az, aki néhány évvel meghaladta a 18. életévét.

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 5. § c) pontja a fiatal felnőtt elnevezést azonban arra a nagykorú személyre használja, aki még nem töltötte be a 24. életévét. Ennek alapján a Szegedi Ítéltábla 2012/1. számú Büntető Kollégiumi véleményében leszögezte, hogy fiatal felnőtt az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 18. életévét már betöltötte, de a 24. évet nem. Ezt a Debreceni Ítéltábla is a 3/2012. (V. 24.) BK véleményében elfogadta.

A Kúria végül a kialakult ítélkezési gyakorlatra hivatkozva ezt az életkori besorolást 18-21 életév közé tette (EBH 2015.B.28.) A 29/2015. számú büntető elvi határozat szerint a fiatal

⁶⁹ A büntető törvénykönyv kommentárja I. kötet, KJK, Budapest, 1968., 339. oldal

⁷⁰ Büntető Elvi Határozatok, KJK, Budapest, 1982. 27. oldal

felnőtt – 18 és 21 év közötti – életkori kategóriát az ítélkezési gyakorlat alakította ki, amelyet az eset körülményeitől függően enyhítő körülményként értékel. Ennek következtében a fiatal felnőtt életkor határa a 21. életévnél rögzült.

2. A büntetlen vagy büntetett előéletet a bűnösségi körülmények az életkorral összefüggésben is értékelik. Az alapgondolat szerint a hosszabb időn keresztül tanúsított törvénytisztelő magatartás nyomatéka nagyobb, mint a néhány éves múlta visszatekintő becsületes életút, ahogy ezt a fiatal felnőtt kor kategóriájának kialakulásánál is látható. Súlyosító ugyanakkor az, ha a bűnöző életút minél hosszabb és minél inkább a visszaesés, illetve a társadalmi normákat semmibe vevő, züllött életmód felé mutat.

A Csemegi-kódex alapján született büntető bírósági döntésekben is figyelembe vették már az előélet és a kor összefüggését. A hosszú éveken keresztül tanúsított törvénytisztelő élet általában enyhítő körülménynek számított. Egy döntvény szerint enyhítő körülmény, ha a vádlott 58 éves koráig büntetlen előéletű volt (C. 4616/932).⁷¹ Egy másik döntvény szerint a büntetlen előélet, mint egyetlen enyhítő körülmény annyira azonban nem nyomatékos, hogy a Csemegi-kódex 92. §-ában foglalt kétszeres enyhítésről szóló rendelkezés alkalmazását indokolja (C.3043/938).⁷²

1882-ben Illés Károly azt írta, hogy a büntetlen előélet „nem tekinthető enyhítő körülménynek; mert valamint a kötelességnek egyszerű teljesítése senkinek érdemül fel nem róható: ép így azon körülmény is, hogy valaki törvényszerű életmódot folytatott, a normális állapotot képezi, a mely mindenkinél feltételezendő és megkövetelhető, a nélkül, hogy ezért az illető különös jutalomra vagy elismerésre igényt tarthatna.[...]E szerint helytelen azoknak felfogása, a kik a büntetlen előéletet még ma is az enyhítő körülmények közé sorolják [...]”⁷³ Ez az álláspont azonban a bírói gyakorlatban nem honosodott meg, mert a büntetlen előélet csak bizonyos feltételek esetén (pl. közhivatalnok esetén) lehet közömbös körülmény vagy súlytalan (lásd. később).

Az 1961-es Btk. kommentárja szerint az alanyi körülmények közül kiemelkedő jelentősége van annak, hogy az elkövető büntetlen vagy büntetett előéletű-e. „A büntetlen előéleten a szocialista értékelés nem csupán egy formális személyi adat regisztrálását érti, hanem ennél többet: jogpolitikai elveinkkel összhangban azt, hogy a bűnelkövető előzően egyébként nem

⁷¹ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1930. IX-1933. IX. Büntetőjog II., Budapest, 1934., 21. oldal

⁷² A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1936. IX-1939. IX. Büntetőjog IV., Budapest, 1941., 25. oldal

⁷³ Dr. Illés Károly: Magyar büntető-törvénykönyvek magyarázata, I. kötet, Budapest, 1882, Kiadja Zilahy Sámuel, 243. oldal

kifogásolható életmódot folytatott. A személyiség egészének a megítélésénél a büntetlen előéletnek akkor van valóban nyomatékosabb súlya, ha az kifogástalan életmóddal párosul. Annál, aki züllött, munkakerülő, csavargó életmódot folytat, családjával nem törődik, rendszeresen leittasodik: a büntetlen előélet aligha bír különösebb jelentőséggel.”⁷⁴

A kor és az előélet összekapcsolása tekintetében Pápai-Tarr Ágnes írta, hogy érdemes lenne felülvizsgálni a fiatal felnőtt kor és a büntetlen előélet együtt alkalmazásának a lehetőségét is. Álláspontja szerint támogatandó lenne, hogy a fiatal felnőtt kor és a büntetlen előélet, mivel más szempontokat értékelnek ezért együttesen is lehessenek enyhítő körülmények. Ugyanakkor a büntetett előélet ne zárja ki automatikusan a fiatal felnőtt kor enyhítőként történő figyelembe vételét.⁷⁵

Álláspontom szerint az együtt alkalmazás azért nem jöhet szóba, mert a büntetlen előélet értékelése és nyomatéka abban nyilvánul meg, ha azt hosszabb időn keresztül tanúsítják. Itt a gyakorlat azt értékeli, hogy valaki törvénytisztelő életmódot folytat huzamosabb időn keresztül. A fiatal felnőttkoránál ez a hosszabb idő nem áll rendelkezésre, ezért a bírói gyakorlat a személyiség kiforratlanságát, az ifjúság ítélőképességének fogyatékosságát, könnyebb befolyásolhatóságot vizsgálja. A két körülmény kiegészíti egymást, együttes alkalmazásuk fogalmilag kizárja egymást.

b) Súlyos bűncselekmények és büntetlen előélet

Az előéletet nemcsak az életkorral vagy az időmúlással együtt értékelik a bűnösségi körülmények, hanem például annak a nyomatékát a bűncselekményfajta is befolyásolhatják, adott esetben közömbösíthetik.

A súlyos bűncselekményeknél már régóta általános elvvé vált, hogy a büntetlen előélet közömbös vagy súlytalan. Az 1961-es Btk.-n alapuló bírói gyakorlat már rögzítette, hogy „[a] büntetlen előélet rendszerint enyhítő körülmény, az ölési cselekményeknél azonban általában nem vehető olyan mértékben figyelembe, mint a kisebb tárgyi súlyú cselekményeknél” (BJD 2912.sz.)

A 12. számú Irányelv szerint is a büntetlen előélet általában enyhítő körülmény (BJD8563., BH 1984/10, stb.). A legsúlyosabb büntettek elkövetése esetén azonban a büntetlen előélet súlytalanná válhat. A 15. számú Irányelv az élet elleni bűncselekmények vonatkozásában hangsúlyozta, hogy a büntetlen előélet súlya és nyomatéka kisebb, mint egyéb

⁷⁴ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 340. oldal

⁷⁵ Pápai-Tarr Ágnes: Egy büntetéskezadási tényező: a fiatal felnőttkor, Miskolci Jogi Szemle, XIV. évfolyam, 2019. 1. szám 1. kötet 72-78. old.

bűncselekményeknél – éppen az ilyen cselekmények jelentős tárgyi súlya folytán. Így pl. különös kegyetlenséggel elkövetett emberölésénél a büntetlen előéletnek nincs kiemelkedő jelentősége (BJD 8887). Az erős felindulásban elkövetett emberölés 70 éves vádlottja javára azonban a büntetlen előélet enyhítő körülményként vették figyelembe (BJD 8898).⁷⁶

A hatályos 56/2007. BK vélemény álláspontja szerint a büntetlen előélet súlytalan „a legsúlyosabb büntettek elkövetőinek esetében, amikor a bűnre indító motívumok végletes túlsúlyára lehet következtetni.”

Ebben a tekintetben a bírói gyakorlat tehát évtizedek keresztül változatlan és egyértelmű a terhelt személyiségének megítélése során. Hiszen kézenfekvő, hogy az olyan minősítő körülményekkel elkövetett emberölés, mint az előre kiterveltség, az aljas indok, a külön kegyetlenség, ezek a személyiség olyan mértékű eltorzulására, elvetemültségére és gátlástalanságára utalnak, amely nyilvánvalóan nem fér össze a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény által feltételezett törvénytisztelő, normális életmóddal.

c) Hivatás és büntetlen előélet

A Csemegi-kódexen alapuló ítélkezési gyakorlat a büntetlen előélet közömbösségére hívta fel a figyelmet egyes foglalkozások esetén. A tizenkilencedik század utolsó évében már rögzítette a bíróság, hogy „közhivatalnoknál a büntetlen előélet enyhítő körülményként nem mérlegelhető” (5606/1900-B.H.T.III. 273). Harminc évvel később egy másik döntés a papi foglalkozással kapcsolatban mondta ki ugyanezt az elvet: „papnál a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény nem bír nagy nyomatékkal, hiszen a büntetlen előélet követelménye a papi teendők elláthatásának” (C.6238/933). Számos más foglalkozás van, amelynél hasonló a helyzet, így pl. „[ú]jságíróval szemben a büntetlen, sőt feddhetetlen előélet természetes erkölcsi követelmény” (C.3763/938).

A szocializmus idején egy tanácsi vezető vonatkozásában mondta ki a Legfelsőbb Bíróság, hogy „[a] Megyei Bíróság a terhelt büntetlen előéletét tévesen értékelte enyhítőként. A büntetlen előélet a megválasztásának és beosztásának is előfeltétele volt.” (BJD. 2633. sz.) Már ekkor meghonosodott azon kivétel, hogy a büntetlen előélet enyhítő körülmény lehet a hivatalos személy javára is, ha a bűncselekmény elkövetése nem áll összefüggésben a hivatali állásával. Más kérdés a határozat szerint, hogy a betöltött állást, tisztséget, a társadalmi veszélyesség mértékének a megítélésénél esetleg súlyosító körülményként kell értékelni, mert súlyosító körülmény, hogy fontos tisztséget betöltő személyek vetemedtek a büntett elkövetésére (BJD 375. sz.)

⁷⁶ Büntető Elvi határozatok, KJK, Budapest, 1982. 56. oldal

Rendeki Sándor írta 1976-ban, hogy a hivatalos személyek mellett ez az elv érvényesült olyan elkövetőknél is, akiknek foglalkozása, közmegebízata általában a büntetlen előéletet feltételezi (így pl. ügyvéd, ügyvédjelölt vagy jogtanácsos). Véleménye szerint ezért a gyakorlatnak a munkakörök fontossága alapján a magasabb szintű jogszabályokban meghatározott rendelkezések figyelembe vételével kellene olyan fontos állások vagy közmegebízások körét megvonni, amelyek a büntetlen előéletet feltételezik. Semmi nem indokolja a társadalmi munkamegosztásban nem magasabb szintű állásoknál, hogy az állással, a bizalommal való visszaélés súlyosító körülményként értékelése mellett mellőzze a gyakorlat a büntetlen előélet értékelését.⁷⁷

Az 56/2007. BK vélemény külön is kiemeli a hivatalos személyeket, akik esetében egyébként a büntetlen előélet előfeltétel szokott lenni. Ezzel összefüggésben rögzíti, hogy a hivatalos személy javára csak akkor értékelhető a büntetlen előélet, ha e minőségével a bűncselekmény nincs összefüggésben.

A közszolgálatra, illetve bizonyos foglalkozásokra vonatkozó elvárás a büntetlen előéletet, mint enyhítő körülményt semlegesítő elvként tehát több, mint száz év óta töretlenül érvényesül.

d) A korábbi bűncselekmények értékelése

1. Az előélet szempontjából a korábbi bűncselekmények elkövetését büntető törvénykönyveink a visszaesés (különös visszaesés, többszörös visszaesés) körében minősítő körülményekként a törvény rendelkezéseinél fogva értékelték. Vannak azonban olyan esetek, amikor a bűnismétlés egyes fajtái nem teljesítik a visszaesőként történő minősítéshez szükséges törvényi feltételeket. Ekkor ezek a kriminológiai értelemben vett visszaesői magatartások súlyosító körülményként, esetleg közömbös bűnösségi körülményként jöhetnek szóba.

A Csemegi-kódex alapján hozott döntések között számos esetben merült fel súlyosító körülményként a korábbi bűncselekmények elkövetése, illetve a korábbi büntetések kiszabása. A Csemegi-kódex indokolása szerint” [a] törvényjavaslat nem tartalmaz külön fejezetet a visszaesésről, hanem a különös részben jelöli meg azon és az azokkal rokon büntetteket és vétségeket, melyek, ha oly egyének által követtetnek el, kik e cselekmények egyike miatt már meg voltak büntetve, a rendes büntetés keretén fölül sulyosabb büntetés alá esnek.[...] visszaeső mindenki, a ki büntett, vagy vétség miatt büntetve lévén, ismét büntettet vagy vétséget követett el.”

A visszaesőkre vonatkozó rendelkezéseket tehát régóta tartalmazzák büntető törvénykönyveink. Ezek vonatkozásában is teljesülnie kellett azonban a visszaeséshez

⁷⁷ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 205. oldal

szükséges minősítést megalapozó feltételeknek. Azon esetekben azonban, ahol a törvényi feltételek nem állnak fenn, de mégis bűnismétlésről van szó (pl. nem szándékos bűncselekmény miatt történő elítélés, vagy nem végrehajtandó szabadságvesztésre ítélet, illetve öt évnél hosszabb idő eltelt a kitöltés óta) ott bűnösségi körülményként értékelhető ezen feltételek megközelítése. Így pl. az 1939-es egyik döntés szerint a terhelt büntetett előéletének a súlyosító jellege elenyészett, mert az előző büntetés kiállása óta 15 év eltelt (C.4921/939). Egy másik döntés szerint terhelt 10 évvel azelőtti büntetése nem enyészett el, így a súlyosító körülmény nyomatéka kisebb lett (C.5866/938.) Egy általánosabban fogalmazó döntés szerint az előző büntetés, amennyiben azóta hosszú idő telt el, vagy ha az enyhébb volt, súlyosítóul nem mérlegelhető (204/939.,4224/939.).⁷⁸

Az 1961-es Btk-n alapuló 6. számú Irányelv, amely a büntető eljárásban ismételten felelősségre vontak megítéléséről szól, I. részében meghatározta a kriminológiai visszaeső fogalmát. „A kriminológiai értelemben vett visszaeső fogalma magában foglalja azokat a bűnismételőket, akiknél bizonyos következetes, viszonylag kitartóbb jellegű bűnelkövetői magatartás állapítható meg. Ide tartoznak a törvényi rendelkezés szerinti visszaesők, továbbá azok is, akinél e körön kívül az említett kritérium fennáll.,”⁷⁹

A súlyosító és enyhítő körülmények egy része részben azokkal az elkövetőkkel foglalkozik, akik kriminológiai értelemben vett visszaesőnek minősülnek, részben pedig a visszaesőkre vonatkozó olyan körülményeket értékel, amelyek a törvényi visszaesők esetében fokozottan súlyosnak tekinthetők (pl. erőszakos, többszörös visszaesés).

2. A visszaesés feltételeinek fennállása tekintetben speciális problémát jelent az, ha az elkövető olyan bűnismételő, aki már mentesült előző elítéléseinek hátrányos jogkövetkezményei alól.

Az 1961. évi törvény hatályba lépése előtt a Legfelsőbb Bíróság BK 71. számú kollégiumi állásfoglalása arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rehabilitált személy javára nem lehet a büntetlen előéletre, mint enyhítő körülményre hivatkozni. A BK 298. számú állásfoglalás már nem tartotta kizártnak az ilyen személy esetében sem, hogy a büntetlen előéletet enyhítőként figyelembe vegyék. A 1961-es Btk. hatályba lépése után a BK 394. kollégiumi állásfoglalás (BJD 561) kimondta, hogy a büntetett előülethez fűződő hátrányok alól mentesített személy javára a büntetlen előéletet általában enyhítőként kell értékelni.⁸⁰

⁷⁸ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1936. IX-1939. IX. Büntetőjog IV., Budapest, 1941., 27. oldal

⁷⁹ Büntető Elvi Határozatok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973., 31. oldal

⁸⁰ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 342. oldal

Az 1961. évi V. törvény 78. § (3) bekezdése szerint amennyiben a mentesített személy újabb büntetést követ el, a bíróság *súlyosbító* (sic!) körülményként veheti figyelembe olyan korábbi elítélését, amelyre nézve mentesítésben részesült. Az ehhez kapcsolódó 6. számú Irányelv szerint ez a rendelkezés hatékony eszközt biztosít a kriminológiai visszaesőkkel szemben. Az akkori ítélkezési gyakorlat különbséget tett a „büntetlen előéletű” és a „büntetlen előéletűnek tekintendő” megfogalmazás között. A BK 394. állásfoglalás szerint a mentesítés alá eső korábbi elítélésre csak akkor hivatkozhatott a bíróság határozatában, ha azt súlyosító körülményként értékelte. Érvelése szerint ellentmondás lenne ugyanis, ha a bíróság a terheltet büntetlen előéletűnek tekintené, ugyanakkor viszont a rehabilitáció alá eső ítéleteit ismertetné. A BJD 561. érvelése szerint, ha a terhelt a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól mentesült, akkor „büntetlen előéletűként” kell megjelölni.⁸¹

Az 1978. évi IV. törvény 100. § (2) bekezdése már nem rendelkezett arról, hogy súlyosító körülményként értékelhető az elítélés, amely alól a terhelt mentesült, csak azt rögzítette, hogy nem kell számot adnia róla. A 14. számú Irányelv visszaesőnek nem tekintendő bűnismétlőnek tekintette azokat az elkövetőket, akik ismételt bűncselekményt követtek el, de nem esnek a visszaeső törvényi fogalma alá (korábbi szándékos bűncselekmény, végrehajtandó szabadságvesztés és a kitöltéstől eltelt öt év, 137. § 12. pont). A 12. számú Irányelv a kriminológiai értelemben vett visszaesést súlyosító körülménynek tekintette. (A büntetlen előéletű elkövető egy másik bűncselekmény miatt ellene folyamatban lévő eljárás alatt, vagy nem jogerős elítélése után, a felfüggesztés próbaideje alatt vagy a feltételes szabadság tartama alatt követi el a bűncselekményt.)⁸²

Az 56/2007. BK vélemény szerint a büntetlen előélet általában nem enyhítő azok javára, akikkel szemben a korábban a bíróság megrovást vagy próbára bocsátást alkalmazott. Sőt, ha ezeket ugyanolyan vagy hasonló cselekmény miatt alkalmazták, akkor nemcsak, hogy enyhítőként nem vehető figyelembe, hanem egyenesen súlyosító körülmény lehet.

A BKv. a joghátrány alóli mentesülés szempontjából rögzíti, hogy ha az elkövetőt korábban jogerősen elítélték, akkor sem lesz büntetlen előéletű, ha már mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.

A történeti fejlődésből látható, hogy a korábbi büntetés alóli mentesülés némi vargabetűkkel, de oda vezetett, hogy a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény ebben a tekintetben

⁸¹ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 343. oldal

⁸² A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986., 247. oldal

közömbös bűnösségi körülménnyé vált. Nemcsak ilyen esetben válhat súlytalanná a büntetlen előélet a kriminológiai visszaesés fényében, hanem olyankor is, ha a büntetlen személy hosszabb időn keresztül sorozatosan követett el bűncselekményeket csak azokért még nem ítélték el jogerősen.

A Bkv. alapján úgy összegezhető, hogy az előéletnek fontos szerepe van akkor is, ha az elkövető büntetlen előéletű és akkor is, ha az elkövető büntetett. A büntetett előéletnek továbbá akkor is van jelentősége, ha az elítélt a büntetett előélettel együtt járó hátrányok alól már mentesült. Ha az elkövetőt kisebb tárgyú súlyú bűncselekmény miatt ítélték el, és a büntetés kiállása óta már hosszabb idő eltelt, a korábbi elítélésnek súlyosító körülményként való értékelése általában nem indokolt. Növeli a büntetett előélet súlyosító hatását, ha a korábbi büntetés súlyosabb szabadságvesztés volt, és az előző büntetés kiállításától az újabb bűncselekmény elkövetéséig rövid idő telt el, illetve, ha korábban is azonos vagy hasonló bűncselekmény miatt történt az elítélés. Ha a büntetett előéletű elkövető nem visszaeső, de többször volt büntetve, akkor ez utóbbi tény súlyosító körülmény lehet.

3. A bűnisméltést, mint arról már szó volt, a jogalkotó a visszaesőkre vonatkozó külön rendelkezések formájában általában értékelte. Vannak azonban olyan körülmények, amelyek a büntetés kiszabásánál ezen túlmenően is, mint súlyosító körülmények figyelembe vételre kerülnek. Így például súlyosító körülmény, ha a többszörös (erőszakos) visszaeső egyben különös visszaeső is, és az is, ha az elkövető a visszaesést megalapozó büntetésen kívül is büntetve volt. Fokozott a büntetett előélet nyomatéka, ha a sorozatos elítélésekből, az elkövető életviteléből és az újabb bűnelkövetésből a bűnöző életmódra lehet következtetni. Mivel a visszaesést a szándékos elkövetés alapozza meg, így a gondatlanságból elkövetett bűncselekmény miatt történt korábbi elítélés akkor értékelhető súlyosító körülményként, ha az elkövető újból azonos vagy hasonló cselekményt követett el.

Azon határeseteket is figyelembe veszi a BK vélemény, amelyek nem alapoznak meg visszaesést, de a bűnisméltés körébe vonhatók. Amint láttuk, ezeket a körülményeket már az első szocialista büntető törvénykönyv gyakorlatában is ismerték és alkalmazták. Ilyen esetek, pl. ha az elkövető az ellene folyamatban levő büntetőeljárás hatálya alatt, erről tudva követi el a bűncselekményt, és ebből az előző eljárás eredményétől függetlenül a személyének fokozott veszélyességére lehet következtetni, továbbá a büntetőeljárás hatálya alatt történt bűnelkövetés súlyosító körülmény (lásd korábban).

A BK vélemény szerint súlyosító körülmény, ha az elkövető más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, a feltételes szabadság ideje alatt vagy a kegyelem véglegessé válása előtt követte el a bűncselekményt, mivel abból a tényből, hogy a

többlethátránnyal való fenyegetettség sem tartotta vissza a bűnelkövetéstől, a személyének nagyobb veszélyességére lehet következtetni. Ez nem jelent kétszeres értékelést, mivel a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának esetleges elrendelése, a feltételes szabadság megszüntetése, a kegyelem hatályvesztése nem a bűncselekmény mikénti elkövetéséhez, hanem az ítéletben kiszabott büntetéshez fűződő jogkövetkezmény.

4. A visszaesés szempontjából speciális helyzetben vannak a közlekedési bűncselekmények elkövetői, mert korábbi közlekedési magatartásukat is értékelni kell. A Bkv. szerint a közlekedési szabálysértés elkövetése súlyosító, a hosszabb ideig tanúsított kifogástalan közlekedési magatartás pedig enyhítő körülmény lehet. Ittas járművezetés esetén az ittasság súlyos vagy igen súlyos foka súlyosító körülmény.

A hosszabb ideje tanúsított kifogástalan magatartás is árnyalható azonban sok tekintetben. Györe István mutatott rá egy cikkében, hogy közlekedési bűncselekményre és szabálysértésre vonatkozó információ hiányában általában a bírói gyakorlat vélelmezi a kifogástalan közlekedési magatartást, holott mindenki, aki vezet, jól tudja, hogy KRESZ szabályszegés nélkül senki sem közlekedik. A konkrét ügyben ugyanis nem tárnak fel azok az esetek, amikor a kifogástalan közlekedési magatartást tanúsító elkövető koccanásos balesetet okozott, és a felelősségét elismerve a sértettel megegyezett. Az sem detektálható, hogy valaki rendszeresen fogyaszt alkoholt és így vezet és bár környezetében ez köztudott, de sosem került a rendőrhatalom látókörébe emiatt. Továbbá számos agresszív, gátlástalan járművezető szelíd arcát mutatja a tárgyalóteremben, de onnan kilépve azonnal az „országút oroszlánjává” alakul át. Az ittasság foka tekintetében pedig Györe István rámutatott, hogy a gyakorlat a véralkohol koncentráció ezrelékes mértékének tulajdonít jelentőséget, holott a törvényi tényállás szerint a szeszes italtól befolyásoltságot kell mérvadónak tekinteni. Ettől a gyakorlat nem zárkózik el, adott esetben vizsgálja a befolyásoltság külvilágban megjelenő bizonyítható jegeit, de mégis az ezrelékes meghatározás marad az értékelés és a bünteteskiszabás középpontjában.⁸³

Magatartási jellemzők értékelése

A személyiség elemzésénél nem pusztán a terheltnek a törvényekhez való viszonyulása, vagyis a törvénytisztelő vagy a bűnöző életmód közötti választása kap jelentőséget, hanem más, az emberi magatartását jellemző körülmény is, így a munkához, más személyekhez, az elkövetett cselekményhez való viszonya is. A súlyosító és enyhítő körülmények ezeket járják körül és

⁸³ Györe István: Az enyhítő és súlyosító körülmények néhány kérdése a közlekedési bűncselekményeknél, Igazságosság és bünteteskiszabás, Magyar Jog, 1998. 1. szám, 5. oldal

adnak szempontokat a bíró számára a büntetés céljának megvalósításához szükséges értékeléshez.

a) A munkához és hivatáshoz való viszony

A törvénytisztelő hozzáállás mellett fontos jellemzést ad egy személy pszichológiai állapotáról az, ahogy a munkájához, illetve a hivatásához viszonyul. Ennek megítélése is változott azonban az idők folyamán.

Az 1961-es Btk. Kommentárja kifejtette, hogy „[a] szocialista társadalomban a munkához való viszony szabja meg az ember megbecsülését és értékét. A munkához való viszonynak a burzsoá büntetés-kiszabási gyakorlat nem tulajdonított különösebb jelentőséget, kivéve a kifogástalanul végzett állami szolgálatnak. A felszabadulás után a büntetés kiszabásánál mindinkább előtérbe került a munkához való viszony, mint az egyén társadalmi értékelésének az alapja. [...] Egymagában a jól végzett munka nem enyhítő körülmény. [...] Enyhítő körülmény csupán az átlagon felül végzett munka, a kimagasló munkateljesítmény (BJD 391).”⁸⁴

Ezt az elvet tartalmazta a 12. Irányelv (1986) II./4. e) pontja is és a szocialista ideológiai máz letörlése után az 56/2007. BK vélemény is átvette, így tehát maradt azon elv, miszerint az elkövető tartósan és kiemelkedően végzett munkája enyhítő körülmény, ha abból arra lehet következtetni, hogy vele szemben a büntetés könnyebben célt érhet. A köz javára ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenység vagy szolgáltatás (jótékony célú munkavégzés, alapítvány létesítése, ajándék, adomány stb.) szintén enyhítő körülmény lehet, hiszen ebből kitűnik, hogy a bűncselekményre és a haszonszerzésre irányuló önző, bűnözői magatartás mennyire vert benne gyökeret és képes-e kizárólag saját hasznának szem előtt tartásán túllépni. Súlyosító körülmény azonban, ha az elkövetőnek a létfenntartást biztosító jövedelme nincs, és munkakerülő, csavargó életmódot folytat, fokozott a veszélye annak, hogy a szükségletét illegális módon, akár bűncselekmény útján elégíti ki, és a személyének a veszélyessége fokozott.

b) Az elkövetőnek a környezetében élő emberekhez való viszonya

1. Függőség, befolyás értékelése

A többi emberhez való viszony kifejeződik számos körülményben, ebből a bírói gyakorlat kiemelte a függőség és a befolyásoltág elemeit. Ezek például a terhelt felelős pozíciójából eredhetnek, amikor más emberek életének befolyásolását és irányítását bízták rá, de a család

⁸⁴ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 347. oldal

gondozásával vagy éppen elhanyagolásával kapcsolatos kérdésekben, sőt más személyeknek bűncselekmény elkövetésére történő ösztönzésével összefüggésben.

A Csemegi-kódexen alapuló bírói gyakorlat szerint „[l]opásnál a fiatalokú javára mérlegelni kell, hogy ha bűnözése és a bűnözésben való kitartása nagymértékben a felnőttkorú orgazdák rossz befolyására vezethető vissza. (C.735/939).”

A 12. Irányelv rögzítette, hogy „[n]yomatékos súlyosító körülmény a vezetői vagy kifejezetten bizalmi beosztás, amennyiben a beosztás felhasználásával vagy azzal összefüggésben történt a bűncselekmény elkövetése. Vezetői beosztásban levőnek a ténylegesen irányító tevékenységet kifejtőt kell érteni.” Szinte szó szerint így fogalmaz az 56/2007. BK vélemény II/8. pontja is.

Rendeki Sándor a hetvenes évek szocializmusában erről azt írta, hogy „[a] morális presszió lehetősége és hatása társadalmi viszonyaink mellett lényegesen korlátozódott, azonban teljesen megszűntnek nem tekinthetjük, tehát értékelése szükséges.[...] önmagában a vezető és az alárendelt együttes bűnelkövetése, ha a beosztás az előbbinál súlyosít is, nem szükségszerűen enyhít az utóbbinál”⁸⁵.

Általában enyhébb büntetőjogi megítélés alá esik, ha a személy a bűncselekményét más befolyása alatt követi el. Nemcsak az intézményes vezetői szerep, hanem az informális befolyás is fontos, amikor mások bizalmát élvezzi a terhelt és magatartása befolyással van több személyre is. Így a BKv. szerint büntetést enyhítő hatása van annak, ha valaki más személy ráhatására vagy befolyása alatt követte el a bűncselekményt. Különös nyomatéka lehet akkor, ha katona az előjárója vagy a feljebbvalója ráhatására vagy parancsára cselekedett. Ugyanakkor, ha a bűncselekményt több személy együttesen követi el, akkor az elkövetők egymás szándékát és önbizalmát kölcsönösen erősíthetik, végre tudnak hajtani olyan cselekményt is, amelyre külön-külön nem lennének képesek, és több elkövetővel szemben védekezni is nehezebb. A társas elkövetés a bűnelkövetésnek általában veszélyesebb formája, ezért a társtetteségben, a fizikai bűnsegédekkel együtt történő, és - ahol ez nem minősítő körülmény - a csoportos elkövetés általában súlyosító körülmény; különös a nyomatéka az erőszakos bűncselekmények esetében.

2. Családhoz való viszony figyelembe vétele

Az elkövetőnek a családjához való felelős viszonyulását fejezi ki és enyhítő körülménynek számít, ha eltartásra, illetve nevelésre szoruló hozzátartozói vannak, ez azonban nem vehető figyelembe annak javára, aki gondoskodási kötelességét nem teljesíti.

⁸⁵ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 234. oldal

A Csemegi-kódex alapján folytatott bírói gyakorlat is értékelte a családos állapotot. „Csak a többgyermekes családi állapot vehető enyhítőül (C.4615/939).” „Az egy gyermekes családi állapot nem oly terhes, hogy ez a vádlott javára enyhítő körülményül figyelembe vehető (C.2727/933).” „A vádlottnak csak neje van, de gyermekei nincsenek, úgy az ő családi állapota nem oly terhes, hogy az javára enyhítő körülményül volna mérlegelhető (C.362/935).” „Lopásnál nagyobb súlyt lehet tulajdonítani a vádlott töredelmességének és terhes családi állapotának (C.1958/934).”

Az 1961-es Btk. Kommentárja szerint a családos állapot elsősorban azért enyhítő körülmény, mert az eltartásra szorulóknak száma kihat az elkövető anyagi helyzetére, fokozza a rá nehezedő gondokat és ez kriminogén tényezőt jelent. A családos állapot enyhítő körülményként értékelésénél közrehat az is, hogy ilyen esetben az elkövető elítélése a hozzátartozók nagyobb számát, több kiskorú gyermeket is sújt.⁸⁶ A családdal szembeni kötelezettség teljesítését szintén értékelni kellett a bíróságnak. „Züllött, italozó, munkakerülő, családjáról nem gondoskodó elkövetőnél azonban a családos állapot enyhítőként nem értékelhető (BJD 369).”

A 56/2007. BK vélemény végül úgy fogalmazta meg, hogy enyhítő körülmény, ha az elkövetőnek eltartására, illetve nevelésére szoruló hozzátartozói vannak; ezen nemcsak a kiskorú gyermekei értendők. Ez azonban annak javára, aki gondoskodási kötelezettségét ténylegesen nem teljesíti, enyhítőként nem vehető figyelembe (II/A/4/b.)

3. Az életmód szerepe, különös tekintettel az alkoholizmusra

Az italozó életmód a személyiség instabilitására, egyensúlytalanságára utal, hiszen az ital hatása alatt a felelősségteljes gondolkodás és viselkedés csorbul, számos emberből az agresszivitást hozza elő és a sérelmeket felerősíti. Ezt a körülményt is már a Csemegi-kódex óta általában súlyosítóként értékeli a bíróságok.

Természetesen számos esetben mentő körülményként is hivatkoztak rá az elkövetők. A tizenkilencedik század fordulóján született döntés alapján „[a]z ittasság csak feltételesen és a beszámíthatóság határához közel fekvő magas fokban indokolhatja a Btk. [értsd. Csemegi-kódex] 92. § -ának [értsd. enyhítés] alkalmazását. (6496/1900)”. „Enyhítő körülmény, hogy a vádlott az akaratának szabad elhatározási képességét nagy mértékben korlátozó idült alkoholizmusban szenved. (C.1693/934).”

Az 1961-es Btk. Kommentárja szerint „[a] burzsoá felfogás a büntetés kiszabásánál az ittas állapotot általában enyhítő körülményként értékelte az elkövető javára. A szocialista szemlélet

⁸⁶ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 347. oldal

ezzel ellentétes értékelést igényel.”⁸⁷ Az izgatás tekintetében azonban sajátos megközelítésben az ittas állapotban történő elkövetést inkább enyhítőnek tekintették, de nem az ittasság miatt, hanem azért, mert a részeg ember kijelentései kevésbé alkalmasak az államrend elleni gyűlölet szítására (BJD 651). Az ittas állapotban történő gátlástalan elkövetést az élet elleni bűncselekményekről szóló 4. számú Irányelv egyértelműen súlyosítóként értékelte (III/3. pont)⁸⁸ A 12. számú Irányelv kiemelte, hogy mind nagyobb számban követnek el bűncselekményeket alkoholos állapotban. Ez szükségessé teszi ennek a körülménynek fokozottabb értékelését: az idézett iránymutatások továbbfejlesztését bármely - nemcsak visszaesők által elkövetett - bűncselekményekre is, különösen az ittas állapotban, motiválatlanul elkövetett cselekményekre (II/A/5).

Az 56/2007. BK vélemény úgy foglalta össze a kiforrott bírói gyakorlatot, hogy súlyosító körülmény, ha az elkövető a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követte el, és ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében; különös a nyomatéka a gátlástalanul, a garázda módon végrehajtott - élet, testi épség vagy nemi erkölcs elleni - bűncselekmények esetében. Az iszákos életmód súlyosító körülmény, ha agresszivitással párosul és az együttélési szabályok sorozatos megszegését eredményezi (II/7).

d) Az elkövetett cselekményhez való viszony

A cselekmény elkövetésében tanúsított elszántság

A bűncselekmény elkövetésénél nemcsak a törvény értékeli eltérően a szándékos vagy a gondatlan elkövetést, hanem ezek a pszichológiai tényezők szóba jönnek az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése során is.

A Csemegi-kódex alapján folytatott bírói gyakorlatából idevonatkozó szemelvények: „Emberölés vétségénél a gondatlanság kisebb foka enyhítő körülmény (C.2817/932) Emberölésnél nagy nyomatékkal esik a vádlott terhére az a makacs kitartás, amelyet az előle menekülő sértett feltalálásánál és megközelítésénél kifejtett (C. 4291/931.) Gépkocsivezető gondatlanságánál figyelembe vette a bíróság azt, hogy a gondatlansága folytán előállott helyzetben, az összeütközés elkerülésére mindent megtett és az elkerülésre irányuló igyekezetében az út árkába is került (C.3880/933.), továbbá, hogy a sértett nagyfokú gondatlanságot tanúsított (C.4990/929.). Gépkocsivezető gondatlanságánál súlyosító, hogy a vádlott ittasan, éjjel, viharos időben vállalkozott a gépkocsi vezetésére. (C. 945/938.) Méltánylást érdemel a gondatlanság kisebb foka és az a körülmény, hogy a vádlott fellebbvalói a szabálytalan eljárás alkalmazását túrték. (C.920/937.)”

⁸⁷ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 348. oldal

⁸⁸ Büntető Elvi Határozatok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, 26. oldal

A 12. számú Irányelv kifejtette, hogy a szándékos elkövetés fogalmát a Btk. (értsd. 1978. évi IV. törvény) határozza meg, különbséget téve az egyenes (dolus directus) és az eshetőleges szándék (dolus eventualis), valamint a gondatlanság vonatkozásában a hanyagság (negligentia) és a tudatos gondatlanság (luxuria) között. A szándékos elkövetés esetén az eshetőleges szándék enyhítőnek számít, míg az egyenes szándék esetében a kitarító jelleg a súlyosító (II/A/8.).

Az 56/2007. BK vélemény hasonló álláspontot foglalt el a szándékos elkövetés esetében. A gondatlan bűnösség tekintetében általában enyhítő körülmény, ha az elkövetőt hanyag gondatlanság terheli; súlyosító körülmény viszont a gondatlanság súlyos foka, mely luxuria esetében akkor állapítható meg, ha nagymértékű volt az elkövető könnyelműsége, amikor bízott az eredmény elmaradásában; negligentia esetében pedig akkor, ha a súlyos következmény lehetősége a feltétlenül elvárható elemi figyelem mellett is észlelhető lett volna. Minden olyan esetben, amikor az eredmény minősítő körülmény, és azt szándékosan és gondatlanul is elő lehet idézni, enyhítő körülmény, ha az eredmény tekintetében csak gondatlanság állapítható meg (II/10).

A cselekmény utáni magatartás tényezőinek értékelése

1. Beismerő vallomás

A beismerő vallomás jelentősége miatt fokozott figyelmet kapott az enyhítő és súlyosító körülmények történeti fejlődése során.

A Csemegi-kódex alapján álló bírói gyakorlatban már lényegében kiforrtak azok a főbb szempontok, amelyeket ma is alkalmazunk: a tények beismerése, a bűnösség elismerése, a megbánás tanúsítása, valamint a tagadás büntetőjogi értékelése tekintetében. Néhány szemelvény ismételtén ebből a korból:

„Az a beismerés töredelmes, őszinte, amely a bűncselekmény felderítéséhez vezet (C. 3697/931.) A nem töredelmes és nem őszinte megbánást tanúsító beismerés enyhítőül figyelembe nem vehető (C.3829). A részleges ténybeli beismerés nem mutat büntudatra, ami nélkül pedig a beismerés nem enyhítő körülmény (C.3829/938.) Gyilkosságnál a vádlott kezdettől fogva, cselekményének minden részlete tekintetében teljes beismerésben volt, beismerése általában, de főleg az előre megfontoltságra nézve értékes adatokat szolgáltatott és amellet töredelmes megbánással is párosult – ennek az egy enyhítő körülménynek olyan nagy nyomatókot lehet tulajdonítani, hogy a Btk. [értsd. Csemegi-kódex] 91. § [a bűncselekményre irányadó legkisebb mérték] alkalmazására elegendő alapot nyújt (C.5006/927.). Nem enyhítő körülmény a helyszínen tetten ért és elfogott vádlott beismerése, mert a vádbeli cselekmény

elkövetését eredményesen nem is tagadhatta volna el (C.715/935). A cselekmény elkövetésének a tagadása súlyosító körülményként nem mérlegelhető. (74/B.2882/1882)”

Az 1961-es Btk. Kommentárja kifejtette, hogy a szocialista szemlélet szerint a bűnösség el nem ismerése, a terhelt tagadása nem súlyosító körülmény. A megbánás hiánya, a tagadás éppúgy nem súlyosító, mint az, hogy terhelt „körmönfont ravaszsággal” igyekezett a bíróságot félrevezetni (BJD 370). Enyhítő körülmény, ha a tettes a büntett elkövetését töredelmesen beismeri, az azzal kapcsolatos tényeket feltárja és bűnösségét elismeri.⁸⁹

Rendeki Sándor a beismerés enyhítő körülményként történő elismerésének feltételrendszerét elemezve rámutatott a korabeli bírói gyakorlat bizonytalanságára. Egyes döntések a ténybeli beismerést és a bűnösség elismerését követelték meg (pl. BH. 5017, BJD. 2580). Más döntések a feltáró jelleget is hangsúlyozták (BJD 1011). Földvári József álláspontja szerint „beismerő vallomás terjedjen ki a cselekmény egészére és foglalja magában a bűnösség elismerését is. Csak e két feltétel fennforgása esetén vélelmezhetjük azt, hogy a beismerés megbánásból ered.”⁹⁰

Rendeki Sándor hasonló álláspontot fejtett ki, mert szerinte a beismerés abban az esetben lehet enyhítő körülmény, ha a) teljes, kiterjed minden lényeges tényre, b) kiterjed a bűnösség elismerésére, és c) az elkövető őszinte megbánására lehet belőle következtetni.⁹¹ A 12. számú Irányelv úgy foglalt állást, hogy „[a] tagadás, illetve a bűnösség el nem ismerése az eljárás során: súlyosító körülményként nem értékelhető. A teljes és felderítő jellegű beismerés még a bűnösség részbeni elismerése mellett is enyhítő körülmény. Nyomatékos, ha a bűnösség teljes elismerésére is kiterjed. Tettezés esetén csak a bűnösség elismerésének, illetve a megbánásnak van jelentősége.” (II/A/9.)

A BKv. II/11 pontja szerint a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás enyhítő körülmény, és a részbeni beismerés is az lehet. Nagyobb a nyomatéka, ha az felderítő jellegű; ilyen esetben a cselekmény egészére kiterjedő beismerésnek a bűnösség részbeni tagadása mellett is enyhítő hatása van. Tettezés esetén csak a bűnösség elismerésének és a megbánásnak van jelentősége. Mint látható, hogy a bírói gyakorlat végül engedményt tett és a teljes beismeréshez, a bűnösség elismeréséhez, valamint a töredelmes megbánáshoz képest már a tények részbeni elismerése és a bűnösség részbeni tagadása is enyhítő körülmény lehet. A teljes, feltáró jellegű beismerés és a bűnösség teljes elismerése, valamint a megbánás őszintesége a súlyozásnál kerülnek figyelembe vételre.

2. Egyéb utólagos cselekmények

⁸⁹ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 352. oldal

⁹⁰ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 373. oldal

⁹¹ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 240. oldal

A Csemegi-kódex idején is értékelték az elkövetőnek a tett után tanúsított magatartását, mert abból számos következtetést vontak le, pl. „rablásnál a kár megtérítése csak akkor mérlegelhető enyhítőként, ha az a bűnvádi eljárás alá került egyén önkéntes elhatározásának a folyamánya; ellenben akkor, ha a kár a nyomozó hatóság eljárása következtében térült meg, et az illetőnek enyhítőül betudni nem lehet (C.5198/931).

Kádár Miklós írta, hogy figyelembe kell venni az elkövető magatartását a cselekmény után, mert ennek is befolyása van a büntetés fajára és a büntetés nemére, illetve mértékére. Ide tartoznak mindenekelőtt azok a cselekmények, amelyek az utólagos megbánásra és ezzel az elkövető személyiségének kisebb társadalomra veszélyességére mutatnak (beismerés, önfeljelentés, az okozott kár jóvátétele, stb.)⁹²

A Legfelsőbb Bíróság egyes korabeli döntései a komoly öngyilkossági kísérletet is enyhítő körülménynek tekintették.⁹³ Földvári József ezzel kapcsolatosan kifejtette, hogy nem az öngyilkossági kísérlet, hanem a megbánás lehet az enyhítő körülmény alapja.⁹⁴ A 4. számú irányelv is kiemelt ezt az anomáliát (BJD 4052). A 12. számú Irányelv ennek ellenére csak annyit rögzített, hogy enyhítő körülmény az elkövetőnek a cselekmény elkövetése utáni öngyilkossági kísérlete (II/A/9). A 15. számú Irányelv szerint az öngyilkossági kísérlet akkor enyhítő körülmény, ha az elkövető komoly megbánását fejezi ki.⁹⁵ Az 56/2007. BK vélemény már ezt a körülményt pontosítva úgy fogalmazta meg, hogy az elkövetőnek a cselekmény megbánását kifejező komoly öngyilkossági kísérlete enyhítő; a cselekmény után tanúsított elvetemült magatartása súlyosító körülmény. (II/11)

Rendeki Sándor írta az önfeljelentésről, hogy nincs jelentősége, ha a bűncselekmény elkövetésénél szemtanúk vannak jelen. Viszont nagy a nyomatéka olyan esetben, ha az elkövetőnek már tartania sem kell a leleplezésétől.⁹⁶

A 12. számú Irányelv már azt rögzítette, hogy enyhítő körülmény az önfeljelentés; nyomatékos, ha ennek folytán vált lehetővé az elkövető és esetleg társai cselekményének vagy személyének a felderítése. (II/A/9).

A BK vélemény szerint az elkövető önfeljelentése enyhítő körülmény. Különös a nyomatéka, ha ennek folytán vált lehetővé a bűncselekmény felderítése, vagy azt jelentős mértékben

⁹² Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966, 795. old

⁹³ Legfelsőbb Bíróság Bf.I.831/1962., Bf.III.272/1965.,

⁹⁴ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 375-376. oldal

⁹⁵ Büntető Elvi Határozatok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982., 56. oldal

⁹⁶ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 243. oldal

elősegítette. Enyhítő hatású az is, ha az elkövető közreműködött a bűncselekmény felderítésében, és ennek szerepe volt a felderítés eredményességében (II/11).

Személyi tulajdonságok

Az elkövető személyiségét jellemzik az olyan körülmények, mint a műveltség, a képzettség, a szellemi állapot és a testi betegség, rokkantság.

A Csemegi-kódex idején is számos olyan határozat született, amelyben az elkövető képzettségét, szellemi állapotát, betegségét figyelembe vették. Példák: „Testi sértésnél súlyosító a vádlottnak rosszra hajlamos volta és hogy magaviseletében töredelmes megbánás nem mutatkozott (C. 2105/937.) Rablásnál a vádlott degenerált és tompult morális érzésű voltának, mint enyhítő körülménynek különösebb jelentőséget nem lehet tulajdonítani, mivel az ilyen alkatú egyének is – kissé csökkent beszámíthatóságuk dacára – ilyen cselekménynek súlyos beszámítás alá eső voltával tisztában vannak (C. 421/937). Gyilkosságnál enyhítő körülmény az, hogy a vádlott az elmeszakértők szerint degenerált, csekélyebb szellemi értékű, epileptoid alkatú és túlzott reakciókra kész egyéniségű (C. 3192/932).”

A 12. számú Irányelv már összegyűjtötte fontosabb személyi tulajdonságokat, amelyek bűnösségi körülményként értékelhetők. Eszerint az alacsony műveltség, az iskolázatlanság nem enyhítő körülmény olyan bűncselekmények elkövetőinél (emberölés, testi sértés, lopás, rablás stb.) amely cselekmények súlyát értelmi színvonalától, iskolázottságától függetlenül mindenki beláthatja. Súlyosító körülmény viszont, ha az elkövető műveltségét vagy szakmai képzettségét bűncselekmény véghezvitelére használja fel (II/A/4/c).

Az 56/2007. BK vélemény részletesebben fogalmazott: Az elkövető alacsony műveltsége, iskolázatlansága enyhítő körülmény, kivéve, ha olyan bűncselekményt követett el, amelynek súlyát és tilalmazottságát az értelmi színvonalától és iskolázottságától függetlenül mindenki belátja (emberölés, rablás, testi sértés stb.). Súlyosító körülmény viszont, ha az elkövető a felkészültségét vagy szakmai képzettségét bűncselekmény véghezvitelére használja fel. A beszámítási képesség korlátozottsága enyhítő körülmény akkor is, ha a Btk. 17. § (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap. Az a körülmény, hogy az elkövető elmeműködésének valamely sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette, a büntetés kiszabásánál általában enyhítő körülmény lehet.

Már az 1961-es Btk. Kommentárja is utal arra, hogy a büntetés elviselését nehezítő körülményeket akkor is enyhítőként kell értékelni, ha azok a bűncselekmény elkövetésével semmiféle összefüggésben nincsenek. Az ilyen személyes körülmények (betegség, rokkantság) nem azért enyhítők, mert kapcsolatban állnak a bűncselekmény elkövetésével, hanem azért,

mert az ilyen személy nehezebben viseli el az ugyanolyan tartamú szabadságvesztés, mint a teljesen munkaképes egyén. Az ugyanolyan hosszú tartamú büntetés reá nézve tehát súlyosabb, mintha testi hibája vagy betegsége nem volna (BJD 379). A büntetés elviselését nehezítő körülmények természetesen akkor is figyelembe jönnek, ha azok a bűncselekmény elkövetése után állottak elő.⁹⁷

Az 56/2007. BKv. a bírói gyakorlat összegzésével rögzítette, hogy az elkövető betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő.

III.5. A büntetést befolyásoló tárgyi körülmények

Földvári József írta, hogy „[a] büntetés kiszabásánál figyelembe vehető *objektív* enyhítő vagy súlyosító körülmények körét tehát ki kell tágítanunk és nemcsak az elkövetett cselekménnyel összefüggésben álló körülményeket kell ide vonnunk, hanem az elkövető személyéhez kapcsolódó körülmények kivételével minden olyan körülményt, amely egy bűnelkövetéssel oly módon hozható kapcsolatba, hogy annak alapján a büntetés céljai vonatkozásában valamilyen következtetés vonható le.”⁹⁸

A büntetés befolyásoló tárgyi körülmények többségében az elkövetett bűncselekmény olyan jellemzőit értékelik, amelyeket a törvényi rendelkezéseken túlmenően figyelembe kell venni ahhoz, hogy a bíróság arányos és cselekmény társadalomra veszélyességéhez igazodó büntetést szabjon ki (pl. kísérlet, elkövetési mód, eszköz, tárgyi súly). Természetesen vannak olyan körülmények is, amelyek alanyi színezetűek, de ebben a körben kerülnek értékelésre (pl. társas elkövetés, sértetthez való viszony), mert inkább a bűncselekményt jellemzik, mint az elkövető személyiségét.

1. A bűncselekmény tárgyi súlya

A bűncselekmény tárgyi súlya, társadalomra veszélyessége, valamint a cselekmény súlya fogalmakat a bírói gyakorlat többé kevésbé szinonimaként használja, bár a jogirodalom szerint ezek a fogalmak nem mindig fedik egymást.

A bűncselekmény tárgyi súlya alatt a bírósági gyakorlat a bűncselekmény társadalomra veszélyességének fokát érti - mutatott rá Földvári József. Vannak azonban olyan

⁹⁷ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 353-354. oldal

⁹⁸ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 267. oldal

megfogalmazások is, amelyek arra utalnak, mintha a tárgyi súly és a társadalomra veszélyesség két különböző fogalom lenne. A 12. számú Irányelv (I/3/f. pont) például úgy fogalmaz az általános elvek között, hogy bizonyos körülmények „a cselekmény tárgyi súlyát, főként annak társadalomra veszélyességét befolyásolhatja”.⁹⁹

Rendeki Sándor álláspontja szerint a tárgyi súly értékelésénél az adott tényállásbeli keretek között a sértett vagy veszélyeztetett érdek jelentősége kerül értékelésre. Ettől meg kell különböztetni a cselekmény súlyát, amely alatt nemcsak a tárgyi súlyt szoktuk érteni, hanem a tárgyi súly és alanyi körülmények együttes jelentőségét.¹⁰⁰

Az 1961-es Btk. Kommentárja ezt a fogalmi bizonytalanságot úgy hidalja át, hogy rögzíti: a bűnösségi körülmények vizsgálatakor „az elkövetett bűntett tárgyi súlya, a sértett vagy veszélyeztetett érdek jelentősége kerül értékelésre. Ez jelenti egyben a bűntett társadalomra veszélyességének kisebb vagy nagyobb fokát is. [...] A cselekmény kisebb vagy nagyobb tárgyi súlyát a tárgyi és alanyi körülmények egybevetése alapján kell megállapítani. Nem elég azonban általában utalni a cselekmény nagy vagy nagyobb súlyára, hanem ezt közelebbről is meg kell határozni, rámutatva azokra a konkrét tényezőkre, amelyek ezt megalapozzák. Bizonyos bűntettek önmagukban nagy tárgyi súlyúak (összeesküvés, emberölés, rablás és más súlyos bűntettek), így ezeket külön kiemelni szükségtelen.”¹⁰¹

A 12. számú Irányelv ugyan megemlíti a bűncselekmény tárgyi súlyát a bevezető általános elvek között, de nem ad olyan konkrét eligazítást, mint az 56/2007. BK vélemény (III/3). Ez utóbbi szerint a bűncselekmény tárgyi súlyát nagymértékben a cselekmény káros következményei határozzák meg, ezért azokat a büntetés kiszabásánál mindig figyelembe kell venni. A káros következmény lehet pénzben kifejezhető kár, hátrány, gyógytartammal jellemezhető sérülés; ezek nagyságát mennyiségileg is meg lehet határozni. Van olyan káros következmény, amely nem mérhető, pl. a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél a pszichikai következmények; és jelentkezhethet az veszély formájában, valamely hátrányos helyzet bekövetkezésének közvetlen lehetőségében. Ezek nagyságát mennyiségileg nem lehet ugyan meghatározni, de az általában megállapítható, hogy enyhe, közepes vagy súlyos fokúak. Ha a sérelemnek vagy veszélynek az adott minősítésen belül fokozatai lehetnek - pl. súlyos testi sértésnél a gyógytartamnak -, az átlagost lényegesen meghaladó sérelem vagy veszély általában súlyosító, az átlagosnál lényegesen kisebb, általában enyhítő körülmény. Ha a minősítés függ

⁹⁹ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 237. oldal

¹⁰⁰ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 77. oldal

¹⁰¹ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 331. oldal

az értékhatártól, enyhítő körülmény, ha a kár, az érték vagy a vagyoni hátrány az alsó határ, súlyosító, ha a felső határ közelében van. Az elkövető terhére értékelendő, ha a cselekmény alapesetnek minősül ugyan, de közel áll valamely minősített esethez.

2. Egység, többség, halmazat, kísérlet

1. A Csemegi-kódex rakta le az alapjait az egység és a bűnhalmazat szabályainak, így nem meglepő, hogy dogmatikai szempontból nagyon kevés eltérés van a mai és száz évvel ezelőtti tárgyi bűnösségi körülmények között, amelyeket a bírói gyakorlat értékel.

Néhány szemelvény a Csemegi-kódexen alapuló bírói gyakorlatból:

„Csalásnál súlyosítóként kell mérlegelni azt, hogy a tettes cselekményét hónapokon át folytatólagosan követte el (C.3876). Erőszakos nemi közöszlészénél súlyosítóként kell mérlegelni a cselekmény folytatólagosságát (C.3178/935). Nagyobb súly tulajdonítható nagyszámú magánokirat-hamisítás elkövetésénél, ha azokat a vádlott egy cél érdekében s rövid időközökben, mintegy folytatólagosan (azonban különböző sértettek kárára – ami kizárja a folytatólagos egység megállapítását) követte el (4616/932). Csalásnál súlyosító a többszörös halmazat (756/936). Súlyosító körülmény a többszörös halmazat (5120/934).”

Az 1961-es Btk. Kommentárja kifejtette, hogy a természetes egységnél súlyosabb büntetés alkalmazásának alapjául kell, hogy szolgáljon a folytatólagosság. Ebből ugyanis az elkövető makacs kitartására, társadalomra veszélyességének nagyobb fokára lehet következtetni. A folytatólagosság annál nagyobb nyomatékkel súlyosít, minél hosszabb időn át és minél több esetben valósította meg az elkövető egyes rész-cselekményeit. A bűnhalmazat egymagában azonban nem súlyosító körülmény, csak a kettőnél több büntett halmazata súlyosító, nyomatékosan súlyosító pedig a nagyszámú büntett halmazata¹⁰²

A 12. számú Irányelv és az 56/2007. BK vélemény töretlenül rögzítette azt a gyakorlatot, hogy a folytatólagos elkövetés súlyosító követelmény és a kettőnél több halmazat is.

2. A bűncselekmény megvalósulási szakaszainak szempontjából a kísérlet különös jelentőséggel bírt a tárgyalta jogtörténeti időszakban.

Büntető törvénykönyveink még a Code Napoleonból örökölt parifikáció elve alapján a kísérletre is a befejezett bűncselekmény büntetési tételét rendelik alkalmazni. Így fokozott jelentősége van annak, hogy a bűnösségi körülmények keretében a kísérlet fokozatai értékelést kaphassanak a büntetés kiszabás során.

¹⁰² A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 334-335. oldal

A Csemegi-kódex indokolása már részletesen tárgyalja a kísérlet fogalmát és fajtáit, mint jogtörténetünk egyik kimunkált intézményét. "Arra nézve soha sem forgott fenn hazánkban kétely, hogy nemcsak a bevégzett büntett hanem annak kísérlete is büntetendő. Már *Szent István király* decretuma II. könyvének 51-dik fejezetében, úgy szintén *Kálmán király* decr. II. könyvének 6-dik fejezetében büntetési sanctiót találunk a bevégzett büntetetre, valamint a kísérletre is [...] „Si quis contra Regis salutem aut dignitatem quolibet modo *conspiraverit*, aut *conspirare* aliquid tentaverit.” Szent István királynak ezen törvénye csaknem szóról-szóra egybehangzó Kálmán király II. decr. 6-dik fejezetének 1-ső §-sával. [...] *A kísérletnek három foka van: a) a bevégzett kísérlet - „conatus delicti perfectus,; b) a legközelebbi - vagy közeli kísérlet - „conatus delicti proximus, vagy delictum attentatum”; c) a távoli kísérlet - „conatus reinotus seu delictum attentatum”*¹⁰³.

Rendeki Sándor írja, hogy a kísérlet enyhébb megítélésének alapja a bekövetkezett sérelem vagy veszély kisebb foka. Ebből következik, hogy a cselekmény kísérleti szakban maradása általában enyhítőként kerülhet értékelésre. Igen lényeges körülmény, hogy a cselekmény távol maradt-e a befejezéstől vagy pedig az elkövető mindent megtett, hogy a cselekményét végrehajtsa, és az eredmény merőben rajta kívül álló okból maradt el. Számottevő enyhítő körülmény csak az, ha a kísérleti cselekmény távol maradt a befejezéstől (lásd. 4. számú Irányelv).¹⁰⁴

A 12. számú Irányelv (II/B/1. pont) és az 56/2007. BK vélemény (III/1. pont) szinte szó szerint ugyanazt az álláspontot rögzíti, amely szerint enyhítő körülmény, ha a cselekmény kísérleti szakban maradt. A nyomatéka annál nagyobb, minél távolabb van a cselekmény a befejezettségtől, illetve a cselekmény következményei a befejezettséghez megkívánt eredménytől. Az eredményt el nem érő sérelem, pl. emberölés kísérleténél a tényleges sérülés nem súlyosító, de csökkentheti a kísérlet enyhítő hatását. A bűnhalmazatban levő kísérlet enyhítő hatása elenyészhet, ha a halmazatban levő cselekmények jelentősebb része befejezett. Ha az elkövető mindent megtett a bűncselekmény befejezettsége érdekében, és a következmények is súlyosak, a kísérlet, mint enyhítő körülmény súlytalanná válhat.

3. Egyéb tárgyi körülmények

A tárgyi oldalon számos más körülmény is szóba jöhet még, így a bűncselekmény elkövetésének módja, eszköze, elszaporodottsága, eredménye, alkalomszerűsége, társas elkövetése, korrupciós jellege, az okozott kár figyelembe vétele és még sorolhatnánk a

¹⁰³ Az 1878. évi V. törvénycikk indokolása, IV. fejezet: A kísérlet

¹⁰⁴ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 103. oldal

különböző mérlegelhető körülményeket. Mivel nagyon sok körülmény figyelembe vétele lehetséges, így e tanulmány kereteit meghaladja azok elemzése. Még egy körülményre azonban ki kell térni: a sértett szerepére. Ebben a körben lényegében három kategória különíthető el: a sértett személyi tulajdonságai, sértett és a terhelt közötti kapcsolat, a sértett közrehatása és utólagos magatartása.

A 12. Irányelv úgy fogalmaz, hogy „[a] sértett személyét és szerepét a bűncselekmény elkövetésénél behatóbban kell - mind enyhítő, mind súlyosító irányban - figyelembe venni, mégpedig nemcsak az élet és testi épség elleni bűncselekményeknél.”(II/B/3)¹⁰⁵

Rendeki Sándor¹⁰⁶ és Földvári József¹⁰⁷ elemzése figyelembe vételével ebben a körben lényegében a következő tényezőket kell kiemelnünk.

a) A sértett sebezhetősége kora, egészségi állapota, személyi minősége, száma

A sértett védekezésre képtelen, öntudatlan, alvó, ittas állapota, idős volta, magatehetetlen vagy kiszolgáltatott állapota, amennyiben ez nem került értékelésre minősítő körülményként vagy tényállási elemként, a bűnösségi körülmények között általában súlyosítónak számít. Ez már a Csemegi-kódex idején és a szocialista büntetőjog idején is így volt. Példa erre egy élet elleni cselekménynél a lényegében magatehetetlen vagy védekezésre képtelen állapot kihasználása, amikor a terhelt két 80 éven felüli aggkorú emberrel szemben követte el bűncselekményét, akik közül az egyik féllábú rokkant volt (BJD 1031.), vagy az életkori skála másik végét tekintve egy 10 éves és egy 3 éves gyermek sérelmére követett el brutális cselekményt (BH1973/4.)

Az 56/2007. BKv szerint – az Irányelvvvel lényegében egyezően - súlyosító körülmény, ha a sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy, terhes nő, amennyiben e körülmények valamelyike nem eredményez súlyosabb minősítést (III/4).

b) A sértett kapcsolata a terhelttel

A sértett és a terhelt közötti rokoni, hozzátartozói kapcsolat a vagyon elleni bűncselekményeknél általában enyhítőnek számít, kivéve, ha eset körülményei ezt kizárják, pl. az italozó fiú szülei csekély nyugdíját lopja el. Az egyéb bűncselekményeknél, főleg az erőszakos, élet és testi épség elleni bűncselekményeknél ez a körülményt súlyosítónak veszik figyelembe (BJD 2912).

¹⁰⁵ Büntető Elvi Határozatok, KJK, Budapest, 1982, 32. oldal

¹⁰⁶ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 118-127. oldal

¹⁰⁷ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 237. oldal

A másik tipikus viszony a hivatali helyzettel visszaélés, az alárendelt sérelmére elkövetés, a feljebbvaló sérelmére elkövetés, a gondozása vagy egyéb különleges kötelezettségek megszegése, stb.

c) A sértett közrehatása és utólagos magatartása

A sértett felróható közrehatása enyhítő körülmény. Ilyenként értékelhető a részéről tanúsított durva, erőszakos, kihívó vagy súlyosan sértő viselkedés, a jogtalan eljárás; a közlekedési bűncselekményeknél a sértett együtt ható okot jelentő szabályszegése; a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél a könnyelmű, kihívó magatartása. A sértett megbocsátását enyhítőként lehet értékelni, különösen akkor, ha annak folytán a bűncselekmény miatt megromlott viszonyok helyreálltak.

A Kúria példálózó jellegű felsorolásából következik, hogy a sértett közreható magatartása elsősorban az élet és testi épség elleni, a hivatali, a közlekedési, valamint a szexuális bűncselekmények körében jellemző. A közreható magatartás fakadhat a sértett szándékos, vagy gondatlan magatartásából is, ugyanakkor annak jogellenessége nem feltétele a sértetti közrehatás megállapíthatóságának. Így pl. ha a sértettet annak provokatív magatartása miatt bántalmazza a rendőr, akkor a bántalmazás hivatalos eljárásban büntette esetében a sértetti közrehatás annak ellenére értékelendő a büntetés kiszabása során, hogy a provokatív fellépés önmagában nem bűncselekmény. A közlekedési bűncselekmények körében elsősorban a sértett gondatlanságból elkövetett szabályszegő magatartása, illetőleg ittassága minősülhet közreható tevékenységnek. A sértett szabályszegése jellemzően „sebesség-túllépésből” fakad. Az ilyen esetekre ugyanakkor a Kúria 2209/2010. sz. büntető elvi határozata leszögezi, hogy a sebességtúllépés „megtévesztő” jellege megítélésekor nem lehet kizárólag annak mértékét figyelembe venni, hanem a sebességtúllépésnek az adott közlekedési helyzetben betöltött szerepe a döntő.¹⁰⁸

III.6. Következtetés

Az ítélethozatal egyik leghangsúlyosabb eleme a büntetés kiszabása, és azzal együtt a szankcionálás alapjául szolgáló szempontok meghatározása. A bírótól különös felkészültséget kíván meg e terület valamennyi aspektusának ismerete, és nem kevésbé annak helyes alkalmazása. A fogódzók – amint azt az értekezés jelen fejezete is mutatja – sokrétűek, és köztük eligazodni nem mindig egyszerű. Ahhoz, hogy ezen elemző-értékelő tevékenységük során a bírák a felmerülő elvárásoknak eleget tegyenek, szükséges a büntetés-kiszabási

¹⁰⁸ Bérces Viktor: A sértett magatartásának büntetőjogi relevanciájáról: bejegyzés, közrehatás, utólagos hozzájárulás, Büntetőjogi Szemle, 2017. 2. szám 47. oldal

körülmények teljeskörű ismerete. Ehhez nyilvánvalóan támaszkodni kell a történeti fejlődés során kialakult szempontokra és a korábbi bírói gyakorlatra egyaránt. Ameddig felsorolás jellegű, tényleges indokolás nélküli büntetéskiszabásra vonatkozó rendelkezéseket találunk egy ítéletben, addig nem beszélhetünk további olyan követelményeknek való megfelelésről, mint például a közérthetőség. Határozott álláspontom tehát, hogy a bírákat kinevezésüket megelőző gyakorlati idejük alatt a büntetéskiszabási elméleti és gyakorlati kérdésekre is képezni kell, hogy majdan érhetően levezetett és világosan indokolt ítéleti rendelkezések szülessenek, melyből kiviláglik, miért az adott büntetés/intézkedés került a vádlotta(kka)l szemben kiszabásra.

A büntetéskiszabás alapelveinek, majd az egyes büntetéskiszabási körülményeknek valamennyi – jogszabályi, bírói gyakorlat által, valamint a jogtudomány által kimunkált – aspektusból történő bemutatását követően a dolgozat további részében azt kívánom vizsgálni, ezen alapelvek és körülmények állhatnak-e önmagukban, vagy létezik egy keret, melyhez viszonyítva mindezeket meghatározhatjuk. Ezen kiindulópont mentén haladva hipotézisem, hogy a büntetéskiszabás során különböző szempontok szerint nemcsak a jogszabályban foglaltaknak, de bizonyos intézményi szinteknek is meg kell felelni. minden demokratikus államban meg kell, hogy jelenjenek, így belső jogunkban is. Emiatt tartom szükségesnek vizsgálni ezen szintek „képviselőit” és „számonkérőit”, vagyis azt mely „örzök állnak a strázsán¹⁰⁹”. A továbbiakban ezen szinteket mutatom be.

IV. A büntetéskiszabás intézményi szintjei

IV.1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata

IV.1.1. Az Alkotmánybíróság felülvizsgálati jogköre

Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontja annak lehetőségét teremtette meg, hogy az Alkotmánybíróság a támadott bírói döntést alkotmányossági szempontból felülvizsgálja. Ez magában foglalja azt is, hogy az Alkotmánybíróság egyedi ügyekben felülvizsgálja a bíróság jogértelmezését. Ennek alkotmányos keretei az alkotmánybírósági gyakorlat alapján az alábbiak szerint foglalhatók össze.

¹⁰⁹ Ady Endre: Intés az őrzőkhöz c. verséből vett kifejezés

A felülvizsgálat korlátait mindenekelőtt az jelöli ki, hogy a hatalommegosztás rendszerében a jogszabályok önálló, a konkrét tényállásra vonatkoztatott értelmezése a rendes bíróságok feladata (*iura novit curia*).¹¹⁰ Az Alkotmánybíróság ezért már több korábbi határozatában rámutatott, hogy „[a] »jogot« végül is a bíróságok saját értelmezésük szerint állapítják meg”.¹¹¹ Az Alkotmánybíróság gyakorlatában ugyanis a bíróságok jogértelmezése az igazságszolgáltatási tevékenységnek a része¹¹², s így összefüggésben áll a bíróságok függetlenségével. „A csak a törvényeknek való alávetettség nemcsak a másik két hatalmi ág befolyását zárja ki tehát az ítélkezésre, hanem - az Alkotmány határai és követelményei között maradó - független, folyamatos és rendszerképző törvényértelmezés és jogalkalmazás révén is biztosítja a bírói függetlenséget”¹¹³. Ebből következően „[a] bírói függetlenség alapján a bíró maga dönti el, hogy a törvényt (jogszabályt) egyedi ügyben hogyan értelmezi és alkalmazza. Meghatározott életviszonyok, illetőleg tényállások ellentétes - vagy az értelmezéstől függően ellentétes - jogszabályi rendezését a bírósági eljárás során jogszabály-értelmezéssel kell feloldani, mert - a bevett jogértelmezési módszerek alapján - a jogalkalmazás hivatott eldönteni, hogy a konkrét jogviszonyokban az ellentétet (látszólagos ellentétet) hordozó rendelkezések közül melyik jogszabályi rendelkezés alkalmazásával kell eljárni”¹¹⁴.

Az Alkotmánybíróság ezért következetesen hangsúlyozza, hogy a hatalommegosztás rendszerében a többi állami szervnek a bíróságok jogértelmezését - különösen, ha az értelmezés a Kúria határozatában jelenik meg - el kell ismernie.¹¹⁵ Ez következik a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) 6. §-ából is, amely szerint „[a] bíróság határozata mindenkire kötelező”.

A hatalommegosztás elvéből fakadó korlátok mellett az Alkotmánybíróság felülvizsgálati jogkörét szűkíti, hogy az Alkotmánybíróság kizárólag alkotmányossági szempontból vizsgálhatja a bírói döntést, mert az alkotmányjogi panaszt csak Alaptörvényben biztosított jog sérelmére lehet alapítani. Az Alkotmánybíróság ezért nem tekinthető a bírósági szervezetrendszer egyik felülbírálati fórumának, és valójában az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontján alapuló hatásköre is - az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogának védelmén keresztül - az Alaptörvény védelmét biztosítja. A rendes bíróságok által elkövetett

¹¹⁰ 3120/2012. (VII. 26.) AB határozat, Indokolás [21]

¹¹¹ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat, ABH 1993, 256, 262.]

¹¹² 42/2004. (XI. 9.) AB határozat, ABH 2004, 570, 571.

¹¹³ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat, ABH 1993, 256, 262.

¹¹⁴ 28/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [28]

¹¹⁵ 3325/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [14]

vélt vagy valós jogszabálysértések ezért önmagukban nem adhatnak alapot alkotmányjogi panasz előterjesztésére. Ellenkező esetben az Alkotmánybíróság burkoltan negyedfokú bírósággá válna.¹¹⁶

A fentiek mellett ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az Alaptörvény az alapjogvédelem új korszakát nyitotta meg azáltal, hogy az alkotmányjogi panasz eljárás keretében az egyedi ügyben alkalmazott jogszabály Alaptörvénnyel való összhangjának felülvizsgálatán túl azt is lehetővé teszi, hogy az Alkotmánybíróság az egyedi ügyben hozott bírói döntés esetleges Alaptörvénybe ütközését is megvizsgálja¹¹⁷. Ez a hatékony rendes jogorvoslati lehetőségeit már kimerítő panaszos számára egy olyan további különleges jogorvoslatot biztosít, amely az alkotmányos jogsérelmek esetén lehetőséget ad az Alaptörvénnyel összhangban lévő döntés meghozatalára.

IV.1.2. A büntetékiszabás alkotmányos felülvizsgálatának alapjogi háttere

Az Alkotmánybíróság határozataiban rögzítette, hogy büntetékiszabás alkotmányos vizsgálata milyen körre terjedhet ki. A testület kiemelte, hogy a büntetékiszabás a jogalkotó és a jogalkalmazó közötti feladatmegosztás eredménye. Ennek keretében a jogalkotó feladata, hogy általánosan értékelje az egyes emberi magatartásokat, és az értékelés alapján meghatározza a büntetési tételeket és a büntetések kiszabását meghatározó egyéb általános rendelkezéseket. Ezzel a jogalkotó kereteket ad a bíróságok számára a konkrét büntetés mértékének eldöntéséhez. A bíróságok pedig ezen keretek között, figyelemmel az elkövetett cselekményre és az elkövető személyére, meghatározzák a konkrét esetben alkalmazandó szankciót.¹¹⁸

Az Alkotmánybíróság következetes értelmezése szerint a jogbiztonság alapvető követelménye, hogy az egyes jogszabályok világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. A jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének a kiszámíthatóságát is. Alapvető alkotmányos követelmény ezért az eljárásjogi garanciák hatékony érvényesülése, mert csakis formalizált eljárási szabályok megkövetelésével és betartásával működhetnek alkotmányosan a jogintézmények.¹¹⁹

¹¹⁶ 3268/2012. (X. 4.) AB végzés, Indokolás [28]

¹¹⁷ Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pont, Abtv. 27. §

¹¹⁸ 3031/2017. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [56]

¹¹⁹ 75/1995. (XII. 12.) AB határozat, ABH 1995, 376, 382.

A jogállami keretek között az eljárásnak ahhoz kell vezetnie, hogy a bíróság a perbe vitt jogokat és köteleességeket az ott írt módon valóban „elbíralja”: az összes, az Alkotmányban részletezett követelmény – a bíróság törvény által felállított volta, függetlensége és pártatlansága, az, hogy a tárgyalás igazságosan (a nemzetközi egyezmények szóhasználatával: fair, équitablement, in billiger Weise) és nyilvánosan folyjék – ezt a célt szolgálja, csak e követelmények teljesítésével lehet alkotmányosan véglegesnek számító, érdemi, a jogot megállapító döntést hozni.¹²⁰

Az Alkotmánybíróság az eljárási garanciák hatékony érvényesülésével összefüggésben az alkotmányos jogvédelmet a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog keretén belül érvényesíti.¹²¹ Az alkotmányos jogvédelem lényegéről kialakított álláspontját elvi jelentőséggel a 6/1998. (III. 11.) AB határozatában foglalta össze, amelyet utóbb több döntésében megerősített és továbbfejlesztett.¹²² Az Alkotmánybíróság a 7/2013. (III. 1.) AB határozatában – kifejezetten az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontján alapuló hatáskörével összefüggésben – megerősítette a tisztességes eljáráshoz való joggal kapcsolatos korábbi gyakorlatát és megállapította, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó – az Alkotmánybíróság által korábbi gyakorlatában kimunkált – alkotmányos követelmények nemcsak a szabályozási környezettel, hanem az egyedi bírói döntésekkel szemben is érvényesíthetők.¹²³

Az Alkotmánybíróság következetes értelmezése szerint a tisztességes eljárás (*fair trial*) olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek a figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás méltánytalan vagy igazságtalan, avagy nem tisztességes.¹²⁴ Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint egy eljárás tisztességességét mindig esetről estre lehet csak megítélni, a konkrét ügy körülményeinek figyelembe vételével. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság döntéseiben esetről esetre határozta meg a tisztességes eljárás által megkövetelt konkrét ismérveket. Nevesíteni lehet ugyanakkor számos olyan követelményt

¹²⁰ 39/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997, 263, 272.

¹²¹ Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerint „[m]indenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”

¹²² 5/1999. (III. 31.) AB határozat, ABH 1999, 75; 14/2002. (III. 20.) AB határozat, ABH 2002, 101, 108; 15/2002. (III. 29.) AB határozat, ABH 2002, 116, 118–120; 35/2002. (VII. 19.) AB határozat, ABH 2002, 199, 211.

¹²³ Indokolás [27]

¹²⁴ 6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998, 91, 95; 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [24]; 3003/2019. (I. 7.) AB határozat, Indokolás [25]

(részjogosítványt), amelyeknek egy eljárásnak meg kell felelnie ahhoz, hogy tisztességesnek minősüljön.¹²⁵

Az Alkotmánybíróság az egyes részjogosítványokból fakadó garanciákat mindig az adott eljárásfajta keretein belül vizsgálja. Az Alkotmánybíróság ezért szükségképpen vizsgálja a jogvita természetét és az alkalmazandó eljárási törvény rendelkezéseit annak megítélése végett, hogy a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog követelményei az adott eljárás keretein belül érvényesültek-e.

Az Alkotmánybíróság a 7/2013. (III. 1.) AB határozatban kiemelte, hogy az Alaptörvény hatálybalépésével egyidejűleg jelentkezik a tisztességes eljárás megkövetelte gyakorlati szempontok, így az indokolási kötelezettség meghatározásának igénye is. E döntés révén az indokolt bírói döntéshez való jog a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog önálló részjogosítványává vált.

A büntetés kiszabására vonatkozó indokolás törvényes kereteit egyrészt a büntetőeljárás rendelkezések, másrészt a büntető anyagi jog szabályai jelölik ki. Az indokolási kötelezettség körében az ítéletben rögzítésre kell, hogy kerüljön a büntetéskiszabás tekintetében releváns valamennyi kérdés, vagyis a halmazati büntetés középértékét és az enyhítő és súlyosító körülményekre vonatkozó mérlegelés. Azzal összefüggésben, hogy e kérdésekben az Alkotmánybíróság mennyiben vizsgálhatja felül a bírói döntést, az alábbiak kiemelése szükséges.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a jogvita eldöntése szempontjából releváns kérdések feltárásának elmulasztása a bírói döntés megsemmisítésére vezet. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában ezért a bírói döntés megsemmisítésére vezet, ha az indokolás az ügy szempontjából releváns kérdés tekintetében fogyatékos, például azáltal: csak formálisan tartalmazza, hogy pótmagánvád-indítvány miatt nem alkalmas bírósági eljárás lefolytatására.¹²⁶

¹²⁵ A tisztességes bírósági eljárás követelményének része a bírósághoz fordulás joga {3215/2014. (IX. 22.) AB határozat, Indokolás [11]–[13]}, a tárgyalás igazságosságának biztosítása {36/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [66]}, a tárgyalás nyilvánossága és a bírósági döntés nyilvános kihirdetése {22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49]}, a törvény által létrehozott bíróság {36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [32]–[34]} független és pártatlan eljárása {21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [58]}, illetve a perek észszerű időn belül való befejezése {3237/2012. (IX. 28.) AB végzés, Indokolás [8]; 3309/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [5]}, és az indokolt bírói döntéshez való jog {7/2013. III. 1.) AB határozat, Indokolás [34]}. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége {22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49]}.

¹²⁶ Hangsúlyozta az Alkotmánybíróság: A másodfokú bíróság ugyanis azon túl, hogy nem osztotta az elsőfokú bíróság indokait, valamint megismételte a régi Be. 230. § (2) bekezdésében, illetve a 90. BK véleményben foglalt általános megállapítást, nem fejtette ki döntésének releváns indokait, vagyis nem tett eleget a bírói indokolással szemben támasztott követelménynek. 3127/2019. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [44]

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában több olyan ügy is felmerült, amelyben az alkotmányossági problémát az jelentette, hogy a bíróságok a jogvita eldöntése szempontjából releváns szakkérdések súlyát nem értékelték megfelelően.¹²⁷

Az Alkotmánybíróság a jogvita eldöntése szempontjából releváns kérdésnek tekintette büntető ügyekben az eljárás elhúzódásának kérdését. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény ezért, hogy amennyiben a bíróság a terhelttel szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának a tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését és az enyhítés mértékét.¹²⁸

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra is, hogy a felek kérelmeit a bíróságnak értékelnie kell. Ez ugyanakkor a különböző eljárási szakokban eltérő mélységű kötelezettséget jelent. Nem vezethető le ezért az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből az a követelmény, hogy a felülvizsgálati ellenkérelmet ugyanolyan szinten ismertesse a Kúria, mint a felülvizsgálati kérelmet, valamint az sem, hogy az ellenkérelem elutasítását részletesen indokolja.¹²⁹

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában önmagában az indokolás hossza nem vet fel alkotmányossági aggályokat, ezért a bírói döntés rövidegét kifogásoló alkotmányjogi panaszokat jellemzően visszautasítja. Az Alkotmánybíróság visszatérően hangsúlyozza, hogy az indokolás terjedelme önmagában nem alkotmányossági kérdés, így ezen formai szempont önmagában eleve nem alkalmas alapjogi sérelem okozására. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a bíróságok indokolási kötelezettségéből nem következik a felek által felhozott minden észrevétel egyenként való megcáfolási kötelezettsége, különösen nem az indítványozó szubjektív elvárásait kielégítő mélységű érvrendszer bemutatása.¹³⁰ Hangsúlyozta az Alkotmánybíróság azt is, hogy jogáganként eltérő mértékű lehet az alkotmányosan elvárható bírói indokolás terjedelme, és különösen közigazgatási ügyekben a rövid, ám az eljárási törvényeknek megfelelő tartalommal bíró indokolás sem tekinthető pusztán ezen oknál fogva alaptörvény-ellenesnek.¹³¹

A fentiek mellett az Alkotmánybíróság további szempontként hangsúlyozza azt is, hogy a rendelkező résznek és az indokolásnak összhangban kell állnia. Ennek hiánya a bírói döntés

¹²⁷ 3024/2019. (II. 4.) AB határozat, Indokolás [74]

¹²⁸ 2/2017. (II. 10.) AB határozat, rendelkező rész

¹²⁹ 3150/2019. (VI. 26.) AB határozat, Indokolás [40]

¹³⁰ 30/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [89]; 3183/2017. (VII. 14.) AB végzés, Indokolás [14]

¹³¹ 3312/2018. (X. 16.) AB határozat, indokolás [30]

alaptörvény-ellenességére vezethet.¹³² Ugyanakkor az indokoláson belüli ellentmondás önmagában nem eredményez alaptörvény-ellenességet. Az ellentmondásmentesség ugyanis nem eleme az indokolt bírói döntéshez való jognak, kivéve ha az kihatással van a döntés érdemére.¹³³

IV.1.3. Következtetés

A fentiek alapján látható, hogy az Alkotmánybíróság – mint az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve – alapvetően alkotmányos szempontú felülvizsgálatot gyakorol. Az alkotmányos felülvizsgálat alapvető kereteit – a bíróságok indokolási kötelezettségével összefüggésben is – a következő szempontok jelölik ki. Egyrészt, hogy az Alkotmánybíróság a rendes bíróságoktól eltérően nem a felülbírálatra alkalmasság szempontjából vizsgálja a bíróságok indokolási kötelezettségének teljesítését, és tartózkodik attól, hogy jogági dogmatikához tartozó kérdések helytállóságáról, illetve törvényességéről, avagy kizárólag törvényértelmezési problémáról állást foglaljon. Másrészt az Alkotmánybíróság nem vizsgálja azt sem, hogy az indokolásban megjelölt bizonyítékok és megjelenő érvek megalapozottak-e, mint ahogy azt sem vizsgálja, hogy a jogalkalmazó helytállóan értékelt-e az eljárásban beszerzett bizonyítékokat és előadott érveket, vagy a konkrét ügyben a bírói mérlegelés eredményeként megállapított tényállás megalapozott-e. A tényállás megállapítása, a bizonyítékok értékelése, és mérlegelése ugyanis az eljárási jogi szabályokban a jogalkalmazó számára fenntartott feladat.

Az Alkotmánybíróság a bemutatott felülbírálati jogkörében azt vizsgálja, hogy az indokolási kötelezettséget előíró eljárási jogszabályokat a bíróság az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében meghatározott követelményeknek megfelelően alkalmazta-e¹³⁴. Az Alkotmánybíróság tehát nem kerülheti meg, hogy szakjogi kérdéseket is érintsen, vagyis feltárja a jogvita természetét, az alkalmazandó eljárási törvény rendelkezéseit, az ügy lényeges kérdéseit, és a felek által az eljárás során előterjesztett kérelmeket és észrevételeket. Az indítvány érdemi vizsgálatára ugyanakkor kizárólag a rendes bíróságok felülbírálati jogköréhez képest – a fentiekben bemutatott – korlátozott alkotmányossági felülvizsgálati jogkörben kerülhet sor.

¹³² 18/2019. (VI. 12.) AB határozat, Indokolás [38]

¹³³ 3159/2018. (V. 16.) AB határozat, Indokolás [34]; 3006/2018. (I. 22.) AB határozat, Indokolás [28]

¹³⁴ 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [33]

IV.2. A Kúria gyakorlata

IV.2.1. Az ítélezési gyakorlat egységesítésének kontextusa - a Kúria iránymutatásának áttekintése

A büntetéskiszabásnak a Btk.-ban rögzített elvei szerint a büntetést a Btk.-ban meghatározott keretek között, a céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez [Btk. 80. § (1) bekezdés].

A határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középértéke irányadó. A középérték a büntetési tétel alsó és felső határa összegének fele [Btk. 80. § (2) bekezdés]. A büntetésnek igazodnia kell tehát az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez is. A bűncselekmény tárgyi súlya, a bűnösség foka és az elkövető személyisége olyan tényezők, amelyek maguk is súlyosítják vagy enyhítik a büntetést. Az ítélezési gyakorlat azonban számos egyéb súlyosító és enyhítő körülményt dolgozott ki.

A Kúria Büntető Kollégiuma a büntetéskiszabás aránytalanságainak megelőzése érdekében a súlyosító és enyhítő körülmények értékeléséről véleményt alkotott, melynek értelmében, a törvény rendelkezése a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy a büntetéskiszabás során figyelembe jövő valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék¹³⁵. A törvény előtti egyenlőség alapelvének Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdés az egységes ítékezés felel meg, és ebbe az is beletartozik, hogy a büntetést befolyásoló körülmények értékelése ne mutasson feltűnő és indokolatlan eltéréseket.

A bíróság által megállapított minősítéshez kapcsolódó büntetési keret jelöli ki azokat a határokat, amelyek között a súlyosító és enyhítő - összefoglalóan a büntetést befolyásoló - körülmények a büntetést alakíthatják. A büntetést befolyásoló körülményeket tehát nem elvont általánosságban, nem mechanikusan, hanem a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni, és a határozatban megindokolni. Valamely, általában súlyosítónak vagy enyhítőnek tartott tényezőt akkor lehet a konkrét ügyben is ilyenként értékelni, ha az indok, amely miatt annak súlyosító vagy enyhítő hatása van, az adott ügyben is megállapítható. A bűnösségi körülményeket egymással egybevetve, összefüggésükben kell értékelni. Nem a számuk, hanem az adott esetben meglévő hatásuk a döntő a büntetés meghatározásánál.

¹³⁵ 56/2007. BK vélemény A büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről

A büntetés/intézkedés kiszabását és ennek eredményeként a büntetés nemét, tartamát alakító enyhítő körülmény, ha a bűncselekmény elkövetésétől hosszabb idő telt el; minél súlyosabb a bűncselekmény, annál hosszabb az az idő, amely enyhítőként értékelhető. Nagyobb a nyomatéka, ha megközelíti az elévülési időt; csökken a nyomatéka, vagy el is enyészhet, ha az időmúlást maga az elkövető idézte elő.

A Kúria a büntetéskiszabási elvek vonatkozásában határozataiban a bírói gyakorlatot ugyancsak alakította. Kimondta, hogy a jogalkotó a bűncselekmények tárgyi súlyát a büntetési keret meghatározásával kifejezésre juttatta, így a büntetéskiszabása során jelentős tárgyi súly csak abban az esetben értékelhető súlyosító körülményként, ha az ítélet tartalmazza azokat a tényeket, amelyek az adott minősítést megalapozó bűncselekmények társadalomra veszélyességéhez képest a jelentősebb tárgyi súly megállapítását megalapozzák¹³⁶.

A Kúria következetes gyakorlata szerint a Be. 649. § (1) bekezdés b) pont ba) alpontjában írt felülvizsgálati ok megállapítása tekintetében - a további törvényi feltételek megléte esetén - törvénysértő büntetést eredményez a büntetési tételkereten belüli, de a büntetés kiszabásra vonatkozó szabályokat elvi szinten sértő, kirívóan súlyos büntetés is (BH 2014.293.)¹³⁷.

Rögzítette a Kúria azt is, a büntetéskiszabás nem képezheti önmagában a felülvizsgálat tárgyát, így az sem, hogy a bíróságok a büntetéskiszabás során a büntetés célját, a büntetéskiszabás elveit, illetőleg a büntetéskiszabás során értékelhető (súlyosító, enyhítő) tényezőkről szóló 56. BK véleményt miként veszik figyelembe¹³⁸.

Ehhez szervesen kapcsolódó kérdés a helyes büntetés kiszabás kérdése¹³⁹. A Kúria joggyakorlat-elemző csoportja a lopás és a súlyos testi sértés miatt hozott ítéleteket vizsgálta. A vizsgált minta homogenitásának megőrzése érdekében bizonyos szempontok alapján zártak ki ítéleteket a vizsgálatból¹⁴⁰. Ezen vizsgálat a 2011. január 1. és 2017. december 31. napja között jogerősen befejezett ügyeket fogja át.

Többváltozós regressziós modelleket használtak, amelyekben kontrollváltozóként szerepeltették a releváns enyhítő és súlyosító körülményeknek az adott ítéletben való előfordulását. Ez módszer lehetővé tette, hogy az enyhítő és súlyosító körülmények eltérő előfordulási gyakoriságát figyelembe véve megvizsgálják azt, hogy azoknak a büntetésekre

¹³⁶ Kúria Bfv.273/2019/11. [32].

¹³⁷ Kúria Bfv.1287/2018/12. [81].

¹³⁸ Kúria Bfv.843/2017/6. [56].

¹³⁹ Kúria 2018.El.II.JGY.B.2. Összefoglaló jelentés a büntetéskiszabás országos gyakorlatának vizsgálatáról

¹⁴⁰ • különös és/vagy többszörös visszaeső terhelttel szembeni büntetések; • fiatalkorú elkövetőkkel szembeni büntetések; • „torzító halmazat” (ha az elvileg kiszabható halmazati büntetés hossza meghaladja a 4 év 6 hónapot); • első fokon jogerőre emelkedett ítéletek (mivel csupán a fellebbezésre tekintettel készített teljes indokolásból követhetőek nyomon a büntetéskiszabást befolyásoló körülmények).

gyakorolt hatását kiszűrve marad-e statisztikailag is jelentős különbség a törvényszékek büntetés kiszabási gyakorlatában. Vizsgálták továbbá, hogyan állítható fel „szigorúsági rangsor¹⁴¹.” Minél magasabb pontszámot kapott, annál súlyosabb volt a büntetőjogi szankció¹⁴². A csoport által meghatározott mutatók alapján kimutatható különbségek tükrözik az egyes megyék kriminalitásának jellemzőit: milyen szociális háttérből érkeznek az elkövetők, milyenek az elkövetés tipikus körülményei (például ittas állapot, társas bűnelkövetés), de az adott törvényszék bíróságainak leterheltségét is (időmúlás mint enyhítő körülmény).

A Kúria a joggyakorlat elemzés során rámutatott arra, az egységes büntetés kiszabási gyakorlat kialakításának van egy látszólag nagyon egyszerű módja, minden bírónak a „helyes” büntetést kell kiszabnia és az akkor az egységes – és egységesen jó – lesz. Kérdés azonban, hogy egy adott ügykategóriára nézve mi a „helyes” büntetés? Némi leegyszerűsítéssel azt mondhatjuk, hogy egy büntetés akkor helyes, ha lényegében illeszkedik az országunkban egy adott időszakban fennálló büntetés kiszabási gyakorlatba, és akkor helytelen, ha attól lényegesen eltér. A ténylegesen kiszabott büntetések átlaga, a „tipikus” büntetés mintegy „élő jogot” alkot. A büntetés kiszabás általános, vagy egyes kategóriákra való enyhítése vagy szigorítása felé való orientálás jogalkotás nélkül jogpolitikai jellegű irányítás lenne. Ezért van, hogy a Kúria feladata az egységes jog kialakítása terén talán itt a legnehezebb, és az eszközei is igen szűkösek, a felülvizsgálati eljárásban a törvényes keretek között büntető anyagi jogi szabálysértés hiányában kiszabott büntetés értinhetetlen.

A Kúria e körben a következő ajánlásokat teszi:

1. A büntetés kiszabási tevékenység gyakorlat útján történő elsajátítása
2. A büntetést befolyásoló tényezők felsorolása, nevesítése, csoportosítása. A Kúria iránymutatásának folyamatos figyelemmel kísérése, átdolgozása.
3. Kúriára bírók meghatározott időszakokra történő beosztása
4. Büntetés kiszabási országos adatbázis fokozatos és folyamatos létrehozása, amelyből meghatározott bűncselekmények tipikusnak mondható eseteire nézve a jelenleginél jobban, részletezőbben megismerhető lenne az országos büntetés kiszabási gyakorlat.

¹⁴¹ Jakub Drapal-, illetve a Bencze és Badó-féle kutatás azt a bíróságot tekintette szigorúbban ítélkezőnek, ahol az ügyek nagyobb arányában szabtak ki végrehajtandó szabadságvesztést. Kiindulópontjuk az volt, hogy messze a legnagyobb terhet ez a büntetés jelenti az elkövető számára – nem véletlen, hogy az általános tapasztalatok szerint e büntetéssel szemben élnek legnagyobb arányban fellebbezéssel a vádlottak illetve védőik.

¹⁴² A csoport a tagok szakmai tapasztalatára támaszkodva egy pontrendszert dolgozott ki, amely mutatja az egyes büntetések és intézkedések egymáshoz viszonyított szigorúságát.

IV.2.2. Következtetés

A Kúria – mint a legfőbb bírósági szerv¹⁴³ - az ítélkezési tevékenysége mellett a jogegységesítés legfontosabb szerve. Jogállami keretek között a bírósági rendszerrel szemben alapvető követelmény, hogy egy-egy államon belül a bíróságok és más jogalkalmazó szervek a hasonló eseteket hasonló módon bírálják el. A bíróságok kiszámítható, egységes értelmezésen alapuló joggyakorlatának hiánya ezért kirívó esetben a tisztességes eljárás sérelmét is eredményezheti mind az EJEB¹⁴⁴, mind az Alkotmánybíróság gyakorlatában. A jogállamiság elvéből következik ugyanis, hogy a jogértelmezés nem válhat a jogalkalmazó szerv önkényes, szubjektív döntésének eszközévé. Ellenkező esetben sérülne a jogbiztonság követelménye, a jogalkalmazó szervek döntéseire vonatkozó kiszámíthatósági és előre láthatósági elvárás.¹⁴⁵

Ezen alkotmányos szempontok pedig azokban az esetekben sem hagyhatók figyelmen kívül, amikor a bíróságnak olyan jelentős döntési mozgástere van, mint amilyen a büntetés kiszabásának körében. Teljes egyformaságot ebben a körben nem lenne észszerű megkövetelni, azonban az jogos elvárás, hogy egyes bíróságok között ne legyenek statisztikai értelemben vett szignifikáns eltérések, mivel ez sérti a jogegyenlőség elvét és gyengítheti a bíróságokba vetett bizalmat¹⁴⁶. Miután a Kúria rögzíti, véleményében a bíróságok számára olyan általános iránymutatást ad, amely, ha nem is véglegesen, de hosszabb távon felsorakoztatja mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltnak tartja. A bírói gyakorlat a büntetés kiszabása során – mint azt a dolgozat utolsó harmadában, az ügydöntő határozatok vizsgálatánál láthatjuk - következetesen alkalmazza a Kúria iránymutatását, a 2007/56. BK véleményben foglaltakat. Határozott véleményem, hogy a bíróságoknak figyelemmel kell kísérni, és követnie kell a Kúria jogegységesítő gyakorlatát, ami a jogbiztonság alapvető követelménye.

¹⁴³ Magyarország Alaptörvénye 25. cikk

¹⁴⁴ EJEB, Beian kontra Románia (30658/05), 2007. december 6.

¹⁴⁵ 3026/2015. (II. 9.) AB határozat, Indokolás [27]

¹⁴⁶ Kúria 2018.El.II.JGY.B.2. 3. oldal

IV.3. A nemzetközi követelményeknek megfelelés kontextusa

1. Bevezetés

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: EJEE) 6. Cikke tartalmazza a tisztességes eljáráshoz való jogot. Eszerint „[m]indenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni [...]”

Az EJEE 6. Cikkének pontos elnevezése egyébként „right to a fair trial”, vagyis egy tisztességes „tárgyaláshoz” való jog, amely értelemszerűen a büntető- és a polgári eljárásnak csupán egy szakasza. Ez az eltérés azonban azért rekedt meg végül a fordítási kérdés szintjén, mert az Alaptörvény XXVIII. cikk (1)-(7) bekezdéseiben foglaltakkal összevetve, amelyben a hazai tisztességes eljárás elveit rögzítették, lényegi és érdemi eltérés nem található. Inkább úgy fogalmaznék, hogy szerkezetileg ugyan eltérő módon, de ugyanazok az elvek jelennek meg mindkét jogi instrumentumban. Az Alkotmánybíróság természetesen több elv tekintetében bizonyos, kisebb eltéréseket rögzített vagy éppen bővebb tartalommal látta el azokat. Tekintettel azonban arra, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata egy másik fejezet tárgya, így jelen esetben erre az összehasonlításra itt nem térek ki, hanem csak az EJEE 6. cikkében foglalt komplex elvrendszer azon részét tekintem át, amely szorosan kapcsolódik dolgozatom témájához.

Az EJEE 6. Cikke mind a büntetőeljárásra, mind pedig a polgári eljárásra egyaránt vonatkozik. Ha áttekintjük azonban a 6. Cikkben foglalt elveket, azt tapasztalhatjuk, hogy mégis főleg büntetőjogi alapelveket tartalmaz. Tekintettel arra, hogy az emberi jogok védelme alapvetően a történelmi szabadságjogokból nőtt ki, így az EJEE természetesen erőteljesebben koncentrálna az ún. első generációs emberi jogokra, vagyis az emberi élet, a szabadság, a magánélet, stb. jogára és ebből következően jelen cikkben is a büntetőeljárásra. Ez a szemlélet érződik a 6. Cikk szabályozásán, amelyben az 1. bekezdés még hangsúlyozza „a polgári jogai és kötelezettségei” fordulatával azt, hogy a „right to a fair trial” olyan általános processzuális emberi jog és a tagországok jogrendszerében ezek alapján leképezett alapjog, amelynek minden típusú bírósági eljárásban érvényesülnie kell.

A 6. Cikkben szinte minden szónak jelentősége van, mert egy-egy alapvető elvre utal. Az első mondat egyrészt a bíróságok létrehozásának és a jogrendszerben elfoglalt helyének a legfontosabb garanciáit tartalmazza: A bíróságokat 1) törvénynek kell létrehoznia olyan

garanciákkal ellátva, hogy 2) függetlenek és 3) pártatlanok lehessenek. Másrészt az eljárásnak, amelyben a bírák ítélezési tevékenységet folytatnak 4) tisztességesnek, 5) nyilvánosnak kell lennie és 6) észszerű időn belül be kell fejeződnie. Az ítéletet 7) nyilvánosan kell kihirdetni és csak ebben a bekezdésben foglalt okokból szabad a nyilvánosságot korlátozni (pl. közrendi, magánéleti ok).

Az EJEE 6. cikk 2. pontja az ártatlanság védelmét rögzíti, míg a 3. pontja a védelemhez való részjogosítványait bontja ki: 1) a vád közlésének módja, 2) a védekezés feltételeinek biztosítása, 3) a védőhöz való jog, 4) az indítványtétel, kérdésfeltevés joga, 5) az anyanyelv használatának joga.

Sajnos terjedelmi okokból nincs lehetőség arra, hogy minden egyes részjogosítványról szót ejtsek, hiszen ezekről nemcsak könyveket, de könyvtárnyi irodalmat írtak már. Az EJEB gyakorlata is olyan terjedelmes ebben a tekintetben, hogy az EJEB Hivatala által a 6. cikk tekintetében kiadott útmutató (Guide on Article 6 of ECHR) is két kötetes, mert az egyik a büntetőeljárásra, míg a másik a polgári eljárásra vonatkozik. Elsőként kiválasztottam ezért egy részjogosítványt, amelyet nem nevesít az EJEE 6. cikk szövege: az indokolt bírói döntéshez való jogot. Ehelyütt csak néhány szóban mutatnék rá a büntetéskiszabáshoz fűződő ezen nagyon fontos részjogosítványra, amely nem jelenik meg kifejezetten az EJEE szövegében, de az EJEB kidolgozta ennek is az ún. jól megalapozott esetjogát (well-established case-law).

2. Az indokolt bírói döntéshez való jog

A büntetéskiszabás egyik fontos eleme, hogy a bíróság világosan rögzítse indokait az ítéletben. Az indokolt bírói döntéshez való jog az eljárás tisztességességét alapvetően befolyásolja. E jog pontos tartalmát az EJEB az elmúlt évtizedek során számos döntésében kimunkálta, széleskörű gyakorlatából kiolvasható.

Az EJEB szerint a bírói döntésekkel szemben valamennyi demokratikus jogállamban elvárható az objektivitás és az átláthatóság. Ezek a követelmények azt a célt szolgálják, hogy egyfelől elejét vegyék az önkényes hatósági és bírósági döntéshozatalnak, másrészt erősítsék a bírósági döntéshozatalba vetett közbizalmat és a bírói döntések tekintélyét.¹⁴⁷

Az EJEB következetes gyakorlata szerint a tisztességes eljárás elvéhez tartozik az a követelmény, hogy a bíróságok a döntéseik alapjául szolgáló indokokat kellő részletességgel

¹⁴⁷ Taxquet kontra Belgium, 926/05.; 2010. november 16.; § 90.; legutóbb megerősítve: Shala kontra Norvégia, 15620/09.; 2012. július 10.; § 29.

mutassák be¹⁴⁸. Az eljáró bíróság az ügy lényegi részeit a szükséges alapossgal vizsgálja meg, és erről a vizsgálatáról a határozatának indokolásában is adjon számot¹⁴⁹.

Az EJEB olvasatában az adott bírói döntés természete, és az alapul fekvő egyedi ügy körülményei határozzák meg, hogy milyen terjedelmű és mélységű indokolás elégíti ki az indokolási kötelezettség egyezményi követelményét. Ebből következően az indokolt bírói döntéshez fűződő jog megsértését kizárólag az alapul fekvő egyedi ügy összes körülményeinek vizsgálatát követően lehet megítélni¹⁵⁰. Éppen ezért elképzelhető, hogy valamely részletkérdésre vonatkozó indokolás teljes elmaradása nem, míg egy lényegesebb kérdésre vonatkozó hiányos indokolás viszont az EJEE 6. Cikkében biztosított jog megsértését idézi elő. Az EJEB az indokolások fogyatékoságának foka tekintetében kijelölte azt a határvonalat, amely elválasztja az EJEE-nek megfelelően indokolt határozatokat az EJEE-t sértő hiányos vagy fogyatékos indokolást tartalmazó határozatoktól. Ennek során az EJEB elvi élel szögezte le, hogy az indokolt hatósági döntéshez való jog semmiképpen sem jelentheti azt, hogy az ügyben eljáró bíróságot a felek valamennyi érvelése tekintetében részletes indokolási kötelezettség terhelné¹⁵¹. Az EJEB álláspontja szerint nem felel meg az EJEE 6. Cikkében foglalt elvárásnak, ha a felülbírálati bírói fórum az alsóbb fokú bíróságnak az ügy lényegi kérdései tekintetében kifejtett érveit további vizsgálat és a vizsgálat indokainak előadása nélkül hagyja helyben¹⁵².

Az EJEB gyakorlata megköveteli azonban azt is, hogy az indokolás ne legyen automatikus és sablonos¹⁵³. Mindez azt jelenti, hogy nemcsak a tényeket, az azt alátámasztó bizonyítékokat, valamint a jogszabályokat kell megjelölni az ítélet indokolásában, de az okfejtésnek logikusnak, érthetőnek és kellően részletesnek is kell lennie. Az indokolás mélysége és részletessége alól is van azonban kivétel, például a fellebbezés elutasításáról hozott bírósági határozat indokolása

¹⁴⁸ Suominen kontra Finnország, 37801/97.; 2003. július 1.; § 34.; legutóbb megerősítve: Vojtechová kontra Szlovákia, 59102/08.; 2012. szeptember 25.; § 35.

¹⁴⁹ Hiro Balani kontra Spanyolország, 18064/91.; 1994. december 9.; § 27.; Ruiz Torija kontra Spanyolország, 18390/91.; 1994. december 9.; § 29.; García Ruiz kontra Spanyolország, 30544/96.; 1999. január 21.; § 26.; Hirvisaari kontra Finnország, 49684/99.; 2001. december 25.; § 30.; legutóbb megerősítve: Sholokhov kontra Örményország és Moldova, 40358/05.; 2012. július 31.; § 67.

¹⁵⁰ Tatishvili kontra Oroszország, 1509/02.; 2007. február 22.; § 58.; Gradinar kontra Moldova, 7170/02.; 2008. április 8.; § 107.; legutóbb megerősítve: Sholokhov kontra Örményország és Moldova, 40358/05.; 2012. július 31.; § 67.

¹⁵¹ Hiro Balani kontra Spanyolország, 18064/91.; 1994. december 9.; § 27.; Ruiz Torija kontra Spanyolország, 18390/91.; 1994. december 9.; § 29.; García Ruiz kontra Spanyolország, 30544/96.; 1999. január 21.; § 26.; Hirvisaari kontra Finnország, 49684/99.; 2001. december 25.; § 30.; legutóbb megerősítve: Sholokhov kontra Örményország és Moldova, 40358/05.; 2012. július 31.; § 67.

¹⁵² (Helle v. Finnország, 20772/92.; 1997. december 19.; § 60.; Karakasis v. Görögország, 38194/97.; 2000. október 17.; § 27.; Boldea v. Románia, 19997/02.; 2007. február 15.; § 30.; Tacquet v. Belgium, 926/05.; 2010. november 16.; § 91.; legutóbb megerősítve: Vojtechová v. Szlovákia, 59102/08.; 2012. szeptember 25., § 35.).

¹⁵³ Moreirea Ferreira kontra Portugália (2. sz.) [GC], (19867/12), 2017. július 11, 84. pont}.

esetén az EJEB elfogadja azt, hogy a fellebbviteli bíróság egyszerűen csak jóváhagyja az alsóbb fokú bíróság határozatának az indokait¹⁵⁴. Ennek nyilvánvaló oka, hogy a fellebbviteli bíróságnak nem szükséges megismételnie az alsóbb fokú bíróság részletes indokait, ha nem kíván azokon változtatni és egyetért velük.

Az EJEB az indokolási kötelezettség teljesítésének vizsgálatakor figyelemmel van arra is, hogy az indokolás hiánya vagy fogyatékosága valamely fél írásban megfogalmazott, világosan és pontosan körülírt kérdését érinti-e.¹⁵⁵

Az EJEE jogvédelmi rendszerében a bírói döntéseknek a tisztességes eljárás által megkövetelt indokolása iránti igény egyfelől szoros összefüggésben áll a jogorvoslathoz fűződő joggal, ugyanis e jog hatékony gyakorlására kizárólag a bíróság döntését alátámasztó indokok ismeretében nyílik valódi lehetőség.¹⁵⁶ Másfelől szoros összefüggés mutatkozik az indokolási kötelezettség teljesítése, és a tisztességes eljáráshoz fűződő jogból fakadó azon alkotmányos igény között, hogy az eljárásban szereplő fél meghallgatást nyerhessen, azaz kérelmét a bíróság megvizsgálja.¹⁵⁷ Ennek oka az, hogy kizárólag a kellő alaposággal indokolt bírói határozatból tűnhet ki, hogy az ügyet eldöntő bíróság ténylegesen figyelembe vette-e a felek által előterjesztett bizonyítékokat és érveket.

3. Az ésszerű időn belüli eljárás és a büntetés kiszabás egy sajátos összefüggése

Az ítélet indokolásához kapcsolódik ez a kérdés, bár első pillantásra nem világos, hogy mi közük egymáshoz. Ott kezdeném, hogy ha a büntetés kiszabás és a büntetőeljárás hossza közötti összefüggést említik egy büntetőjogásznak, akkor szinte bizonyos, hogy elsőre az jut eszébe, hogy az időmúlás enyhítő körülményként vehető figyelembe, amikor a büntetés mértékét megállapítja a bíróság. Az időmúlás túlzott mértéke senkinek sem érdeke, sem vádnak, sem pedig a védelemnek, hiszen egyrészt a bizonyítékok elenyésznek, a tanúk emlékezete megkopik, az eljárás anyagait többször át kell tekinteni, a bűnügyi költségek növekednek, stb., másrészt pedig a büntetőeljárással együtt járó tehertétel, a terheltre háruló korlátozások, az idegi és erkölcsi nyomás sokkal tovább fennáll, mint az indokolt lenne. Nem véletlen, hogy az EJEB olyan nagy fontosságot tulajdonít ennek a kérdésnek. Különbséget kell azonban tennünk az eljárás elhúzódása és a szimpla időmúlás között. Itt utalnék vissza az Alkotmánybíróságról

¹⁵⁴ Stepanyan kontra Örményország, [GC], (45081/04), 2009. október 27., 35. pont}.

¹⁵⁵ Hiro Balani kontra Spanyolország, 18064/91; 1994. december 9; § 28.; Ruiz Torija kontra Spanyolország, 18390/91; 1994. december 9; § 30., legutóbb megerősítve Ilyadi kontra Oroszország, 6642/05; 2011. május 5.; § 44.

¹⁵⁶ Baucher kontra Franciaország, 53640/00.; 2007. július 24., §§ 47–51.)

¹⁵⁷ Shala v. Norvégia, 15620/09.; 2012. július 10., § 29.

szóló fejezetben említett 2/2017. (II.10.) AB határozatra. Az időmúlás enyhítő körülmény, míg az eljárás-elhúzóadás fogalma nem egyszerűen az eltelt időre koncentrál, hanem a bíróság és hatóság felelősségére, mert nekik az lenne a dolguk, hogy hatékonyan, aktívan és gördülékenyen vigyék előre az eljárást. A tisztességes eljárás ezen fontos elemét az EJEB is jól megalapozott esetjogában kibontotta. A két fogalom között azért kell különbséget tenni, mert az elhúzóadó eljárás megállapítása esetén az EJEB igazságos elégtételt (just satisfaction) állapít meg az érintett kérelmezőnek, vagyis az emberi jogi sérelem áldozatának. Nem véletlenül használom ezt a szót, mert az ún. áldozati minőség az EJEE 31. Cikk 3/b. pontja alapján előfeltétele a kérelem elfogadhatóságának. Ha viszont a hazai jogtól kompenzációt kap a terhelt-kérelmező például úgy, hogy a büntetés kiszabása során rögzítik az eljárás hosszadalmasságát, továbbá azt, hogy ezért a bíróság vagy hatóság a felelős és megjelölik az ítélet indokolásában a büntetés mértékének csökkentését erre a körülményre tekintettel, akkor a sérelem kompenzációt kapott és az áldozati minőség megszűnt.

Nézzük át röviden a főbb elveket, amelyek ezt az okfejtést alátámasztják. Az EJEB szerint az eljárás elhúzóadásának a megítélése az eset konkrét körülményeinek a fényében és átfogó jelleggel történhet. Önmagában az eljárás hosszú időtartama még nem jelenti azt, hogy az eljárás elhúzóódott és a bíróságok egyezményesértést követtek el. Az EJEE 6. cikk. 1. bekezdése megköveteli, hogy az eljárás jó ütemben haladjon előre, de az EJEB szerint ez nem mehet a megfelelő szintű igazságszolgáltatási tevékenység biztosításának a rovására. A tagállamok feladata az említett két alapvető szempont közötti megfelelő egyensúly megtalálása¹⁵⁸. Az EJEB az eljárás abszolút időtartamát is vizsgálja, mert előfordulhat olyan eset, hogy az eljárás bizonyos szakaszai megfelelő tempóban haladnak, de annak egésze mégis túllépi az észszerű időtartamot.¹⁵⁹ Az EJEB a 10 év időtartamot megközelítő vagy azt meghaladó büntetőeljárásokat olyan hosszúnak tekinti, amelyek egyértelműen megsértik az EJEE 6. cikk 1. bekezdésében foglalt „észszerű idő” követelményét¹⁶⁰, amelyek miatt az EJEB az EJEE 6. cikk 1. bekezdésének a sérelmét állapította meg. Az EJEB a büntetőeljárás észszerű időtartamának megítélésekor nemcsak az eljárás hosszát, hanem más szempontokat is figyelembe vesz, így elsősorban az ügy bonyolultságát, továbbá a kérelmező és az érintett

¹⁵⁸ Gankin és mások kontra Oroszország, (2430/06, 1454/08, 11670/10, 12938/12), 2016. május 31., 26. pont

¹⁵⁹ Legutóbb pl. O’Neill és Lauchlan kontra Egyesült Királyság, (41516/10, 75702/13), 2016. június 28., 95. pont, Moreno Carmona kontra Spanyolország, (26178/04), 2009. június 9., 63. pont

¹⁶⁰ Legutóbb pl. a Csák kontra Magyarország ügyben 13 év 9 hónap [(25749/10), 2015. október 15., 11. pont], az Udvardy kontra Magyarország ügyben 8 év 3 hónap [(66177/11), 2015. október 1., 11. pont], a Szabó János Dániel kontra Magyarország ügyben 7 év 4 hónap [(30361/12), 2015. február 17., 8. pont], a Balázs és mások kontra Magyarország ügyben 9 év volt a figyelembe 2017. 4. szám 127 vehető időtartam hossza [(27970/12), 2015. február 17., 9. pont]

állami, illetve bírói szervek magatartását.¹⁶¹ Az ügy bonyolultságát támaszthatják alá olyan körülmények, mint pl. a vádpontok, a vádlottak vagy a tanúk nagy száma.¹⁶² Az ügy bonyolultsága esetén az abszolút időtartamában hosszúnak tűnő büntetőeljárás sem sérti az „észszerű idő” követelményét¹⁶³ Az EJEB szerint a kérelmező magatartásának megítélésekor figyelemmel kell lenni arra, hogy az EJEE 6. cikke nem követeli meg tőle az igazságszolgáltatási szervekkel történő együttműködést. Az sem róható fel neki, hogyha minden rendelkezésére álló jogorvoslatot igénybe vesz. Mindazonáltal a kérelmező is tanúsíthat olyan perelhúzó magatartást, amely az eljárás észszerű időn belül történő lefolytatása szempontjából nem róható a hatóságok terhére.¹⁶⁴ Az EJEB szerint a kérelmezőnek kell felróni, ha az iratokból nyilvánvalóan kitűnik, hogy az eljárást késleltette.¹⁶⁵ A kérelmező a saját szökéséből eredő eljáráselhúzódásra sem alapozhat – ellenkező bizonyításig – sikeres igényt.¹⁶⁶ A kérelmezőnek ki kell merítenie a rendelkezésre álló hazai jogorvoslatokat, kivéve azokat, amelyek nem hatékonyak. Az EJEB a magyar ügyek tekintetében rögzítette, hogy az eljárás elhúzódása miatt benyújtható kifogást (Be. 262/A. §, 262/B. §) nem tekinti olyan hatékony jogorvoslatnak, amelyet a kérelmezőnek ki kell merítenie.¹⁶⁷ Az EJEB álláspontja szerint az EJEE 6. cikkének 1. bekezdése a tagállamokra azt a kötelezettséget rója, hogy az igazságszolgáltatási rendszerüket olyan módon szervezzék meg, amely a bíróságaik számára lehetővé teszi az „észszerű idő” követelményének történő megfelelést.¹⁶⁸ A komoly ügyhátraléokra és annak felszámolására tett erőfeszítésekre hivatkozás nem mentesíti a tagállamot az eljárás elhúzódásával kapcsolatos egyezményesértés megállapítása alól.¹⁶⁹

IV.4. A büntetékiszabás szempontjai az Európai Unió jogalkotásában

A büntetékiszabás egységesítésének igénye az Európai Unió tevékenységi körében is tetten érhető. Általános jellegű dokumentumnak tekinthető az egységesítésről szóló EU Tanácsi Zöld Könyv a büntetőjogi szankciók közelítéséről, kölcsönös elismeréséről és végrehajtásáról az

¹⁶¹ Magyar László kontra Magyarország, (73593/10), 2014. május 20., 64. pont

¹⁶² C. P. és társai kontra Franciaország, (36009/97), 2000. augusztus 1., 30. pont

¹⁶³ Lakos kontra Magyarország, (51751/99), 2003. március 11-i elfogadhatósági határozat

¹⁶⁴ Süveges kontra Magyarország, (50255/12), 2016. január 5., 124. pont

¹⁶⁵ I. A. kontra Franciaország, (28213/95), 1998. szeptember 23., 121. pont

¹⁶⁶ Vayic kontra Törökország, (18078/02), 2006. június 20., 44. pont, Czimbalek kontra Magyarország, (23123/07), 2013. szeptember 23., 18. és 19. pontok

¹⁶⁷ Barta és Drajkó. (35729/12), 2013. december 17., 26. pontok

¹⁶⁸ Grujovic kontra Szerbia, (25381/12), 2015. július 21., 65–66. pontok

¹⁶⁹ Szabó Béla kontra Magyarország, (37470/06), 2008. december 9., 12. pont, (37470/06), 2008. december 9., 12. pont

Európai Unióban¹⁷⁰. Anélkül azonban, hogy a büntetés kiszabására vonatkozó iránymutatások mindegyikére kitérnék, kiemelném a bűnösségi körülményeket. A Zöld Könyv szerint a büntetőjogi felelősség súlyosító körülményei lehetnek általánosak vagy konkrétak. Az egyes tagállamok megengedik a bíróságoknak, hogy súlyosító körülmények fennállása esetén szigorúbb büntetést hozzanak, míg mások nem engedik, hogy a szokásos maximumot túllépjék. Az enyhítő körülményeket illetően az összes tagállam büntetőjogi rendszere lehetővé teszi a bíróságok számára, hogy a törvény által előírt enyhítő vagy felmentő körülmények alapján mérsékeljék egy adott bűncselekmény törvényi büntetését. De azokban a rendszerekben, ahol nincs minimális büntetés, például Franciaországban, az enyhítő körülmények előírása általában véve haszontalan. A súlyosító körülmények esetén, egyes tagállamok jogrendszerei előírják az enyhítő körülmények általános felsorolását - Spanyolország erre példa - míg mások nem írnak elő listázást, és a bíróság egyedileg mérlegeli azokat a tényeket, amelyek enyhítőnek tekinthetők - például Belgiumban.

Az EU irányelvei inkább az egyes bűncselekmények tekintetében határoznak meg speciális büntetés kiszabási követelményeket. Az EU Tanács először az Euró Hamisításáról Szóló Kerethatározatában élt a büntetések meghatározásának lehetőségével, és előírta, hogy a kerettényállásban megjelölt cselekmények büntetési tételének felső értéke el kell, hogy érje a 8 év szabadságvesztést. Ma az EU büntetőpolitikájának egyik központi eleme a büntetési tételek harmonizálása, melyet egyedi irányelvek meghozatalával igyekszik elősegíteni (Lásd. pl. az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/36/EU irányelv, a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/92/EU irányelv, az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról 2013/40/EU irányelv, az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről 2017/1371 irányelv).

Az irányelvekben megjelölt értékek a büntetési tételek felső határának a minimumát határozzák meg, amely azt jelenti, hogy a tagállami büntetőjog lehet ennél szigorúbb, de enyhébb biztosan nem. Kétségtelen azonban, hogy a büntetési tételek harmonizációján túl továbbra is a tagállami bíróságok döntenek el, hogy a rendelkezésre álló tételkereten belül, az ügy egyedi sajátosságaihoz igazodva, konkrétan milyen büntetést szabnak ki. Ehhez is tartalmazznak az irányelvek útmutatást annyiban, hogy egyes enyhítő vagy súlyosító körülmények meghatározására tesznek javaslatot. Az uniós jogközelítésnek nem a szankciók szigorítása az elsődleges célja, hanem az, hogy a különböző tagállami szankciós rendszerek különbözőségeit csökkentse,

¹⁷⁰ Green paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union /* COM/2004/0334 final */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334>

megakadályozva ezzel a forum shopping lehetőségét is. A büntetési tételek felső határára vonatkozó minimumszabályok természetesen a büntetéskiszabást befolyásolják.¹⁷¹

A büntetőjogi büntetés kiszabásának kérdéseivel viszonylag kevés előzetes kérdést vizsgáló luxemburgi döntés foglalkozik. Többnyire az a bel- és igazságügyi együttműködés keretében és annak egyes kérdéseire (pl. elfogatóparancs, letartóztatás) kapcsolódnak az ilyen típusú döntések és az Alapjogi Charta vagy a már említett kerethatározatok, irányelvek, stb. értelmezését végzik. Például a Gianluca Moro ügyben kimondta Curia, hogy a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló, 2012. május 22-i 2012/13/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 6. cikkének (4) bekezdését és az Európai Unió Alapjogi Chartájának 48. cikkét úgy kell értelmezni, hogy azokkal nem ellentétes az a nemzeti szabályozás, amelynek értelmében a vádlott a büntetőeljárás szóbeli szakaszában a vádemelés alapját képező tényállás megváltozása esetén kérheti a vádalku nyomán kiszabott büntetés alkalmazását, nem kérheti azonban azt a vádemelés alapját képező tényállás jogi minősítésének módosítása esetén.¹⁷²

IV.5. Következtetés

Az EJEB következetes gyakorlata szerint és az Európai Unió jogalkotása alapján a tisztességes eljárás egy komplex elvrendszer, amely számos elemből áll. A tisztességes eljárás elvéhez tartozik az a követelmény, hogy a bíróságok a döntéseik alapjául szolgáló indokokat kellő részletességgel mutassák be. Ezen nemzetközi követelmény alapján a hazai bíróságok ügydöntő határozatai ellen az EJEB előtti jogorvoslatnak van helye, mely eljárás alapján – jogsértés megállapítása esetén – a tagállammal szemben elmarasztaló döntés születhet. Az indokolási kötelezettség teljesítése során azonban lehetőség nyílik egyfajta „jogorvoslat” nyújtására is. Ha az ítélet indokolása rögzíti az eljárás elhúzódását, a bíróságok inaktivitását és ezért a büntetés csökkentésének a mértékét, akkor a bíróság már az indokolással reparációt adhat az emberi jogi sérelemért, így az EJEB az ilyen indokolással ellátott ügyet nem tartja elfogadhatónak és érdemi vizsgálat nélkül visszautasítja.

¹⁷¹ Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, Pro Futuro 2017/1. szám 19-20. oldal

¹⁷² C-646/17. sz. Curia ügy

V. A büntetés kiszabás szerepe speciális eljárásjogi helyzetek során

V.1. A büntetés kiszabás a fiatalkorúakkal szemben lefolytatott büntetőeljárásban

„Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz¹⁷³”.

2011. szeptember 1. napjától a fiatalkorúak bíróságának addigi, kizárólagos illetékessége megszűnt, és a fiatalkorúak elleni büntetőügyekben is – a közlekedési bűncselekményekkel egyezően - az általános eljárásra vonatkozó illetékességi szabályokat vezették be. A jelenlegi szabályok értelmében a fiatalkorúak ügyeiben valamennyi kijelölt bíró vagy – amennyiben a bűncselekmény kettőtől nyolc évig terjedő, vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett – a bíróság tanácsa jár el, két ülnök közreműködésével, melynek egyik tagja pedagógus. Ezen időponttól tehát Magyarországon nincs szervezetileg különálló fiatalkorúak bírósága.¹⁷⁴ Ezen változás kapcsán számtalan kritika látott napvilágot, mely az ilyen ügyekben eljáró ügyészek és bírák speciális szakértelmének és tapasztalatának hiányát, az intézkedések és büntetések kiszabása során a nevelés helyett a megtorlás előnybe kerülésének lehetőségét hangsúlyozták. Az eltelt idő azonban már alkalmas a kritikák által jelzett területek kapcsán a megfelelő következtetések levonására. A büntetés kiszabás általános céljának megfogalmazása mellett – mely a fiatalkorúakra is irányadó – jelen van fiatalkorúakkal szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés további speciális célja, mely elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon. E fejezetben a büntetés kiszabás kapcsán azt vizsgáltam, hogy ezen általános illetékességi szabályok bevezetése óta - különös tekintettel az ügyészi vádiratokban indítványozott szankciókra – mennyiben látszanak beigazolódni a megfogalmazott kritikák, és a fiatalkorúak eljárásának speciális célját az eljáró hatóságok a büntetőeljárás során figyelembe veszik-e, és milyen mértékben¹⁷⁵. Hipotézisem, hogy a büntetés kiszabás céljai a fiatalkorúak ügyeiben a kezdeti nehézségekhez képest túlnyomó részt érvényesülnek és fokozottan jut érvényre az egyéni értékelés. A vizsgálat módszere dolgozatomban ezen fejezetemben is a jogirodalmi álláspontok, majd a hatályos jogszabályok elemzését követően a 2011. szeptember 1. után bíróságra érkezett büntetőügyek aktáinak kutatása volt.

¹⁷³ Magyarország Alaptörvénye, XVI. cikk (1) bekezdés

¹⁷⁴ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 594. o.

¹⁷⁵ Kardos Dóra: A büntetés kiszabás speciális elveinek és céljának érvényesülése a fiatalkorúakkal szemben lefolytatott büntetőeljárásban Jog és Állam 22. szám 2018. Patrocínium Kiadó 119-134.

V.2. Néhány gondolat a fiatalkorú bűnelkövetők háttéről

A fiatalkorúak legnagyobb arányban kisebb tárgyi súlyú vagyon elleni bűncselekményeket követnek el, azonban ugyan kisebb mértékben, de nő az erőszakos bűncselekmények, ezen belül az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények, kiemelten a rablás és kifosztás aránya. Emellett gyakori az élet elleni és a garázda jellegű bűncselekmények elkövetése is. A motiválatlan, iskolai tanulmányokat nem, vagy magatartási, tanulmányi hiányosságai miatt még jobban elszeparálódva társaitól magántanulóként folytató elkövetők követendő minta hiányában gyakran az erőszak alkalmazását és a bűncselekmények elkövetését szabadidejük megfelelő eltöltésének gondolják.¹⁷⁶ Emellett az elkövetési módok egyre gátlástalanabbá váltak, és a társadalmi együttélés alapvető szabályainak betartására sem kerül már sor. A fiatalkorú elkövetők szerepe megváltozott, az elkövetések szervezettségét és a fiatalkorú irányító szerepét is megfigyelhetjük.¹⁷⁷ Ugyanakkor meg kell vizsgálnunk az érem másik oldalát is. A témában több kutatást is végeztek. Marginalizált helyzetű bűnelkövetők, valamint kontrollcsoportot jelentő, szabálykövető fiatalok életútjának és a bűnelkövetők visszaesői minőségéből származó adatokból kitűnik, mely tényezők azok, amelyek miatt a fiatalok a bűnözés szempontjából különösen veszélyeztetettek voltak¹⁷⁸. A kutatások alapján leszűrhető, hogy a fiatalok életében a családi és az iskolai élmények meghatározóak¹⁷⁹. A családon belüli veszélyeztető tényezők, a fizikai, lelki bántalmazás, elhanyagoló környezet kiugróan gyakori volt ezeknél a fiataloknál. A bántalmazás és terror esetén a tehetetlenség, a félelem és a fenyegetettség érzése keveredik, mely passzivitást szülhet. Ez később metálhigiénés problémák, különféle pszichés és személyiségzavarok, pánikbetegség- és/vagy depresszió különféle auto-agresszív késztetések megjelenését váltja ki. Az elhanyagoló környezetben – mely a teljes figyelem hiánya, az érzelmi szükségletek kielégítetlensége – a fiatal kísérletet tesz pozitív megnyilvánulásokkal a figyelem felkeltésére. Mivel válasz, visszajelzés nem érkezik, ez egy idő után provokatív magatartást szül. Látható, hogy a fiataloknak az iskolai, korcsoportbeli konfliktusaik kezeléséhez sincsenek, vagy csak helytelen eszközeik vannak, mely eleve kudarcra ítélteti kapcsolatkísérleteiket. Ez a közösséggel szembeni negatív érzelmeik kiváltásához, egyfajta közösség-ellenesség

¹⁷⁶ Domokos Andrea: Az erőszak, mint a szabadidő eltöltés egyik módja. Honnan eredeztethető a gyermek és fiatalkorú agresszió? Rendészeti Szemle 57. évf. 2009/5.sz. 55-65.o

¹⁷⁷ Halász Beáta: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás specialitásai. Belügyi Szemle, 2014/12. 73.o.

¹⁷⁸ Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és fiatalkorban. Szociokulturális háttérviszonyok. Budapest, 2007. BMK füzetek 19.

¹⁷⁹ Kerezsi Klára- Kó József: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága. Kriminológiai Tanulmányok 2008. 45. kötet 93-115. o.

kialakulásához, illetve további erősödéséhez vezet.¹⁸⁰ Végül a kutatás eredményeként a bűnözés irányába mutató rizikófaktorként határozhatók meg az alábbiak, melyek közül legalább kettő minden fiatalt jellemzett: szülők alkoholproblémákkal, brutális családon belüli erőszak, közvetlen bántalmazás, elhanyagolás, mély szegénység, bűnözői karrierrel rendelkező személy a családban, az egyik szülő vagy a gyermekről gondoskodó hirtelen halála. A fiatal az életének olyan szakaszában kerül szembe az igazságszolgáltatással, amikor még nem képes teljes mértékben felmérni tettének következményeit. Ezért az eljáró hatóságoknak különösen ügyelni kell arra, hogy a büntetőeljárás ne élezze tovább a konfliktust a környezetével, és ne állítsa szembe a fiatalkorút tartósan a társadalommal¹⁸¹. A fiatalkorúakra vonatkozó anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási jogi rendelkezések speciálisak a felnőttekre vonatkozó általános részi rendelkezésekhez képest, azonban a büntető kódex egy fejezetében nyernek szabályozást. A fiatalkorúak büntetőjogának fejlesztése és önállósága mellett érvelt többek között Csemáné Váradi Erika és Lévay Miklós¹⁸², valamint Vaskuti András¹⁸³ azzal, hogy álláspontjuk szerint legjobb lenne, ha a fiatalkorúakra vonatkozó fenti szabályok egyetlen jogszabályban, a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényében szerepelnének. 2006-ban Ligeti Katalin elkészítette a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének tervezetét, mely anyagi és eljárási szabályokat egyaránt tartalmazott. Ezen tervezet nem lépett hatályba, és azóta sem történtek lépések a külön intézményrendszer megvalósítására.¹⁸⁴ Ügyészi jogkörben pedig a felettes ügyész által kijelölt fiatalkorúak ügyésze jár el, akinek vizsgálnia kell, hogy a nyomozó hatóság eljárásában érvényesültek-e a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási szabályok.¹⁸⁵

V.3. A fiatalkorúakkal szembeni büntetés célja és rendszere

Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem¹⁸⁶. A fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a

¹⁸⁰ Domokos Andrea: Iskolai és campus- erőszak az Amerikai Egyesült Államokban a XXI. században. In: A büntető hatalom korlátainak megtartása: A büntetés, mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 95-106.o.

¹⁸¹ Kretz Annamária: Fiatalkorúak a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2017/9. 48.o.

¹⁸² Csemáné Váradi Erika-Lévay Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból. *Büntetőjogi kodifikáció*, 2002. (2. évf.) 1. szám 24-35.o.

¹⁸³ Vaskuti András: Az életkor és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések az új Btk-ban. *Jogtudományi Közlöny*, 2015/4. 173.o.

¹⁸⁴ Uo.174.o.

¹⁸⁵ Belegi József: *Büntetőeljárás jog, kommentár a gyakorlat számára*. Második kiadás. HVG-ORAC Budapest, 2015. 1706. o.

¹⁸⁶ 2012. évi C. törvény 105. § (1) bekezdés.

fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.¹⁸⁷ Fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető. Fiatalkorúval szemben szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el. Miután a tizenkettő-tizennégy év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb mértékben terjednek el az erőszakos bűncselekmények, a törvényalkotó álláspontja szerint szükségessé vált a kirívóan agresszív, élet elleni bűncselekményt megvalósító belátási képességgel rendelkező gyermekkorúak felelősségre vonása.¹⁸⁸ Ezzel összefüggésben változott a büntethetőségi korhatár. Azonban azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, csak intézkedés alkalmazható,¹⁸⁹ amelyek közül szabadságelvonással csak a javítóintézeti nevelés jár¹⁹⁰. A Btk. 79. §-ban megfogalmazott büntetési cél, azaz a társadalom védelme érdekében biztosított általános és speciális prevenció, a fiatalkorúak büntetőjogában is irányadó. Ezen túlmenően azonban a Btk. 106. §-a előtérbe helyezi a speciális megelőzést, mégpedig a fiatalkorú nevelése útján. „A fiatalkorú kritikai, erkölcsi, értelmi fejlődése még ebben az ¹⁹¹életszakaszban is kialakulóban van, [...] nem minden esetben képes maradéktalanul felismerni cselekménye összes társadalomra hátrányos következményeit¹⁹². A szankciók kiválasztása során a fiatalkorúakkal szemben kevésbé a megtorlás, ehelyett főként a nevelés eszközeit kell alkalmazni”.¹⁹³

Ezzel összhangban állnak a korábbi büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, valamint a jelenleg hatályos, 2017. évi XC. törvény fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezései is, mely szerint: a fiatalkorúval szemben az eljárást az életkori sajátosságainak figyelembevételével, és úgy kell lefolytatni, hogy az elősegítse a fiatalkorúnak a törvények iránti tiszteletét¹⁹⁴. A hatályos büntetőeljárás törvényünk ugyancsak kimondja: „A fiatalkorú elleni büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az a fiatalkorú nevelésének, illetve testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődésének az előmozdításával biztosítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt¹⁹⁵.

¹⁸⁷ 2012. évi C. törvény 106. § (1)-(3) bekezdés.

¹⁸⁸ 2012. évi C. törvény 16. §. indokolás

¹⁸⁹ BH2016. 195.

¹⁹⁰ Gyurkó Szilvia: A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek és fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmény körüli dilemmák, *Kriminológiai Tanulmányok* 2008. 45. kötet 79-81. o.

¹⁹¹ 4/2007. BK vélemény, Módosításokkal egységes szerkezetben közzétette: 2/2013. (VII. 8.) BK vélemény.

¹⁹² Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez Hegedűs István – Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Katona Tibor – Mezőlaki Erik – Szomora Zsolt – Törő Sándor Szerk. Karsai Krisztina, 2013.

¹⁹³ BH1981. 272.

¹⁹⁴ Régi Be. 447. § (1) bekezdés

¹⁹⁵ Be. 677. §

A Gyermekjogi Egyezmény¹⁹⁶, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2003)20. számú ajánlása, valamint a Children irányelvhez fűzött magyarázatok összevetése alapján az a nemzetközi jogi elvárás fogalmazható meg, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás céljának - a fiatalkori bűnözés jellemzőire és a gyermekkorú elkövetők életkori sajátosságaira figyelemmel - a bűnisméltés megelőzésére, a társadalmi beilleszkedés elősegítésére, a gyermekek (re)szocializációjára és (re)integrációjára, valamint a jogsértés elkövetése miatt jelentkező hátrány jóvátételére, kompenzálására kell irányulnia¹⁹⁷.

A hivatkozott nemzetközi dokumentumok a megjelölt célok elérését a törvénnyel összeütközésbe került gyermek nevelésén és egyéni képességeinek fejlesztésén keresztül tartják megvalósíthatónak.

A Btk. 106. §-ának (2) bekezdése és (3) bekezdése értelmében a fiatalkorú terhelttel szemben a szankció kiválasztását illetően a követendő sorrend a következő: 1. Szabadságelvonással nem járó intézkedés (megrovás - Btk. 64. §; próbára bocsátás - Btk. 65-66. §, 116. §; jóvátételi munka - Btk. 67-68. §, 117. §). 2. Szabadságelvonással nem járó büntetés (közérdekű munka - Btk. 47-49. §, 112. §; pénzbüntetés - Btk. 50-51. §, 113. §; foglalkozástól eltiltás - Btk. 52-54. §; járművezetéstől eltiltás - Btk. 55-56. §; kitiltás - Btk. 57. §, 118.; sportrendezvények látogatásától való eltiltás - Btk. 58. §; kiutasítás - Btk. 59-60. §, 114. §). 3. Szabadságelvonással járó intézkedés (javítóintézeti nevelés - Btk. 108. §, 120-122. §). 4. Szabadságelvonással járó büntetés (szabadságvesztés - Btk. 36. §, 109. §, 85-88. §, 37. §, 110. §, 38-40. §; elzárás - Btk. 46. §, 111. §). Láthatjuk, a fiatalkorú elkövetők esetén a büntetőjogi intézkedések elsőbbséget élveznek a büntetésekkel szemben. Így büntetést kiszabni csak akkor kell, ha az intézkedés alkalmazása nem célravezető. Ez utóbbi állapítható meg akkor, ha a fiatalkorúval szemben már korábban is alkalmaztak intézkedést, de az nem vezetett eredményre, vagy olyan jelentős tárgyi súlyú bűncselekményt követett el, ami szükségessé teszi büntetés kiszabását. A nevelő jellegű intézkedések közül a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka, illetve a próbára bocsátás és a jóvátételi munka mellett elrendelt pártfogó felügyelet tehát megelőzi a büntetések alkalmazását. Kérdés ugyanakkor, hogy a javítóintézeti nevelés, mint kifejezetten fiatalkorúakkal szemben alkalmazható személyi szabadság elvonásával járó intézkedés

¹⁹⁶ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

¹⁹⁷ Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez (Békés Ádám / Blaskó Béla / Bodony István/Busch Balázs / Demeter Zsuzsanna / Elek Balázs / Herke Csongor / Ibolya Tibor / Jancsó Gábor / Karner Zsanett / Kunyák Gergely / Megyeri Gábor / Miskolczi Barna / Polt Péter / Sódor István / Szathmáry Zoltán / Szentmihályi-Soós Viktória / Tisza-Papp Judit / Vass Péter / Vida József) Főszerkesztő: Polt Péter Wolter Kluwers online adatbázis, uj.jogtar.hu

elsőbbséget élvez-e a személyi szabadság elvonásával nem járó büntetésekkel, azaz a felfüggesztett szabadságvesztéssel, közérdekű munkával, pénzbüntetéssel, foglalkozástól eltiltással, járművezetéstől eltiltással, kitiltással és a kiutasítással szemben. A törvény az intézkedések és büntetések alkalmazási sorrendje mellett további sorrendet állít fel akkor, amikor különbséget tesz a személyi szabadság elvonásával nem járó, illetve járó jogkövetkezmények között. A szabadságelvonás *ultima ratio* jellege¹⁹⁸ alapján a büntetés kiszabás során elsődlegesen személyi szabadság elvonásával nem járó szankciókat (intézkedéseket, majd büntetéseket) kell alkalmazni, szabadságelvonó intézkedést vagy büntetést pedig akkor kell elrendelni, ha az intézkedés vagy büntetés célja más módon nem érhető el. A nevelési célból kiindulva kell eldönteni, hogy a konkrét esetben szükség van-e személyi szabadság elvonására, azaz javítóintézeti nevelés alkalmazására, vagy büntetés kiszabásával a fenti cél jobban elérhető. Ugyancsak az eset körülményei határozzák meg, hogy a fiatalkorúval szemben felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására, vagy inkább javítóintézeti nevelés elrendelésére kerüljön-e sor¹⁹⁹. Másodfokú eljárásban, súlyosítási tilalom miatt azonban javítóintézeti nevelés helyett már nem szabható ki felfüggesztett szabadságvesztés. Tekintettel arra, hogy fiatalkorúval szemben a személyi szabadság elvonásával nem járó intézkedések elsőbbséget élveznek a személyi szabadság elvonásával járó intézkedéssel, azaz a javítóintézeti neveléssel szemben, így a számításba jöhető intézkedések közül a legvégső esetben kell javítóintézeti nevelést elrendelni. Lehetőség szerint személyi szabadság elvonásával nem járó szankciókat kell alkalmazni a szabadságelvonással járókkal szemben. A bíróság például arányos joghátránynak ítélte meg a próbára bocsátást azon fiatalkorú vonatkozásában, aki viszonylag csekélyebb súlyú bűncselekményt követett el, korábban a törvénnyel összeütközésbe nem került és rendezett családi körülmények között élt.²⁰⁰ Amennyiben a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka nem vezetnének eredményre, avagy a próbára bocsátás, illetve a jóvátételi munka kizáró ok miatt nem alkalmazható, megfontolandó személyi szabadság elvonásával nem járó büntetés (például önálló keresettel rendelkező fiatal esetén pénzbüntetés, az engedélyhez kötött járművezetés szabályainak megszegése esetén járművezetéstől eltiltás) kiszabása. Ha e büntetésekkel sem érhető el a kívánt cél, és egyúttal a fiatal családi környezetéből való kiemelése indokolt, akkor jöhet számításba a személyi szabadságot elvonó javítóintézeti nevelés elrendelése, amely a

¹⁹⁸ Jancsák Ramóna: A gyermekek/fiatalkorúak helyzete a büntető igazságszolgáltatásban. Börtönügyi Szemle, 2008. (27.évf.) 1. sz. 95-102.old.

¹⁹⁹ 4/2007. BK vélemény, Módosításokkal egységes szerkezetben közzétette: 2/2013. (VII. 8.) BK vélemény.

²⁰⁰ BH2002. 297

szabadságvesztéshez képest jobban szolgálja a Btk. 106. §-ban foglalt sajátos büntetési célt. Annak sincs akadálya, hogy a bíróság ismételten javítóintézeti nevelést alkalmazzon, ha úgy ítéli meg, hogy ezen intézkedés elrendelése is célravezető, és elősegítheti, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjék²⁰¹. A fiatalkorúval szemben kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése esetén legkevesebb három, maximum pedig harminc nap terjedelemben elzárás büntetés is kiszabható. Legvégső esetben a legsúlyosabb jogkövetkezmény, a határozott tartamú szabadságvesztés kiszabásának van helye, de csak a lehető legrövidebb tartamban²⁰². Ennek lehet helye például nagy tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése esetén; ha a fiatalkorút korábban már javítóintézeti nevelésre ítélték, de az eredménytelennek bizonyult; a fiatal visszaeső vagy többszörös halmazatról, illetve sorozatos elkövetésről van szó.

V.4. A fiatalkorúak elleni büntetőeljáráshoz kapcsolódó főbb nemzetközi egyezmények bemutatása

Az ENSZ Közgyűlése által 1989. november 20-án elfogadott gyermekek jogairól szóló egyezmény- hazánkban az 1990. évi LXIV. törvénnyel került kihirdetésre - máig a legszélesebb körben elfogadott emberi jogi egyezmény, mely egyedülállóan helyezi fókuszba a gyermekeket. A Gyermekjogi Egyezmény 37. cikk b, pontja értelmében a részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal. A 37. cikk c, pontja emellett kimondja, hogy a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen, és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak. A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29. napján kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat (Pekingi szabályok²⁰³) 1.1-1.4 cikkében lefekteti azokat az alapokat, amelyeken a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának nyugodni kell. A fiatalkorúk esetében elsődleges célnak a prevenciót fogalmazza meg, széles körű szociális biztonság megteremtésével, lehetőség szerint a büntető igazságszolgáltatás szükségessége és alkalmazása által okozott érdeksérelem minimalizálásával. Az 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól (Havannai szabályok) rendelkeznek arról,

²⁰¹ BH1986. 6

²⁰² Csemáné Váradi Erika: A nemzetközi szabályozás új irányai a fiatalkorúak szabadságelvonása körében. Büntetőjogi kodifikáció, 2008. (8. évf.) 2. szám 11-12.old.

²⁰³ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice.

hogy a szabadságvesztés fiatalkorúak esetében csak végső eszközként alkalmazható. Megerősíti, hogy a fiatalkorúakat a Pekingi Szabályokban foglaltaknak megfelelően lehet megfosztani a szabadságuktól, és ez esetben is a szabadságvesztés csak végső eszközként, a legrövidebb szükséges időtartamra, és csak kivételes esetekben alkalmazható. További ENSZ közgyűlési határozat született a fiatalkorú bűnözés megelőzéséről (Rijádi iránymutatások²⁰⁴). Ennek értelmében a fiatalkorú bűnözés kezelése során a hangsúlyt a megfelelő szociális környezet biztosításával és az oktatáson keresztül a megelőzésre kell helyezni. A fiatalok esetében egyes normák áthágása a felnőtté válási folyamat része, így a normaszegő magatartás legtöbbször a megfelelő érettség elérésével magától megszűnik. Ezért amennyiben megfelelő körültekintés nélkül a fiatalkorút deviánsnak vagy bűnelkövetőnek bélyegzik, hozzájárul ahhoz, hogy hosszabb távon normaszegő magatartást tanúsítson. A minimumszabályok a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről (Tokiói szabályok²⁰⁵) rendelkezik azokról a legalapvetőbb garanciákról, amelyek a szabadságvesztés büntetéssel nem járó szankciókkal sújtott személyek védelmét szolgálják. Ebben a körben kimondja, hogy ezek alkalmazásakor nem kerülhet sor életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetésre. Rendelkezéseiket a minimális beavatkozás elvének (principle of minimum intervention) alapulvételével kell alkalmazni, úgy, hogy a szabadságelvonással nem járó intézkedések alkalmazása az általános dekriminalizálás és a pönalizálás visszaszorítása felé kell, hogy elmozdulást jelentsen.

V.5. A (előzetes²⁰⁶) letartóztatás és a szabadságvesztés végrehajtása fiatalkorúak esetén

A fiatalkorú (előzetes) letartóztatására az általános feltételek és különös okok fennállása esetén is csak akkor kerülhet sor, ha bűncselekmény különös tárgyi súlya indokolja²⁰⁷. Az előzetes letartóztatás javítóintézetben és büntetés-végrehajtási intézetben is végrehajtható²⁰⁸. A korábbi, büntetőeljárás törvény szabályai szerint a fiatalkorúakat a felnőttkorúaktól el kell különíteni a végrehajtás idején²⁰⁹. Ezen szabálytól eltérni nem lehet, még a fiatalkorú kérelmére és a közös elhelyezés lehetséges pozitívumaira tekintettel sem. Ezt, mint nemzetközi egyezményekkel ellentétes szabályozást kritikával illették,²¹⁰ mivel más országok (például Szlovénia,

²⁰⁴A fiatalkorúak bűnözésének megelőzéséről szóló Riyadhi Irányelvek (United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency) kimunkálására 1990. december 14-én került sor.

²⁰⁵ Az ENSZ Közgyűlése által 1990. december 14-én elfogadott, a szabadságelvonással nem járó intézkedések minimumszabályairól szóló ún. Tokiói Szabályok (United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures)

²⁰⁶ 1998. évi XIX. törvény régi Be.

²⁰⁷ Farkas Ákos- Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Könyvkiadó, Budapest, 2012. 423.o.

²⁰⁸ Juhász Zsuzsanna: A fiatalkorúak előzetes letartóztatásának egyes végrehajtási kérdései. Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica 2012.74. Tom. 243-251.old.

²⁰⁹ Be. 454.§. (6) bekezdés

²¹⁰ Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2002. 162.o.

Horvátország) eltérést enged az elkülönítés alól, amennyiben a közös elhelyezés pozitívumokkal jár és a negatív hatás kizárható.²¹¹ A szabadságvesztés végrehajtásának helye a fiatalok büntetés-végrehajtási intézete²¹², amely egyrészt jelenti a felnőttektől elkülönülő végrehajtást, másrészt pedig az életkori sajátosságoknak megfelelő végrehajtási környezetet. Ezen, a fiatalok letartóztatásának végrehajtási helyére vonatkozó szabályok a 2017. évi XC. törvény hatályba lépésével a Bv. tv. 413. § (2)–(4) bekezdésébe kerülnek át. A szabályozás lényegi elemei azonban megegyeznek az 1998-as Be. 454. § (2)–(4) bekezdésében szereplő szabályokkal. E szerint a fiatalok letartóztatását a letartóztatás elrendelésekor a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt esetén kizárólag javítóintézetben, míg a letartóztatás elrendelésekor a huszadik életévét betöltött terhelt esetén kizárólag büntetés-végrehajtási intézetben lehet végrehajtani. A másik két érintett korcsoport (a tizennegyedik életévét betöltött, de a tizennyolcadik életévét be nem töltött, valamint a tizennyolcadik életévét betöltött, de a huszadik életévét be nem töltött fiatalok) esetében a kényszerintézkedés tárgyában döntő bíróság a fiatalok személyiségére és a terhelt rött bűncselekmény jellegére tekintettel dönt a végrehajtás helyéről. A preferált végrehajtási helytől való eltérést a bíróság köteles megindokolni. A bíróság mérlegelési jogkörébe tartozó korcsoportoknál a letartóztatott fiatalok Bv. tv.-ben meghatározott ideiglenes elhelyezéséről – szemben az ügyészi rendelkezés alatt álló általános esettel²¹³ – garanciális okokból kizárólag a bíróság dönthet, azzal a további megszorítással, hogy annak tartama legfeljebb harminc nap lehet. A fiatalok büntetés-végrehajtási intézetében felnőttkorú elítéltek csak az intézet működése érdekében helyezhetők el²¹⁴. A fiatalok fogva tartására szolgál a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézete Tökölön, illetve további három regionális büntetés-végrehajtási intézet Kecskeméten, Pécsen és Szirmabesenyőn. Fiatalok lányok esetén a szabadságvesztés végrehajtásának helye a kecskeméti regionális intézet. A nevelés útján történő egyéni megelőzés a szabadságvesztés végrehajtása során külön hangsúlyt kap: különös gondot kell fordítani a fiatalok oktatására, személyiségének fejlesztésére²¹⁵, testi fejlődésére a tankötelezettség érvényesítésére, az első szakmához jutás lehetőségére²¹⁶. A fiatalok fejlődéséről, intézeti magatartásáról a szülő kérésére felvilágosítást kell adni. Ez történhet többek között látogatás, szülői értekezlet, családi

²¹¹ Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett: Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2012, 247. o.

²¹² Roth Erika: A kényszerintézkedések változó rendszere és részletszabályai. *Ügyészek Lapja*, 23. évfolyam, 2016/3-4. szám 39-50.o.

²¹³ Be. 299. § (2) bekezdés

²¹⁴ Bv. tv. 192. § (2) bekezdése

²¹⁵ Csemáné Váradi Erika i.m. 15-16.old.

²¹⁶ Bv. tv. 192. § (4) bekezdés

konzultáció vagy családterápiás foglalkozás keretei között²¹⁷. A fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézete a fiatalkorúak börtönét, illetve fogházát takarja, amely egyúttal a szabadságvesztés két végrehajtási fokozatát is jelöli. A felnőtt korúakra előírt végrehajtási fokozatban akkor kell a büntetést végrehajtani, ha a fiatalkorú a végrehajtás megkezdése előtt, vagy a végrehajtás tartama alatt tölti be a huszonegyedik életévét. A szabadságvesztés két végrehajtási fokozata közötti különbségtételnél a bűncselekmény súlyának, a büntetés mértékének, az előéletnek és a korábbi elítélésnek van jelentősége. Fiatalkorúak börtönében kell végrehajtani egyrészt azokat a szabadságvesztés-büntetéseket, amelyeknél az elítélés alapja büntett és legalább kétévi tartamúak. Vétség miatt kétévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztés akkor szabható ki, ha gondatlan bűncselekményről van, amit tehát fiatalkorúak fogházában kell végrehajtani. Egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztést egyrészt akkor kell börtönben végrehajtani, ha a fiatalkorú visszaeső,²¹⁸ másrészt, ha a fiatalkorút megelőzően javítóintézeti nevelésre ítélték és mind a korábbi, mind pedig az újabb bűncselekményt szándékosan követte el. A Be. 110. § (1) bekezdésében foglaltakon kívüli esetekben a végrehajtás helye a fiatalkorúak fogháza. Eggyel enyhébb vagy szigorúbb végrehajtási fokozat kijelölésénél nemcsak a büntetés kiszabásánál irányadó körülményeket kell figyelembe venni, hanem hangsúlyt kap a speciális megelőzés a nevelés révén. A végrehajtási fokozat büntetés végrehajtása alatti megváltoztatása fiatalkorúak esetén úgyszintén lehetséges²¹⁹. A büntetés-végrehajtási bíró jogrendszerünkben nem a büntetés-végrehajtás felügyelője, hanem olyan személy, aki jogosult az ítélező bíróság által hozott büntetést (intézkedést) a végrehajtás menetében – a büntetés céljának, különösen az egyéni prevenció igényeinek megfelelően – a törvény keretei között alakítani. A büntetés-végrehajtási bíró mindenkire kötelező, valódi bírói döntést hoz a lényeges jogkorlátozások mértékéről, időtartamáról, enyhítéssel vagy szigorítással változtat az ítéldbíró határozatán, adott esetben pedig jogorvoslati fórumként is eljár.²²⁰

A javítóintézeti nevelés személyi szabadság elvonásával járó, kizárólag fiatalkorúval szemben alkalmazható intézkedési nem. A javítóintézeti nevelés elrendelése bűnösséget megállapító ítéletben történik²²¹. A javítóintézet a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszter felügyelete és közvetlen irányítása alatt álló nevelőintézet²²². A végrehajtás helyéül lányok

²¹⁷ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 153. § (1) bekezdés

²¹⁸ Btk. 110. § (1) bekezdés *b)*, *c)* pont

²¹⁹ Lajtár István: A büntetés-végrehajtás feletti kontroll modelljei. Börtönügyi Szemle 33. évf. 2014/1. szám 12.o.

²²⁰ Lajtár István: i.m. 10. o.

²²¹ Be.564. §. (1) bekezdés

²²² Bv. tv. 345. § (1) bekezdés

esetében a Rákospalotai Javítóintézet, fiúknál pedig az Aszódi, illetve a Debreceni Javítóintézet szolgál. A bíróság által előzetes letartóztatásba helyezett fiúk számára nyújt javítóintézeti ellátást a Budapesti Szőlő utcai Javítóintézet. E jogkövetkezmény elviekben alkalmazható a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltő fiatallal szemben, illetve nem rendelhető el akkor, ha az ítélet meghozatalakor a fiatal már betöltötte a huszadik életévét. Mindemellett a szankció csak az elítélt huszonegyedik életévéig hajtható végre, ekkor ugyanis az intézményből végleg el kell bocsátani. Az intézkedést a bíróság akkor rendeli el, ha a fiatal eredményes nevelése érdekében személyi szabadság elvonása szükséges, más intézkedés nem szolgálná a helyes irányú fejlődést, ugyanakkor végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása nem indokolt. Így, ha a korábban felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt fiatalkorú a próbaidő tartama alatt követ el újabb bűncselekményt, a próbaidő eredménytelen eltelte miatt általában személyi szabadság elvonásával járó jogkövetkezmény alkalmazása indokolt. A bíróság gondos és körültekintő eljárásán múlik, hogy adott esetben javítóintézeti nevelés vagy végrehajtandó szabadságvesztés elrendelésére kerül-e sor. Általánosságban elmondható, hogy a javítóintézeti nevelés végrehajtása során az életkori sajátosságoknak megfelelő nevelés, gondozás, képzés, felügyelet jobban biztosított,²²³ mint a szabadságvesztés végrehajtása során. Amennyiben azonban a bíróság javítóintézeti nevelést rendel el végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés helyett, a személyi szabadság elvonása révén a fiatal hátrányosabb helyzetbe kerülhet. Ugyancsak az eset körülményei (a bűncselekmény súlya, jellege, a fiatalkorú személyi, családi körülményei) határozzák meg, hogy a fiatalkorúval szemben felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására, vagy inkább javítóintézeti nevelés elrendelésére kerüljön-e sor. A két jogkövetkezmény időben egybeeső alkalmazását lehetőség szerint kerülni kell. Így azokban az esetekben, ha a javítóintézeti nevelés hatálya alatt álló fiatalkorú - akár az intézkedés hatálya alatt, akár azt megelőzően - olyan bűncselekményt követ el, melynek társadalomra veszélyessége nem teszi szükségessé végrehajtandó szabadságvesztés kiszabását, akkor ismételten javítóintézeti nevelés elrendelése indokolt, lévén a fiatalkorú helyes irányba fejlődését a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása helyett a javítóintézeti nevelés jobban szolgálja.²²⁴ Kizáró rendelkezés hiányában a javítóintézeti nevelés alkalmazása bármely bűncselekmény elkövetése esetén lehetséges. Feltétel ugyanakkor, hogy a fiatalkorú nevelése érdekében intézeti elhelyezésre legyen szükség. A nevelési célra tekintettel a megfelelő családi környezetben élő fiatal esetén általában nem indokolt e jogkövetkezmény alkalmazása, lévén a

²²³ Kerecsi Klára: Büntetve gondolni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében. *Esély folyóirat*, 18.évf.2007/3.szám 44, 53.old.

²²⁴ 60/2007. BK vélemény

rendezett családi háttér szükségtelenné teheti az abból való kiemelést.²²⁵ Az intézetben folyó nevelés célja a fiatalok társadalmi beilleszkedésének elősegítése. Annak érdekében, hogy a fiatal helyes irányban fejlődjen és a társadalom hasznos tagjává váljon, az intézet igyekszik többek között a beilleszkedési zavarok enyhítésére, a pszichés állapot rendezésére, az iskolázottság, szakmai képzettség fejlesztésére. A javítóintézeti nevelés és gondozás kiemelt területei az önállóságra való képesség fejlesztése, a betegségmegelőzés, az egészségmegőrzés és egészségfejlesztés, továbbá a lelki egészségfejlesztés, az egészséges táplálkozás, testmozgás, a családi életre, párkapcsolatra történő felkészítés, az alkoholfogyasztás, a dohányzás és a kábítószer-fogyasztás veszélyei, ezek megelőzése, valamint a dohányzástól való leszokás támogatása. A fiatalok nevelését egyéni nevelési, valamint szükség esetén egyéni gondozási terv szolgálja. Az intézmény a fiatalok nevelésén, gondozásán, felügyeletén felül ellátja az oktatását, képzését, munkával való foglalkoztatását.²²⁶

V.6. Ügyvizsgálat-következtetések

2011. szeptember 1. napjától 2017. december 31. napjáig vizsgáltam olyan bírák referációját, akik korábban nem tárgyaltak fiatalok által elkövetett bűncselekményeket²²⁷. Azt vizsgáltam, az eljárás során érvényesül-e az eljárási szabályokon és a büntetékiszabáson keresztül a törvényalkotó által megfogalmazott cél. Miután az ügyek egy része nem kerül tárgyalási szakba – a törvényi feltételek fennállása esetén a régi Be. alapján tárgyalás mellőzésével, a hatályos eljárási törvény szerinti megnevezéssel büntető végzéssel, tárgyaláson kívül is elbírázható - azon ügyeket tekintetem át, melyek tárgyaláson kerültek elbírázásra. Előzetesen kiemelő, hogy ezen ügyek száma a referáció körülbelül tíz százalékát tette ki, mely nagyjából azonos mértékben van jelen évente, növekedésről, sőt, jelentősebb növekedésről nem beszélhetünk.

Az ügytípusok körében a vizsgált megye kistérségeinek helyzetét ismerve főleg a szociológiai- kulturális háttérnél már jelzett szegénység okán a kisebb tárgyi súlyú, vagy elleni bűncselekmények, azaz a lopás vétségi és ritkábban büntetési alakzata, míg a kortárs csoportokkal való konfliktus kezelés hiányos ismeretei miatt az iskolában, szórakozóhelyeken kialakult garázda jellegű bűncselekmények, garázdaság, testi sértés vétségi és büntetési alakzata jelenik meg a leggyakrabban. Az ügyek kilencven százalékát ezen

²²⁵ Gyurkó Szilvia: A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek és fiatalok elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmény körüli dilemmák, Kriminológiai Tanulmányok 2008. 45. kötet 80-81. o.

²²⁶ 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet

²²⁷ Heves Megye, Egri Törvényszék elnökének kutatási engedélye alapján, Egri Törvényszék illetékességi területén működő járásbírók, fellebbezés folytán másodfokú tanácsok ügyei

ügytípusok teszik ki. A lopási cselekményeknél a szabálysértési és kisebb értékre történő elkövetés a döntő, melyek súlyosabban - a törvény által felsorolt minősítő körülmények fennállása miatt - minősülnek.²²⁸ Jelen dolgozatnak nem tárgya, azonban kénytelen vagyok e helyütt megjegyezni, ezen ügyekben az üzletszerűség,²²⁹ mint minősítő körülmény - tekintettel a megélhetési bűnözésre – a törvényi tényállásban minősítő körülményt és ennek kapcsán súlyosabb büntetés kiszabását nem kellene hogy jelentsen, mivel határozott álláspontom szerint a pár száz forintot jogtalanul eltulajdonító vagy a kerítésen átmászó, nyitott fészerből szintén csekély értékű ingóságot ellopó elkövetőknél a rendszeres haszonszerzésre törekvés megállapítása nyilvánvalóan téves értelmezésen alapul. Kérdésként merül fel, fiatalkorúak esetében a szabálysértési és kisebb értékre elkövetett, csekély tárgyi súlyú vagyon elleni bűncselekmények elkövetésekor szükséges-e egyáltalán a bírósági eljárás még akkor is, ha az új Be. hatályba lépését követően beismerés esetén már az előkészítő ülésen ügydöntő határozat hozható. Egyelőre úgy tűnik, az új Be. bevezetésével a feltételes ügyészi felfüggesztés, a büntető végzések nagy száma csökkenteni az ügyek tárgyalási szakba kerülését. Ez azonban egyértelműen a vádhatóság hozzáállásán múlik. Ennek ellenére határozott álláspontom, hogy az ilyen jellegű, csekély tárgyi súlyú vagyon elleni bűncselekmények szabálysértési eljárás keretein belül a gyermekvédelmi szakemberek, pártfogó felügyelők bevonásával elintézhetőek. A bírósági tárgyalás ugyanis ezen ügyekben a fiatalkorú nevelését és védelmét semmiképpen sem segítik elő.

²²⁸ Btk. 370. § (1) Aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el. (2) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha *a*) a lopást kisebb értékre vagy *b*) a szabálysértési értékre elkövetett lopást *bb*) üzletszerűen, *bc*) dolog elleni erőszakkal - ideértve azt is, ha a dolog eltulajdonításának megakadályozására szolgáló eszközt állagsérelem okozása nélkül eltávolítják, vagy a dolog eltulajdonításának megakadályozására alkalmatlanná teszik -, *bd*) zsebtolvajlás útján, *be*) egy vagy több közokirat, magánokirat vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz egyidejű elvételével, *bf*) helyiségbe vagy ehhez tartozó bekerített helyre megtévesztéssel, vagy a jogosult, illetve a használó tudta és beleegyezése nélkül bemenne, *bg*) hamis vagy lopott kulcs használatával, *bh*) lakást vagy hasonló helyiséget az elkövetővel közösen használó sérelmére vagy *bi*) erdőben jogellenes fakivágással követik el. (3) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha *a*) a lopást nagyobb értékre, *b*) a kisebb értékre elkövetett lopást *ba*) a (2) bekezdés *ba*)-*be*) pontjában meghatározott valamely módon, *bb*) védett kulturális javak körébe tartozó tárgyra vagy régészeti leletre, *bc*) vallási tisztelet tárgyára, *bd*) holttesten lévő tárgyra, illetve temetőben vagy temetkezési emlékhelyen a halott emlékére rendelt tárgyra, *be*) nemesfémre vagy *c*) a lopást szabálysértési vagy kisebb értékre közveszély színhelyén követik el.

²²⁹ Btk. 459. §. 28. pontja: üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik. Az üzletszerűség megállapításának két együttes feltétele van: a tárgyi oldalon az ugyanolyan vagy hasonló bűncselekmények elkövetése, az alanyi oldalon pedig ennek révén rendszeres haszonszerzésre törekvés. A rendszeres haszonszerzésre törekvésnek nem feltétele, hogy az elkövető ténylegesen hozzá is jusson a haszonhoz, ha a cselekmény például a rossz értékesítési lehetőségek miatt nem vezet nyereséghez, ez nem zárja ki az üzletszerűen történő elkövetés megállapítását, elegendő az erre irányuló törekvés.

Ezen felvetésem konkrét megvilágítására néhány büntetőügy rövid tényállását kívánom rögzíteni:

Az elkövetéskor 15 éves fiatalokú terhelt az édesapa hirtelen halála után kezdődő magatartási problémái miatt végül az édesanya kérésére kisebb lánytestvérével együtt a gyermekvédelem keretein belül, lakásotthonban került elhelyezésre. Innen kerül haza, az anya kérelmére otthonába bocsátották. Az eljárás során megállapítást nyert, több alkalommal fordult elő, hogy az anya ellátatlanul napokra hagyta magára kiskorú gyermekeit. A vádbeli cselekményt a fiatalokú ezen okból követte el, a házban lévő ingóságokat (a nyomozati iratok között található értékigazolás alapján, összesen 34. 000 Ft értékben) eladta, abból élelmet vett. Az anya magánindítvánnyal élt fiával szemben a lopás elkövetése miatt. A terhelt a tárgyalásra speciális gyermekotthonból érkezett, magatartási problémái, konfliktuskezelési nehézségei továbbra is fennálltak. A büntetlen előéletű vádlottal szemben – akinek megbüntetését a tárgyaláson megjelent anya már egyáltalán nem akarta – az ügyész javítóintézeti nevelés intézkedés kiszabására tett indítványt. A bíróság arra tekintettel, hogy a speciális gyermekotthonban a fiatalokú megfelelően fejlődik, otthonról hozott negatív mintái a kezdeti nehézségeket követően pozitívan változtak, a büntetés céljának figyelembevételével, vele szemben próbára bocsátás intézkedést alkalmazott, a kötelezően előírt pártfogó felügyelet mellett. Ügyészi fellebbezés folytán a másodfokú eljárásban az ítéletet a törvényszék helybenhagyta.

A 16 éves terheltet, szülei válását követően édesanyja egyedül nevelte, átlagos jövedelmi és vagyoni körülmények között. Középiskolai tanulmányokat folytatott. Hirtelen elgondolásból osztálytársa kisebb értékű mobiltelefonját az öltözőszekrényben lévő sporttáskából elvette. A telefont megtalálták, a sértettnek visszaadták, az okozott kár teljes egészében megtérült. Az ügyészi indítvány jóvátételi munka, míg a bíróság ezen ügyben is próbára bocsátás intézkedést alkalmazott. Ügyészi fellebbezés folytán a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyja.

A 15 éves terhelt - ugyancsak családból kiemelve, több testvérével együtt- lakásotthonból érkezett, ezt megelőzően az elhanyagoló környezet miatt már korábban védelembe vették. A család anyagi körülményei igen szerények. Büntetlen előéletű, több rendeli, azonban csekély tárgyi súlyú, köztük pár száz forintra elkövetett lopási cselekményekkel vádolják. A bíróság a sértettek számára tekintettel több tárgyalást tart, majd a vádlottal szemben próbára bocsátás intézkedést alkalmaz. Ezen ügyekből tehát – melyek nagy számban vannak jelen – egyértelmű, hogy a nyomozástól a tárgyalásig, majd fellebbezés folytán akár még a másodfokú eljárás végéig is a fiatalokú hosszú időn át áll büntetőeljárás hatálya alatt, - miközben a bíróság és az

ügyesség eltérő álláspontját ütközteti - mely azonban a büntetési céloknak és a gyermekbarát igazságszolgáltatás eredményeinek nyilvánvalóan nem kedvez.

Az ügyek másik része a garázda²³⁰ jellegű, illetve testi sértést okozó²³¹ cselekmények elkövetése. Ezen ügyekben megfigyelhető a fent már kifejtett konfliktustűrő – és kezelő képesség hiánya vagy csökkent volta. A vizsgált ügyekben gyakori az ittas állapot, a testi sértések kapcsán a brutális, csoportos elkövetési mód. Az ügyészi indítvány – főként halmazati elkövetés esetén – próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés, büntetett előélet esetén javítóintézeti nevelés intézkedés, vagy végrehajtható szabadságvesztés. Ezen indítványokkal a bíróság is egyetértett, fellebbezést a büntetés, intézkedés kapcsán súlyosítás vagy enyhítés miatt jelentettek be. A kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények száma igen csekély, évente 3-5. A büntethetőségi korhatár leszállítására tekintettel a kiemelt bűncselekmények körében vizsgálódva egyetlen ügyet találtam, melyben az akkor 13 éves terhelt és gyermekkorú, 11 éves testvére felnőttkorú vádlott rablási cselekményénél voltak jelen, mely kapcsán társtettesként elkövetett rablás büntette miatt emelt ellene az ügyesség vádat. Az időskorú sértettet felnőttkorú társa alvás közben lefújta, majd értékeit jogtalanul eltulajdonította. Ennek nyomán a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban a minősítés kifosztás büntetere módosult. A fiatalkorú vádlott már szabadlábon védekezett, mivel az indítványozott javítóintézeti nevelés intézkedést az alapügyben, letartóztatásban kitöltötte. Vele szemben az ítélet jogerőre emelkedett. A büntetőeljárás időtartama majdnem négy év volt.

Megfigyelhető, hogy kortárs csoportokban, a szabadidő eltöltése végett ezek a fiatalok az utcákon kóborolnak, majd alkalmasszerűen a sértetteket meglátva, azokat követik és tőlük kisebb összegű, pár száz, vagy pár ezer forintot vesznek el. Tipikus a csoportos elkövetés, mivel egyébként is bandákba verődve töltik el szabadidejüket, így akár társtettesként, akár bűnsegédként, ezen minősítő körülmény nyilvánvalóan fennáll.²³² Ezen ügyekben a halmazatra,

²³⁰ Btk.339. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotrányozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot a) csoportosan, b) a köznyugalmat súlyosan megzavarva, c) fegyveresen, d) felfegyverkezve vagy e) nyilvános rendezvényen követik el.

²³¹ Btk.164. § (1) Aki más testi épségét vagy egészségét sérti, testi sértést követ el. (2) Ha a testi sértéssel okozott sérülés vagy betegség nyolc napon belül gyógyul, az elkövető könnyű testi sértés vétsége miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (3) Ha a testi sértéssel okozott sérülés vagy betegség nyolc napon túl gyógyul, az elkövető súlyos testi sértés büntette miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (4) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a könnyű testi sértést a) aljas indokból vagy célból, b) védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen személy sérelmére, illetve c) a bűncselekmény elhárítására idősebb koránál vagy fogyatékosságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el.

²³² Btk. 459. §. 3. pontja: csoportosan követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt. A 2/2000. Büntető jogegységi határozat alapján csoportosan elkövetettnek minősül a bűncselekmény, ha három vagy több személy a bűncselekmény helyszínén vagy annak közelében tettesként (társtettesként), illetve

a kiemelkedő társadalomra veszélyességre tekintettel az indítvány végrehajtandó szabadságvesztés, az ügyek mintegy felénél a szökés elrejtőzés, a bizonyítási eljárás megnehezítése vagy megghiúsítása, avagy a bűnismétlés miatt a fiatalok előzetes letartóztatásban vagy csupán pár esetben – amennyiben személyi körülményei kedvezők – házi őrizet kényszerintézkedés hatálya alatt áll. Rablás büntette²³³ kapcsán két esetben, még 2012. évben született - álláspontom szerint az ügyek tárgyi súlyával nem kellően arányban álló, eltúlzottan súlyos - büntetést követően a következő években eltúlzott és a nevelési céllal arányban nem álló szankció nemet és mértéket nem találtam. Ezen ügyekben a halmazati szabályokra is figyelemmel az elsőfokú bíróság több rendbeli, csoportosan elkövetett rablás büntette miatt a vádlottakat 2 év 6 hónapi, valamint 3 évi végrehajtandó szabadságvesztésre ítélte, melybe beszámította az általuk előzetes fogvatartásban töltött időt. Ügyészi, súlyosításra irányuló fellebbezés folytán a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatva a szabadságvesztések tartamát jelentősen, 7 – 7 évre súlyosította.

A büntetőeljárás időtartama – a büntetőeljárásra vonatkozó törvény betartása esetén is – akkor sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdését, ha abban az eljáró bíróságoknak felróható indokolatlan téltlenségi időszakok tapasztalhatók, és a büntetőper kirívó hosszát az ügy bonyolultsága sem indokolja. Az elhúzódó büntetőeljárás miatt bekövetkező alaptörvényellenesség orvosolható a büntetés kiszabás során²³⁴.

A vizsgált ügyekben egyebekben elmondható, hogy a bíróságok az eljárást soron kívül, az Alaptörvényben és a nemzetközi egyezményekben rögzített tisztességes eljárás keretében bírálta el,²³⁵ a kényszerintézkedések kapcsán, a soron kívüli eljárásban az újabb tárgyalásokat

- a tettes (társtettes) mellett - részesként, azaz bűnsegédként vagy önállóan nem értékelhető bűnsegédi magatartást is kifejtő felbujtóként vesz részt a bűncselekmény elkövetésében.

²³³ Btk.365. § (1) Aki idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás végett úgy vesz el másától, hogy evégből *a*) valaki ellen erőszakot, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz, vagy *b*) öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezi, büntetett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Rablás az is, ha a tetten ért tolvaj a dolog megtartása végett erőszakot, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz. (3) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a rablást *a*) fegyveresen, *b*) felfegyverkezve, *c*) csoportosan, *d*) bűnszövetségben, *e*) jelentős értékre, *f*) hivatalos személy, külföldi hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy sérelmére, hivatalos eljárása, illetve feladata teljesítése során, *g*) a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el.

²³⁴ Czine Ágnes: A tisztességes büntetőeljárás szabályai a régi és az új büntetőeljárás törvényben 64. oldal Bonus Iudex: Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából. Molnár, Gábor Miklós és Koltay, András, eds. (2018)

²³⁵ Magyarország Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése: mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el. Az Alaptörvény összhangban áll az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény 6. cikkével, mely a tisztességes tárgyaláshoz való jog kapcsán elvi élel rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és

akár egy hónapon belül tűzte ki.

V.7. Következtetés

Az esetjog tanulmányozását követően elmondható, hogy az új szabályozás óta eltelt majdnem egy évtizedben az általános illetékességű bíróságok „felnőttek a feladathoz”, a fiatalkorúak ügyeinek tárgyalása során az egyedi értékelés és az eljárás célja – kevés kivételtől eltekintve – érvényesülni látszik. Kiemelendő, hogy az ilyen ügyeket tárgyaló bírók és ügyészek egy része saját költségén és szabadidejében fiatalkorúak ügyeinek szakjogásza képesítést szerzett, ezen túlmenően az Országos Bírósági Hivatal évente szervez több napos képzést, ahol a gyermekvédelmi szabályozástól kezdve a pszichológiai, szociológiai háttér ismertetésén át a nemzetközi szabályozás megismerésére is sor kerül. Az új Be. ide vonatkozó szabályozása a fiatalkorúak eljárásában az ülnökrendszert továbbra is fenntartja, azzal, hogy a pedagógus ülnök mellett pszichológus vagy gyermekvédelemben dolgozó szakember is kijelölhető. Az elsőfokú eljárásban a bizonyítás kapcsán, illetve a terhelt személyiség szerkezetének pontosabb felderítésével ez pozitív előrelépést jelenthet, így a büntetés kiszabására is hatással van, hiszen a bíróság a fiatalkorú terhelt számára leginkább megfelelő, és egyedi szankciót alkalmazhat a bűncselekmény tárgyi súlyának és körülményeinek figyelembevételével. Ugyanakkor az ügyészi indítványok és az igen gyakori súlyosításra irányuló fellebbezések mellett a megszabott szankciókeretben kell vizsgálnia az intézkedés vagy büntetés kiszabásának szükségességét, a büntetési nemet és a szankció mértékét egyaránt. Egyetértek azzal a törekvéssel, hogy szükséges lenne egy önálló büntetőjogi kódex a fiatalkorúak számára, és azzal is, hogy a fiatalkorúak ügyeit megfelelő speciális képesítéssel rendelkező, tapasztalt bírák tárgyalják. Az akták túlnyomó részében megállapítható volt, hogy a törvényszék székhelyén lévő fiatalkorúak ügyeiben vádat emelő ügyészség az iratokat a helyi ügyészségekre küldi le, ahol a járási ügyészségi ügyész látja el a vádképviselést. Ezt követően azonban az eljáráson jelen nem lévő, az ott feltárt körülményeket így nem is ismerő vádat emelő ügyész dönt az ítéletben meghatározott szankció és mérték kapcsán, mely álláspontom szerint aggályos, hiszen a vádat emelő és a vádat képviselő ügyész nem azonos. Így az eljáró ügyészek ezen akták alapján három napi gondolkodási idő fenntartásával éltek, majd konzultációt követően nyújtottak be súlyosításra irányuló fellebbezéseket. Amennyiben a tárgyaláson a vádat képviselő ügyész mindvégig jelen van, nyilvánvalóan – mint fiatalkorúak ügyeire kijelölt ügyész – maga is el tudja dönteni, az adott ítéletben foglaltakat tudomásul veszi-e. Ha azonban az ügyészség úgy

hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.

ítéli meg, hogy a büntetés célja ezáltal nem biztosítható, álláspontom szerint alapvető követelmény, hogy a vádat előterjesztő ügyész – amennyiben erre lehetősége van - a tárgyaláson is jelen²³⁶.

A vizsgált aktákból azt is megállapítottam, hogy alacsony a javítóintézeti nevelésre utalt fiatakorúak száma, viszont még előfordul, hogy az ügyész akkor is indítványozza, amikor az egyébként büntetlen előéletű fiatakorú a gyermekvédelem keretein belül már javítóintézeti keretek között él. Ez azonban ellentétben áll mind a nemzetközi egyezményekkel, mind pedig a büntetés és a büntetőeljárás céljával, mivel nyilvánvaló, hogy a bíróság által kiszabott javítóintézeti nevelés intézkedést nem az addigi, speciális intézeti nevelés keretein belül hajtják végre, így azon vélekedés, hogy az intézkedés azért célravezető, mivel a vádlott már úgymint javító intézetben van, nem helytálló. Amennyiben egy speciális javítóintézetből a fiatakorút csupán azért emelik ki és helyezik át egy másik intézménybe, mert intézeti elhelyezése látszik célszerűnek, a körülötte zajló negatív változásoktól már így is sérült fiatal további életét, társadalomba való visszailleszkedését egy rossz döntéssel teljes kudarccra lehet ítélni. Ehhez képest a javítóintézeti nevelés elrendelése – mely álláspontom szerint a helytálló szankció azon vádlottaknál, akiknek családból való kiemelés a bűnözői karrier megakadályozása érdekében szükséges - a fiatakorúak eljárásában mégis csekély számban van jelen. Ez egyrészt a nagy tárgyi súlyú, erőszakos bűncselekmények, esetleg a bűnhalmazatok, másrészt a csekély tárgyi súlyú bűncselekmények miatt a fokozatosság elvének figyelembevételével háttérbe szorul az intézkedés elrendelésének lehetősége. A másik tényező, hogy ugyan adott ügyben a javítóintézeti nevelés elrendelésének feltételei fennállnak, és az ügy körülményeire tekintettel az intézkedés elrendelhető lenne, azonban a büntetőeljárás elhúzódása miatt a fiatakorú az eljárás alatt betölti azt az életkort, amikor vele szemben már e jogkövetkezmény nem alkalmazható, vagy olyan rövid időtartamban, mely miatt az elrendelés már nem célszerű.

V.8. Az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén

Miután az értekezés témája és az abban kifejtett részek egyéni értékelést és a téma egyéni kidolgozását, kifejtését jelentik olvasatomban, e helyütt kívántam bemutatni egy, a 15 éves bírói pályafutásom alatt „szívemhez nőtt” ügyben azt, milyen komplex tevékenységet is igényel egy-

²³⁶ Kardos Dóra: A büntetés-kiszabás speciális elveinek és céljának érvényesülése a fiatakorúakkal szemben lefolytatott im. 134.

egy eljárásban a speciális szempont megjelenése, ami a büntetékiszabást is „érzékenyen érinti”. Ebben a részben arra szeretnék rávilágítani, hogy bizonyos ügyekben még egyetlen, - jelen esetben az eljárás elhúzódását jelentő - enyhítő körülményen keresztül bemutatva milyen komplex értékelés szükséges ahhoz, hogy a büntetőeljárás, jelen esetben a büntetékiszabás, mint végeredmény szempontjából lényeges valamennyi körülmény – melyek több jogterületet is érintenek – vizsgálatra, majd mérlegelésre kerüljön.

V.9. A kóros elmeállapot, mint a büntethetőség akadályja

A büntetőeljárás során speciális helyzet adódik, amikor egyrészt a vádemeléskor már tudott, másrészt azonban a bírósági szakban merül fel annak lehetősége, hogy a terhelt kóros elmeállapotú személy. Ekkor eljárási akadályok, büntethetőséghez kapcsolódó problémák merülhetnek fel²³⁷. Nyilvánvaló tény, hogy az eljárás időszerűségének szem előtt tartása nem eredményezheti a megalapozott tényállás megállapításához szükséges bizonyítás mellőzését, adott esetben a büntethetőséget kizáró vagy megszüntető okok feltárását. A büntethetőséget kizáró, illetve korlátozó okok közül a kóros elmeállapotot vizsgálom, mely a büntetés kiszabására, speciális bizonyítása okán pedig az eljárás elhúzódására jelentősen hat.

Ennek kapcsán szükséges röviden áttekinteni, a büntetőeljárásban általánosságban, majd konkrétan a kóros elmeállapot kapcsán mi minősül ténykérdésnek, jogkérdésnek, ezen túlmenően szakkérdésnek, és mi ezen fogalmak egymáshoz való viszonya. A kóros elmeállapot a beszámítási képességet akkor zárja ki, ha meghatározott pszichikai hatása van, a cselekmény következményeinek felismerése, illetve az ennek megfelelő cselekvésre képtelenség abban az esetben, ha kóros elmeállapot következménye. Orvosi ismerve az adott típusú fiziológiai rendellenesség, melyet a hatályos Btk. már konkrétan nem nevesít, a szakértő ezen ok fennállását vizsgálja. A jogi pedig, hogy az elkövető nem tud számot adni cselekményéről, hogy a felismeréshez viszonyítva akaratának megfelelő magatartást tanúsítson. A beszámítást kizáró tényezőket be kell bizonyítani. Hacker Ervin²³⁸ véleménye szerint az elmebetegség megállapítása orvosi kérdés, ennek elbírálása orvosszakértői kompetencia, ugyanakkor megítélése „már a bírónak a feladata és jogi következtetésének a tárgya”. Tehát álláspontja szerint az elmebetegség orvosi kérdés, azonban az orvosszakértői vélemény a bíróságot nem köti, azt szabadon mérlegelheti, a jogi felelősségre vonatkozó következtetéseit maga vonja le.

²³⁷ Kardos Dóra: Büntetés kiszabás elvei – avagy az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén. Miskolci Doktorandusz konferencia tanulmánykötet Miskolc, 2017. 70-80. old.

²³⁸ Hacker Ervin: A magyar büntetőjog tankönyve- Általános rész. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1936.

Berkes György²³⁹ kritikát fogalmazott meg – melyet a hatályos jogszabályok még mindig nem rendeztek - azon fennálló helyzet kapcsán, hogy az orvosszakértők által a korlátozott beszámíthatóság három esete (enyhe, közepes, és súlyos fokú) közül valamelyik megállapítása túlzott teret enged az orvosi szubjektivizmusnak. A korábbi jogirodalmi álláspontok összehasonlítása mellett, Kőhalmi²⁴⁰ a 2012. évi C. törvény, az új szabályozás kapcsán úgy véli, az igazságügyi elmeorvos szakértők szerepe a kóros elmeállapot kapcsán felértékelődött. Jelzi, úgy tűnik, ennek kapcsán gyakrabban kell a bíróságoknak az ellentétes szakvéleményeket összevetni. Mindezen, a szakértői bizonyítás kapcsán vázolt okfejtés élő és orvoslásra szoruló problémaként van jelen. A hatályos Btk. a korábbi, 1978. évi IV. törvény szabályozásától eltérően a kóros elmeállapotra vonatkozó fiziológiai rendellenességek felsorolását megszüntette. A jelenlegi szabályozással végre rendeződött az a korábbi anomália, mely az igazságügyi pszichiátria kritikai céltáblája volt. Kulcsár Gabriella²⁴¹ és Vizi János²⁴² határozott álláspontja szerint a kóros elmeállapot törvényi felsorolása ugyanis nem volt - nem is lehetett – teljes, és nem felelt meg a pszichológusok és pszichiáterek által használt terminológiának sem.

V.10. Ténykérdés, avagy a megalapozott tényállás alapja

A büntetőeljárásban a ténykérdések tisztázása az elsőfokú bíróság, mint ténybíróság által bizonyítás útján történik. E vonatkozásban el kell különíteni a ténykérdést a jogkérdéstől. A ténykérdés anyagi jogi relevancia, annak megállapítása, hogy ki, mit, hogyan követett el. Jogkérdés pedig a bűnösség, minősítés, joghátrány, eljárási szabályok megtartása, azaz a büntetőjogi főkérdések. A bűnösség eldöntése tehát jogkérdés, melyhez a ténykérdések tisztázásán keresztül vezet az út. Finszter Géza²⁴³ ezen fő kérdések elválasztásának kiemelt fontosságát az alábbiakban határozza meg: a bűnösség és jogellenesség tisztán jogkérdés, a tényállásszerűség ténykérdés. Az ítélet e három elem együttes vizsgálatán keresztül alkotható meg. Király Tibor²⁴⁴ a tény- és a jogkérdés határainak a problémájára leegyszerűsítve a következő választ fogalmazta meg: ténykérdés a „mi történt?” kérdése, jogkérdés pedig a

²³⁹ Berkes György: A beszámíthatóság és az itasság büntetőjogi értékelésére vonatkozó kodifikációs elgondolások. Magyar Jog 1977. 12.

²⁴⁰ Kőhalmi László: A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása Büntetőjogi szemle 2012/3. szám

²⁴¹ Kulcsár Gabriella: A kóros elmeállapot szabályozásával kapcsolatos egyes problémák. Rendészeti Szemle. 2007. 7-8. 159-164.o.

²⁴² Vizi János: Az új „Btk.” egyes rendelkezései a jogász-igazságügyi pszichiáter szemével. Med. et. Jur. 5. évf. 1. szám (2014.) 14-17. o.

²⁴³ Finszter Géza: Az erős felindulás az ijedség vagy menthető felindulás jogi kategóriáinak értékelhetősége. A kóros elmeállapot szakértői és jogi kérdései. I. Beszámoló az OKRI és az Ügyészek Országos Egyesülete által 2004. szeptember 16-17 között szervezett konferenciáról. Ügyészek Lapja (5), 39-46. o.

²⁴⁴ Király Tibor: A fellebbezés, a másodfokú bíróság eljárása Osiris Kiadó 2003.

jogalkalmazás és -értelmezés területe: „ami történt, az a jog szempontjából minek minősül?”. A jog- és ténykérdés határai kapcsán Kardos Sándor²⁴⁵ felveti, a beszámíthatóság megléte mennyiben jogi és mennyiben ténykérdés. Egyetértek azon megállapításával, hogy az úgynevezett tudati tények ítéletbe foglalása tekintetében a bírói gyakorlat nem egységes, és azzal is, hogy míg a bűnösség és annak formái nem, a vádlott valamely tényről való tudomása a tényállás részét képezi. Háger Tamás²⁴⁶ összefoglalja a tényállás helyes megállapítását érdemben befolyásoló tényezőket, úgymint a bizonyítás törvényessége, alapossága, a megfelelő pervitel, mint ahogy a bizonyítékok perrendszerű, helyes értékelése, így maga a bírói meggyőződés is. A tényállás megállapítás, a bírói döntés ily módon kizárólag objektív szempontok szerint nem értékelhető. Kiemeli továbbá, hogy – mint jelen esetben a kóros elmeállapot kapcsán döntő jelentőséggel - meghatározóak ugyanis más tudományágak elvei is. Be kell látnunk, a tény- és jogkérdés tisztázásának az ügydöntő határozat elleni fellebbezést követően a másodfokú, harmadfokú, sőt, a felülvizsgálati eljárásban is fontos szerepe van. A tényálláshoz kötöttség kapcsán a felsőbb bíróság reformatórius jogkörével élve a megtámadott határozatot megváltoztatja, vagy új határozatot hoz. Ez esetben ezen jogkör jogkérdéseket érint, azaz a tényállás érintése nélkül a minősítés vagy a joghátrány tekintetében határoz eltérően. Míg, ha a tényállás megalapozatlan, kasszációs jogkörével élve a határozatot hatályon kívül helyezi és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja. Mint a fentiekben látható, a jogkérdés, ténykérdés értelmezése - legalábbis a definíció szintjén – álláspontom szerint rendezettnek tűnhet. Ily módon tehát a ténykérdések a jogkérdések viszonylatában léteznek. Ennek nyomán a szakértői vélemény, mint bizonyítási eszköz és az ügyben rendelkezésre álló további bizonyítási eszközök egybevetésével a bíróság jogkérdésben, azaz a bűnösség kérdésében dönt.

V.11. A bizonyítékok értékelésének szabadsága

A bizonyítékok értékelésének szabadsága a büntetőeljárásban alapvető jellemző, azonban – jelen esetben a beszámítási képesség vizsgálata pont ilyen – a büntetőeljárás törvény elrendelheti bizonyítási eszközök, szakértői vélemény beszerzését. A kóros elmeállapot fennállása tehát szakkérdés, a büntetőeljárásban igazságügyi elmeorvos-szakértőt kell kirendelni. A hatályos büntetőeljárás törvényünk alapján a szakértő alkalmazása kötelező, ha

²⁴⁵Kardos Sándor: A tényálláshoz kötöttség elvének egyes kérdései a másodfokú büntetőperben Büntetőjogi Szemle 2014/2. szám

²⁴⁶Háger Tamás: A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben. Jogelméleti Szemle 2013/2.

a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota. Ilyen esetben két szakértőt kell kirendelni²⁴⁷. A büntetőeljárás során eljáró hatóságok nem rendelkeznek a szakkérdés megválaszolásához szükséges tudományos ismeretekkel. Bányai István²⁴⁸ kifejti, „követve a jogkérdésre vonatkozó definíció logikáját, a szakkérdés nem más, mint valamely viszonynak szakmai megítélése, ellentétben a szakmai ténykérdéssel, mely a megítélés tárgyát képező szakmai ténynek, tényállásnak megállapítására vonatkozik”. A „szakmai” jelzőt ebben az értelmezésben speciális szakismereti körnek jelöli. Bányai – Kőhalmi meglátásával egyezően – úgy látja, a szakvélemények befolyása nő, továbbmenve indokoltnak gondolja önálló jogi ténykategóriaként befogadni a szakértői véleményt, illetve az abban foglalt szakmai megállapításokat. Ezen álláspontjával nem értek egyet, bár kétségtelenül nagyobb hangsúlyt kell fektetni a bírói mérlegelés során a szakértői véleményben foglaltakra, hiszen ennek eredményeképpen válhatnak jogi tényé, valamint a további bizonyítékokkal történő egybevetésre, melynek mint fentebb kifejtettem a tényállás megalapozottságára is jelentős kihatása van. A szakértői véleményben foglaltakat azonban önálló ténykategóriaként kezelni nem lehetséges. Egyetértek azzal is, hogy a szakértő viszonylagos szabadsággal rendelkezik a szakvélemény elkészítése, a jogszabályok alkalmazása során, azonban kétségtelenül leszögezhető, hogy „míg azokon a területeken, ahol jogi értelmezésre, jogi mérlegelésre van szükség, ott a szakértő küldetése véget ér.”²⁴⁹ Az „eredeti tény” vonatkozásában kirendelő dönti el, hogy az jogkövetkezményekkel bír(hat), vagyis eredendően „jogi tény”, vagy szakértő közreműködése szükséges - „szakmai tény” – annak érdekében, hogy az elérkezessen a jogi tény státuszába. A jogkérdés, szakkérdés határvonala rugalmas, de egyben áthatolhatatlan is. Az egyes ügyek sajátosságai döntenek el, hogy hol húzódik a határvonal, melyen nincs átjárása sem kirendelőnek, sem szakértőnek. A szakmai és jogi tények, ténykérdések, illetve a hozzájuk rendelt sémák kötöttségéből adódóan igazságügyi szakértő – kirendelő formális vétó joga mellett - lényegében kizárólagos hatáskört kap az eljárás egy jelentős szakaszára. A büntetőeljárás bizonyítási rendszerében azonban a szakértői vélemény nem abszolút, a bíróságot feltétlenül kötő bizonyíték, ennek ellenére a bíróság azt figyelmen kívül nem hagyhatja. Tárgyalásra történő idézés, meghallgatás, eredménytelensége esetén új szakértő kirendelése alapvető, a megalapozott tényállás megállapításához tartozó követelmény.²⁵⁰ Kiemelendő azonban, hogy a szakértői vélemény a bizonyítékok egyenlőségének

²⁴⁷ BH1992. 747., BH2003. 393., BH2004. 43.

²⁴⁸ Bányai István: Szögesdrót vagy gumipók? Magyar Jog 2012.9.szám,557.

²⁴⁹ Bányai István: i.m.

²⁵⁰ BH.2012.60

hangsúlyozása mellett mégiscsak a különös szakértelmet igénylő kérdés eldöntése miatt a terhelti beismerő vallomás mellett a „bizonyítékok királynője”, mivel hiába mérlegeli a bíró a rendelkezésre álló további bizonyítékokkal, annak elmaradása vagy megalapozatlan volta, további megalapozatlan tényálláshoz vezet. Ilyen esetben, különösen a kóros elmeállapot vizsgálata körében kiemelten fontos bizonyítékként kezelendő. Nyilvánvaló, hogy amennyiben a büntetőeljárás során a szakvélemény megállapításait senki sem vitatja, és az eljárás irataival ellentétes adatot, tényt nem tartalmaz, a bíró a tárgyaláson szerzett saját tapasztalatai alapján a szakértői vélemény megállapításait semmiképpen sem hagyhatja figyelmen kívül.

V.12. Kóros elmeállapot, mint a bizonyítás fő iránya

A bíróságnak a bizonyítás irányának meghatározása során nemcsak a jogszabályokat, de az e körben rendelkezésre bírói gyakorlatot is ismernie kell:

A 2012. évi C. törvény - szemben a korábban hatályos 1978. évi IV. törvénnyel – már nem sorolja fel a legtipikusabb kóros elváltozásokat, de ez nem jelent lényegi változást, mivel a jogalkalmazónak egyébként is a kóros elváltozás mellett a felismerési és/vagy akarati képesség hiányát kellett megállapítania. Így a korábban nevesített betegségek esetén is éppúgy alkalmazható a rendelkezés, mint például bizonyos kábítószer fogyasztása következtében kialakuló fizikai és pszichikai függőségből fakadó elvonási tünet együttes esetén. A kábítószer sajátos hatása, az ún. kábítószer-függőség azonban csak akkor vezethet az elkövető beszámítási képességének a korlátozására vagy kizárására, ha betegség szintjét elérő személyiségzavart, illetve elmebetegséget vagy szellemi leépülést okoz. A kábítószerhez való hozzájutás hiányában jelentkező megvonásos tünetek, amennyiben elérik az elmebetegség szintjét, kizárhatják vagy korlátozhatják az elkövető beszámítási képességét.²⁵¹ Az Alkotmánybíróság az elmeállapot megfigyelése kapcsán hozott határozatában a beszámítási képesség tárgyában mind az anyagi, mind pedig az eljárásjogra vonatkozó, általános megállapításokat rögzít.²⁵² Így kimondja, hogy mivel valamennyi modern büntetőjogi rendszernek alaptétele a bűnfelelősség elve, a tárgyi történés mellett vizsgálni kell a tettes viszonyát magatartásához és annak eredményéhez. Ily módon a bűnösség megállapításának előfeltétele az elkövető beszámítási képessége, a bűncselekmény büntetőjogi értelemben vett alanya csak beszámítási képességgel rendelkező személy lehet. A beszámítási képesség hiánya egyúttal a bűnösség hiányát is maga után vonja, ha azonban a beszámítási képesség legalább korlátozott mértékben fennáll, úgy az elkövető alanya lehet a bűncselekménynek és a bűnössége is vizsgálható. A beszámítási

²⁵¹ 57/2007. BK vélemény

²⁵² 723/B/1991. AB határozat

képesség korlátozottsága a büntetés kiszabás körében bír jelentőséggel. A beszámítási képességnek és a bűnösségnek tehát alapvető szerepe van a büntetőeljárás szempontjából. A beszámítási képesség, illetve az azt kizáró vagy korlátozó kóros elmeállapot olyan esetben, amikor erre adatok merülnek fel, a büntetőeljárás és ezen belül a bizonyítás központi kérdésévé kell, hogy váljon. Ennek tisztázása a büntetőeljárás jelenlegi rendszerében sem a bűncselekmény súlyától, sem a várható büntetés mértékétől, sem pedig a terhelt, illetve védője szándékától nem tehető függővé. A hivatalból való eljárás és a tényállás felderítésének kötelezettsége szerint a hatóságok feladata, hogy az eljárás minden szakaszában a tényállást alaposan és hiánytalanul tisztázzák, a valóságnak megfelelően állapítsák meg, a terhelt és mentő, valamint a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket egyaránt figyelembe vegyék. A klinikai tünetek megítélése ténykérdés, melyet a bíróság ténybeli következtetés útján is megállapíthat. Az ok meglétét szakértőnek kell megállapítani, annak hatását illetően a bíróság illetékes. Ebből következően az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás alapján a másodfokú bíróság eltérő következtetésre juthat a beszámíthatóság tekintetében.²⁵³ Ugyanakkor a büntetés kiszabás során értékelhető tényezők körében a beszámítási képesség korlátozottsága enyhítő körülmény²⁵⁴ akkor is, ha a Btk. 17. § (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap. Az a körülmény pedig, hogy az elkövető elmeműködésének valamely sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette, a büntetés kiszabásánál általában enyhítő körülmény lehet. A Btk. 17. § (2) bekezdés szerinti korlátlan enyhítési lehetőség alkalmazása esetében a beszámítási képesség fennáll, de a felismerési és/vagy az akaratilag képesség valamilyen fokú defektusban szenved. A rendelkezés nem kötelező korlátlan enyhítést ír elő a bíróság számára, azaz a korlátozott beszámítás az enyhítő szakasz korlátlan enyhítés nélküli alkalmazását is megalapozhatja, mivel ez enyhítő körülménynek tekintendő²⁵⁵. A bíró joga eldönteni, hogy a konkrét esetben a Btk. 82. § (2) vagy (3) bekezdés szerinti enyhítő rendelkezést vagy éppen a korlátlan enyhítést engedő Btk. 17. § (2) bekezdést alkalmazza-e.²⁵⁶ Az elmeorvos-tudomány szerint az abortív pathológiás részegség lényegét illetően nem különbözik a teljesen kifejlődött kóros részegségtől, csupán korlátozza az elkövetőt²⁵⁷ a cselekmény következményeinek a felismerésében. Ilyen esetekben a büntetés korlátlan enyhítése lehetőség. Az erős felindulás fennállta és oka nem elmeorvos-

²⁵³ BH.2011. 215.

²⁵⁴ 56/2007. BK vélemény

²⁵⁵ BH2000. 524., BH2002. 124.

²⁵⁶ BH.1992. 747., BH.2003. 393., BH2004. 43.

²⁵⁷ III. számú Büntető Elvi Döntés

szakértői, hanem a bíróság által eldöntendő tény és jogkérdés,²⁵⁸ amelyet az elkövető konkrét pszichikai adottságai alapján kell megítélni. A szakértői vélemény a bizonyítás egyik eszköze, amelynek bizonyító ereje a megválaszolandó szakkérdésekkel kapcsolatos minden ellentmondást érintő és feloldó, tudományosan megalapozott érvein alapul²⁵⁹; amennyiben a vádlott elmeállapotának pontos kórismét rögzítő, az ellentmondásokat feloldó egységes orvosszakértői megítélése nem lehetséges, a bíróság a kétséget a vádlott javára értékelve foglal állást. Amennyiben tehát kétség támad a beszámítási képességgel kapcsolatban, azt az elkövető javára kell értékelni. Ebben az esetben van helye a Btk. 16. §-a szerinti belátási képesség vizsgálatának, amennyiben a törvényi feltételek fennállnak. Az ún. pathológiás (kóros) ittasság különböző formái az elmeműködés olyan időleges jellegű tudatborulással járó zavarai, amelyek minőségileg különböznek a közönséges (szokványos) ittasságtól, és a heveny elmebetegséggel egyenlő állapotúnak tekintendők. Az elmeorvos-tudomány szerint az abortív pathológiás részegség lényegét illetően nem különbözik a teljesen kifejlődött kóros részegségtől, csupán korlátozza az elkövetőt a cselekmény következményeinek a felismerésében. Ilyen esetekben alap van a büntetés korlátlan enyhítése azonban csupán lehetőség²⁶⁰. A büntetőeljárás bizonyítással összefüggő alapelvével összefüggésben megkerülhetetlen kötelezettséggént rója a bíróságra az *in dubio pro reo* elvének betartását, vagyis azt, hogy a büntetőeljárásban a kétséget kizáróan nem bizonyított tény a vádlott terhére róni nem lehet, a kétség a vádlott javára értékelendő. Eltérő szakértői vélemények kapcsán az ellentmondás feloldását követően az elfogadott szakvélemény mellett határozottan kell állást foglalni.

V.13. A büntetőeljárási szabályok tisztázása

A bíróságnak állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy a magatartás az elkövető büntethetősége esetén milyen bűncselekmény tényállását valósítja meg, magatartása szándékos, avagy gondatlan, és milyen az eredményhez való viszonya. Amennyiben a büntethetőség kizárt, az eljárást a bíróságnak akkor is le kell folytatni, de a bíróság felmentő ítéletet hoz²⁶¹, illetve amennyiben annak törvényi feltételei fennállnak, kényszergyógykezelés intézkedést alkalmaz²⁶². A korlátozott beszámítási képességű elkövető büntethető, azonban büntetése korlátlanul enyhíthető²⁶³. Kényszergyógykezelésnek pedig akkor van helye, ha a személy elleni

²⁵⁸ 3/2013 Büntető Jogegységi Határozat az élet és testi épség büntetőjogi védelméről. 6. pont.

²⁵⁹ BH2004. 43.

²⁶⁰ III. Büntető Elvi Döntés.

²⁶¹ Be. 566.§. (1) bekezdés d, pont

²⁶² Be. 566. §. (3) bekezdés

²⁶³ Btk. 19. §. (2) bekezdés

erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetője elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egy évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kell kiszabni²⁶⁴. Mind a kényszergyógykezelés intézkedés mellett, mind pedig a felmentő rendelkezés esetén a kóros elmeállapotú elkövetővel szemben intézkedések alkalmazhatók²⁶⁵ (elkobzás, vagyonekobzás elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele). Fontos eljárási szabály azonban, ha kényszergyógykezelés elrendelése látszik szükségesnek²⁶⁶ a feljelentést nem lehet elutasítani, az eljárást nem lehet megszüntetni. Amennyiben azonban kétség támad a beszámítási képességgel kapcsolatban, azt az elkövető javára kell értékelni. Az eljárás egészére kiható, abszolút eljárási szabálysértést valósít meg, ha a terhelttel szemben a büntetőeljárást úgy folytatják le, hogy az a büntetőeljárás alatt válik elmebeteggé, mert ilyen esetben az eljárást fel kell függeszteni²⁶⁷. Az eljárási törvény csak az elmebetegséget említi felfüggesztési okként, azonban a Be. szóhasználatának tág értelmezésében „elmebetegség” alatt az elmeműködés minden kóros elváltozását érteni lehet. Ez az értelmezés a büntetőeljárás funkciójával összhangban van, más kérdés, hogy sérti az eljárásjogi legalitás elvét, ha a büntetőeljárási törvényben nem szabályozott esetkörben függesztik fel az eljárást. Mind az eljárásjog, mind pedig a joggyakorlat szerint tehát a kényszergyógykezelés elrendelése kizárt, ha a terhelt a bűncselekmény elkövetésének idején még nem volt a beszámítási képességét kizáró kóros elmeállapotban; amennyiben a terhelt a cselekmény elbírálásának az idején vált elmebeteggé, a büntetőeljárást fel kell függeszteni²⁶⁸

V.14. Az eljárás elhúzóadásának lehetséges okai

Az eljárás elhúzóadásához vezető okok közt említhető a szakértői bizonyítás kapcsán, hogy a nagyfokú leterheltségre tekintettel a szakvélemény elkészítésére nyitva álló határidők betartása az esetek többségében nem várható el, rendszeresnek tekinthető a határidők meghosszabbítása. Ha a szakértői vélemény vagy fent említett része bármely fél számára aggályos, további bizonyításnak is helye van, így másik szakértő kirendelése sem kizárt. Különösen fontos ez a kóros elmeállapot fennállása körében, mivel a beszámítási képesség kizártsága büntethetőségi akadályt eredményez. Kérdésként merül fel azonban, miként számít az időmúlás azon terheltek esetében, akik az eljárás későbbi szakaszában, vagy éppen a bizonyítási eljárás befejezése előtt

²⁶⁴ Btk. 78. §. (1) bekezdés

²⁶⁵ Btk. 72. §-a, Btk. 74. §-a, Btk. 77. §-a

²⁶⁶ Be. 381. § (1) bekezdés c) pont, Be. 398. § (1) bekezdés. d) pont

²⁶⁷ Be. 394. § (1) bekezdés b) pontja, Be. 487. §-a, Be. 535. §-a

²⁶⁸ BH. 1992. 747.

ügyészi indítvány hiányában, az eljárás további elhúzódása céljából terjesztik elő indítványukat szakértő kirendelésére, beszámítási képességük vizsgálatára. Ezen, természetesen orvosi iratokkal megalapozott indítvány alapján a bíróságnak kötelessége-e a szakértő kirendelése. E körben egyrészt kimondásra került, hogy más jogági jogintézmények, amelyek az elmeműködés valamely defektusához kötődnek, a büntetőjogi felelősséget illetően nem bírnak relevanciával, így a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés nem jelenti a büntetőjogi felelősségre vonhatóságot kizáró kóros elmeállapot fennállását²⁶⁹ Másrészt a Be. 75. §. (1) bekezdése kimondja, a bizonyítás során a bíróságnak a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie. A bíróság hivatalból nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és felkutatására ügyészi indítvány hiányában. Elek Balázs²⁷⁰ kifejti, a büntetőeljárásban az anyagi igazság kérdése, a valós tényállás megállapításának kötelezettsége szorosan összefügg a bizonyítási teher és a perbeli résztvevők közötti funkciómegosztás kérdésével. E körben Erdei Árpád²⁷¹, Kardos Sándor²⁷², és Tóth Mihály²⁷³ egyetértenek abban, hogy a szabályozás a funkciómegosztás elveit erősíti ugyan, Tóth Mihály szerint „demonstrálja”, azonban ezen túlmenően nem konkretizálja. Ebből kifolyólag amennyiben a bíróság ügyészi indítvány hiányában nem szerzi be a létező további bizonyítékokat, azt kockáztatja, hogy döntését megalapozatlanság miatt hatályon kívül fogják helyezni. A Kúria kifejezetten rögzíti, hogy a hivatkozott szabály nem azt jelenti, hogy a bíróság a vádló indítványa hiányában terhelő bizonyítékot nem szerezhethet be, illetve bizonyítékot nem vizsgálhat meg, hanem csupán azt, hogy erre nem köteles. Ez nem zárja ki, hogy hivatalból a bíróság elrendelje az eljárási cselekmények elvégzését, a bizonyítás kiegészítését terhelő bizonyítékok vonatkozásában is²⁷⁴. Végül Elek Balázs²⁷⁵ rámutat arra, vitán felül áll az a megállapítás, hogy abban az esetben is felmentő rendelkezést kell hozni a bírónak, ha szubjektíve bűnösnek gondolja a terheltet, azonban ezt a rendelkezésre álló bizonyítékok nem támasztják alá.

²⁶⁹ BH1990. 82.

²⁷⁰ Elek Balázs: *Bizonyítási teher az eljárási funkciók megoszlásának tükrében*, Jogtudományi Közlöny, 2016. január, 31.o.

²⁷¹ Erdei Árpád: Mi az igazság? In: *A büntető ítélet igazságtartalma* (szerk. Erdei Árpád) Budapest, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, 2010. 9-22.

²⁷² Kardos Sándor: *Kit „terhel” a bizonyítási teher?* In: *A büntető ítélet igazságtartalma* (szerk. Erdei Árpád). Budapest Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, 2010. 58-73.

²⁷³ Tóth Mihály: *Adalékok új büntetőeljárás törvényünk mozgalmal gyermekeihez* (tanúvédelem és iratismereti jog a modifikációk sodrában). In: *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak* (szerk. Holé Katalin-Kabódi Csaba-Mohácsi Barbara. Budapest, Bibliotheca Iuridica, ELTE ÁJK, 2009. 418-433.

²⁷⁴ 1/2007. BK vélemény az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezései értelmezéséről, II/d, pont

²⁷⁵ Elek Balázs: *A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései*, JURA, Pécsi Állam-és Jogtudományi Kar, 20. évfolyam. 2014. 1. szám 43. o.

V.15. Következtetés

A büntetőeljárásban a közvetlenség elve a tisztességes eljáráshoz való jog részeként deklarált. A büntetőeljárás törvény azonban kimondja, hogy a tárgyalás a vádlott távollétében megtartható, ha az eljárás tárgya a vádlott kényszergyógykezelésének elrendelése, és az állapota miatt a tárgyaláson nem jelenhet meg, illetőleg a jogainak gyakorlására képtelen²⁷⁶. Ezzel összefüggésben, amennyiben a terhelt állapota ugyan lehetővé tenné a tárgyaláson történő megjelenését, de a tárgyaláson nem jelenik meg, a bíróság távollétében felmentheti²⁷⁷. Jelen tanulmánynak a kényszerintézkedések elemzése nem tárgya, így csupán rámutatok arra, hogy a bíróság az eljárás során – ha megalapozottan lehet következtetni arra, hogy a terhelt kényszergyógykezelését kell elrendelni - előzetes kényszergyógykezelését rendelheti el, melyet igazságügyi megfigyelő és elmeorvosintézetben kell végrehajtani.²⁷⁸ A törvény a javára szóló, felmentő rendelkezés esetére tehát a védelemhez való jog kötelező biztosítása mellett a vádlott személyes jelenlétét nem követeli meg, mely az alapjogokkal összhangban áll. A bíróság tehát a vádlott javára szolgáló bizonyítékot köteles beszerezni, a büntethetőséget kizáró ok fennállása kapcsán bizonyítást lefolytatni és annak jogkövetkezményeit alkalmazni. Miután az eljárás során erre vonatkozó adat merül fel, a kóros elmeállapot vizsgálata a bizonyítási eljárás központi kérdésévé válik. A büntetőeljárás törvény garanciális szabályként írja elő, hogy az eljárásban védő részvétele kötelező. A szakértői véleményben foglaltakat a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékokkal együtt értékeli. Amennyiben megállapítja, hogy a vádlott kóros elmeállapotú, az ellene emelt vád alól felmenti. A törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén elrendeli a vádlott kényszergyógykezelését. Nyilvánvaló, hogy ezen további bizonyítás az eljárás elhúzódását eredményezi, mely időmúlást, a vádlott javára kell értékelni, melyet a büntetés kiszabás során az ítéletben enyhítő körülményként kell rögzíteni. Ettől eltérően, amennyiben a bíróság a vádlott szakértő kirendelésére vonatkozó indítványát az ügy körülményeire is figyelemmel az eljárás szükségtelen elhúzására irányulónak értékeli, az időmúlást a vádlott javára nem köteles értékelni. Azonban a kialakult gyakorlatra figyelemmel ezen enyhítő körülmény mellőzéséről is köteles az ítéletében számot adni. Amennyiben tehát a vád ésszerű időn belüli elbírálására irányuló törekvés az eljárás során mindvégig jelen van, állítható, hogy a bíróság annak ellenére, hogy az eljárás időtartama jelen ügyekben hosszabbodik, a fenti alkotmányos követelményeknek eleget tett.

²⁷⁶ Be. 429. §. (2) bekezdés)

²⁷⁷ Be. 429. §. (4) bekezdés.

²⁷⁸ Be. 301. §.

V.16. A büntetéskiszabás elveinek megjelenése a tagállamokban párhuzamosan folyó büntetőeljárásokban, valamint a külföldön tartózkodó terhelt távollétében folytatott eljárásban

A napjainkra jelentősen átalakult társadalmi viszonyok, - jelen dolgozatot érintően elsősorban az Európai Unió tagállamai közötti szabad mozgás, és az egyre növekvő tendenciát mutató, más tagállamban történő munkavállalás - a büntetőeljárások lefolytatását nagymértékben befolyásolják, hiszen a nyomozati szakasztól kezdve jelentősen megnehezítik a jogbiztonság egyik alapvető pillérének az ésszerű határidőn belüli elbírálásnak való megfelelést. A határon átnyúló bűnözés és a több tagállamban egyidejűleg folyó büntetőeljárások kérdésköre kapcsán az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) és az Alkotmánybíróság gyakorlata tükrében egyre gyakrabban merül fel problémaként, hogy a terhelt eljárásban történő személyes részvétele, azaz a közvetlenség elve miként biztosítható. Mindezt nehezítette a 2020. évben kialakult és jelenleg is tartó járványügyi helyzet, mely az igazságszolgáltatás eszközrendszerét is szükségképpen átalakította.

Kiemelt cél az eljárások indokolatlan elhúzódásának megakadályozása, valamint, hogy ezen ügyek is a jogbiztonságnak megfelelően, ésszerű határidőn belül, lehetőség szerint költséghatékonyan fejeződjenek be. Ehhez azonban elengedhetetlenül szükséges a hazai eljárási szabályok mellett az uniós szabályozás, különösen a két- és többoldalú bűnügyi jogsegély egyezmények, szerződések ismerete. A fokozatosság elvének és az alapjogok tiszteletben tartása követelményének szem előtt tartásával a tisztességes eljárás fontosságát és szerepét, a büntetéskiszabás körében az eljárás elhúzódása miatti jogszabályban előírt jogalkalmazói kötelezettségek fokozott figyelembe vételét igyekszem hangsúlyozni.

V.17. A külföldön, fogvatartásban lévő terhelttel szemben indult büntetőeljárás sajátosságai

A bevezetőben megfogalmazott jogelvek mentén a büntetőeljárás tárgyalási szakában, annak előkészítése során szembesült a bíróság azzal a problémával, hogy a vádiratból kitűnően az osztrák tagállamban az ott folyó büntetőeljárásban a hazai nyomozás megindulását követően azonos módszerrel elkövetett vagyon elleni bűncselekmények miatt a terhelt előzetes letartóztatás kényszerintézkedés hatálya alatt áll, így fogvatartási helye egy másik tagállam területén van. Az iratok tartalma szerint a vádirat benyújtása előtt a terhelttel szemben európai elfogatóparancs került kibocsátásra, mely alapján az ügyész 1998. évi XIX. törvény

(továbbiakban régi Be.) rendelkezései alapján távollétes eljárásra tett indítványt²⁷⁹.

A büntetőeljárásban felmerülő speciális eljárásjogi helyzet vizsgálatához – melynek, mint az áttekintést követően láthatóvá válik, a büntetés kiszabása körében fokozott jelentősége van – a referárámban szereplő ügyben az elkövetéskor és az elbíráláskor is hatályban lévő régi Be. szabályozás képezte az alapját²⁸⁰.

A büntető igény érvényesítésének alapvető feltétele, ezért a büntető hatalmat gyakorló szerveknek alkotmányos kötelezettsége a terhelt személyének megállapítása és hollétének felkutatása. A terhelt távollétében folytatott eljárás tisztességességét biztosító részgaranciák között felértékelődnek azok — az ügyészség alkotmányos szerepén alapuló — törvényi rendelkezések is, amelyek az ügyészt a közvádloi funkcióban is kötelezik a terhelt érdekeinek védelmére. Mindazonáltal ahhoz, hogy az eljárás tisztességes minősége megmaradjon, továbbá a védelem jogának szükségképpen — a büntető igény érvényesítésének alkotmányos kötelezettsége által indokolt — korlátozása pedig arányos legyen, a terhelt távollétében történő eljárás szabályaiban a kivételesség és az átmenetiség követelményeinek kell érvényesülniük²⁸¹”

Az EJEB rámutatott, hogy az in absentia eljárás jogszerűségének előfeltétele, hogy az illető tudatosan vonja ki magát az igazságszolgáltatás alól vagy pedig, ha egyértelműen lemondott a tárgyaláson való részvételi jogáról²⁸². Ha a bírósági eljárásban állapítják meg, hogy a terhelt külföldön ismert helyen tartózkodik, a bíróság felhívhatja az ügyészt, hogy kívánja-e indítványozni a tárgyalásnak a terhelt távollétében történő folytatását²⁸³.

Az európai nyomozási határozatról szóló irányelv²⁸⁴ - a jogsegélyi együttműködés eszközrendszerében először és jelenleg egyedülként - lehetővé teszi a más tagállamban fogvatartott személy eljárási cselekmény érdekében történő ideiglenes Magyarországra

²⁷⁹ 532. §. (1) bekezdése

²⁸⁰ Kimondja: ha a terhelt külföldön tartózkodik, és kiadatásának vagy az európai elfogatóparancs alapján történő átadásának nincs helye, illetve kiadatását vagy az európai elfogatóparancs alapján történő átadását megtagadták, és a büntetőeljárás átadására sem került sor, az ügyész a vádiratban indítványozhatja, hogy a tárgyalást a vádlott távollétében tartsák meg. A régi Be. alapján, a külföldön ismert helyen tartózkodó terhelttel szembeni eljárásra a távollévő terhelt elleni eljárás szabályait kell alkalmazni.

²⁸¹ ABH 2004, 241, 253 – 263.

²⁸² Sejdivic kontra Olaszország, 2006. március 1., 105. §

²⁸³ Régi Be. 532. §. (2) Ha a bírósági eljárásban állapítják meg, hogy a terhelt külföldön ismert helyen tartózkodik, és

a) a terhelt szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg, vagy

b) külföldön fogvatartásban van,

az (1) bekezdésben meghatározottak megfelelő alkalmazásával a bíróság felhívhatja az ügyészt, hogy az (1) bekezdés alapján kívánja-e indítványozni a tárgyalásnak a terhelt távollétében történő folytatását.

(2a) A külföldön fogvatartásban lévő terhelt távollétében az eljárás lefolytatásának az (1) és (2) bekezdésben meghatározott feltételek esetén is csak akkor van helye, ha a terhelt részvétele az eljárásban, illetve jelenléte az eljárási cselekményen eljárási jogsegélykérelem előterjesztésével nem biztosítható, vagy ezek alkalmazását a bűncselekmény tárgyi súlya, illetve az ügy megítélése nem indokolja.

²⁸⁴ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014. április 3-i 2014/41/EU IRÁNYELVE a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról

szállítását. így lehetővé vált, hogy európai elfogatóparancs kibocsátása és végrehajtása nélkül biztosítható legyen egy más tagállamban fogvatartott személy terheltként történő személyes részvétele a magyar büntetőeljárásban. Ennek megfelelően az arányosság elvére figyelemmel szükségessé vált a régi Be. 73/A. §-ának kiegészítése azzal, hogy a külföldön fogvatartásban lévő terhelt tekintetében nemzetközi, illetve európai elfogatóparancs kibocsátására az egyéb feltételek fennállása esetén is csak akkor kerülhet sor, ha a terhelt jelenléte más módon, így jogsegélykérelem előterjesztésével nem biztosítható. Jelenleg csupán az európai nyomozási határozat teszi lehetővé a terhelt ilyen jellegű átszállítását, ugyanakkor nem zárható ki, hogy a jövőben az intézmény az európai nyomozási határozatot nem alkalmazó tagállamok, vagy harmadik államok esetén is bevezetésre kerüljön, ezért a törvény általános, mind az európai, mind a nemzetközi elfogatóparancsra is irányadó rendelkezést tartalmaz.

Ugyan ezen indokok tették szükségessé a régi Be. 532. § kiegészítését. A törvény a távollétes eljárásban külön nevesíti, hogy a terhelt távollétében történő eljárás lefolytatásának lehet helye akkor is, ha a bűncselekmény tárgyi súlya, illetve az ügy megítélése ezt indokolja. A külföldön fogvatartásban lévő terhelt ideiglenes átszállítása jelentős költségekkel járhat, amely nem feltétlenül áll arányban a bűncselekmény tárgyi súlyával, és indokolatlan költségek viselésének terhét jelentheti a terhelt számára is. Felmerülhet az is, hogy a terhelt ideiglenes átszállítása nem lenne képes megfelelően - elégséges ideig - biztosítani a terhelt jelenlétét.

A régi Be. rendelkezései alapján a bírósági eljárásban már - szélesebb körű - lehetőség volt a terhelt közreműködésének videokonferencia - zárt célú távközlési eszköz - útján történő biztosítására is, amely azonban egyes esetekben az eljárás jellege vagy a bíróság döntése miatt nem megfelelő eszköz a terhelt részvételének biztosítására²⁸⁵. A törvény az „ügy megítélése” fogalom használatával kívánta biztosítani, hogy a bíróság figyelembe vehesse a bűncselekmény tárgyi súlyától független, de a büntetőeljárást érintő, előbb ismertetett, vagy más hasonló körülményeket is, mint például a bűncselekmény vagy a büntetőeljárás jelentős közérdeklődésre számot tartó jellege, a vádlottak jelentős vagy éppen csekély száma, a

²⁸⁵ ENYH Irányelv 24. cikk

(1) Ha a végrehajtó állam területén tartózkodó személyt a kibocsátó állam illetékes hatóságai tanúként vagy szakértőként kívánják meghallgatni, akkor a kibocsátó hatóság ENYH-t bocsáthat ki annak érdekében, hogy a tanút vagy szakértőt videokonferencia vagy egyéb audiovizuális közvetítőeszköz segítségével hallgassák meg, a (5)-(7) bekezdésben előírtaknak megfelelően.

A kibocsátó hatóság az ENYH-t a gyanúsított vagy vádlott videokonferencia vagy egyéb audiovizuális közvetítőeszköz segítségével való kihallgatása céljára is kibocsáthatja.

(2) Az elismerés vagy a végrehajtás megtagadásának a 11. cikkben említett indokain túl az ENYH végrehajtása akkor is megtagadható, ha:

a) a gyanúsított vagy vádlott ahhoz nem adta beleegyezését; vagy

b) a nyomozási cselekmény elvégzése az adott esetben ellentétes lenne a végrehajtó állam jogának alapvető elveivel.

bűncselekmény vagy a büntetőeljárás nemzetközi érintettsége.

Mіндеzen esetekben a törvény szélesebb mérlegelési lehetőséget kíván biztosítani a bíróság számára, hogy a bűnügyi együttműködés kapcsán a nemzetközi elvárásokra figyelemmel az eljárás formáját, a terhelt jelenlétét biztosító eszközrendszert meghatározza²⁸⁶.

A 2017. évi XC törvény (továbbiakban Be.) CII. fejezete - összhangban az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvénnyel²⁸⁷ - a külföldön tartózkodó terhelt távollétében történő eljárás lefolytatásának lehetőségét tovább szűkíti²⁸⁸.

A fenti törvényhelyek értelmezése kapcsán az látható, - azzal, hogy a most hatályos szabályozás által a terhelt külföldi fogvatartása esetén csak hozzájárulásával folytatható le a távollétes eljárás - hogy a törvény lehetőséget biztosít az ügyésznek arra, hogy indítványozza a tárgyalás terhelt távollétében történő megtartását. Mind a konkrét ügyben korábban alkalmazandó, mind pedig az azóta módosított törvényhely alapján leszögezhető, a törvény megengedi, hogy az ügyész ilyen indítványt tegyen, azaz adott esetben ettől függhet a terhelt azon joga, hogy a tárgyaláson megjelenjen. Természetesen ki kell emelni, hogy ezen ügyészi indítvány a perbíróságot nem köti, azonban azzal, hogy a törvény lehetővé teszi a közvetlenség elvének korlátozását, mely önmagában abszolút eljárási szabálysértést nem jelent, az időszerűség

²⁸⁶ 2012. évi CLXXX. törvény 63/C. § (1) A tagállami hatóság által Magyarországon tartózkodó személy tanúként, terheltként vagy szakértőként audiovizuális eszköz útján, vagy tanúként vagy szakértőként telefonkonferencia útján történő kihallgatása vagy meghallgatása iránt kibocsátott európai nyomozási határozatot a bíróság vagy az ügyészség az érintett személy telekommunikációs eszköz útján történő kihallgatásának vagy meghallgatásának elrendelésével hajtja végre.

(2) Az európai nyomozási határozat végrehajtására a tanúként vagy terheltként kihallgatandó személy tényleges tartózkodási helye, illetve a szakértőként meghallgatandó személy tényleges tartózkodási helye vagy székhelye szerinti járásbíróság vagy járási ügyészség illetékes. Ha a szabadlábban lévő, tanúként vagy terheltként kihallgatandó, illetve a szakértőként meghallgatandó személy tényleges tartózkodási helye vagy székhelye nem ismert, az európai nyomozási határozat végrehajtására a Pesti Központi Kerületi Bíróság vagy a Fővárosi Főügyészség rendelkezik hatáskörrel és illetékességgel.

(3) A terheltként kihallgatandó személy telekommunikációs eszköz útján történő kihallgatása csak az érintett erre vonatkozó előzetes hozzájárulása esetén rendelhető el. A terheltként kihallgatandó személy a telekommunikációs eszköz útján történő kihallgatásához írásban, vagy a bíróság vagy az ügyészség előtt szóban tett, jegyzőkönyvbe foglalt nyilatkozatával járulhat hozzá.

(4) A bíróság vagy az ügyészség az európai nyomozási határozat végrehajtását a 40. §-ban foglalt okokon túl akkor is megtagadhatja, ha

a) a terheltként kihallgatandó személy a telekommunikációs eszköz útján történő kihallgatásához nem járult hozzá, vagy

²⁸⁷ 2012. évi CLXXX. törvény 59/A. §.

²⁸⁸ 756. § (1) Ha a vádemelést követően állapítható meg, hogy a terhelt külföldön tartózkodik, és a 755. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek fennállnak, erről a bíróság az ügyészséget tájékoztatja. Ha az ügyészség a tájékoztatás kézhezvételétől számított tizenöt napon belül nem tesz indítványt arra, hogy a tárgyalást a terhelt távollétében folytassák, az egyesbíró vagy a tanács elnöke az eljárást felfüggeszti. Az eljárás felfüggesztése nem akadályozza annak, hogy az ügyészség az indítványát utóbb előterjessze.

(2) Ha a vádemelést követően állapítható meg, hogy a távollévő terhelt külföldön tartózkodik, és a 755. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek fennállnak, a bíróság az ügyészség felhívása nélkül folytatja az eljárást.

(3) Ha a terhelt külföldön fogva van, a külföldön tartózkodó terhelttel szembeni eljárás lefolytatásának a vádemelést követően csak a terhelt hozzájárulásával van helye. Ha a terhelt az eljárás folytatásához nem járul hozzá, a bíróság az eljárást felfüggeszti.

megtartása érdekében a könnyebb és nyilvánvalóan egyszerűbb irányba, a közvetlenség elvének korlátozása felé viheti az egész eljárást.

Mint látható, a terhelt távollétében lefolytatott eljárás mind a hatályos büntetőeljárás törvénynek, mind az időszerűségi elveknek megfelel, azonban a nemzetközi jogszabályoknak történő megfelelése kétséges. Továbbmenve, álláspontom szerint a fent hivatkozott távollétes eljárás szabályai csak végső, ultima ratio eszközként alkalmazandók, mivel az alábbi határozatokban megfogalmazott elvekkel ellentétesek és nem felelnek meg a jogbiztonság követelményének:

A TANÁCS 2009. november 30-i 2009/948/IB számú, a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről szóló KERETHATÁROZATA²⁸⁹ előírja, hogy e kerethatározatban meghatározott intézkedéseknek az olyan helyzetek megelőzésére kell irányulniuk, amikor ugyanazon személlyel szemben ugyanazon cselekmények miatt különböző tagállamokban vannak folyamatban párhuzamosan büntetőeljárások, ami végül azoknak az eljárásoknak két vagy több tagállamban történő jogerős lezárásához vezethet. Ezért meg kell akadályozni az 1985. június 14-i Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló egyezmény²⁹⁰ 54. cikkében meghatározott és az Európai Közösségek Bírósága által értelmezett *ne bis in idem elv* megsértését. Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani. Tehát a *ne bis in idem elve* a kétszeres értékelés és kétszeres eljárás alá vonás tilalmát rögzíti. A kétszeres eljárás és értékelés tilalma kiterjed az Európai Unió jogi aktusa vagy nemzetközi szerződés alapján jogerősen elítélt vagy akár felmentett személyekre függetlenül attól, hogy Magyarországon vagy más államban hozták meg az ítéletet. A *ne bis idem elve* beemelésre került az Alaptörvénybe, melynek XXVIII. cikk (6) bekezdése kimondja, hogy a jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

Ezen elv szerint tehát, ha egy tagállam illetékes hatósága ésszerű okok alapján feltételezi, hogy

²⁸⁹ Megjelent az Európai Unió Hivatalos Lapjának 2009. december 15-i, L 328. számában (42. o.), hatályos 2009. december 15-től.

²⁹⁰ HL L 239., 2000.9.22. 19. o.

ugyanazon személlyel szemben ugyanazon cselekmények miatt párhuzamosan folyik büntetőeljárás egy másik tagállamban, amely azoknak az eljárásoknak két vagy több tagállamban történő jogerős lezárásához vezethet, fel kell vennie a kapcsolatot a másik tagállam illetékes hatóságával. Felmerülhet akként, hogy maga a terhelt szolgáltat adatokat a másik tagállamban folyó büntetőeljárásról, származhat másik tagállam illetékes hatóságától származó, kölcsönös jogsegély kérelem párhuzamos büntetőeljárások esetleges fennállásának lehetőségére utalás alapján, vagy ha rendőri hatóság erre vonatkozóan tájékoztatást ad. A kerethatározat legfőbb célja éppen a szükségtelen és esetlegesen a *ne bis in idem* elv megsértését eredményező párhuzamos büntetőeljárások megelőzése, alkalmazása azonban nem vezethet a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos összeütközéshez ott, ahol az egyébként nem következne be.

A fenti kerethatározat vizsgálata során azonnal felmerül a kérdés, amennyiben a vádirat azt tartalmazza, a magyar hatóság előtti büntetőügy terheltje más tagállam területén, kényszerintézkedés hatálya alatt áll, az ügyésznek, illetve a bíróságnak e körben milyen tartalmú megkereséseket kell kiadnia és milyen okiratokat kell beszereznie annak érdekében, hogy a másik államban párhuzamosan folyó büntetőeljárás tárgyát képező és a saját büntetőeljárásának vádirati tényállását képező cselekményeket összehasonlíthassa. Álláspontom szerint a távollétes eljárás jelenleg semmilyen garanciát nem jelent arra, hogy a fenti kerethatározat által megfogalmazott *ne bis in idem* elve ne sérüljön.

A következő dolgozatom jelen fejezetének témájához kapcsolódó kerethatározat a TANÁCS 2009. február 26-i 2009/299/IB számú, a 2002/584/IB, a 2005/214/IB, a 2006/783/IB, a 2008/909/IB és a 2008/947/IB kerethatározat módosításáról, a személyek eljárási jogainak megerősítése, valamint a kölcsönös elismerés elvének az érintett személy megjelenése nélkül lefolytatott eljárásokat követően hozott határozatokra való alkalmazásának előmozdítása tekintetében.²⁹¹

A fenti kerethatározatok is egyértelműen azt célozzák, hogy a vádlott jogosult eldönteni, lemond-e a tárgyaláson történő részvétel jogáról. Határozott álláspontom az, hogy amennyiben a vádlott külföldön, bármilyen okból fogvatartásban van, a bíróságnak a tárgyalási forma eldöntése előtt be kell szerezni a másik tagállam hatóságának megkeresése útján a fogvatartásra vonatkozó adatokat, annak lehetséges tartamára vonatkozó nyilatkozatot, valamint a párhuzamosan folyó büntetőeljárásban releváns adatokat, így az eljárás szakaszától függően a feljelentést, a vádiratot esetlegesen az elsőfokú határozatot. Különösen fontos lehet ez abban

²⁹¹ Megjelent az Európai Unió Hivatalos Lapjának 2009. március 27-i, L 81. számában. 24. o.

az esetben, ha a vádlottal szemben meghozott ügydöntő határozat jogerőre emelkedett, vagy esetleges fellebbezés folytán a másodfokú elbírálása rövidesen megtörténik. Ilyen esetben ugyanis a másik tagállamban folyó büntetőeljárás jogerős befejezését követően a végrehajtás átadása várható, így a vádlott – amennyiben az eljárás a vége felé közeledik – már a hazai büntetés-végrehajtási intézetben tölti büntetését, így a büntetés-végrehajtás útján történő idézésének nincs akadálya. Amennyiben azonban a vádlottal szemben a másik tagállamban folyó büntetőeljárás befejezésének időpontja még nem látható előre, célszerű a bíróság rendelkezésére álló és a jogsegélyegyezményekben foglalt intézkedések és megkeresések útján biztosítani a vádlott tárgyalási jelenlétét.

Abban az esetben tehát, amikor a terhelt végrehajtás céljából történő átadása a másik tagállamban folyó eljárás miatt még nem lehetséges, a büntetőeljárás egyszerűsítése kapcsán a vádlott jogainak saját akaratából történő jogszerű korlátozásával egy másik típusú távollétes eljárás lehetőségét teremti meg²⁹². A Kúria rámutatott arra, hogy a vádlott részéről annak az egyébként megengedett bejelentése, miszerint a tárgyaláson nem kíván részt venni, kizárólag a megkezdett tárgyalás esetén vonja maga után azt a következményt, hogy az elnapolt tárgyalás(ok)ra újjólag megidézni nem szükséges, és az a részvétele nélkül is szabályszerűen megtartható²⁹³.

Álláspontom szerint a bíróság a vádlottat olyan esetben tájékoztathatja a „távollétes tárgyalás” lehetőségéről, ha úgy látja, a tárgyaláson történő részvétele valamely ezen eljárási módot megalapozó, nyomatékos körülmény fennállása- úgymint beismerő vallomás, az ügy egyszerű ténybeli és jogi megítélése - miatt nem szükséges. Megjegyzendő, hogy ezen tájékoztatást a törvény szintén csak lehetőségként szabályozza, az eljáró bíróság döntéseként meghagyva,

²⁹² Be. 430. § (1) A vádlott a tárgyaláson való jelenlét jogáról a vádemelés után bármikor lemondhat, ha

a) védővel rendelkezik, és

b) a védőt megbízza a kézbesítési megbízotti feladatok ellátásával.

(2) A vádlott az (1) bekezdés szerinti nyilatkozatot a bíróság előtt szóban, vagy a védője által ügyvédi ellenjegyzéssel ellátott okiratban teheti meg.

(3) Ha a vádlott a tárgyaláson való jelenlét jogáról lemond, a jegyzőkönyvből vagy a bírósághoz címzett iratból egyértelműen ki kell tűnnie, hogy a vádlott e nyilatkozatát a (4)-(7) bekezdésben foglaltak ismeretében tette meg.

(4) Ha a vádlott a tárgyaláson való jelenlét jogáról lemond, e nyilatkozatának megtételétől, illetve bírósághoz érkezésétől kezdve a bíróság a vádlottnak szóló ügyiratokat - kivéve a tárgyaláson való jelenlétre kötelező végzést és az idézést - a kézbesítési megbízott részére kézbesíti.

(5) Ha a 136. § (5) bekezdésében meghatározott feladat teljesítése a kézbesítési megbízott önhibáján kívüli okból elháríthatatlan akadályba ütközik, a kézbesítési megbízott ezt az akadály felmerülésétől számított nyolc napon belül bejelenti a bíróságnak.

(6) A kézbesítési megbízott az (5) bekezdésben meghatározott kötelezettség megszegése esetén rendbírsággal sújtható.

(7) Ha a vádlott a tárgyaláson való jelenlét jogáról lemondott és őt a bíróság nem kötelezte a tárgyaláson való jelenlétre, a tárgyalást a vádlott távollétében is meg kell tartani. Ebben az esetben a bíróság az eljárást a meg nem jelent vádlottal szemben befejezheti.

²⁹³ Kúria Bfv. III. 1.602/2014. számú határozata

milyen esetekben látja ezt célszerűnek. Nyilvánvaló, hogy egy bűnösségét tagadó, esetleg több vádlottas, bonyolultabb bizonyítást igénylő büntetőügyben ezen eljárás ugyan ésszerű időn belüli elbírálást eredményezhet, azonban kérdéses, mennyiben felel meg a tisztességes eljárás követelményének. Az eljárás eredményeként megszületett ítéletben azonban mint büntetés kiszabási tényezőt figyelembe kell venni, rögzíteni és indokolni.

V.18. A bíróság rendelkezésére álló és a vádlott jelenlétét biztosító további rendelkezések vizsgálata

Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény²⁹⁴ 29. §-a értelmében, a tagállami igazságügyi hatóság kérelemre hozzájárulhat a terhelt ideiglenes átadásához, melyet megállapodásban rögzít. Eszerint tehát a keresett személyt a tagállami igazságügyi hatóság ideiglenesen átadhatja, azonban csak a magyar igazságügyi hatóság és a tagállami igazságügyi hatóság írásban kötött közös megállapodásában meghatározott feltételek (pl. fogvatartása biztosítása, a keresett személy visszaszállításának időpontja stb.) alapján.

Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2005. évi CXVI. törvényben²⁹⁵ a 10. cikkben rögzíti a videokonferencia útján történő kihallgatás szabályait. Az egyezmény elsősorban valamely tagállam területén tartózkodó személy tanúként vagy szakértőként történő kihallgatásáról rendelkezik, azonban a vádlott kihallgatására is alkalmazható. Szigorú feltétele azonban az, hogy a vádlott az ilyen formán megtartott tárgyaláshoz hozzájáruljon. A hivatkozott ügyben ez adott volt, azonban álláspontom szerint, amennyiben ehhez a vádlott nem járul hozzá, úgy a korábbi gondolatmenetből levezethetően a távollétében történő eljárás ilyen esetben alappal már nem kifogásolható, így ezen eljárási formának ekkor már helye van.

Utalok a már hivatkozott TANÁCS 2009. február 26-i 2009/299/IB számú kerethatározatára²⁹⁶, mely kimondja, hogy valamely határozat elismerése és végrehajtása, amelyet olyan tárgyalást követően hoztak, amelyen az érintett személy nem volt személyesen jelen, nem tagadható meg, amennyiben a kitűzött tárgyalás az érintett személy előtt ismert, és őt a tárgyalás során olyan jogi képviselő védte, akit ő erre meghatalmazott, biztosítva azt, hogy gyakorlati és tényleges jogi segítségnyújtásról van szó. Ezzel kapcsolatban nincs jelentősége annak, hogy a jogi

²⁹⁴ Kihirdetve 2012. XI. 30.

²⁹⁵ Kihirdetve: 2005. X. 28.

²⁹⁶ Bevezető rendelkezések (10)-(11)

képviselőt az érintett személy választotta, hatalmazta meg és fizette, vagy pedig az állam rendelte ki és fizette, feltéve, hogy az érintett személy kifejezetten úgy határozott, hogy a tárgyaláson történő személyes megjelenés helyett jogi képviselővel képviselteti magát. A jogi képviselő kijelölése és a kapcsolódó kérdések a nemzeti jog hatálya alá tartoznak. Itt kell figyelembe venni az érintett személyek jelen esetben fellebbezéshez való jogát, valamint azt is, hogy a büntetőeljárás szabályai szerint a vádlott részére indokolt ítéletet kell kézbesíteni.

A videokonferencia útján történő kihallgatás lefolytatására irányuló megkeresésnek tartalmaznia kell azt az okot is, amely miatt nem célszerű a vádlott megjelenése, valamint az igazságügyi hatóság megnevezését és a kihallgatást vagy meghallgatást végző személyek nevét. A megkeresett tagállam igazságügyi hatósága egy képviselőjének jelen kell lennie a kihallgatás során, azonban e körben csak a terhelt személyazonosságának megállapításáért felel. Érdemben tehát a kihallgatás, valamint a tárgyalások természetesen a megkereső állam belső joga szerint folynak.

V.19. Következtetés

A terhelt távollétében lefolytatott büntetőeljárás a nemzetközi elvárások tükrében csupán ultima ratio jellegű lehet, az eljáró bíróságnak tehát minden olyan eljárásjogi szabályt figyelembe kell vennie, amely a közvetlenség elvét, a terhelt büntetőeljárásban történő személyes részvételét biztosítja. Ennek kapcsán álláspontom szerint az ésszerű időn belüli elbíráláshoz való jog ezen eljárások keretében is érvényesülhet, mivel a tárgyalás jogáról való lemondástól a bűnügyi együttműködés keretében telekommunikációs eszközzel történő kihallgatásig a törvény szélesebb mérlegelési lehetőséget biztosít a bíróságok számára, hogy az eljárás formáját, a terhelt jelenlétét biztosító eszközrendszert meghatározza.

VI. A büntetőeljárás elhúzódásának értékelése, mint az ügydöntő határozat kötelező tartalmi eleme

VI.1. A büntetőeljárás elhúzódása, mint enyhítő körülmény

Az ésszerű határidőn belüli elbírálás követelménye a tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványa. A tisztességes tárgyaláshoz való jog a tagállamokra azt a kötelezettséget rója, hogy az igazságszolgáltatási rendszerüket olyan módon szervezzék meg, amely a bíróságaik számára lehetővé teszi az „ésszerű idő” követelményének történő megfelelést²⁹⁷.

²⁹⁷ EJEE 6. Cikkének 1. bekezdése

Hatályos Büntető Törvénykönyvünk – hasonlóan a korábbi szabályozáshoz – a büntetés kiszabásának elveit a következők szerint fogalmazza meg²⁹⁸: a büntetést a törvényben meghatározott tételkeret között és céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez.

A büntetés kiszabási tevékenység kiinduló pontja tehát az egyes különös részi tényállásokhoz kapcsolódó tételkeret középértékéhez történő viszonyítás. A középérték a korábbi büntetőjogi szabályozások során hol megjelent, hol pedig eltűnt a rendelkezések közül. A mostani szabályozás értelmében a középértékes büntetés kiszabás során a tételkereten belüli eltérés megállapításának van helye, melyet a bíróság indokolásával állapít meg a súlyosító és enyhítő körülmények és azok nyomatékának összevetésével, értékelésével. A büntetés kiszabásánál a középértéktől eltérő büntetés kiszabását a bíróság akkor köteles megindokolni, amennyiben az eltérés jelentős.²⁹⁹ A középértékes szabály a büntetőjogi szankciórendszer egyetlen elemére, a szabadságvesztésre - ezen belül is kizárólag a határozott ideig tartó szabadságvesztésre – vonatkozik, az adott büntetési nem konkrét mértékének megállapításához ír elő a jogalkalmazó számára kötelező jelleggel egy figyelembe veendő szempontot. Ebből már önmagában is az következik, hogy a hivatkozott rendelkezés nem érinti az általános büntetés kiszabási elveket és nem zárja ki azt, hogy a bíróság az irányadó egyedi ügyben felderített különös körülményeket a törvénynek és a bírói gyakorlatnak megfelelően, belátása szerint értékelje, mérlegelje³⁰⁰.

Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el. Az Alaptörvény összhangban áll Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény 6. cikkével, mely a tisztességes tárgyaláshoz való jog kapcsán elvi értelel rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.

²⁹⁸ 2012. évi C. törvény 80. §. (1)-(2) bekezdés

²⁹⁹ BH2001. 354.

³⁰⁰ 13/2002. (II. 20.) AB határozat III.1.3

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlatában az indokolt bírósági döntéshez való jog az Egyezmény 6. Cikkében biztosított tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben, annak egyik, az Egyezmény szövegében kifejezetten nem nevesített elemeként jelenik meg.

A büntetőügyekben az EJEB 6. Cikkének 1. bekezdésében foglaltak (a tisztességes tárgyaláshoz való jog) célja, hogy a meggyanúsított személy ne álljon indokolatlanul sokáig a vád hatálya alatt. Az EJEB álláspontja szerint az EJEB 6. Cikkének 1. bekezdése a tagállamokra azt a kötelezettséget rója, hogy az igazságszolgáltatási rendszerüket olyan módon szervezzék meg, amely a bíróságaik számára lehetővé teszi az „ésszerű idő” követelményének történő megfelelést.

VI.2. A 2/2017. (II.10.) AB határozat

Mind az Alaptörvény, mind az egyezmény egymással összhangban álló meghatározása szolgál kiindulási alapul az Alkotmánybíróság 2/2017. (II. 10.) AB határozatához. Az AB határozat szerint a bíróságoknak a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban régi Be.) 258. § (3) bekezdés *e*) pontjának alkalmazása során az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy amennyiben a bíróság a terhelttel szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának a tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését és az enyhítés mértékét. Az Alkotmánybíróság saját korábbi gyakorlata és az EJEB esetjoga alapján annak megítéléséhez, hogy a támadott bírósági eljárás az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való joggal összhangban áll-e, a következő alkotmányos szempontokat rögzíti: kimondja, hogy az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog a tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványa. Ennek következtében ezen részjogosítvány vizsgálatakor egyszerre kell áttekinteni a bírósági eljárás egészét és egyes részelemeit annak érdekében, hogy az eljáró bíróságnak vád ésszerű határidőn belüli elbírálására irányuló törekvése megállapítható legyen. Így tehát leszögezi, ha a bírósági eljárás cselekményeiből, magából a per történetéből arra lehet következtetni, hogy a bíróság nem tartotta szem előtt az ésszerű határidőn belüli elbírálás alaptörvényi követelményét, akkor az adott büntetőeljárás elhúzódása az eljárás időtartamától függetlenül megállapítható. Ezért tehát nem a büntetőeljárás időtartama, hanem az eljáró bíróságok azon erőfeszítése a mérvadó, amely a vádról a tisztességes eljárás követelményrendszerének szem előtt tartása mellett történő mielőbbi döntéshozatalt célozza. Így a büntetőeljárás időtartama - a büntetőeljárásra vonatkozó törvény betartása esetén is – akkor sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdését, ha abban

az eljáró bíróságoknak felróható indokolatlan tétlenségi időszakok tapasztalhatók és a büntetőper kirívó hosszát az ügy bonyolultsága sem indokolja. Végezetül kiemeli, hogy a bírói gyakorlat enyhítő körülményként veszi figyelembe az időmúlást és a büntetés kiszabása során értékeli. A büntetőeljárás elhúzódása azonban nem pusztán időmúlást vagy hosszú eljárást jelent, hanem felelősségi kérdés is. A határozatban foglaltak az EJEB előtt folyó eljárások és hazánkkal szemben a bírósági eljárások elhúzódása miatti elmarasztalások okán nyilvánvaló követelmények fogalmazódnak meg.

Kiemelendő, hogy a bíróságoknak ez idáig is indokolási kötelezettségük körébe tartozott az egyes súlyosító és enyhítő körülmények számba vétele és értékelése. Ennek tükrében az alkotmánybíróság nyomatékosította, hogy az elhúzódó eljárásra utalás – szemben az időmúlással – az ügyben eljáró bíróságoknak vagy hatóságnak az eljárás egyes szakaszaiban tanúsított tétlenségének az elismerése, azonban az alaptörvény-ellenesség, amely az elhúzódó büntetőeljárásból ered, a büntetés kiszabás során orvosolható.

VI.3. Büntetőeljárás elhúzódásának megjelölése, mint az ügydöntő határozat tartalmi eleme

A jogalkotó a 2017. évi XC. törvényben (továbbiakban: Be.) garanciális jelleggel határozza meg a bűnösséget megállapító ítélet indokolásának kötelezettsége körében a büntetőeljárás elhúzódásának megjelölését, amennyiben azt a bíróság figyelembe vette, ily módon szabott ki enyhébb büntetést, vagy alkalmazott büntetés helyett intézkedést. A Be. ezért az alkotmányos követelmény érvényesülését annak előírásával biztosítja, hogy amennyiben a bíróság enyhítő körülményként értékelte a büntetőeljárás elhúzódását, az ügydöntő határozat indokolásának - akkor is, ha az rövidített formában teljesíthető - a büntetőeljárás elhúzódásának tényét és enyhítő körülményként történt értékelését tartalmaznia kell³⁰¹.

³⁰¹ A Be. 562. § (1) bekezdése rögzíti: ha a kihirdetés vagy a kézbesítés útján közölt ügydöntő határozat ellen sem az ügyész, sem a vádlott, sem a védő nem jelentett be fellebbezést, a határozat rövidített indokolása az 561. § (3) bekezdés a)-c) és e) pontjában meghatározottakon kívül tartalmazza: ha a bíróság a büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként figyelembe vette a büntetőeljárás elhúzódását, akkor szerepelnie kell az erre való utalásnak.

(4) Ha a bíróság elfogadta a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozatát és erre alapítva állapította meg a terhelt bűnösségét, az ítélet indokolása az 561. § (3) bekezdés a)-c) és e) pontjában meghatározottaktól és a bűnösség beismerésére, a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadására, valamint az alkalmazott jogszabályokra való utalásból is állhat. Ha a bíróság a büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként figyelembe vette a büntetőeljárás elhúzódását, akkor a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásáról szóló ítélet indokolásában szerepelnie kell az erre való utalásnak.

564. § (1) A bíróság a vádlottat bűnösnek mondja ki, ha megállapítja, hogy bűncselekményt követett el és büntethető.

(4) A bűnösséget megállapító ítélet indokolása tartalmazza

a) büntetés kiszabása, intézkedés alkalmazása, vagy ezek mellőzése esetén e döntés indokait, az alkalmazott jogszabályok megjelölésével,

A Be. 564. §-nál tehát, ha az ítélet indokolásából az állapítható meg, hogy a terheltet a büntetés kiszabása során a bíróság az eljárás elhúzódására tekintettel részesítette valamilyen „kedvezményben”, vagyis erre tekintettel szabott ki enyhébb büntetést, vagy alkalmazott büntetés helyett intézkedést, akkor a terhelt megalapozottan nem hivatkozhat arra, hogy az ügye észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való joga sérült.

A Be. 445. § (2) bekezdés g) pontja kimondja³⁰²: a jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell többek között az ügydöntő határozat szóbeli indokolását. A bíróság tehát az ügydöntő határozat rendelkező részének kihirdetését követően annak szóbeli indokolásának azon követelményét állapítja meg, hogy a jegyzőkönyv ezen indokolásának tartalmaznia kell a büntetőeljárás elhúzódásának tényét, amennyiben ezt a bíróság a büntetés kiszabásánál figyelembe vette.

A bírósági ítéletekben megjelenő, és a fenti indokolási kötelezettség ügydöntő határozatokban történő rögzítését vizsgáló aktakutatás kapcsán³⁰³ a következő tendenciák figyelhetők meg:

A 2018. július 1. napjától 2020. augusztus 30. napjáig vizsgált elsőfokú ítéletekben mind a szóbeli indokolás, mind pedig az írásba foglalt, indokolt ítélet indokolása enyhítő körülményként egységesen az időmúlás megjelölését és értékelését tartalmazza. A rövidített indokolások vizsgálata során az írásba foglalt ítéletekben egy esetben volt rögzítve az időmúlás, mint enyhítő körülmény, erre tekintettel a büntetés enyhítése.

A fellebbezett ítéletekben enyhítő körülményként szerepel az időmúlás, úgymint:

„a nagy időmúlás”,

„az elévülési időt meghaladó időmúlás” mint nyomatékos enyhítő körülmény,

részben a vádlott terhére róható időmúlás esetén „kisebb súllyal”

a határozatok jelentős részében:

„a bíróság enyhítő körülményként értékelte a vádlott terhére nem róható időmúlást”.

A büntetőeljárás elhúzódása és az időmúlás közötti különbségtétel az elsőfokú határozatokban nem lelhető fel, az indokolások egységesen „időmúlást” és ennek értékelését tartalmazzák. Kiemelendő azonban, hogy a vizsgálatnak nem volt, és nem is lehetett tárgya annak megítélése, hogy ezen ügyekben a büntetőeljárás elhúzódása felmerült-e, csupán az ítéletek és a perbeszédék alapján a fentiek tényként rögzítendőek.

b) ha a bíróság a büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként figyelembe vette a büntetőeljárás elhúzódását, akkor az erre való utalást is.

³⁰² 2018. július 1. napjától hatályos

³⁰³ 2020.El.I. J. 49/2. számú kutatási engedély

A másodfokú bíróság azonban a vizsgált ügyekben – hivatalból, illetve a büntetőeljárás elhúzódásának megállapítására irányuló indítvány esetében – részletesen indokolja a büntetés kiszabás során irányadó körülményeket. A büntetőeljárás elhúzódása értékelésének hiánya, és az elvárt indokolási kötelezettség ténye több határozatban is részletesen kifejtésre került az alábbiak szerint:

„Noha az elsőfokú bíróság helyesen a vádlottak javára írta az időmúlást, utalni kell arra, hogy annak tetemes mértéke jelentős súllyal esik latba. Emellett ugyanakkor nem értékelte a büntetőeljárás elhúzódását, és e tekintetben osztotta a védői kifogásokat. Az ügyészség 2013. decemberében emelt vádat, azaz éppen hat éve, ezalatt tanácsváltásra is sor került, 2017. októberétől 2018. szeptemberéig érdemi tárgyalás az ügyben nem volt, s az eljárás elhúzódása alapvetően sem a vádlottaknak felróható okokra vezethető vissza. Ezért ennek objektív tényét a Be. 564. § (4) bekezdés b) pontja alapján nyomatékos enyhítő körülményként értékelte a másodfokú bíróság³⁰⁴.

„A büntetés kiszabása során irányadó körülményeket csaknem teljeskörűen feltárta az első fokon eljáró bíróság, azonban az eljárás elhúzódásának tényével nem foglalkozott”³⁰⁵.

„A bírói gyakorlat enyhítő körülményként veszi figyelembe az időmúlást és a büntetés kiszabása során értékeli (56/2007. BKv. III/ 10. pont)”.

Az időmúlásnak a BK véleményben szereplő meghatározása a bűncselekmény elkövetésétől eltelt hosszabb időt értékeli, míg az eljárás elhúzódásának vizsgálata az alapos gyanú közlésének időpontjától kezdődik. Az időmúlás objektív tényező, míg az eljárás elhúzódásának a rögzítése az ítélet indokolásában a bírósági inaktivitás elismerésére is utal.

A bíróságnak az ítélet indokolásában – rövidített indokolás esetén is - részleteznie kell a büntetőeljárás elhúzódására tekintettel a terheltnek nyújtott kedvezményt. Így különösen, ha ezen okból a bíróság más büntetési nemet, a büntetés helyett intézkedést alkalmazott vagy a szabadságvesztés végrehajtását felfüggesztette. A bíróságnak meg kell határoznia azt a mértéket is, amellyel a kiszabott büntetést vagy az intézkedést enyhítette”³⁰⁶.

„A törvényszék a büntetés kiszabása körében megalapozottan volt figyelemmel az Európai Emberi Jogi Bíróság határozatára, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye szövegezésére, - annak is a 6. cikkére - az ésszerű időn belül való eljárás követelményeire. Erre tekintettel is állapította meg a vádlottak vonatkozásában a büntetési tétel alsó határa szerint a szabadságvesztés büntetés mértékét. Az idézett 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett emberi

³⁰⁴ Fővárosi Ítéltábla Bf.232/2019/20. számú ítélete

³⁰⁵ Debreceni Ítéltábla Bf.127/2019/8. számú ítélete

³⁰⁶ Debreceni Ítéltábla Bf.354/2019/14. számú ítélete

jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 6. cikkelye szerint, mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a bíróság tisztességesen, ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Magyarország Alaptörvénye is hasonlóképpen rendelkezik a XXVIII. cikkben, miszerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el. Törvényi kötelessége tehát a bíróságoknak az eljárások ésszerű időn belül való lefolytatása. Jelen eljárásban azt kell megállapítani, hogy ez a követelmény sérelmet szenvedett, ugyanis majdnem 5 év eltelt bírói szakban és 8 év a bűncselekmények elkövetése óta, amely időtartam nem vonható az „ésszerű idő” kategóriájába, ugyanakkor a vádlottaknak sem róható fel, hiszen nem az ő magatartásuk vezetett az eljárás elhúzódásához³⁰⁷.

VI.4. Következtetés

Összességében megállapítható, hogy a bíróságok az időmúlást – amennyiben az az ügyben felmerült – értéklik a büntetés kiszabása során. Az más kérdés, hogy az időmúlás, mint objektív körülmény, az eljárás elhúzódásával – mint felróható, szubjektív körülménnyel a jogalkalmazók tudatában - elhatárolható-e. Megjegyzem, a büntetőeljárás elhúzódásának megjelölését, mint enyhítő körülmény feltüntetését a vizsgált ügyekben nem találtam, ez természetesen nem jelenti, hogy az az adott ügyben felmerült. Kutatásaim alapján – melyeknek részletei a következő fejezetben kerülnek kifejtésre – azonban megállapítható, hogy e két fogalom elválasztása terén bizonytalanság észlelhető.

A bűncselekmény elkövetése óta eltelt idő enyhítő körülmény, de további enyhítő körülmény az eljárás elhúzódása és nyomatékos súllyal kell figyelembe venni, ami miatt a büntetés lényeges enyhítésére kerülhet sor. Kiemelendő azonban, hogy az eljárás elhúzódásának tényét – amennyiben az az ügyben megállapítható – a fellebbviteli bíróságok megállapítják, határozataikban a kapcsolódó jogszabályok részletes megjelölésével és kifejtésével világos iránymutatást adnak.

Ezen megállapításokat követően kívánok rátérni dolgozatom nemzetközi kitekintést adó, végül pedig a gyakorlati, a büntetés kiszabás körében lefolytatott kutatási részére.

³⁰⁷ Győri Ítéletábrla Bf.13/2019/9. számú ítélete

VII. Nemzetközi kitekintés

VII.1. Kitekintés a külföldi büntetéskiszabási gyakorlatra

A büntetés kiszabása során az egyik alapvető alkotmányos elvárás a nulla poena sine lege nemzetközileg elfogadott követelménye alapján, hogy egy adott bűncselekményért előre meghatározott elvek alapján kiszámítható büntetés járjon, vagyis egységesen egy adott cselekményért ugyanazon keretek között szabjanak ki büntetést az adott joghatóság területén. Erre törekednek az államok, de ez a törekvés érzékelhető az olyan szövetségi rendszerekben is, mint az Európa Tanács, az Európai Unió vagy az Amerikai Egyesült Államok is. A büntetéskiszabás elvei és módszertana azonban államonként jelentősen eltérhet egymástól, így az egységesítés csak egy bizonyos szintig lehetséges. A teljesség igénye nélkül erre a törvényszerűsége kívánok rámutatni ebben a részben.

VII.2. Az Európa Tanács és az Európai Unió büntetéskiszabási szabályozásának fő elemei

Az Európai Unió és az Európa Tanács egyes tagállamainak a büntetéskiszabásra vonatkozó jogszabályai és gyakorlata között jelentős különbségek tapasztalhatók. Például nehezen lenne teljesen összeolvasztható, egységesíthető mondjuk a német vagy spanyol típusú büntetéskiszabás szabályozása az angolszász ítélkezéssel. Ennek történelmi, kulturális és jogi okai vannak, amelyek mélyen gyökereznek az egyes jogrendszerekben. A büntetéskiszabás az idők folyamán sok tekintetben változott és ez a változások magukon viselik nyomát annak, ahogyan a tagállamok szembesültek és megválasztották a büntetőjoggal kapcsolatos alapvető kérdéseket. Az európai jogrendszereknek természetesen megvan a maguk belső koherenciája, így nem lehet összevetni az egyes jogi megoldásokat anélkül, hogy az adott állam jogrendszerének kontextusába ne helyezzük őket. Mindezek ellenére már csaknem három évtizede jelen van az a törekvés mind az ET, mind az EU részéről, hogy a büntetéskiszabást a tagállamokban valamilyen mértékben egységesítsék. A büntetéskiszabás egységesítésére vonatkozó átfogó nemzetközi dokumentumok száma csekély. Egyes, alapvetően más témában született nemzetközi dokumentumok azonban tartalmazznak olyan iránymutatásokat, melyek a büntetéskiszabást is alakítják vagy arra vonatkoznak.

Az 1990-es évek elején megfogalmazott vezérelv szerint olyan általános büntetéskiszabási tételeket kellene lefektetni, amelyek Európában lehetővé teszik a bíróságok együttműködésével egy, a bírák ítélkezési szabadságát is figyelembe vevő, de állandó büntetéskiszabási politika kialakítását. Pápai-Tarr Ágnes szerint az egységes európai szintű büntetéskiszabás előírása kissé utópisztikusnak tűnik, főleg akkor, ha tudjuk, hogy egy-egy országon belül is a különböző földrajzi régiókban lényegesen eltérő büntetéskiszabási gyakorlatok léteznek. Egy egységes európai büntetéskiszabási metódus megvalósítása pedig azért sem tűnik egyszerűnek, mert az

európai államok jelentős eltéréseket mutatnak a terminológiában, a szankciórendszerükben, a szankciók meghatározásában és szigorában, illetve a bűnözési struktúrájukban és dinamikájában is. Ami az egyik állam büntetőpolitikájának égető fontosságú és megoldásra váró kérdése, az nem feltétlenül jelent egy másik államban komoly problémát. A büntetőpolitika és a büntetőjog alakulása nagymértékben függ az adott állam jogtörténeti hagyományaitól, büntetőjogi kultúrájától és az aktuális célkitűzésektől. Általános elvek és szempontok meghatározása azonban kétségtelenül iránytűként szolgálhat az államoknak ebben az igen összetett kérdésben. Ennek jegyében született meg az R(92)17. számú Miniszteri Bizottsági Ajánlás a büntetés kiszabás egyöntetűségére.³⁰⁸

Az Ajánlás megfogalmazza azokat az általános elveket és elvárásokat, amelyekre az adott államban figyelemmel kell lennie a büntetés kiszabás szabályozása és gyakorlása során, így pl. a büntetés kiszabási elvek nyilvánossága, azok prioritásainak meghatározása, a bűncselekmény és a büntetés arányossága, a szükségtelen szigor elkerülése, az időszakos felülvizsgálat, a korszerű és humánus büntetőpolitika kialakítása, a megkülönböztetés tilalmának érvényesítése, a büntetés kiszabás vonatkozásában a késlekedés elkerülése.³⁰⁹

Az Ajánlás a büntetés kiszabáshoz módszertani támpontokat is adott. A büntetési maximumokat és ahol vannak, a minimumokat felül kell vizsgálni úgy, hogy azok olyan összefüggő rendszert alkossanak, amely tükrözi a különböző fajta bűncselekmények egymáshoz viszonyított súlyosságát. Az egyes bűncselekményekre megengedett büntetési határok ne legyenek olyan tágak, amelyek a bíróságnak alig nyújtanak tájékoztatást a tett viszonylagos súlyossága felől. Az államok tehát vegyék fontolóra egyazon fajta bűncselekményen belül is a súlyosság mértékéhez igazodó fokozatok létesítését, de a büntetési minimumok - ha vannak - ne akadályozzák meg a bíróságot az egyedi eset sajátos körülményeinek a beszámításában. Ahol ez az alkotmánnyal és a jogrendszer hagyományaival összeegyeztethető, fontolóra vehetők olyan megoldások is, mint „Büntetés kiszabási tájékoztatók” és „Kiindulópontok” megfogalmazása a jogalkalmazók felé. Az Ajánlás szerint a büntetés kiszabási iránymutatásokat vagy törvényhozási úton, vagy felsőbb bírósági határozatként, vagy akár független bizottság által, továbbá miniszteri körlevélként vagy ügyészségi irányelvként lehetne bevezetni. A "Büntetés kiszabási tájékoztatók" megadják azt a tartományt, amelyen belül kell egy bűncselekmény különböző különféle enyhítő vagy súlyosító körülmények lététől vagy hiányától függő - változataira kiszabandó büntetésnek lennie, de meghagyják a bíróságnak az ettől való eltérés lehetőségét. A "Kiindulópontok" közlik, hogy egy bűncselekmény különféle változataira mi az általában kiszabandó büntetés, amelytől azonban a bíróság a súlyosító vagy enyhítő körülmények hatására akár felfelé, akár lefele eltérhet. Hangsúlyozott elv, hogy a szabadságelvonás csak végső megoldás lehet.³¹⁰

³⁰⁸ Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetés kiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, Pro Futuro 2017/1. szám 18. oldal

³⁰⁹ R(92)17. sz. Ajánlás Függelék, A. Büntetés kiszabási megfontolások 1-9.

³¹⁰ R(92)17. sz. Ajánlás Függelék, B. Büntetések rendszere

Az Ajánlás ezekhez a követelményekhez társította a súlyosító és enyhítő körülmények rendszerét. Eszerint azok a tényezők, amelyek a büntetés súlyosítása vagy enyhítése terén számításba jönnek, kapcsolódjanak a büntetés kiszabás kinyilvánított vezérlő megfontolásaihoz. A fontosabb súlyosító és enyhítő tényezőket a törvényben vagy a joggyakorlatban kell tisztázni. Ahol lehetséges, a törvényben vagy a joggyakorlatban meg kell kísérelni azoknak a tényezőknek a meghatározását is, amelyek bizonyos bűncselekményeknél nem vehetők figyelembe. A büntetés kiszabás ténybeli alapjait, mindig kétségen felül bizonyítani kell. Ha a bíróság egy olyan tényt kíván súlyosítóként figyelembe venni, amely a bűncselekményeknek nem fogalmi eleme, ezt csak akkor teheti, ha ésszerű kétséget kizáró módon bizonyították; s mielőtt a bíróság elvet valamely javasolt enyhítő tényezőt, a vádlottnak lehetőséget kell adnia a vitatott tény bizonyítására és meg kell győződnie arról, hogy az nem létezik.³¹¹

A büntetés kiszabás egységesítésének igénye az Európai Unió tevékenységi körében is tetten érhető. Általános jellegű dokumentumnak tekinthető az egységesítésről szóló EU Tanácsi Zöld Könyv a büntetőjogi szankciók közelítéséről, kölcsönös elismeréséről és végrehajtásáról az Európai Unióban³¹². Anélkül azonban, hogy a büntetés kiszabásra vonatkozó iránymutatások mindegyikére kitérnék, kiemelném a a bűnösségi körülményeket. A Zöld Könyv szerint a büntetőjogi felelősség súlyosító körülményei lehetnek általánosak vagy konkrétak. Az egyes tagállamok megengedik a bíróságoknak, hogy súlyosító körülmények fennállása esetén szigorúbb büntetést hozzanak, míg mások nem engedik, hogy a szokásos maximumot túllépjék. Az enyhítő körülményeket illetően az összes tagállam büntetőjogi rendszere lehetővé teszi a bíróságok számára, hogy a törvény által előírt enyhítő vagy felmentő körülmények alapján mérsékeljék egy adott bűncselekmény törvényi büntetését. De azokban a rendszerekben, ahol nincs minimális büntetés, például Franciaországban, az enyhítő körülmények előírása általában véve haszontalan. A súlyosító körülmények esetén, egyes tagállamok jogrendszerei előírják az enyhítő körülmények általános felsorolását - Spanyolország erre példa - míg mások nem írnak elő listázást, és a bíróság egyedileg mérlegeli azokat a tényeket, amelyek enyhítőnek tekinthetők - például Belgiumban.

Az EU irányelvei inkább az egyes bűncselekmények tekintetében határoznak meg speciális büntetés kiszabási követelményeket. Az EU Tanács először az Euró Hamisításáról Szóló Kerethatározatában élt a büntetések meghatározásának lehetőségével, és előírta, hogy a kerettényállásban megjelölt cselekmények büntetési tételének felső értéke el kell, hogy érje a 8 év szabadságvesztést. Ma az EU büntetőpolitikájának egyik központi eleme a büntetési tételek harmonizálása, melyet egyedi irányelvek meghozatalával igyekszik elősegíteni (Lásd. pl. az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok

³¹¹ R(92)17. sz. Ajánlás Függelék C. Súlyosító és enyhítő tényezők

³¹² Green paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union /* COM/2004/0334 final */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334>

védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/36/EU irányelv, a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/92/EU irányelv, az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról 2013/40/EU irányelv, az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről 2017/1371 irányelv).

Az irányelvekben megjelölt értékek a büntetési tételek felső határának a minimumát határozzák meg, amely azt jelenti, hogy a tagállami büntetőjog lehet ennél szigorúbb, de enyhébb biztosan nem. Kétségtelen azonban, hogy a büntetési tételek harmonizációján túl továbbra is a tagállami bíróságok döntenek el, hogy a rendelkezésre álló tételkereten belül, az ügy egyedi sajátosságaihoz igazodva, konkrétan milyen büntetést szabnak ki. Ehhez is tartalmazzanak az irányelvek útmutatást annyiban, hogy egyes enyhítő vagy súlyosító körülmények meghatározására tesznek javaslatot. Az uniós jogközelítésnek nem a szankciók szigorítása az elsődleges célja, hanem az, hogy a különböző tagállami szankciós rendszerek különbözőségeit csökkentse, megakadályozva ezzel a forum shopping lehetőségét is. A büntetési tételek felső határára vonatkozó minimumszabályok természetesen a büntetéskiszabást befolyásolják.³¹³

VII.3. Példák a nemzeti jogrendszerek megoldásaira

Önmagában már a kontinentális jogrendszerekben kialakított büntetéskiszabási szabályozás és gyakorlat is jelentős eltéréseket tartalmaz, de az igazi törésvonal a fejlett országokban az angolszász és a kontinentális büntetéskiszabási gondolkodásmód között érhető tetten. Néhány példán keresztül ezt kívánom megvilágítani.

A német büntetőjog a büntetési keretből indult ki és a bíró mérlegeli, hogy a terhelt által elkövetett cselekményre kiszabott konkrét büntetés a törvényi büntetési tétel alsó vagy felső határához, vagy éppen a középértékhez képest hová essen. Ebben a mérlegelésben van segítségére a súlyosító és az enyhítő körülmények köre, amelyeket részben a törvény tartalmaz, így pl. az elkövetési motívum, az elkövetés módja, a tett következménye, az elkövető előélete, életkörülményei, a cselekményét követő magatartása, különösen az áldozat sérelmének kompenzációja. Ezen körülményeknek nincs rögzített súlyozása, mert a bíró szabadon értékeli, hogy azokat milyen mértékben veszi figyelembe. Természetesen az ítélet indokolásában részletes magyarázatát kell adnia annak, hogy milyen körülményt és milyen súllyal vett figyelembe. A rövid tartamú szabadságvesztést nem preferálja a büntéskiszabás, így hat

³¹³ Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, Pro Futuro 2017/1. szám 19-20. oldal

hónapnál rövidebb szabadságvesztés kiszabására csak különleges esetben kerülhet sor, pl. az elkövető személyisége miatt vagy a közrend védelmében.³¹⁴

A spanyol büntetéskiszabási jogszabályok és a gyakorlat is hasonló elveket követ. A büntetési kereteket a büntető törvénykönyv tartalmazza és a bíró kizárólag ezen keretek között, lefelé vagy felfelé térítheti el a konkrét büntetést a törvény által listázott súlyosító és enyhítő körülmények alapján. Vannak azonban olyan körülmények is, amelyek nem bízzák a bíró megítélésére az enyhítést, hanem azt kötelezővé teszik, például ha cselekménye a törvényben foglalt módon megbocsátást nyert. A spanyol jogrendszerben a szabadságvesztés keretei a napoktól kezdve az évekig terjedhetnek, de a felső határ nem lépheti át a negyven évet.³¹⁵

A kontinentális jogrendszerből vett két példával jól szembeállítható ugyanakkor az angol és az amerikai büntetéskiszabási rendszer, amely szintén törekszik az egységesítésre, de eltérő megoldást követ. A common law ítélkezés természete folytán az egyes súlyosító és enyhítő körülmények meghatározása sokáig nem volt egységesen meghatározott. Ezeknek a jogrendszereknek azon alapvető dilemmával kellett megbirkózniuk, hogy ha a bíróságok túlságosan széles mérlegelési jogkört kapnak, akkor az egyenlőtlen és sokszor kiszámíthatatlan ítélkezéshez vezet, ha pedig megvonják tőlük a mérlegelést, akkor ez az út az igazságtalanságba torkollik. A megoldást tehát a kettő között van, vagyis szükséges egyes iránymutatások bevezetése a büntetéskiszabásban. Ez a törekvés látszik az angol és az amerikai, vagyis mondhatjuk tágabban, az angolszász ítélkezés gyakorlatában.

Angliában és Walesben előbb 1998-ban, aztán 2003-ban állítottak fel bizottságokat a büntetéskiszabás egységesítése érdekében. Végül 2010 áprilisában hozták létre a ma is működő angliai és walesi büntetéskiszabási tanácsot (Sentencing Council), hogy elősegítse az átláthatóságot és az ítélkezési folyamatok következetességét, az igazságszolgáltatás függetlenségének fenntartása mellett. A Tanács elsődleges feladata az ítélethozatalra vonatkozó iránymutatások kiadása, amelyeket a bíróságoknak be kell tartaniuk, hacsak nem az igazságosság indokolja, hogy attól eltérjenek.

A Büntetéskiszabási Tanács független állami szerv. A Tanács feladata a büntetési irányelvek kidolgozása és használatuk figyelemmel kísérése, valamint az iránymutatások ítélkezésre gyakorolt hatásának az értékelése. Véleményezi az ítélethozatalra vonatkozó politikai és jogalkotási javaslatok hatását, és gondoskodik arról, hogy a közvéleményt mindezekről tájékoztassák, valamint a bírának a bírói gyakorlattal kapcsolatos információk rendelkezésre álljanak. Vizsgálja az ítéleteknek az áldozatokra gyakorolt hatását, figyelemmel kíséri az iránymutatások alkalmazását. A Tanácsba az igazságügyi miniszterrel egyetértésében a lordkancellár nevez ki 14 tagot.³¹⁶

³¹⁴ Kevin Jon Heller-Markus D. Dubber (szerk): The handbook of comparative criminal law, Stanford University Press, 2011, 276. old.

³¹⁵ Kevin Jon Heller-Markus D. Dubber (szerk) i.m. 516. old.

³¹⁶ <https://www.sentencingcouncil.org.uk/>

A bírának büntetési irányelvek állnak rendelkezésre a jelentősebb bűncselekmények többségére, valamint a Korona Bíróság által elbírált számos bűncselekményre vonatkozóan. A Tanács átfogó iránymutatásokat is készít az általános büntetési kérdésekről és elvekről, például a gyermekek és a fiatalok büntetéséről. Ahol nem létezik bűncselekmény-specifikus büntetési irányelv, a bíróságok az Általános irányelvre hivatkoznak, amely átfogó elveket tartalmaz. Az Általános irányelv a bűncselekményekre vonatkozó irányelvekkel együtt alkalmazható, ahol egyes tényezők nem szerepelnek, és átfogó útmutatásra van szükség.³¹⁷

Az Egyesült Államokban hasonló intézményi és elvi megoldások alakultak ki. A büntetés-kiszabási bizottság (US Sentencing Commission) az igazságszolgáltatás független ügynöksége, amelyet az 1984-es büntetési reformról szóló törvény részeként hoztak létre, hogy csökkentse az egyes szövetségi államokban tapasztalható ítélkezési különbségeket, és elősegítse az ítéletek átláthatóságát és arányosságát. A bizottság tagjait, a biztosokat az elnök jelöli, és a szenátus megerősíti. A legfőbb ügyész vagy a legfőbb ügyész megbízottja, valamint a feltételes szabadlábra helyezéssel foglalkozó bizottság elnöke hivatalból, a bizottság nem szavazó tagjaként szolgál. A bizottság információkat gyűjt, elemez és terjeszt a szövetségi ítélkezési gyakorlatról, emellett folyamatosan kidolgozza és módosítja az igazságszolgáltatásra vonatkozó büntetési irányelveket, és segíti a többi hatalmi ágat a hatékony és eredményes bűnügyi politika kidolgozásában.

Az USA-ban történelmileg az elítélt elkövetők büntetésének módja – a határozatlan és határozott büntetéseket tartalmazó - kétféle büntetési politika egyikébe tartozik. A határozatlan büntetési gyakorlat több évtizeden át uralkodott, amelyet számos állam és a szövetségi kormány az 1970-es évek végén és a nyolcvanas évek elején megkérdőjelezett. A bűnöző „gyógyításának” vélt kudarca az 1970-es évek közepén a nemzet egészében növekvő bűnözési ráta iránti megújult aggodalommal párosulva oda vezetett, hogy számos tagállam kezdeményezte a büntetés-kiszabási irányelvek szövetségi szinten történő kidolgozását. Az 1984-es büntetési reformról szóló törvény megreformálta a szövetségi büntetési rendszert azáltal, hogy (1) a rehabilitációt, mint a büntetés egyik céljának elvetette; (2) az Egyesült Államok büntetés-kiszabási bizottságát létrehozta és a megbízta a büntetési irányelvek kidolgozásával; (3) bevezette a határozott keretek közti ítélkezést; és (4) a másodfokú felülvizsgálatot engedélyezte.

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának az Egyesült Államok kontra Booker (Booker) ügyben rögzített véleményei azonban átalakították az így kialakított szövetségi ítélkezést azzal, hogy visszaadták a bírának azt a mérlegelési jogkört, amelyet a kongresszus a törvénnyel elvett, amikor kötelező büntetési irányelveket vezetett be. Az első véleményben a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a kötelező büntetési irányelvek megsértették a kérelmezőknek

³¹⁷ <https://www.sentencingcouncil.org.uk/sentencing-and-the-council/about-sentencing-guidelines/>

hatodik alkotmánymódosításon alapuló, az esküdtszék általi tárgyaláshoz való jogát azzal, hogy a bírácoknak hatáskört adtak olyan tények rögzítésére, amelyek következtében túllépheték az esküdtszék által támogatott büntetés felső határát. A második véleményben a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy ezen alkotmányos hiányosság orvosolható, ha az iránymutatásokat inkább tanácsadó jellegűnek, mint kötelezőnek tekintik. Lényegében a Legfelsőbb Bíróság döntése a szövetségi bírák számára mérlegelési jogkört biztosított az elkövetők elítélésében, mivel nem követeli meg tőlük az irányelvek kötelező betartását. Az irányelvek tehát nem kötelezőek, mert olyan ítéletet eredményezhetnek, amely alapjául szolgáló tények észszerű kétséget kizáróan nem bizonyítottak az esküdtszék számára (Egyesült Államok kontra Booker, 543 US 20 (2005)). A bírácoknak azonban figyelembe kell venniük az irányelveket a terhelt büntetésének a meghatározásakor. Amikor a bíró belátása szerint úgy dönt, hogy eltér az iránymutatásoktól, a bírónak meg kell magyaráznia, hogy milyen tényezők indokolják az emelt vagy a csökkentett büntetést. Amikor a Fellebbviteli Bíróság az iránymutatások megfelelő alkalmazásával felülvizsgálja a büntetést, akkor tehát joggal feltételezheti, hogy a büntetés észszerű keretek között maradt (Rita kontra Egyesült Államok, 127 S.Ct. 2456 (2007)).

A büntetési irányelvek lehetnek vélelmezettek (presumptive), törvényileg előírtak (statutory), tanácsadó jellegűek (advisory) vagy önkéntesek (voluntary). Ezek közül a ki kell emelni a vélelmezett büntetési irányelveket, amelyek szövetségi szinten érvényben voltak a Legfelsőbb Bíróság Booker-ügyben hozott ítéletének idején. A vélelmezett büntetési irányelvek kötelezőek voltak és a bűncselekmény súlyosságán, valamint a vádlott bűnügyi előzményein alapultak. Ezzel szemben a tanácsadói vagy önkéntes büntetési irányelveket értelemszerűen nem kötelezően, hanem csak hivatkozásként használják. A Booker-ítélet lényegében ilyen tanácsadó jellegűvé tette a szövetségi ítélezési irányelveket.

2004-től 23 állam és a Kolumbuszi Kerület (District of Columbia) is vélelmezett, törvényi vagy önkéntes, illetve tanácsadó büntetési irányelveket vezetett be. Ez nem hatott jól az egységes ítélezésre, mert pl. egyes államokban csak vélelmezett büntetési irányelvek lehetnek, amelyek csak bizonyos bűncselekményekre alkalmazhatók.³¹⁸

A büntetés kiszabás alapvető módszertana, hogy az irányelvekben szereplő elvek alapján egy mátrix jellegű büntetési táblázatot állítottak össze. A legtöbb szövetségi bűncselekményt a 43 „bűncselekmény szintjének” egyikébe sorolják. Az elkövetőt pedig hat előéleti kategória egyikébe helyezik, a korábbi bűncselekmények mértéke és bűnügyi előélete alapján. Az a pont, ahol a bűncselekmény szintje és a bűnügyi előélet kategóriája keresztezi egymást, megadja a szabadságvesztés javasolt mértékének kereteit, sávját. A rugalmasság érdekében az egyes javasolt büntetési mértékek felső határa hat hónappal vagy 25 százalékkal (amelyik nagyobb) meghaladható.

³¹⁸ https://www.everycrsreport.com/reports/RL32766.html#_Toc225069433

VII.4. Összegzés

A büntetéskiszabás egységesítésére vonatkozó törekvések mind az egyes államokon belül, mind pedig az államok közötti integrációs szervezetekben tapasztalhatók, amely természetes és helyes folyamat, hiszen másként nem érvényesülhet a nulla poena sine lege elvből levezetett követelmény, hogy ugyanazon cselekményre ugyanazon keretek között legyen kiszabható egy arányos büntetés. Ezek a törekvések Európában az ET ajánlásokban, az EU irányelvekben és a kerethatározatokban megnyilvánulnak. Az USA hasonló okokból szövetségi szinten tett erőfeszítéseket a büntetéskiszabás egységesítésére, amely több-kevesebb sikerrel járt.

Az egyes nemzetállamok a különböző bűncselekménytípusokra vonatkozó nemzetközi ajánlásokra figyelemmel alakítják ki jogrendszerükben a büntetéskiszabás elvrendszerét, különös tekintettel a büntetési keretekre és azon belül a konkrét büntetés meghatározásához szükséges korrigáló tényezőkre, a bűnösségi körülményekre.

A bemutatott néhány példán keresztül azonban látható, hogy a külföldi büntetéskiszabási szabályozás és gyakorlat büntetéskiszabási módszerei jelentősen eltérnek egymástól, így az egységesítés csak az általánosság bizonyos szintjéig valósítható meg a legkisebb közös többszörös megtalálásával.

VIII. Az enyhítő- és súlyosító körülmények megjelenése a bírósági ítéletekben

VIII.1. A vizsgálat célja

Jelen fejezetben rögzített elemzés célja annak vizsgálata, hogy a büntetéskiszabási elvek és körülmények hogyan jelennek meg a bírósági ítéletekben. Az empirikus – aktakutatáson és első- és másodfokon eljáró tanácselnökökkel készített interjúkon alapuló – vizsgálat elsődleges hipotézise, hogy az egységes jogalkalmazás igénye a büntetéskiszabás körében is érvényesül. Ez a témám szempontjából azt jelenti, a büntetéskiszabás során annak a követelménynek kell érvényesülnie, hogy az ország különböző bíróságai az egyedi ügyekben felmerülő enyhítő-és súlyosító körülményeket egységesen tüntessék fel.

A Kúria 56/2007. számú Büntető Kollégiumi véleményében foglaltakat: „A törvény előtti egyenlőség alapelvének Alaptörvény XV. cikk /1/ bekezdés az egységes ítélkezés felel meg, és ebbe az is beletartozik, hogy a büntetést befolyásoló körülmények értékelése nem mutasson feltűnő és indokolatlan eltérést”³¹⁹ állítottam a vizsgálat kiindulópontjába. Lényeges tehát, hogy az eljáró bírák ismerjék, és a BK vélemény által rögzített egységes szempontrendszer szerint rögzítsék is ítéleteikben ezen körülményeket. Amennyiben ezek a körülmények a büntetéskiszabásban legalább hozzávetőleges homogenitást eredményeznek, akkor lehet

³¹⁹ 56. számú BK vélemény I.

kijelenteni, hogy a büntetés kiszabási körülmények ítéleti megállapítása és rögzítése – természetesen az egyedi ügyek jellemzői alapján – a jogbiztonságnak megfelelően egységes. Másodlagos hipotézisem tehát, hogy a bírák ítéleteikben az 56/2007. számú Büntető Kollégiumi véleményben foglalt enyhítő- és súlyosító körülményeket egységesen alkalmazzák, és eszerint járnak el ítéleteikben a büntetés kiszabási körülmények feltüntetése és értékelése során. Az aktavizsgálat és az interjúk fókuszja összefoglalóan arra irányult, hogy ezen követelmények az ítéletekben érvényre jutnak-e.

VIII.2. A vizsgálat módszertana

A vizsgálat alapját a 2018. július 1. napja és 2020. szeptember 1. napja között jogerősen, első- és másodfokon befejezett ügyek értékelése képezte³²⁰. A reprezentativitás biztosításának érdekében öt járásbíróság 5-5 elsőfokon jogerőre emelkedett, valamint a törvényszék, mint másodfokú bíróság által 2018, 2019. évben 10-10, míg 2020. évben 5 jogerősen elbírált ügy, összesen a törvényszék területéről³²¹ 100 akta vizsgálatát végeztem el, kizárólag a BK vélemény által megadott szempontrendszer alapján, az enyhítő- és súlyosító körülmények feltüntetésére koncentrálva. Az akták kiválasztása véletlenszerűen történt. Az intervallum azért alakult így, mert a 2017. évi XC. törvény (Be.) 2018. július 1. napján történő hatályba lépését követően az általam vizsgált, a járásbíróságokon induló, elsőfokon jogerőre emelkedett büntetőügyekben ezen időponttól kezdődően vált kötelezővé az ítélet szóbeli indokolásának jegyzőkönyvben történő rögzítése, melyben fel kell tüntetni a súlyosító- enyhítő körülményeket. Miután sem a régi Be., sem pedig a hatályos Be. nem követeli meg a rövidített ítéletben³²² ezen körülmények feltüntetését és értékelését - kizárólag az eljárás elhúzódása vált a rövidített ítélet kötelező tartalmi elemévé – a régi Be. szerinti aktavizsgálat a büntetés kiszabási körülmények tekintetében értékelhető adatokat nem tartalmazott volna. A jegyzőkönyvekben vizsgáltam az ügyészi és védői perbeszédet, valamint, hogy ezen perbeszédekben megjelenő büntetés kiszabási körülmények a jegyzőkönyvben rögzített szóbeli indokolásban, illetve a fellebbezett ítéletek indokolásában mennyiben kerülnek figyelembe

³²⁰ 2020.EI.I. J. 49/2. számú kutatási engedély

³²¹ Egri Törvényszék, Egri Járásbíróság, Gyöngyösi Járásbíróság, Hatvani Járásbíróság, Hevesi Járásbíróság, Füzesabonyi Járásbíróság

³²² Be. 562. § (1) Ha a kihirdetés vagy a kézbesítés útján közölt ügydöntő határozat ellen sem az ügyészség, sem a vádlott, sem a védő nem jelentett be fellebbezést, a határozat rövidített indokolása az 561. § (3) bekezdés a)-c) és e) pontjában meghatározottakból, valamint az alkalmazott jogszabályok megjelöléséből is állhat. Ha a bíróság a büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként figyelembe vette a büntetőeljárás elhúzódását, akkor a határozat rövidített indokolásában szerepelnie kell az erre való utalásnak.

(2) Ha a fellebbezés kizárólag a büntetésre, illetve az intézkedésre vonatkozó rendelkezés ellen irányul, az ügydöntő határozat indokolása az 561. § (3) bekezdés a)-c) és e) pontjában és az 564. § (4) bekezdésében meghatározottakból is állhat.

vételre, rögzítésre. Arra is figyelmet fordítottam, hogy a bejelentett fellebbezések védői és főügyészségi irataiban ezen körülmények az alapeljáráshoz képest mennyiben nyerne kiegészítést, valamint a másodfokú bíróság a büntetés kiszabás vonatkozásában mennyiben változtatja meg, egészíti ki ezen körülményeket.

VIII.3. A leggyakrabban előforduló büntetés kiszabási körülmények

Elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletek, enyhítő körülmény % arányban kifejezve:

1. teljes körű beismerő vallomás

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
16 ügy	18 ügy	20 ügy	72 százalék

2. tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozó

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
19 ügy	18 ügy	16 ügy	70,66 százalék

3. kár részbeni megtérülése

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
9 ügy	11 ügy	7 ügy	36 százalék

4. büntetlen előélet

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
6 ügy	9 ügy	8 ügy	30,66 százalék

Mint látható, a teljes körű beismerő vallomás³²³ százalékos aránya a vizsgált időszakban a törvényszék területén kimagasló, mely álláspontom szerint egyértelműen az előkészítő ülés kötelező bevezetésének eljárást gyorsító hatása volt³²⁴. A vizsgált ügyekben az elsőfokú bíróságok a vádlottat – a bűnösséget beismerő nyilatkozatának elfogadását követően – a büntetés kiszabási körülményekre hallgatták ki. Hasonló arányban volt a vizsgált aktákban a tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozó. Azon másodfokú tanácselnöki felvetéseket is megvizsgáltam az aktákban, melyek azt célozták, hogy ezen büntetés kiszabási körülmény az elsőfokú ítéletekben teljeskörű tisztázást nem nyer. A másodfokú tanácsok álláspontja szerint

³²³ Be. 504. § (1) Ha a vádlott a bűnösségét beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadja-e.

(4) Ha a bíróság nem látja akadályát az ügy előkészítő ülésen való elintézésének, a vádlottat a büntetés kiszabási körülményekre is kihallgatja.

(5) A vádlott kihallgatását követően az ügyész, ezután a védő felszólalhat.

(6) A bíróság az ítéletét az előkészítő ülésen is meghozhatja.

³²⁴ Be. 499. § (1) Az előkészítő ülés a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtetheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.

ugyanis a személyi körülmények körében tisztázandó, hogy amennyiben a vádlottnak általa eltartásra szorulóknak megjelölt kiskorú gyermeke van, arról milyen módon gondoskodik. Amennyiben a kiskorú gyermek állami nevelésben van, a vádlott fizet-e utána tartásdíjat, vagy nem. Ha a vádlott elvált, de kapcsolatban él, élettársának is gyermeke van, arra is szükséges nyilatkoztatni, élettársa saját gyermeke után részesül-e tartásdíjban. Ezen büntetés-kiszabási körülményeknek ugyancsak lényeges kihatása lehet a büntetésre. A másodfokú tanácselnökök által hiányolt, és megjelölt szempontokat vizsgáltam tehát az elsőfokú bíróságok ítéleteiben, azonban a vizsgált aktákban az eltartásra szoruló kiskorú gyermek, illetve a kiskorú gyermekes családos állapot elnevezésén túl egyéb ezen körülmény kapcsán történő kifejtést nem találtam. A tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozót, mint enyhítő körülményt összevetve a harminc százalék körüli büntetlen előélettel, mint ugyancsak enyhítő körülménnyel, látható, hogy – a vagyon elleni bűncselekmény miatt indult büntetőügyekben nagy számban, 21 aktában mind a két enyhítő körülmény együtt került rögzítésre. A kár részbeni megtérülése ugyancsak a vagyon elleni bűncselekmények körében volt enyhítő körülményként – kevés kivétellel, összesen 3 aktában nem volt, miközben a tényállás tartalmazta– feltüntetve. A büntetlen előélet statisztikáját azonban rontotta azon három aktában helytelenül rögzített enyhítő körülmény, melyben a fiatalkorú vádlott tekintetében az elsőfokú bíróság a BK véleményben foglaltakat figyelmen kívül hagyva enyhítő körülményként nem fiatal felnőttkorát, hanem büntetlen előéletét állapította meg ítéletében.

VIII.4. Elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletekben megjelölt leggyakoribb súlyosító körülmények

1. hasonló jellegű bűncselekmények fokozott elszaporodottsága

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
18 ügy	20 ügy	17 ügy	73,33 százalék

2. büntetett előéletű nem visszaeső

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
12 ügy	17 ügy	18 ügy	62,66 százalék

3. társas bűnelkövetési alakzatban elkövetés

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
16 ügy	7 ügy	12 ügy	46,667 százalék.

4. más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, a feltételes szabadság ideje alatt elkövetés

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>

A vizsgált akták között – melyben a büntetőügy tárgya ittas járművezetés vétsége volt - találtam olyan ítéleteket – számuk azonban elenyésző volt - melyekben az elsőfokon eljáró bíróság az ittasság enyhe fokát, valamint azt, hogy a vádlott ittas állapotban rövid távon vezetett, mint enyhítő körülményt állapította meg. Ennek alapja az ügyészi vádbeszéd volt, melyben az ügyész súlyosító körülményként indítványozta értékelni, hogy a vádlott közepes fokú ittas állapotban volt a bűncselekmény elkövetése során.

A büntetés kiszabási körülmények kapcsán az ittasság enyhe vagy közepes fokát - összevetve a BK véleménnyel - álláspontom szerint helytelen a büntetés kiszabási körülmények körében értékelni. Ezen aktákban olyan büntetés kiszabási körülményeket értékelték az elsőfokú bírúk a BK véleménnyel összhangban, helyesen, mint:

- súlyosító körülményként értékelte a bíróság a vádlott terhére, hogy ittas állapotban hosszabb távon vezetett, utast szállított
- súlyos fokú ittas állapotban követte el a bűncselekményt.

Az vizsgált akták 53 százalékában rögzített - társtetteségben³²⁵, a fizikai bűnsegédekkel³²⁶ együtt történő, és - ahol ez nem minősítő körülmény - a csoportos elkövetés³²⁷, mint súlyosító körülmény helyesen kerül megjelölésre, és az erőszakos bűncselekmények esetén a BK véleményben foglaltaknak megfelelően különös nyomatóka a vizsgált négy ügyben ugyancsak érvényesült. Ezen körülmény megjelölése és értékelése a rendelkezésemre álló ítéletekben tehát maradéktalanul megtörtént, álláspontom szerint a bírói gyakorlatban ezen súlyosító körülmény észlelése és értékelése teljeskörű.

- Ugyancsak helyesen, azaz az általam kiválasztott szempontrendszernek megfelelően értékelte súlyosító körülményként az elsőfokú bíróság hat ügyben súlyosító körülményként, hogy az elkövető a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követte el, és ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében. Helyesen szerepelt az a hivatkozás, hogy az elkövető aktuális tudattartalmára és ezáltal szándékára a vádlott súlyos ittassága folytán a tárgyi körülményekből lehetett következtetést levonni³²⁸. Az ittasság miatt az alanyi oldal

³²⁵ Btk. 13. (3) Társtettesek azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg.

³²⁶ 14. § (2) Bűnsegéd az, aki bűncselekmény elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt.

(3) A részesekre is a tettesekre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni.

³²⁷ 459. § (1) 3. csoportosan követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt;

³²⁸ III. számú Büntető Elvi Döntés

ugyanis nem teljes, a vádlottat azonban ez nem mentesíti, mert a Btk. 18. §³²⁹ értelmében a 17. §-ban szabályozott, kóros elmeállapotot jelentő büntethetőséget kizáró ok szabályai³³⁰ nem alkalmazhatók arra, aki a bűncselekményt önhibájából eredő ittas, vagy bódult állapotban követi el³³¹. Ezen büntető anyagi jogi szabályokat ugyancsak felhívta az elsőfokú bíróság.

Mindemellett a BK vélemény mind az alanyi tényezők körében, mind pedig a tárgyi tényezők körében súlyosító körülményként rögzíti a társtettességet, valamint a csoportos elkövetést, kivéve, ha az ily módon történő elkövetés a bűncselekmény minősített esete (kétszeres értékelés tilalma). Ennek okán álláspontom szerint a büntetést kiszabó bírónak el kell döntenie, a fenti körülményeket a büntetést befolyásoló alanyi vagy a tárgyi tényezők között értékeli, és ehhez képest köteles azt a büntetés kiszabása körében indokolni.

Kiemelendő, hogy a Be. alapján a halmazatnak a büntetési tételkeret felső határát emelő hatása van³³², emiatt súlyosító körülményként nem értékelhető (kétszeres értékelés tilalma). Ezzel szemben a bűnhalmazat mellőzése esetén az önálló megállapításra nem került cselekmény elkövetése súlyosító körülmény, ahogy a többszörös halmazat a tárgyi tényezők körében ugyancsak súlyosító körülményként értékelhető büntetéskiszabási körülmény.

Kiemelendő a vizsgát akták alapján a következő: a folytatólágosság súlyosító hatása az ítéletekben helyesen szerepel, azonban - mint a vizsgált aktákban négy esetben tapasztaltam -, a többszörös halmazat, valamint a többszörös minősülés a büntetéskiszabási tényezők körében nem kerül rögzítésre.

A BK vélemény alapján a bűncselekmények elszaporodottsága súlyosító körülmény akkor, ha a köztudomás szerint az ügyben elbírált vagy az ahhoz hasonló bűncselekmények száma (az elkövetéskor) a korábbi időszakhoz képest lényeges emelkedést mutat, vagy ha a számuk az adott területen lényegesen magasabb volt az átlagosnál. Az aktavizsgálat során kiderült, hogy ezen súlyosító körülmény rögzítése és értékelése számos problémát vet fel. Az elsőfokú bíróságok az ítéleteikben rendszerint – a vizsgált ügyek 80 százalékában (60 ügy) - feltüntetik

³²⁹ Btk. 18. § A 17. § nem alkalmazható arra, aki a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el.

³³⁰ Btk.17. § (1) Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

³³¹ Debreceni Ítéletábla Bf.105/2019/5.

³³² Btk. 81. § (3) Ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül legalább kettő határozott ideig tartó szabadságvesztéssel büntetendő, a büntetési tétel felső határa a legmagasabb büntetési tétel felével emelkedik, de nem érheti el az egyes bűncselekményekre megállapított büntetési tételek felső határának együttes tartamát.

az ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények helyi és országos szinten fokozott elszaporodottságát, mely büntetés kiszabási körülményre történő hivatkozás az ügyészi vádbeszédekben és főügyészségi átiratokban is minden vizsgált aktában szerepelt. A védői perbeszédekben azonban a vizsgált ügyek 74, 6667 százalékában (56 ügy) a védő ezen súlyosító körülmény megállapíthatóságát vitatta.

Az interjúk során a járásbírószágon és törvényszéken elsőfokon eljáró bírák jelezték, hogy a büntetés kiszabás körében a bűncselekmények elszaporodottsága mint súlyosító körülmény számukra úgy mond „megfoghatatlan” körülmény. Ezt támasztják alá a jegyzőkönyvekben foglalt védőbeszédek, melyekben a fent megjelölt gyakorisággal a védők arra hivatkoznak, hogy amennyiben ezen körülményt a bíróságok megállapítják, az álláspontjuk szerint a védelem oldaláról objektív, megállapítható okból, statisztikák alapján fogadható csak el.

Ezen szempont alapján a vizsgált ügyekben megállapítottam, hogy állandó az a gyakorlat, - a fellebbezett ügyek jelentős, 66,6667 százalékában - hogy a főügyészség átiratában kiegészíteni kéri a büntetés kiszabási körülmények körét súlyosító körülményként a bűncselekmények elszaporodottságával. E tekintetben azonban a másodfokú bíróság következetesen – álláspontom szerint abszolút helyesen, a tisztességes eljárás garanciáinak figyelembe vételével - mellőzi ezen súlyosító körülmény megállapítását:

„A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) hatályba lépése, az ittas állapotban való járművezetés száma a bűncselekmény objektív felelősségi viszonyai megteremtése óta sem szorult vissza számottevően, de arra nincs statisztikai adat, hogy az adott időszakban a járásbírószág illetékességi területén vagy az országban az elszaporodottság számottevően növekedne. Minderre tekintettel a másodfokú bíróság ezen súlyosító körülmény feltüntetését mellőzi”³³³.

A kár megtérülése kapcsán a vizsgált aktákban a bírák helyesen rögzítették ítéleteikben, hogy a kár részbeni megtérülése kisebb nyomatékkaal bír, ha a vádlottól függetlenül térült meg.

Megjegyzendő, a bűncselekménnyel okozott kár akár részbeni megtérítése is a törvényszék első fokon tárgyalt költségvetési csalás büntette körében kiemelt enyhítő körülményként nyer értékelést, a vizsgált ügyekben a tárgyalási jegyzőkönyvben rögzítést nyert, hogy a védők azon okból indítványozzák a tárgyalás elnapolását, mert a vádlottak a Nemzeti Adó- és Vámhivatal részére fennálló adó tartozást meg kívánják téríteni. Ezen ügyekben az ügyészség ezen elnapolásra irányuló indítványt nem kifogásolta, sőt a védői indítványt megismételte. A bírói gyakorlat tehát kimunkálta, hogy ezen költségvetést károsító ügyekben nyomatékos enyhítő

³³³ Egri Törvényszék, II. fokú ítélet, ügyszám anonim

körülményként értékelendő a kár akár részbeni megtérítése is.

A BK vélemény alapján enyhítő körülményként értékelendő, ha a cselekmény kísérleti szakban maradt, a bűnsegédi minőség, valamint az alkalomszerű elkövetés. Konkrétan tehát annak alkalmazása helyes, ha az elkövető mindent megtett a bűncselekmény befejezettsége érdekében, és a következmények is súlyosak, a kísérlet, mint enyhítő körülmény súlytalanná válhat. Ugyancsak jó a gyakorlat abban a részben, hogy a bűnhalmazatban levő kísérlet enyhítő hatása elenyészhet, ha a halmazatban levő cselekmények jelentősebb része befejezett. Ugyancsak enyhítő körülmény a bűnsegédi minőség, az alkalomszerű elkövetés. A vizsgált aktákban az elsőfokon eljáró bírák ezen enyhítő körülményeket helyesen tüntetik fel, és értékelik. E helyütt azonban egy aktában a következő jogértelmezési problémára találtam:

Az elsőfokú bíróság ítéletében rögzítette, hogy a II. rendű vádlott bűnsegédi magatartása enyhítő körülmény. A tényállásból – melyet támadás a felülbírálat során nem ért – azonban az volt megállapítható, hogy valójában a II. rendű vádlott „vette rá”³³⁴ a tettet a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás büntettének elkövetésére, melyhez ezt követően, figyélssel nyújtott bűnsegédi magatartást, tehát ebből adódóan a bűnsegédi magatartás enyhítő hatása elenyészett. A másodfokú tanács véleménye alapján, az ilyen jellegű büntetéskiszabás nevezhető olvasatukban „mechanikus indokolásnak”.

Az ítéletekben azt BK véleményben rögzített álláspontot hogy, ha az elkövetőt a bűncselekmény véghezvitele előtt jogerősen elítélték, a büntetőjog szempontjából büntetett előéletű akkor is, ha mentesült a büntetés hátrányos következményei alól, valamennyi általam vizsgált ügyben helyesen alkalmazták a bírák. Ugyancsak többször talákoztam az iratokban annak helyes megállapításával: ha az elkövetőt kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény miatt ítélték el, és a büntetés kiállása óta már hosszabb idő eltelt, a korábbi elítélésnek súlyosító körülményként való értékelése általában nem indokolt.

Növeli a büntetett előélet súlyosító hatását, ha a korábbi büntetés súlyosabb szabadságvesztés volt, ha az előző büntetés kiállításától az újabb bűncselekmény elkövetéséig rövid idő telt el, ha korábban is azonos vagy hasonló bűncselekmény miatt történt az elítélés.

Mind a BK vélemény, mind az ítéletek alapján megállapítható:

- ha a büntetett előéletű elkövető nem visszaeső, de többször volt büntetve, akkor ez utóbbi tény súlyosító körülmény lehet.
- súlyosító körülmény, ha az elkövető visszaeső.
- súlyosító körülmény, ha a többszörös (erőszakos többszörös) visszaeső egyben különös

³³⁴ Btk. 14. § (1) Felbujtó az, aki más bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír.

visszaeső is, és az is, ha az elkövető a visszaesést megalapozó büntetésen kívül is büntetve volt.

- fokozott a büntetett előélet nyomatéka, ha a sorozatos elítélésekből, az elkövető életviteléből és az újabb bűnelkövetésből a bűnöző életmódra lehet következtetni.

Kevés ügyben, de találtam olyat, ahol a bíró a különös, többszörös visszaesői minőséget értékelte súlyosító körülményként, holott ez kétszeres értékelés, mert a büntetési tételkeret felsőhatára emelkedik³³⁵. A másodfokú tanácselnökökkel készült interjú során ugyanezen probléma állapítható meg

- a többszörös visszaesés nem súlyosító körülmény, miután a törvény ahhoz következményeket fűz. Így súlyosító körülmény akkor lehet, ha a többszörös visszaesői minőségén túl is büntetett. Ennek megállapítására a büntetés feltüntetése mellett a végrehajtási adatok feltüntetése is szükséges az ítélet személyi részében.

Fontos enyhítő körülmény továbbá, ha az elkövető hosszabb ideig állt a büntetőeljárás alatt; nagyobb a nyomatéka, ha előzetes fogva tartásban volt. A vizsgált ügyekben – tizenöt ügyet érintett - ez a büntetés kiszabási körülmény az időmúlás fogalmával esett egybe, ahol fogvatartásban, bűnügyi felügyelet alatt álló vádlott volt, az időmúlás mellett külön nem került rögzítésre a fogvatartás hosszabb ideje.

VIII.5. Az ítélet jegyzőkönyvben rögzített szóbeli indokolása és az írásba foglalt ítélet szinkronitásának büntetés kiszabási kérdései

A vizsgált aktákban kirívó eltérést a tárgyalási jegyzőkönyvekben és az ítéletben rögzített enyhítő- és súlyosító körülmények között egyetlen esetben sem találtam. Megjegyzem, ezen szempontrendszernek a járásbíróságokon indult, másodfokon jogerősen elbírált büntetőügyek feleltek meg. A fellebbezett ügyek 72 százalékában (18 ügy) a szóbeli indokolásban és az írásba foglalt ítéletekben ugyanazon körülmények kerültek feltüntetésre, míg 28 százalékában (7 ügy) az írásba foglalt ítéletekben további tényezők, 71,42 százalékban (5 ügy) enyhítő, míg 28,57 százalékban (2 ügy) súlyosító körülmények kerültek feltüntetésre, ily módon kiegészítésre.

A vizsgált ügyek alapján megállapítható, hogy enyhítő körülményekkel történő kiegészítés azon ügyekben történt, ahol pénzbüntetésre és elzárás büntetésre volt indítvány az ügyészség részéről, mely az elsőfokú bíróság által nem került kiszabásra. Ezen esetekben további enyhítő körülményként került feltüntetésre:

- a bűncselekmény csekély tárgyi súlya

³³⁵ Btk. 89. § (1) A különös és a többszörös visszaesővel szemben az újabb bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a felével emelkedik, de nem haladhatja meg a huszonöt évet.

- a vádlott rendezett személyi körülményei
- valamint a vizsgált ügyek elenyésző hányadában, összesen két esetben az alkalmoszerű elkövetés. Megjegyzem a vizsgálat során azt tapasztaltam, az ítélet ellen bejelentett, korlátozott fellebbezés esetén³³⁶ - ahol a büntetéskiszabás a fellebbezés irányába-, az enyhítő és súlyosító körülmények rögzítése és indokolása szélesebb körű. Az elsőfokon jogerőre emelkedett büntetőügyek aktáinak vizsgálata során a rövidített indokolású ítéletek az időmúlást, mint enyhítő körülményt 22 ügyben tüntették fel, mely 30, 55 százalékos előfordulási arány, azonban – mint a dolgozat korábbi részében kifejtettem – az eljárás elhúzódásának megjelölését egyetlen esetben sem találtam.

VIII.6. Az ügyészi és védői perbeszédekben megjelenő büntetéskiszabási körülmények

A bírakkal készített interjúkból megállapítható volt, hogy az elsőfokon eljáró bírák az ügyészi és a védői perbeszédekben megjelölt súlyosító – és enyhítő körülményeket figyelembe veszik, és azokat az adott ügyben értékelik. A főügyészség átiratában kifejti, mely súlyosító körülményeket indítványoz nagyobb súllyal, mely enyhítő körülményeket kér kisebb súllyal értékelni a vádlott terhére/javára, valamint felsorolja a még hiányzó súlyosító körülményeket, melyeket álláspontja szerint az elsőfokú bíróság elmulasztott feltüntetni. Az aktavizsgálat eredményeként megállapítható, tipikusan a főügyészségi indítvány az, hogy a középértéket jobban megközelítő, a középértéket elérő, vagy azt meghaladó büntetésre súlyosítsa a vádlott elsőfokú bíróság által kiszabott büntetését a másodfokú bíróság.

Elenyésző számban, összesen két aktában fordult elő, hogy a szóbeli indokolás során az elsőfokon eljáró bíró részletesen indokolta a büntetéskiszabási körülményeket, és értékelte az enyhítő körülmények túlsúlyát, kimondva, hogy a bűncselekményre megállapított büntetési tételkeret középértékétől emiatt, lefelé tért el. Ezen ügyekben az ügyészség a büntetés kiszabása miatt fellebbezést nem terjesztett elő.

VIII.7. A törvényszék, mint másodfokú bíróság büntetéskiszabási gyakorlata

Az általam vizsgált 25 másodfokon elbírált és jogerőre emelkedett aktában 12 esetben a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a büntetés kiszabása körében bírálta felül

³³⁶ Be. 562. § (1) Ha a kihirdetés vagy a kézbesítés útján közölt ügydöntő határozat ellen sem az ügyészség, sem a vádlott, sem a védő nem jelentett be fellebbezést, a határozat rövidített indokolása az 561. § (3) bekezdés a)-c) és e) pontjában meghatározottakból, valamint az alkalmazott jogszabályok megjelöléséből is állhat. Ha a bíróság a büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként figyelembe vette a büntetőeljárás elhúzódását, akkor a határozat rövidített indokolásában szerepelnie kell az erre való utalásnak.

korlátozottan,³³⁷ mely az ügyek 48 százaléka. Ezen ügyek 66,6667 százalékában (8 ügy) az ügyész a büntetés súlyosítására, 83,333 százalékában (10) ügy a vádlott(ak) és védője a büntetés enyhítésére irányuló, korlátozott fellebbezést nyújtott be az elsőfokú bíróság ítélete ellen. Ügyészi, a büntetés enyhítésére irányuló fellebbezést az akták között nem találtam.

A másodfokú bíróság a korlátozott felülbírálat során minden aktában megjelölte, hogy az elsőfokú bíróság ítéletét a büntetés kiszabása körében bírálta felül korlátozottan, valamint, hogy a másodfokú felülbírálat a Be. 591. § (2) bekezdés a) pontja alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényálláson alapult.

A másodfokú bíróság az ügyész súlyosításra irányuló fellebbezését 75 százalékban (6 ügy), míg a vádlott és védőjének enyhítés iránti fellebbezését 80 százalékban (8 ügy) nem találta alaposnak.

Az aktavizsgálat alapján megállapítható, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a büntetéskiszabási körülményeket érintően 56 százalékban egészítette ki (14 ügy). Az ügyek 44 százalékot képviselő részében a felülbírálat során rögzítette, hogy az elsőfokú bíróság a bűnösségi körülményeket helyesen sorolta fel, súlyuknak és nyomatékuknak megfelelően értékelte.

A másodfokú bíróság ezen ügyekben rögzítette, hogy a járásbíróság az ítéletében a vádlott terhére és javára mutató büntetéskiszabási körülményeket túlnyomó részt helyesen felsorolta.

A másodfokú bíróság a járásbíróság által a vádlott terhére rótt súlyosító körülményeket az alábbi körülményekkel egészítette ki:

- a vádlott ittasan közlekedve anyagi kárral járó balesetet is okozott (79/2009. BK vélemény, módosításokkal egységes szerkezetben közzétette: 2/2013. (VII. 8.) BK vélemény).
- a vádlott a bűncselekményt más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje és a feltételes szabadság ideje alatt követte el.
- a fiatal felnőttkor akkor is enyhítő körülmény, ha a vádlott büntetett előéletű

A büntetőeljárás hatálya, más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje, a feltételes szabadság ideje alatt történt bűnelkövetés súlyosító körülményként történő megjelölése az elsőfokú bíróságok ítéleteiben – a vizsgált aktákban százalékos arányuk csupán

³³⁷ Be. 580. § (2) bekezdés a) és b) pontja, valamint az 583. § (3) bekezdésének a) pontja alapján – figyelemmel a Be. 590. § (3) bekezdésére

21 százalék volt - a BK véleménnyel összhangban, nagyrészt helyesen történik. A BK vélemény ezen része a vádlott személyének nagyobb veszélyére hívja fel a figyelmet³³⁸.

A BK vélemény ezen részének felhívása a felülbírálat során, a másodfokú bíróság elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztató ítéletében került rögzítésre. Az elsőfokú eljárásban a járásbíróság a visszaeső vádlottat bűnösnek mondta ki garázdaság vétségében és testi sértés vétségében, majd az enyhítő körülmények túlsúlyára tekintettel – úgy, mint megbánó magatartás, rendezett személyi körülmények, sértetti közrehatás- az ügyész által indítványozott végrehajtandó szabadságvesztés helyett elzárás büntetésre ítélte. Ügyészi, a büntetés súlyosítására irányuló fellebbezés folytán, korlátozott felülbírálat során a másodfokú bíróság megállapította, hogy a visszaeső vádlott nemcsak feltételes szabadság ideje alatt, de az elsőfokú bíróság által nem észlelt más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt követte el azon bűncselekményeket, melyekben az elsőfokú bíróság bűnösségét megállapította. Az ítélet személyi része a vádlott korábbi elítélései feltüntetésének körében hiányos volt, ezért azt a másodfokú bíróság - miután a vádlott korábbi elítéléseire, a büntetések kiállítására vonatkozó adatok nem részei a tényállásnak³³⁹ -, a beszerzett erkölcsi bizonyítvány és a soron kívül beszerzett, fenti elítélést tartalmazó járásbírósi iratából kiegészítette.

A végrehajtási adatokból pedig az következett, hogy a vádlott felfüggesztett büntetésének próbaideje 65 nappal meghosszabbodott³⁴⁰. Emiatt a súlyosító körülmények sorát a másodfokú bíróság ezen súlyosító körülménnyel kiegészítette. A másodfokú bíróság álláspontja az volt, hogy a büntetés kiszabásakor a Btk. 33. § (4) bekezdésében foglalt törvényi lehetőség³⁴¹ reálisan szóba sem jöhetett volna, a vádlott visszaesői minőségére, a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje, valamint a feltételes szabadság hatálya alatti elkövetésre figyelemmel. Mindezek mellett az elsőfokú bíróság által enyhítő körülményként értékelt ténybeli beismerő vallomás, megbánó magatartás, sértett által okozott közlekedési szituáció, a vádlott szabadulást követő kedvező személyi körülményei nem bírnak akkora nyomatékkal,

³³⁸ 2/II. pont: „Abból a tényből, hogy a többlethátránnyal való fenyegetettség sem tartotta vissza a bűnelkövetéstől, a személyének nagyobb veszélyességére lehet következtetni. Ez nem jelent kétszeres értékelést, mivel a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának esetleges elrendelése, a feltételes szabadság megszüntetése, a kegyelem hatályvesztése nem a bűncselekmény mikénti elkövetéséhez, hanem az ítéletben kiszabott büntetéshez fűződő jogkövetkezmény”³³⁸.

³³⁹ (BH.2015.30.)

³⁴⁰ Btk. 86. § (2) bekezdés: Ha az elkövetőn olyan szabadságvesztést hajtanak végre, amely miatt a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását nem lehet elrendelni, akkor a próbaidő a szabadságvesztés tartamával meghosszabbodik.

³⁴¹ Btk. 33. §. (4) bekezdés: Ha a bűncselekmény büntetési tételének alsó határa nem éri el az egy év szabadságvesztést, szabadságvesztés helyett elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, sportrendezvények látogatásától való eltiltás vagy kiutasítás, illetve e büntetések közül több is kiszabható.

mely szabadságvesztés helyett enyhébb büntetés kiszabását tenné lehetővé. Mindezeket együttesen értékelve a másodfokú bíróság rögzítette: az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetés súlytalan, nem áll arányban a vádlott bűncselekménye tárgyi súlyával, és a vádlott személyében rejlő társadalomra veszélyességgel, nem szolgálja megfelelően a Btk. 79. §-ában megfogalmazott büntetési célokat³⁴². A bűnösségi körülmények mérlegelésével a másodfokú bíróság úgy ítélte meg, hogy a vádlottal szemben a Btk. 36. §-ában írt³⁴³ szabadságvesztés büntetés kiszabása indokolt.

A vizsgált, másodfokon jogerőre emelkedett ügyek aktáiban két alkalommal rögzítette a másodfokú bíróság, hogy amennyiben az elsőfokú bíróság valamilyen tény, körülményt enyhítő vagy súlyosító körülményként vesz figyelembe, azt az ítéletnek tartalmaznia kell. Felhívta az elsőfokú bíróság figyelmét arra, hogy enyhítő és súlyosító körülményként megalapozottan csak arra lehet hivatkozni, ami az ítélet személyi részében, vagy a történeti tényállásban rögzítésre kerül. Ezen két aktában a vádlott többszörös visszaesői minőségét megalapozó büntetések rögzítésének, valamint a vádlott betegségének személyi részben történő feltüntetésének hiányát állapította meg a másodfokú bíróság, melyet az elsőfokú bíróság súlyosító, illetve enyhítő körülményként tüntetett fel és értékelt a büntetés-kiszabás során.

A másodfokú bíróság indokolása szerint míg első esetben a büntetések rögzítése az erkölcsi bizonyítvány és a pótlólag beszerezett többszörös visszaesői minőséget megalapozó irat – a benne foglalt végrehajtási adatokkal – alapján lehetséges volt, addig a második ügyben az aktavizsgálat adatai alapján az ítéletben hiányzó így felülbírálat részét nem képezhető enyhítő körülmény, a vádlott betegsége már nem kerülhetett a mérlegelés körébe. A másodfokú bíróság kiemelte, hogy szükséges beszerezni a vádlott(ak) erkölcsi bizonyítványát, ellenőrizni a büntetettségi adatait. Ugyancsak fontos annak vizsgálata, hogy a vádlott személyi körülményeiben a büntetőeljárás során történt-e változás, mely körülményeket fokozottan kell figyelembe venni, és amely adott esetben megváltoztathatja az enyhítő-és súlyosító körülményeket, azok súlyát és nyomatékát.

³⁴² 79. § A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el.

³⁴³ A határozott ideig tartó szabadságvesztés legrövidebb tartama három hónap, leghosszabb tartama húsz év; bünszervezetben, különös vagy többszörös visszaesőként történő elkövetés, illetve halmazati vagy összbüntetés esetén huszonöt év.

VIII.8. A többvádoltas ügyekben a büntetéskiszabás körében jelentkező belső arányosság másodfokú eljárásban történő vizsgálata, korrekciója

Vizsgáltam az aktákban a vádlottak büntetései belső arányosságának rögzítését, indokolását, majd a másodfokon eljáró bíróság döntéseit.

Az aktavizsgálat és az interjúk alapján az alábbiakban vázolom fel az ebből adódó jogértelmezési kérdéseket:

A részben elsőfokon jogerős, többvádoltas ügyekben a büntetéskiszabás körében problémaként merült fel, amikor a másodfokú bíróság a büntetéskiszabási körülmények kiegészítésével, nyomatékának átértékelésével azt állapította meg, hogy a felülvizsgálat alapját képező ügyben valamennyi vádlott büntetésének súlyosítására kellene, hogy sor kerüljön. A büntetéskiszabás tekintetében azonban a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét - egyrészt vannak az ügyben olyan vádlottak, akikkel szemben az elsőfokú bíróság ítélete jogerőre emelkedett, másrészt vannak olyan vádlottak, akikkel szemben a büntetés súlyosítása a súlyosítási tilalomba ütközne³⁴⁴ – csak részben, a fellebbezéssel érintett vádlottak tekintetében változtathatja meg. Vizsgáltam, hogy ezen ügyekben a belső arányosság megjelenik-e.

Ebben az esetben a vizsgált akták alapján megállapítható, - bár számuk elenyésző volt - hogy a másodfokú döntés egy belső arányosságot megbonthat. Egy ügyben tapasztaltam, hogy - vagyon elleni erőszakos bűncselekmény volt az ügy tárgya – a másodfokú bíróság a három vádlott vonatkozásában – vádlotti és védői fellebbezés nyomán megváltoztatta, mivel álláspontja szerint az egy vádlottra a másik két vádlott büntetéséhez képest aránytalanul súlyos volt. A másodfokú bíróság ezen - fiatalos - vádlott tekintetében az büntetéskiszabási körülmények nem megfelelő értékelése okán a büntetést az enyhítő körülmények kiegészítésével, jelen esetben a fiatal felnőtt kor, a ténybeli beismerő vallomás, a megbánó magatartás alapján/figyelembe vételével megváltoztatta. Ily módon a vádlott büntetését a többi vádlott büntetésével arányosan enyhítette. Ennek kapcsán egyértelműen leszögezhető, hogy általánosságban érvényesül a felülvizsgálat során a másodfokú tanácsok gyakorlatában többvádoltas ügyben a büntetéskiszabás során figyelembe vett és indokolt súlyosító és enyhítő körülmények vizsgálata, majd az elsőfokú bíróság ítéletének megváltoztatása³⁴⁵ csakis akkor

³⁴⁴ Be. 595. § (1) Az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, a vádlott büntetését, illetve a büntetés helyett alkalmazott intézkedést súlyosítani csak akkor lehet, ha a terhére fellebbezést jelentettek be. Ez irányadó akkor is, ha a másodfokú bíróság bizonyítást vesz fel, és annak eredményeként súlyosabb bűncselekmény állapítható meg.

³⁴⁵ Be. 606. § (1) Ha az elsőfokú bíróság jogszabályt helytelenül alkalmazott, és az ítéletét nem kell hatályon kívül helyezni, a másodfokú bíróság az ítéletet megváltoztatja, és a törvénynek megfelelő határozatot hoz.

(4) A másodfokú bíróság az 590. § (6) bekezdése esetén az elsőfokú bíróság ítéletének a büntetés kiszabására, vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó rendelkezését akkor változtathatja meg, ha a büntetés, illetve az intézkedés törvénysértő, eltúlzottan súlyos vagy eltúlzottan enyhe.

lehetséges, ha az elsőfokon eljáró bíróság ítélete a felülvizsgálattal érintett vádlottal szemben eltúlzottan súlyos.

VIII.9. Következtetések

A kutatás kiindulópontján hipotézisem a következő volt:

1. az egységes jogalkalmazás igénye a büntetéskiszabás körében is érvényesül.
2. a bírák ítéleteikben az 56/2007. számú Büntető Kollégiumi véleményben foglalt enyhítő- és súlyosító körülményeket egységesen alkalmazzák, és eszerint járnak el ítéleteikben a büntetéskiszabási körülmények feltüntetése és értékelése során.

Az aktavizsgálat és az elkészült interjúk alapján azonban hipotézisem nem igazolható teljeskörűen, mert:

Ugyan az egységes jogalkalmazás igénye egyértelműen jelen van, azonban a BK vélemény teljeskörű alkalmazása nem történik meg, a következő helytelen büntetéskiszabási tényezők jelentek meg az általam vizsgált ítéletekben:

1. fiatalkorú vagy fiatal felnőtt korú vádlott esetében a büntetlen előélet enyhítő körülményként történő megjelölése
2. sorozatos vagyon elleni bűncselekményt elkövető, azonban még büntetlen előéletű vádlott esetén a büntetlen előélet enyhítő körülményként történő feltüntetése
3. korábban intézkedés hatálya alatt álló vádlott javára a büntetlen előélet enyhítő körülményként történő rögzítése.
4. visszaesés súlyosító körülményként való értékelése.
5. a tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozó esetén a személyi körülmények e körben történő tisztázásának elmaradása
6. az ittasság enyhe foka, valamint az ittas állapotban rövid útszakaszon történő közúti forgalomban történő részvétel enyhítő körülményként történő megjelölése
7. a halmazat súlyosító körülményként történő értékelése (a kétszeres értékelés tilalmának figyelmen kívül hagyása).
8. különös, többszörös visszaesői minőség súlyosító körülményként történő értékelése (a kétszeres értékelés tilalmának figyelmen kívül hagyása).

IX. Összegzés

A fentiek alapján igazolható azon hipotézisem, hogy a büntetőeljárás törvény által rögzített, ügydöntő határozatok kötelező tartalmi követelményeibe emelt anyagi jogi szabály érvényesül a bíróságok gyakorlatában. Megállapítottam továbbá, hogy a tudományterület kiváló elméleti szakemberei által megfogalmazott alapvetések, valamint a bírói gyakorlat egymással átfedésben vannak, a tudomány által lefektetett büntetéskezabási alapok és kutatások a bírói gyakorlatba beépültek és alkalmazást nyertek. Az elméleti alapokat a bírói gyakorlat töltötte ki tartalommal, azonban a büntetéskezabásra, és annak fejlődésére gyakorolt hatásuk együttes, egymástól el nem különíthető egységet alkot. A büntető kódexekben foglalt alapelvek, és büntetéskezabási tényezők a tudományterület és a bírói gyakorlat által kimunkált eredményeket rögzítik.

Részben – kevés, fent kifejtett eltéréstől eltekintve - igazolható azon hipotézisem is, hogy a bírák a büntetéskezabás során az 56/2007. BK véleményben foglaltakat veszik alapul, és eszerint járnak el.

Továbbra is határozott állásponatom – melyet az aktakutatás eredményei csak még inkább megerősítettek - hogy a bírákat kinevezésüket megelőző gyakorlati idejük alatt a büntetéskezabási elméleti és gyakorlati kérdésekre is képezni kell.

Ugyancsak igazolást nyert, hogy a büntetéskezabási alapelvek és körülmények nem állhatnak önmagukban, azaz létezik egy keret, melyhez képest mindez meghatározható.

Véggövetkeztetésem, hogy a bírósági ítéletekben megjelenő büntetéskezabási tényezők önmagukban nem állhatnak, azoknak a jogszabályban foglalt törvényességen túl további szempontrendszer alapján érvényesnek is kell lenniük, azaz keretbe helyezve bizonyos intézményi szinteknek kell megfelelniük.

X. Irodalomjegyzék

Felhasznált szakirodalom:

Felhasznált magyar nyelvű szakirodalom:

1. A büntető törvénykönyv kommentárja, I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
2. A felső bíróságok gyakorlata, Budapest, 1981. Franklin-Társulat, I. kötet, Büntető döntvények, 119. o.
3. A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1930. IX-1933. IX. Büntetőjog II., Budapest, 1934.
4. A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1936. IX-1939. IX. Büntetőjog IV., Budapest, 1941.
5. Akác Zoltán; Belegi József; Belovics Ervin; Csák Zsolt; Czine Ágnes; Kónya István; Láng László; Márki Zoltán; Mészár Róza; Molnár Gábor Miklós; et al. Büntetőeljárás jog: kommentár a gyakorlat számára - harmadik kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2018.
6. Alföldi Ágnes Dóra: Gondolatok a büntetőeljárásbeli bizonyítás jelentőségéről és fogalmának elméleti megközelítéséről. http://jesz.ajk.elte.hu/alfoldi46.html#_ftn35
7. Ambrus István: Békés Imre korai munkáiról. Iustum Aequum Salutare. 2016/3. 21–22. o.
8. Ambrus István: A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel. Közjogi Szemle 2014/4. 37. o.
9. Ambrus István: A szankciós szabályok és a büntetés kiszabás néhány dilemmája Magyarországon (2010–2017). In: Homoki-Nagy, Mária; Karsai, Krisztina; Fantoly, Zsanett; Juhász, Zsuzsanna; Szomora, Zsolt; Gál, Andor (szerk.) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018.
10. Ambrus István: Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról: A jogbiztonság elvét sértő büntetőjogi rendelkezés alaptörvény-ellenessége, valamint az alaki és az anyagi bűnhalmazat eltérő megítélésének lehetőségei. Jogesetek Magyarázata (JeMa) 2015/4. 5–16. o.
11. Ambrus, István: Se veled, se nélküled – a pénzbüntetés és a kiutasítás kötelező együttes kiszabásának problémái. Belügyi Szemle, 2021/1. 75-85, 11 o.
12. Ambrus István: Az alaki és az anyagi bűnhalmazat megkülönböztetésének konzekvenciái. JURA 2016/2, 193–195. o.
13. Ambrus István, Ujvári, Ákos: Adalékok a büntetés kiszabás elvi és gyakorlati kérdéseihez, Magyar Jog 2020/10. 585-591. o.

14. Ambrus István: A Szegedi Ítéltábla döntése Pénzes Henrietta gyilkossági ügyében: A törvény szerinti legsúlyosabb büntetés kiszabásának indokoltsága, valamint a személyi szabadság megsértése önálló megállapításának mellőzése. *Jogesetek Magyarázata*. 2010:1. 28-34. o.
15. Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás tankönyve, II. kötet. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1915.
16. Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás tankönyve, II. kötet. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1917.
17. Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Harmadik kiadás. Budapest, 1920. 494–495. o.
18. Antal Dániel: Gondolatok a különösen védett tanú kihallgatásáról. *Belügyi Szemle*, 2014/3. 92-107. o.
19. Aszódi Ilona-Kondorosi Ferenc: A mi jogunk. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 2013.
20. Árpási Hajnalka- Czine Ágnes- Nárai József – Szabó Sándor – Vaskuti András: Az OLAF a magyar büntető bíró szemével. Európai jog a gyakorlatban (Kézikönyv a magyar bírák számára). Szerkesztette: Dr. Donat Ebert és az OITH Oktatási Főosztálya, Budapest, 2004. 345-358. o.
21. Árva Zsuzsanna: Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2013.
22. Badó Attila: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011.
23. Badó Attila: Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás. Szeged, *Iurisperitus*, 2013.
24. Badó Attila; Halász Edina, Nagy, Erzsébet: "Azoknak másként fáj..." Diploma és büntetés kiszabás Magyarországon. In: Badó, Attila (szerk.) *Jogszociológiai alapismeretek Szeged, Magyarország: Pro Talentis Universitatis Alapítvány*, 2020. 162-175. o.
25. Badó Attila, Bencze, Mátyás: Területi eltérések a büntetés kiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon. In: Badó, Attila (szerk.) *Jogszociológiai alapismeretek, Szeged, Pro Talentis Universitatis Alapítvány*, 2020. 146-161.o.
26. Balla Lajos–Dr. Kardos Sándor: A tisztességes eljárásról a strassbourgi bíróság gyakorlatában. *Bírák Lapja*, 2005/1. 34-53. o.
27. Balázs Réka-Gyurkó-Szilvia-Németh Barbara: Büntetőeljárás alá vont fiatalok jogainak érvényesülése az Európai Unióban. *Ügyészek Lapja*, 2017/3-4. 87-138. o.

28. Balogh Elemér: Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára. *Acta juridica et politica*: Tom. 73., Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága. Szeged, 2010.
29. Balogh Zsolt: I. Fejezet [Általános rendelkezések] In: *Az Alkotmány magyarázata*. KJK, Budapest, 2002.
30. Balogh Zsolt – Holló András: *Az értelmezett Alkotmány*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009.
31. Balogh-Békesi Nóra: Tisztességes eljárás a közigazgatási bírói gyakorlatban. Ünnepi kötet a 65 éves Kiss György tiszteletére. Szerk. Auer Ádám. Dialóg Campus, Budapest, 2018. 61-76. o.
32. Bán Tamás: A tisztességes eljárás és annak fontos vonása: az ártatlanság védelme. Indok, Budapest, 1999.
33. Bán Tamás: Az EJB tisztességes eljáráshoz való jogra vonatkozó gyakorlata. *Acta Humana*, 2009/1-2. 3-65. o.
34. Bánáti János, Kónya István: A büntetőeljárás gyorsítása és a garanciák. In: XXX. Jogász Vándorgyűlés: Sopron, 2011. április 7-9. Szerk. Benisné Györffy Ilona. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2011. 9-30. o.
35. Bánáti János: A védelemhez való jog korlátozása törvénymódosításokkal. In: XI. Magyar Jogászgűlés. Szerk. Benisné Györffy Ilona. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2012. 87-96. o.
36. Bánáti János: A szakértői bizonyításról védői szemszögből. In: *Bonus iudex: ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Szerk. Molnár Gábor Miklós, Koltay András. Pázmány Press, Kúria, Budapest, 2018. 15-25. o.
37. Bányai Botond: Az ártatlanság védelmének érvényesülése a büntetőeljárásban. In: 'De lege ferenda': válogatott tanulmányok joghallgatók tollából. Szerk. Pogácsás Anett. Pázmány Press, Budapest, 2016. 49-64. o.
38. Bárd Károly: A bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jog és döntés a büntetőjogi felelősségről. (Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke) In: *Acta Humana*, 1992. 66-98. o.
39. Bárd Károly: Az út az igazsághoz – büntetőeljárasi törvényünk a jogállami elvek tükrében. *Belügyi Szemle* 2019/3. 5-17. o.
40. Bárd Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.

41. Bárd Károly: Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai –összehasonlító jogi tanulmány. Budapest, 2019. Doctor of the Hung. Acad. of.nSci. thesis, CEU (<http://real-d.mtak.hu/id/eprint/1166>)
42. Bárd Károly: Demokrácia – Tisztességes eljárás – megismerés a büntetőperben. Bűnügyi Tudományi Közlemények. Emlékkönyv Kratochwill Ferenc (1933-1993) tiszteletére. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.
43. Bárd Károly: Az indokolt ítélethez való jog és az esküdtszéki rendszer. In: A büntető hatalom korlátainak megtartása: A büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. Szerk. Borbíró Andrea, Inzelt Éva, Kerezsi Klára. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 17-28. o.
44. Bárd Károly: A bírák méltóságának és a bíróságok tekintélyének büntetőjogi védelme az Alkotmánybíróság és az Európai Emberi Jogi Egyezmény döntéseinek tükrében. In: Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében. ELTE Jogi Kari Tudomány, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 49-77. o.
45. Bárd Károly; Györgyi Kálmán: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/3. 205-212. o.
46. Barna Péter – Király Tibor – Szabó Lászlóné: Magyar büntetőeljárás jog I. (szerk.: Király Tibor) Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.
47. Büntetőeljárás jog II. Győr, Magyarország: Universitas-Győr Nonprofit Kft. 2012.
48. Bartkó, Róbert: A büntetőjog-tudomány története a kezdetektől napjainkig. In: Csemáné, Váradi Erika (szerk.) Bevezetés a bűnügyi tudományokba, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 236. o.
49. Bartkó, Róbert: Kritikai észrevételek a terrorcselekmény 2012. évi C. törvény szerinti szabályozásával kapcsolatosan. In: Szoboszlai-Kiss, Katalin; Deli, Gergely (szerk.) Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2013. 48-58.
50. Bartkó, Róbert: Védői jogok átalakulása az új Be-ben. Tudományos előadás elhangzott 2016. október 28-án a Győr-Moson-Sopron megyei Ügyvédi Kamara által szervezett " Az új büntetőeljárás jogi kihívásai és a hatékony védelemhez való jog" című konferencián., Megjelenés: Magyarország, 2016.
51. Bató Szilvia: Büntetőjogi adalékok a jogbiztonság-fogalom kialakulásához Magyarországon. In: (szerk. Gál): Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kara, Pécs, 2011.
52. Bednárk Dorka: Emberi jogok a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle 2015/6. 48-66. o.

53. Belegi József - Berkes György - Czine Ágnes - Kónya István: Büntetőjogi Döntvénytár 1973–2007. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.
54. Békés Ádám: A Csemegi-kódex büntetéstanai tételei tovább élnek-e a jelenlegi büntetés kiszabási gyakorlatban? In: Horváth, Attila (szerk.) Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 69-81. o.
55. Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös Rész, Harmadik hatályosított kiadás. HVG ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2014.
56. Belovics Ervin, Tóth Mihály: Büntető eljárásjog. HVG ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2013.
57. Belovics Ervin: Büntetőjog I. Általános rész, HVGORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017.
58. Belovics Ervin: A büntetőeljárás időszerűsége. In: Ad valorem: ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Szerk. Gál Andor, Karsai Krisztina. Iurisperitus, Szeged, 2016. 35-45. o.
59. Belovics Ervin: Az időbeli hatály az Alkotmánybíróság döntésének tükrében. In: (szerk: Ambrus, István; Németh, Imre) Büntetőjogi dolgozatok Gellér Balázs születése ötvenedik évfordulójának ünnepére. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 2018. 37-45. o.
60. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Belovics, Ervin Büntetőjog I.: Általános Rész. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2017. 550-597. o.
61. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Busch, Béla (szerk.) Büntetőjog. Általános rész, HVG-ORAC, Budapest, 2010. 384-411.o.
62. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Busch, Béla (szerk.) Büntetőjog - Általános Rész: Negyedik, hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest. 2009. 379-406. o.
63. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Békés, Imre (szerk.) Büntetőjog: Általános rész, HVG-ORAC, Budapest. 2002.
64. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Békés, Imre (szerk.) Büntetőjog: Általános Rész, HVG-ORAC, Budapest, 2003. 341-368. o.
65. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Busch, Béla (szerk.) Büntetőjog - Általános Rész: Negyedik, hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2009. 379-406. o.
66. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Busch, Béla (szerk.) Büntetőjog. Általános rész (3. hatályosított kiad.) HVG-ORAC, Budapest 2006. 315-342. o.
67. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Békés, Imre (szerk.) Büntetőjog: Általános Rész, HVG-ORAC, 2003. 341-368. o.

68. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Békés, Imre (szerk.) Büntetőjog: Általános rész, HVG-ORAC, Budapest, 2002.
69. Belovics Ervin: A büntetés kiszabásának nehézségei, Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, 2018.
70. Bencze Mátyás: A magyarországi büntetéskiszabási gyakorlat kutatásának hipotézise és módszertani kérdései, Jogelméleti Szemle, 2005/1. 1.o.
71. Bencze Mátyás: A bizonyítékok értékelésének összehasonlító vizsgálata a tisztességes eljárás szempontjából. In: (szerk. Badó Attila): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Gondolat Kiadó, Budapest 2011. 218–235. o.
72. Bencze, Mátyás; Badó Attila: Területi eltérések a büntetéskiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon. In: Bencze, Mátyás; Vinnai, Edina (szerk.) Jogszociológiai előadások: egyetemi jegyzet. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 53-65. o.
73. Bencze Mátyás; Badó Attila: Területi eltérések a büntetéskiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon 2003 és 2005 között. In: Fleck, Zoltán (szerk.) Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 125-147. o.
74. Bécsi Katalin: A tisztességes eljárás két oldala. In: IX. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója 2013. (Szerk.: Törő Csaba, Cservák Csaba, Rixer Ádám) KRE ÁJK, Budapest, 2014. 20-32. o.
75. Bécsi Katalin: A védői függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog. In: Büntetőjogi tanulmányok XV., Veszprém, 2014. 237-252. o.
76. Békés Ádám: Hatékony védelem: túl az alapokon. In: (szerk. Barabás Andrea Tünde, Vókó György) A bonis dicere: ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából. OKRI, Pázmány Press, Budapest, 2017. 257-271. o.
77. Békés Ádám: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése a strasbourgi bíróság esetjogi alapján. Állam-és Jogtudomány 2017/ 4. 80-91. o.
78. Békés Ádám: A Csemegi-kódex büntetőtani tételei tovább élnek- e a jelenlegi büntetéskiszabási gyakorlatban?, Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Dialóg Campus, Budapest, 2020.
79. Békés Imre: Az új BTK általános részéről. Rendőrségi Szemle 1962/2, 111–113. o.
80. Bérces Kamilla: Összeférhetetlenség és együttalkalmazási tilalom a közszférában. HR & Munkajog, 2016/4, 19. o.
81. Bérces Viktor: A sértett magatartásának büntetőjogi relevanciájáról: beleegyezés, közrehatás, utólagos hozzájárulás, Büntetőjogi Szemle, 2017. 2.

82. Bernolák Nándor: Büntetőjogi Döntvénytár II. kötet. A bűnvádi perrendtartás. Budapest, 1928.
83. Biczó László: Bírói felelősség contra pártatlan bíró?: A bizonyítási teher dilemmái a magyar büntetőeljárásban. In: Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában. 1. köt. Szerk. Zoványi Nikolett. Budapest, Debrecen, Doktoranduszok Országos Szövetsége Jogtudományi Osztály, 2014. 168-180. o.
84. Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai – sikerek, zátonyok, vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.
85. Bócz Endre: A büntetés kiszabás és az Európai Tanács. Magyar Jog 1992/9. 521-529. o.
86. Blaskó Béla - Hautzinger, Zoltán - Madai, Sándor - Pallagi, Anikó - Polt, Péter - Schubauer, László - Blaskó, Béla (szerk.) Büntetőjog: Különös rész II. Rejtjel Kiadó, Budapest-Debrecen, 2015. 466 o.
87. Blaskó Béla - Hautzinger, Zoltán - Madai, Sándor - Pallagi, Anikó - Polt, Péter - Schubauer, László - Blaskó, Béla (szerk.) Büntetőjog: Különös rész II., Rejtjel Kiadó, Budapest-Debrecen, 2013. 450 o.
88. Blutman László: Az igazságos tárgyalás az Emberi Jogok Európai Egyezményében. Magyar Jog 1992/8. 455. o.
89. Blutman László: Újabb bonyodalmak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés körül. In: Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis, Szeged, 2018. 159-172. o.
90. Borgulya István: A büntetés kiszabás modellezése közlekedési ügyek körében. Jogtudományi Közlöny 1985/1. 22-27. o.
91. Botos Gábor: A büntetőeljárás jog története. Pázmány Péter Tudományegyetem, Jog-és Államtudományi Kar, Budapest, 2000.
92. Bóka János: „To Delay Justice, Is Injustice” – Az ésszerű időtartam követelményének összehasonlító vizsgálata – In: (szerk: Badó Attila) A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 134-155. o.
93. Buergenthal, T: Nemzetközi Emberi Jogok. Helikon Kiadó, Budapest, 2001.
94. Büntető Elvi Határozatok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.
95. Cesare Beccaria: A büntett és a büntetés. Fordította és bevezette: Dr. Tarnai János, Révai Leo Kiadása, Budapest, 1887.
96. Cheesman, Samantha: Tisztességes eljárás? Egy összehasonlító elemzés. In: (szerk: Badó Attila): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011.

97. Chronowski Nóra: Jogállamiság – gondolatok a magyar és az európai uniós jogfejlődésről. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 2016/4, 32–42. o.
98. Czine Ágnes - Szabó Sándor - Villányi József: Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.
99. Czine Ágnes – Szabó Sándor – Villányi József: Az előzetes döntéshozatali eljárás a büntető ügyszakban. HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2006.
100. Czine Ágnes: Büntetőjogi integrációs lépések az Európai Unióban. Ügyvédvilág 2014/7-8. 20-23. o.
101. Czine Ágnes: Bűnügyi Együttműködés a Lisszaboni Szerződés után. In: (szerk: Benisné, Györffy Ilona) Tizedik Magyar Jogászegylet: Balatonalmádi, 2010. június 10-12., Magyar Jogászegylet, Budapest, 2010.
102. Czine Ágnes: Az európai bűnügyi együttműködés és az emberi jogok. Huszonhatodik Jogász Vándorgyűlés 2007. DUNA-MIX Nyomda, Vác, 2008.
103. Czine Ágnes: Az emberkereskedelem, korunk pestise: leánykereskedelem, prostitúció, az áldozatok védelme: az emberkereskedelem világnapja magyarázat, de nem megoldás. GlobeEdit, Beau Bassin, 2018.
104. Czine Ágnes: Megmérettünk és nehéznek találtattunk, avagy az anyanyelv használatához, a tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jog érvényesülése a hazai eljárásokban. Alkotmánybírósági Szemle 2015/1. 82-86. o.
105. Czine Ágnes: Vádlottnak lenni az Unió tagállamaiban a tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelv implementálását követően. In: (szerk: Deres, Petronella; Homicskó, Árpád) Studia in honorem Lajos Kovács, Budapest, 2014.
106. Czine Ágnes: A tisztességes eljáráshoz való jog a büntetőeljárásokban. Ügyvédek Lapja 2017/2. 2-6. o.
107. Czine Ágnes: Kényszerintézkedések. In: (szerk: Dr. Belegi József): Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó, Budapest, 2009.
108. Czine Ágnes: Mérlegen a tisztességes büntetőeljárás. Alkotmánybírósági Szemle 2017/1. szám 103-108. o.
109. Czine Ágnes: Ki viszi át az ártatlanság vélelmét a túlsó partra, avagy a védelemhez való jog néhány kérdése: a védő szerepe a XIX. században In: Tanulmányok Bánáti János 75. születésnapjának tiszteletére. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.
110. Czine Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmánybírósági Szemle 2018/2. 2-8. o.

- 111.Czine Ágnes: A letartóztatás tartama. A letartóztatás tartamának felső határa. A letartóztatás végrehajtása. A letartóztatás megszüntetése iránti indítvány elbírálása. Az előzetes kényszergyógykezelés In: Belegi József; Czine Ágnes; Fázsi László - Büntetőeljárás jog Budapest, Patrocinium Kiadó, 2019. 222-233. o.
- 112.Czine Ágnes: Az ártatlanság véelme. A védelem joga. A bizonyítás alapvetései. A büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga In: Belegi József; Czine Ágnes; Fázsi László -Büntetőeljárás jog, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2019. 18-22. o.
- 113.Czine Ágnes: Az alapvető jogok védelme. Az eljárási feladatok megoszlása. Az ítélezés alapja és vádhoz kötöttsége In: Belegi József; Czine Ágnes; Fázsi László - Büntetőeljárás jog Patrocinium Kiadó, Budapest, 2019. 16-17. o.
- 114.Czine Ágnes: Gondolatok az új büntetőeljárás törvény kapcsán avagy leplezett eszközökkel leplezetlenül? In: Arató, Balázs (szerk.) Jogalkotási tükör 2010-2018 Budapest, Patrocinium Kiadó, 2018. 272-287. o.
- 115.Czine Ágnes: Az emberi jogok és az új büntetőeljárás törvény. Jogtudományi Közlöny 2018/9. 434.-440. o.
- 116.Czine Ágnes: A tisztességes büntetőeljárás szabályai a régi és az új büntetőeljárás törvényben In: (szerk.: Molnár, Gábor; Koltay, András; Molnár, Gábor Miklós) Bonus Iudex: Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából Budapest, Kúria, PPKE ÁJK, 2018. 55-67. o.
- 117.Czine Ágnes: (szerk.) A Btk. és a kapcsolódó jogforrások, bírósági iránymutatások. HVG-ORAC, Budapest, 2018.
- 118.Csemegi Károly: A magyar bűnvádi eljárás tervezetének indokai. I. A bűnvádi eljárás alapelvei és főbb intézkedései. Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest, 1882.
- 119.Cséffai Attila Csaba: Justitia elveszett szemkendője. Magyar Jog 2014/3. 173-182. o.
- 120.Cséka Ervin: Korszerűsödő alapelvek a büntetőeljárásban. Acta Universitatis Szegediensis: Sectio Politico-Juridica 53. Tom. 1998. 103-120. o.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/6951/1/juridpol_053_103-120.pdf letöltve: 2020. március 6.
- 121.Csemáné Váradi Erika: A büntetés kiszabása. In: Görgényi, Ilona; Gula, József; Horváth, Tibor; Jacsó, Judit; Lévay, Miklós; Sántha, Ferenc; Váradi, Erika (szerk.) Magyar Büntetőjog: Általános rész. Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer, 2019. 479-529. o.
- 122.Csemáné Dr. Váradi Erika: A büntetés kiszabása. In: Lévay, Miklós; Horváth, Tibor (szerk.) Magyar büntetőjog: Általános rész. Complex Kiadó, Budapest, 2014. 466-505. o.
- 123.Csemáné Dr. Váradi Erika: A büntetés kiszabása. In: Görgényi, Ilona (szerk.) Magyar büntetőjog: Általános rész. Complex Kiadó, Budapest, 2012. 461-499. o.

- 124.Csemáné Váradi Erika: A büntetés kiszabása. In: Görgényi, Ilona (szerk.) Magyar büntetőjog: Általános részi ismeretek. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010. 262-286. o.
- 125.Csemáné Váradi Erika: A büntetés kiszabása. A büntetés végrehajtását kizáró okok. A mentesítés. In: Horváth, Tibor (szerk.) Magyar büntetőjog Általános rész: általános rész, Complex, Budapest, 2007. 449-496. o.
- 126.Csomós Tamás: Össztűz alatt a bírói kizárásra vonatkozó szabályok: egy alkotmánybírói döntés nyomán. Ügyvédek Lapja 2017/ 2. 8-11. o.
- 127.Csomós Tamás: Új korszak határán: reflexiók az indoklási kötelezettség problémaköréhez. Magyar Jog 2017/ 6. 321-326. o.
- 128.Deák Beáta: A tisztességes eljáráshoz való jog és annak védelme az Európai Unió Alapjogi Chartájában. Európai Jog 2015/3. 21-28 o.
- 129.Dobos József: A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlata az 1896-os első kódexig. Jogelméleti Szemle 2003/3. <http://jesz.ajk.elte.hu/dobos15.html>
- 130.Dudás Dóra Virág, Kovács András: A közigazgatási bírósági felülvizsgálat bizonyítási-mérlegelési szabályai és terjedelme a tisztességes eljáráshoz való jog tükrében. Jogtudományi Közlöny 2018/3. 155-164. o.
- 131.Elek Balázs: Habeas Corpus a magyar büntetőeljárásban. Európai Jog 2015/6. 23-32. o.
- 132.Elek Balázs: A kényszerintézkedésekhez kapcsolódó iratmegismerési jog a nyomozás során In: (szerk.: Elek Balázs, Fázsi László) Az ítélmesterség dilemmái: tanulmányok Dr. Remes Zoltán bíró emlékére. Printart-Press Kft., Debrecen, 2015. 78-94. o.
- 133.Elek Balázs: A büntetés kiszabása. In: Polt, Péter; Miskolczi, Barna; Török, Tímea; Gasz, Péter (szerk.) A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja. Budapest, OPTEN Informatikai Kft., 2016. 279-324. o.
- 134.Elek Balázs: A büntetés kiszabása. 250-292. In: Polt, Péter (szerk.) Magyarország új büntető törvénykönyve: Általános rész. Shanghai, Kína: Shanghai she hui ke xue yuan. Fa xue yan jiu suo, 2014.
- 135.Elek Balázs: A büntetés kiszabás. In: Új Btk. kommentár: 2. kötet : általános rész, Budapest, Nemzeti Közszerzői Tankönyvkiadó, 2013. 117-172. o.
- 136.Elek Balázs: IX. fejezet. A büntetés kiszabása. In: Polt, Péter (szerk.) Új Btk. Kommentár: Frissítés az első kiadáshoz. Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó Zrt., 2014. 131-147. o.
- 137.Elek Balázs: A büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről. Bírák Lapja 2000/1-2. 44-49. o

- 138.Elek Balázs: A bíró büntetés kiszabási szemléletének jogalkotói alakítása. In: Kadlót, Erzsébet (szerk.) Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2012. 20-33. o.
- 139.Elek Balázs: A büntetés kiszabás egyes kérdései az új Büntető Törvénykönyvben. *Ügyvédek Lapja* 2013/4. 19-22. o.
- 140.Egyed István: A mi alkotmányunk. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1943.
- 141.Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene. *Magyar Jog* 1991/4. 210-216. o.
- 142.Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.
- 143.Fantoly Zsanett, Gácsi Anett Erzsébet: A büntetőeljárás törvény egyes alapelvei, koncepcionális kérdései az Alaptörvény fényében. In: Számadás az Alaptörvényről: tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából. Szerk. Balogh Elemér. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016. 381-402 o.
- 144.Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex, Budapest, 2007.
- 145.Farkas Ákos: A falra akasztott nádपालca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris, Budapest, 2002.
- 146.Farkas Ákos: Büntetőjogi együttműködés Európai Unióban. Osiris Kiadó, Budapest 2003.
- 147.Farkas Ákos: Az Európai unió büntetőjogi együttműködésének néhány problémája és a magyar Alkotmány. A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi tanulmánykötete Budapest-Debrecen-Pécs, 2011. 237-253. o.
- 148.Fázsi László- Toldiné Kulcsár Mónika: A középérték értékének dilemmája, *Jogtudományi Közlöny*, LXXI. évfolyam, 3. szám, 2016.
- 149.Felkai Gábor: Búcsú a szociológiától. Jürgen Habermas új Jogelmélet-e. *Szociológiai Szemle* 1994/1. 168. o.
- 150.Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2004.
- 151.Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1909, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata
- 152.Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916.

153. Finszter Géza: Az alkotmányos büntetőeljárás és a nyomozás. *Fundamentum* 1997/2. 109-115. o.
154. Földvári József: A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 98–99. o.
155. Fűrész Klára: A bíróság. In (szerk.: Kukorelli István) *Alkotmánytan*. Osiris, Budapest, 2002.
156. Füzi Zsófia: Az „észszerű idő” követelménye az Emberi Jogok Bíróságának gyakorlatában és a polgári perrendtartásban. *Collega* 2003/2. 46-50. o.
157. Gácsi Anett Erzsébet: Megjegyzések a távollévő terhelttel szemben lefolytatott külön eljáráshoz. In: (szerk.: Schiffner Imola, Varga Norbert) *Sale and community: adásvétel és közösség*. SZTE ÁJK Doktori Iskola, Szeged, 2014. 49-59. o.
158. Gál István László – Szűcs András: A büntetések. In: Polt Péter (főszerk.): *Új Btk. Kommentár*. 2. kötet. Általános rész, Budapest, 2013. 14. o.
159. Gellér Balázs József: Alkotmányos és emberi jogi aggályok az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködés körében. In: (szerk: Fenyvesi Csaba) *A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete*, Budapest – Debrecen – Pécs, 2011, 259-267. o.
160. Gellér Balázs: Bünteteskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében. *Jogtudományi Közlöny* 2015/2, 75. o.
161. Gyarmathy István: A szocialista eljárási elvek érvényre juttatása büntető perrendtartásunkban. *Ügyészségi szakoktatás, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó*, Budapest, 1954.
162. Grád András-Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011.
163. Grotrian, A.: A tisztességes eljáráshoz való jog. In: *Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseire kapcsolódó strassbourgi esetjogról*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1999. 116. o.
164. Gócza Ágnes: Egységes-e a bünteteskiszabás emberöléses ügyekben? A magyar táblabíróságok bünteteskiszabási gyakorlatának összehasonlító vizsgálata: A magyar táblabíróságok bünteteskiszabási gyakorlatának összehasonlító vizsgálata. *Állam- és Jogtudomány*. 2018/1. 3-31. o.
165. Gönczöl Katalin: Gondolatok a bünteteskiszabásról. *Belügyi Szemle*, 1971/3. 70-72. o.
166. Görgényi Ilona: A bűnelkövető általi jóvátétel értékelése a bünteteskiszabás során és a büntető kódexben Magyarországon. In: Szabadfalvi, József (szerk.) *Facultas nata: Ünnepi*

- tanulmányok a miskolci jogászképzés 25. évfordulójára. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 131-148. o.
167. Gyekiczky Tamás: "Mindenkire, mindenütt, azonosan" A büntetéskiszabás területi egyenlőtlenségeinek jogszociológiai kutathatóságáról. Jogtudományi Közlöny 2017/10. 431-440. o.
168. Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. Budapest, 1984. 116–117. o.
169. Györe István: Az enyhítő és súlyosító körülmények néhány kérdése a közlekedési bűncselekményeknél, Igazságosság és büntetéskiszabás, Magyar Jog, 1998. 1.
170. Hacker Ervin: A magyar büntetőjog tankönyve. Általános Rész. Miskolc, 1936. 245. o.
171. Halmai Gábor - Tóth Gábor Attila: Emberi jogok, Osiris, Budapest, 2003.
172. Hati Csilla: A büntetéskiszabási szemlélet alakulása - a büntető kódex folyamatos módosításának tükrében. Debreceni Jogi Műhely, 2012/3. 10. o.
173. Hati Csilla: Tisztességes eljáráshoz – tolmáchoz való jog: tolmács közreműködésével megszerzett személyi bizonyítékok értékelése. Európai Jog, 2017/1. 27-34. o.
174. Hammurabi törvényei. Fordította: Kmoskó Mihály Dr., Kiadja: az Erdélyi Múzeum-egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya, Kolozsvár, 1911.
175. Heil Fausztin: Büntetőjogi tanulmányok. Első kötet. Anyagi büntetőjog – Általános rész. Budapest, 1911, 234. o.
176. Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012.
177. Herke Csongor: A büntetőeljárás szabályai egyes EU dokumentumok tükrében In: (szerk.: Tilk Péter) Az uniós jog és a magyar jogrendszer viszonya. PTE ÁJK, Pécs, 2016. 495-534. o.
178. Herke Csongor: A büntetéskiszabási gyakorlat várható alakulása a jogalkotási változások tükrében. In: Benisné, Györffy Ilona (szerk.) Huszonkilencedik Jogász Vándorgyűlés, Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2011. 49-72. o.
179. Herke Csongor: A büntetéskiszabási gyakorlat várható alakulása a jogalkotási változások tükrében: Konferenciaelőadás, Pécs, 2010.
180. Hollán Miklós: Az új Büntető Törvénykönyv. In: Jakab András – Gajduschek György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota. Budapest, 2016. 382. o.
181. Hollán Miklós – Lörík József: A védelemhez való jog. In: (szerk.: Jakab András): Az Alkotmány kommentárja, Budapest, 2009. 2054. o.
182. Hoóz István; Kulcsár Kálmán: A büntetéskiszabásról. Jogtudományi Közlöny 1968/10. 489-499. o.

- 183.Hornyaák Szabolcs: 30. § A büntetés kiszabása. In: Balogh Ágnes; Tóth, Mihály (szerk.) Magyar büntetőjog Általános rész [Jav., átd. kiad.] Budapest, Osiris Kiadó, 2015. 374-385.o.
- 184.Horváth Tibor: A büntetés kiszabás jogi és kriminálpolitikai problémái Magyarországon. Jogtudományi Közlöny 1981/1. 22-29. o.
- 185.Horváth Tibor: Büntetés, illetőleg társadalmi intézkedés alkalmazása a társadalomra veszélyes cselekmények miatt, Jogtudományi Közlöny, 1961. 1-2.
- 186.Illés Károly: Magyar büntető-törvénykönyvek magyarázata, I. kötet, Kiadja Zilahy Sámuel, Budapest, 1882.
- 187.Idzig Izabella: Jogállami alapelvek a processzuális jogban: a büntetőügyek ésszerű határidőn belüli elbírálása az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogának tükrében. In: Jogi tanulmányok tehetségek tollából – érvelések az Európai Parlament kapcsán. Szerk. Pogácsás Anett [et al.] Pázmány Press, Budapest, 2014. 94-101. o.
- 188.Ignác György: A büntetés kiszabási gyakorlatra irányuló empirikus kutatások elmélete és módszertana, MTA LAW WORKING PAPERS 2020/1. 1-13. o.
- 189.Indzigné Novák Csilla: Állam és jog a büntetőeljárásban: avagy a Be. igazgatási elemei In: (szerk.: Verebélyi Imre) Az állam és a jog alapvető értékei a változó világban. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2012. 146-162. o.
- 190.Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Pécs, 1928. 227. o.
- 191.Jacsó Judit: A szabálysértési jogkövetkezmények: A szabálysértési szankciórendszer. A szabálysértési intézkedések. A büntetés kiszabása és az intézkedés alkalmazása. A halmazati büntetés és ismételt elkövetésre vonatkozó büntetés. In: Jacsó, Judit; Sántha, Ferenc - Jacsó, Judit; Sántha, Ferenc (szerk.) Közigazgatási büntetőjog. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012. 46-60. o.
- 192.Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Századvég, Budapest, 2009.
- 193.Jakab András: Az európai alkotmányjog nyelve. Az MTA Doktori fokozat elnyerése érdekében benyújtott tézisei, 2016. http://real-d.mtak.hu/836/1/dc_781_13_tezisek-1.pdf
- 194.Juhász Zsuzsanna: A büntetés kiszabása. In: Karsai, Krisztina (szerk.) Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvhöz: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer 2019. 211-240.o.
- 195.Juhász Zsuzsanna: A büntetés kiszabása. In: Karsai, Krisztina (szerk.) Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Complex, Budapest, 2013. 194-219. o.

- 196.Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.
- 197.Káhler Frigyes: A Bruszniai-per. Kairosz Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- 198.Kardos Dóra: A beszámíthatóság megléte, avagy a tény-és jogkérdés határai. Doktoranduszok Országos Szövetsége: Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában konferenciakötet. Budapest, 2017.
- 199.Kardos Dóra: Az időszerűség és közvetlenség elvének biztosítása a tagállamokban párhuzamosan folyó büntetőeljárások kapcsán. Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola: Jog határok nélkül konferenciakötet. Szeged, 2017.
- 200.Kardos Dóra Az időszerűség elve a terhelt beszámítási képességének kérdésköre kapcsán. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola konferenciakötet. Miskolc, 2017.
- 201.Kardos Dóra: A büntetés kiszabás speciális elveinek és céljának érvényesülése a fiatalokkal szemben folytatott büntetőeljárásban. Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola konferenciakötet 2017.
- 202.Kardos Dóra: KRE-DIT 2018/1. Tisztesség és etika a büntetőeljárásban – a tisztességes eljárás és részjogosítványai (<http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/kardos-dora-tisztesseseg-es-etika-a-buntetoeljarasban-a-tisztesseseg-es-eljaras-es-reszjogositvanyai>)
- 203.Kardos Dóra: A büntetőeljárás elhúzóadásának értékelése, mint az ügydöntő határozatok kötelező tartalmi eleme. Időszerű kérdések a büntetőeljárásban. Patrocinium kiadó, Budapest, 2020.
- 204.Kardos Dóra: Büntetés kiszabás elvei – avagy az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén. Ügyészségi Szemle 2020/4. 23-33. o.
- 205.Kardos Dóra: A büntetést befolyásoló fontosabb alanyi tényezők bemutatása. Ügyészek Lapja, 2021/1.
- 206.Karsai Krisztina: Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015.
- 207.Karsai Krisztina – Katona Tibor: Az ártatlanság véelme és a vádlott meg nem cáfolt védekezése. Jogtudományi Közöny, 2010./3, 171-179. o.
- 208.Kádár András Kristóf: A tisztességes eljáráshoz és a védelemhez való jog húsz éve Magyarországon. Fundamentum. 2009/4. 69-86. o
- 209.Kádár Hunor: A tanú- és sértettvédelemre vonatkozó európai jogi szabályozás és az új román Büntetőeljárás törvénykönyv. Jogelméleti Szemle 2014/3. 66-77. o. http://jesz.ajk.elte.hu/2014_3.pdf

- 210.Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Akadémiai Doktori Értekezés, Osiris, 2003.
- 211.Kerezsi Klára: Az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése az élet elleni cselekmények büntetéskiszabási gyakorlatában, Magyar Jog, XXXII. évfolyam 2. 1985/2. 128-138. o.
- 212.Király Tibor: A büntetőeljárás jog útjai. Magyar Jog 1985/3-4. 252. o
- 213.Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- 214.Király Tibor: Büntető Eljárásjog, 3. Átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest 2003.
- 215.Király Tibor Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
- 216.Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Budapest, 1972. 292–294. o.
- 217.Kiss László: A magyar jogállamról és jogállamiságról In: (szerk.: Hajas Barnabás és Schanda Balázs) Ünnepi Kötet Kilényi Géza professzor hetvenedik születésnapjára Szent István Társulat, Budapest, 2006.
- 218.Kis László, Nagy Anita: Az agent provocateur fellépés alapjogi nézőpontból. In: Kúriai Döntések: bírósági határozatok. 2017/10. 1472-1476. o.
- 219.Kirs Eszter, M. Tóth Balázs: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete az előzetes letartóztatásról: a személyes szabadsághoz való jog korlátozásának kritériumai a legszigorúbb kényszerintézkedés vonatkozásában. Jogesetek Magyarázata 2014/1. 78-84. o.
- 220.Kónya István (szerk.) Büntetőeljárás jog - Kommentár a gyakorlat számára, Harmadik Kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2016.
- 221.Kónya István: A Kúria hatása az új büntetőeljárás törvény kodifikációjára. Ügyvédek Lapja, 2016/4. 2-7. o.
- 222.Kondorosi Ferenc: A tisztességes eljárásról való jog garanciái Az Emberi Jogok Európai Egyezményében. In: (szerk.: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán) Rendészettudományi gondolatok: Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának egy évtizedes jubileuma alkalmából. MRT, Budapest, 2014. 121-133. o.
- 223.Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.
- 224.Kondorosi Ferenc – Uttó György – Visegrády Antal: A bírói etika és a tisztességes eljárás. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.
- 225.Koósné Mohácsi Barbara: A vád „törvényessége” az új büntetőeljárás törvény tervezetében. Fundamentum 2016/2-4. 84-93. o.
- 226.Koósné Mohácsi Barbara: A tisztességes eljárásról való jog érvényesülése büntetőügyekben. Magyar Jog 2016/12. 731-738. o.

- 227.Kovacsicsné Nagy Katalin: Bírósági indexek: a bűnözés és a büntetéskiszabás mérése, 1990-1997. KSH, Budapest, 2000.
- 228.Kovács Csaba: A bíró kizárásának néhány kérdése In: (szerk.: Fenyvesi Csaba, Herke Csongor) A munkát nem lehet eltitkolni: tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75. születésnapjára. PTE ÁJK, Pécs, 2016. 56-60. o.
- 229.Kovács Gyula: Büntetőeljárás-jogi Füzetek I. Obsitos Detektívek Lapja 2016/1-2.
- 230.Kovács Judit: A vádelv fejlődése és gyakorlata Magyarországon. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, Szeged, 2007. 1-30. o.
- 231.Kozák Bettina, Brindzik Beáta: Az új Btk. büntetéskiszabásra gyakorolt hatása a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában. Diskurzus, 2018/8. 3-13. o.
- 232.Kőhalmi László: Jogállami barométer, avagy a védő büntetőeljárési pozíciója. In: (szerk.: Gellér Balázs, Csige Zoltán) Békés Imre emlékkötet. ELTE ÁJK, Budapest, 2013. 121-133. o.
- 233.Kőhalmi László: A jogállami büntetőeljárás egy fontos kivánalma: a védelemhez való jog. In: (szerk.: Szerk. Elek Balázs, Háger Tamás, Tóth Andrea Noémi) Igazság, ideál és valóság: Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. DE ÁJK Büntetőeljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2014. 254-267. o.
- 234.Kupecski Nóra: A letartóztatás során érvényesülő alkotmányos elvek. In: (szerk. Gál Andor, Karsai Krisztina) Ad valorem: ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Iurisperitus, Szeged, 2016. 211-220. o.
- 235.Láris Liliána: A tisztességes eljárás követelménye a magyar büntetőeljárások nyomozási szakaszában. Themis 2015/1. 225-255. o.
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34598/Themis_2015_jun_Laris_Liliana_p_225-255.pdf?sequence=1&3BisAllowed=y
- 236.László Jenő: A büntető eljárás magyarázata I-II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- 237.Lévay Miklós: Egy, a büntetéskiszabás elméletével és gyakorlatával foglalkozó tanulmánykötetről. In: Homoki-Nagy, Mária; Karsai, Krisztina; Fantoly, Zsanett; Juhász, Zsuzsanna; Szomora, Zsolt; Gál, Andor (szerk.) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018.
- 238.Lévay Miklós; Kovács Krisztina; Doszpoth Anna: Ha már a kiszabáskor életfogytig szól, akkor embertelen a büntetés. Fundamentum 2014/3. 73-84. o.

239. Madai, Sándor - Pallagi, Anikó - Polt, Péter (szerk.) Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020. 568. o.
240. Madai, Sándor: A csalás. Opten Kiadó, Budapest, 2014.
241. Madai, Sándor: Az idős kor és a fogyatékoság értelmezése a kifosztás alapesete körében. Jog Állam Politika: Jog-és Politikatudományi Folyóirat 2019/3. 135-146. o.
242. Madai, Sándor: Az idős kor vagy fogyatékoság miatti korlátozott elhárítási képesség és a rablási fenyegetés, öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés - II. Magyar Jog 2019/11. 610. o.
243. Magyar Büntetőjog I-IV. Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVGORAC, Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest
244. Mavi Viktor: Az Európa Tanács és az emberi jogok. Budapest, 1993.
245. Mészáros Gábor: Az Alkotmánybíróság legutóbbi döntéseiből. Fundamentum, 2013/3. 106. o.
246. Miskolczi Barna: Az új büntetőeljárás kódex nemzetközi vonatkozásainak néhány sarokpontja, különös tekintettel a sértetti jogok szabályozására. In: Csáki-Hatalovics Gyula Balázs–Szabó Krisztián: Eljárásjogi Kodifikáció–Nemzetközi hatások. Patrocinium, Budapest, 2018.
247. Molnár László: A büntetést meghatározó tényezők, Budapest, 1961.
248. Móra Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.
249. Móra Mihály: Az ítélet és a vád viszonyához. Magyar Jog 1958/8. 229-230. o.
250. Móró Sándor: Büntetés kiszabási szempontok. Kényszerintézkedések a szabálysértési eljárásban. In: Balla, Lajos; Harangozó, Attila; Móró, Sándor - Hegedűs, Bulcsú (szerk.) Szabálysértési Jog. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2017. 45-57. o.
251. Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata. 1. rész. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio et Juridica XXVIII. évf. 2010. 341-369. o.
252. Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata. 2. rész. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio et Juridica XXXIII. évf. 2015. 224-242. o.
253. Nagy Ferenc: A szankciórendszer. Jogtudományi Közlöny 2015/1, 7. o.
254. Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.
255. Nagy Marianna: Quo vadis Domine? Elmélekdedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán. Jogtudományi Közlöny 2012/5, 225. o.

256. Nagy Zoltán András: Változások a büntetéskiszabás területén, *Studia Iuvenum Seria Juridica* 1985. 29-43.o.
257. Nyeste Péter: A leplezett eszközök hatékonysága. *Belügyi Szemle* 2018/5. 20-39. o.
258. Pápai-Tarr Ágnes: A büntetőjogi megegyezés tárgya: a büntetéskiszabás. *Jogtudományi Közlöny*. 2020/1. 35-42. o.
259. Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyének/személyiségének vizsgálata a büntetéskiszabási folyamatban. *Kriminológiai Közlemények*. 2020/80. 47-55. o.
260. Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyiségének jelentősége a büntetéskiszabásban, különös tekintettel az előéletre. *Pro Futuro - A Jövő Nemzedékek Joga*, 2020/1. 1-15.o.
261. Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabási kérdések, avagy néhány gondolat a visszaeső bűnelkövetőkről. In: Madai, Sándor; Pallagi, Anikó; Polt, Péter (szerk.) *Sic itur ad astra : Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 421-430. o.
262. Pápai-Tarr Ágnes: Egy büntetéskiszabási tényező: a fiatal felnőttkor, *Miskolci Jogi Szemle*, XIV. évfolyam, 2019. 1. szám 1. kötet
263. Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, *Pro Futuro* 2017/1.
264. Pápai-Tarr Ágnes: Újabb büntetéskiszabási anomáliák, avagy néhány gondolat a pénzbüntetésről. *Magyar Jog*, 2019/10. 590-597. o.
265. Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabási metamorfózis, avagy egyezés a büntetőperben, *Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi Folyóirat*, 2019/3. 3-18. o.
266. Pápai-Tarr Ágnes: Egy büntetéskiszabási tényező: a fiatal felnőttkor. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/1. 65-78. o.
267. Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabási anomáliák az elkövető életkora kapcsán. *Magyar Jog* 2019/2. 100-107. o.
268. Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyiségéhez igazodó „büntetéskiszabás” a fiatalkorúak eljárásában, *Ügyészségi Szemle* 2018/3. 6-21. o.
269. Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, *Magyar Jog*, 2018/2. 105-113. o.
270. Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről. *Pro Futuro - A Jövő Nemzedékek Joga* 2017/1, 11-25. o.
271. Pápai-Tarr Ágnes: A büntetéskiszabás rögzös útjain. In: Szabó, Miklós (szerk.) *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, Tomus: 15/2.
272. Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabási anomáliák a tárgyalásról lemondás körül. In: Elek, Balázs; Háger, Tamás; Tóth, Andrea Noémi (szerk.) *Igazság, ideál és valóság*:

- Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2014. 290-301. o.
273. Petrétei József: Magyar alkotmányjog I. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2002.
274. Polt Péter (szerk.): Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018.
275. Póczik Szilveszter; Bolyky Orsolya; Sárík Eszter: Migrációs válság, embercsempészás, büntetés kiszabás. *Ügyészek Lapja* 2019/6. 35-58. o.
276. Rainer Lilla: A törvényes bíróhoz való jog, mint a tisztességes eljárás részkövetelményének szabályozása és a hazai gyakorlatban felmerülő problémái. In: (szerk.: Miskolczi Bodnár Péter) XI. Jogász Doktoranduszok Országos Találkozója, KRE ÁJK, Budapest, 2018. 156-178. o.
277. Ravasz László: Bírói függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog. *Debreceni Jogi Műhely*, Debrecen, 2015./3-4., http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_4_2015/biroi_fuggetlenseg_es_a_tisztessages_eljarashoz_valo_jog/
278. Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. Budapest, 1976. 39. o.
279. Robert Schuman: Az európai integráció szülőatyja. Európai Bizottság: Az EU alapító atyái. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/robert_schuman_hu.pdf
280. Róth Erika: A tisztességes eljáráshoz való jog. In: (szerk: Halmi G.–Tóth G. A.): *Emberi Jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 705. o.
281. Róth Erika: Az ügyész diszkrecionális jogköre. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015.
282. Róth Erika: A kiszolgáltatott és a gyermek gyanúsítottak, valamint vádlottak uniós védelme. In: (Főszerk. Homoki-Nagy Mária) *Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. SZTE ÁJK, Szeged, 2018. 829-841. o.
283. Róth Erika: Irányelv az ártatlanság védelméről. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017. Különszám, XII. évfolyam, 95-106. o.
284. Sárkány István: A mellékbüntetések kiszabásának gyakorlata a fiatalkorúak bűnügyeiben, *Belügyi Szemle* 1985/1. 69-72. o.
285. Sárkány István: A mellékbüntetések kiszabásának gyakorlata a fiatalkorúak bűnügyeiben. *Rendészeti Szemle* 1991/5. 57-62. o.
286. Sárly Pál: A büntetés célja és a főbb büntetés kiszabási tényezők az ókori Rómában, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica Et Politica* 1999/16. 187-211. o.

287. Sir Winston Churchill: az Európai Egyesült Államok szónoklója. Európai Bizottság: Az EU alapító atyái. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/winston_churchill_hu.pdf
288. Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris, Budapest 2001.
289. Stipta István: A történelmi alkotmány és a közigazgatási bíráskodás. FORVM Acta Juridica et Politica VIII. évf. 2018/1. 305-330. o.
290. Schubauer László: Bűnügyi rendszet: Bűnkapcsolatok Büntetések Büntetés enyhítése Büntetés félbeszakítása Büntetés kiszabása Büntetés végrehajtásának felfüggesztése Büntetési elméletek Büntetési nemek Büntetési tétel Elkobzás Feltételes elítélés Feltételes szabadságra bocsátás Foglalkozástól eltiltás Járművezetéstől eltiltás Kényszergyógykezelés Kihágás Kiutasítás: Közérdekű munka Közhasznú munka Közügyektől eltiltás Pártfogó felügyelet Probára bocsátás Szabadságvesztés Vagyonelkobzás. In: Boda, József; Virányi, Gergely; Baksai, Éva; Balla, József; Beregnyei, József; Blaskó, Béla; Christián, László; Deák, József; Dobák, Imre; Faggyas, Zoltán; Haller, József; Hautzinger, Zoltán; Hollán, Miklós; Ivaskevics, Krisztián; Janza, Frigyes; Kasznár, Attila; Kovács, Gábor; Major, Róbert; Mátyás, Szabolcs; Nagy, Judit; Németh, József; Németh, Zsolt; Sallai, János; Sárkány, István; Szabó, Andrea; Szakács, Gábor; Szendrei, Ferenc; Tihanyi, Miklós; Tóth, Nikolett Ágnes; Varga, János; Vári, Vince (szerk.) Rendészettudományi Szaklexikon. Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019. 83-588. o.
291. Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása, Budapest, 1953.
292. Sulyok Tamás: A tisztességes eljáráshoz való jog újabb kihívásai. Alkotmánybírószági Szemle 2015/2. 97-102. o.
293. Sulyok Tamás: A védelemhez való jog összehasonlító vizsgálata. In: (szerk: Badó Attila): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika Gondolat, Budapest, 2011. 205-217. o.
294. Szabó András: Büntetőjog és alkotmánybíráskodás. 243. o. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6856/1/juridpol_048_239-253.pdf
295. Szabó Győző – Nagy Gábor: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseire kapcsolódó strasbourgi esetjogról. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 1999.

- 296.Szabó Krisztián: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatának hatása a magyar büntetőeljárás törvényre. Pro Futuro 2017/1. 128-150. o.
<http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/596f6cd4a631a/szerzo/SZK.pdf>
- 297.Szabó Krisztián: A védőhatóságról. In: (Főszerk. Homoki-Nagy Mária) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. SZTE ÁJK, Szeged, 2018. 881-887. o.
- 298.Szabó Zsanett: Büntetéskiszabási elvek a vagyoni elleni bűncselekmények körében a két világháború között. In: Szűcs, Lászlóné Siska Katalin; Talabos, Dávidné Lukács Nikolett; Szabó, Erzsébet (szerk.) DE Praetor Szakkollégium Tudományos Diákegyeztetés Tanulmánykötet I. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2014. 157-172. o.
- 299.Szabó Zsolt Tibor: Gyorsaság, hatékonyság, pergazdaságosság, konszenzus kontra garanciák II. Eljárásjogi Szemle, 2018. december, III. évfolyam, 18. o.
- 300.Szathmáry Zoltán: Bűnözés az információs társadalomban. Alkotmányos büntetőjogi dilemmák az információs társadalomban. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, Informatikai és Kommunikációs Jog Program, Budapest, 2012.
- 301.Szajer József: Gondolatok a Magyarország Alaptörvényének elfogadása körül folyó vitákról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- 302.Széchenyi István: Stádium. 1831., XII törvény. <https://mek.oszk.hu/06100/06135/html/>
- 303.Székely György: Büntetőeljárás alapelvek mint a jogállamiság garanciái. <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2009/CD%20mell%C3%A9klet/sz%C3%A9kely.pdf>
- 304.Szigeti Péter: Szintetikus jogfelfogás és a jogállamiság érvényességtartománya. Az ELTE Állam-és Jogtudományi Karán 1997. február 17-én tartott habilitációs előadás szerkesztett változata.
- 305.Szilágyi Péter: Jogi alaptan. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2014.
- 306.Szomora Zsolt: Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. http://real.mtak.hu/16005/1/Szomora_B%C3%BCntet%C5%91jogi_garanci%C3%A1k_v%C3%A9g.pdf
- 307.Takács Albert: A jogállam fogalma, mint az Alkotmánybíróság értelmezésének alapja és eredménye. In: (szerk: Bitskey Botond): Tíz éves az Alkotmánybíróság Budapest, 2000. 75. o.
- 308.Takács Imre: Az alkotmány és az alkotmányosság fogalma. In: (szerk: Kukorelli István) Alkotmánytan I. Osiris, Budapest, 2007.
- 309.Tóth Mihály: A büntetőeljárás alapelvei. In: (szerk: Tóth Mihály) Büntető eljárásjog. HVG Orac, Budapest 2006. 39. o.

310. Tóth Mihály: A büntetőjogi jogkövetkezmények. In: Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész. Harmadik, hatályosított kiadás. Budapest, 2015. 379. o.
311. Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. KJK-KERSZÖV, Budapest. 2001.
312. Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. Magyar Jog 2013/9, 530. o.
313. Tóth Mihály: Csemegi Károly és a magyar büntető eljárásjog fejlődése. In: (szerk: Tóth Mihály): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
314. Tóth Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók és előítéletek. In: (szerk: Erdei Árpád) A büntetőítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 74-88. o.
315. Törő Blanka: A hallgatás jogának megítélése az Európai Unióban. In: Az ítélőmesterség dilemmái: tanulmányok Dr. Remes Zoltán bíró emlékére. Szerk. Elek Balázs, Fázsi László. Printart-Press Kft., Debrecen, 2015. 189-201. o.
316. Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2001. 65.o.
317. Udvarý Sándor: A közjegyzői eljárások néhány vonatkozása és eljárási garanciái az alkotmányjog tükrében. Közjegyzők Közlönye 2013/1. 30-44. o.
318. Ujvári Ákos: Hazánk büntetékiszabási gyakorlatának sajátosságai. Iustum Aequum Salutare. 2006/1-2.
319. Unger Nikolett: A tisztességes eljáráshoz való jog az ügyáthelyezés tükrében. <https://dfk-online.sze.hu/images/optimi%20nostri/2015/unger.pdf>
320. Ürmösné, Simon Gabriella (Fordító): Büntetőjogi szócikkek: Bűnkapcsolatok, Büntetések, Büntetés enyhítése, Büntetés félbeszakítása, Büntetés kiszabása, Büntetés végrehajtásának felfüggesztése, Büntetési elméletek, Büntetési nemek, Büntetési tétel, Elkobzás, Büntetés-végrehajtási fokozatok, Feltételes elítélés, Feltételes szabadságra bocsátás, Foglalkozástól eltiltás, Járművezetéstől eltiltás, Kényszergyógykezelés, Kihágás, Kiutasítás, Közérdekű munka, Közhasznú munka, Közügyektől eltiltás, Pártfogó felügyelet, Próbára bocsátás, Szabadságvesztés, Vagyonelkobzás..In: Boda, József; Virányi, Gergely; Baksai, Éva; Balla, József; Beregnyei, József; Blaskó, Béla; Christián, László; Deák, József; Dobák, Imre; Faggyas, Zoltán; Haller, József; Hautzinger, Zoltán; Hollán, Miklós; Ivaskevics, Krisztián; Janza, Frigyes; Kasznár, Attila; Kovács, Gábor; Major, Róbert; Mátyás, Szabolcs; Nagy, Judit; Németh, József; Németh, Zsolt; Sallai, János; Sárkány, István; Szabó, Andrea; Szakács, Gábor; Szendrei, Ferenc; Tihanyi, Miklós; Tóth, Nikolett Ágnes;

- Varga, János; Vári, Vince (szerk.) Rendészettudományi Szaklexikon. Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019. 82-588. o.
321. Varga Attila: Az igazságtól az igazságszolgáltatásig. *Korunk* 2012/7. 102-109. o.
322. Varga Csaba: A joguralom és színeváltozása idealizáció és ideokratikus nyomásgyakorlás között. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pázmány Law Working Papers 2016/12. 2-21. o.
323. Varga Zoltán: A tanúvédelem és a tisztességes eljárás. In: *Örökség és büntetőjog: Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére*. Szerk. Belovics Ervin, Tamási Erzsébet, Varga Zoltán. PPKE JÁK, Budapest, 2011. 205-217. o.
324. Varga Zs. András: *Eszményből bálvány? A joguralom dogmatikája*. Századvég Kiadó, Budapest, 2015.
325. Varga Zsófia: Az Alkotmánybíróság határozata a tisztességes eljáráshoz való jog sérelméről: az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére irányuló indítvány elutasításának indoklására vonatkozó kötelezettség. *Jogesetek Magyarázata* 2016/1-2. 23-35. o.
326. Vámbéry Rusztem: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Budapest, 1916.
327. Vámbéry Rusztem: *Büntetőjog*. Budapest, 1913. 270. o.
328. Várnay Ernő, Papp Mónika: *Az Euróai Unió joga*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Taratlomszolgáltató Kft., Budapest, 2010.
329. Vinnai Edina: A tájékoztatáshoz való jog a gyakorlatban. In: (szerk. Szabó Miklós) *A jog nyelvi dimenziója*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015. 227-241. o.
330. Visegrády Antal, Vörös Eszter: A tisztességes eljárás elméleti és gyakorlati problémái. In: (Szerk. Bencsik András, Horváth Csaba) *Demokrácia, jogállam, közigazgatás: ünnepi tanulmányok Csefkó Ferenc 70. születésnapjára*. Pécs-baranyai értelmiségi Egyesület, Pécs, 2017. 77-91. o.
331. Vörös Eszter: A tisztességes eljárás követelményének elméleti és gyakorlati aspektusai. *Jura* 2015/1. 291-297. o.
332. Wiedemann János: Az Alkotmánybíróság döntése a legfőbb ügyész – katonai büntetőeljárásra történő – ügyészkijelölésre vonatkozó jogosultságáról. *Ügyészek Lapja* 2015/2. 53-59. o.
333. Wienera. I.: *Alkotmány és büntetőjog*. Állam és Jogtudomány. 1995/1-2. 104. o.

Felhasznált idegen nyelvű szakirodalom:

1. A fair trial at the International Criminal Court? Human rights standards and legitimacy: Procedural fairness in the context of disclosure of evidence and the right to have witnesses examined. Series: Internationales und Europäisches Strafverfahrensrecht. Elmar Widder.
2. Ambrus, István: Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System. Jogelméleti Szemle 2016/4, 4–5. pp
3. Anthony Amatrudo and Leslie William Blake: Human Rights and the Criminal Justice System Routledge, New York, 2015.
4. A. V. Dicey: Law of the Constitution. Published by: Liberty Fund, 2012.
5. Bárd Károly: Fairness in criminal proceedings: article six of the European human rights convention in a comparative perspective. Budapest, Hungarian Journal Official Journal Publisher, 2008.
6. Bartkó Róbert: 18 th International Conference on Social Sciences: Proceedings Book: New Legal Solutions in the Hungarian Criminal Law with reference to the Fight against the Irregular Migration. Lisbon, Portugália : European Center for Science Education and Research (EUSER) 2019.
7. Bató Szilvia: „Rechtssicherheit im ungarischen Strafrecht vor 1848” In Nagy – Karsai – Szomora (szerk.): Freiheit – Sicherheit – (Straf)Recht. Schriften des Zentrums für europäische und internationale Strafrechtsstudien 2. Osnabrück, 2011.
8. Belovics Ervin: Die geltung des Grundsatzes des Fairen Verfahrens in der Strafverfolgung in Bezug auf des europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte und des Verfassungsgerichts von Ungarn. In Sapiens in sapientia : ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából. Szerk. Barabás A. Tünde, Belovics Ervin. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, Pázmány Press, 2016. 37-47. p.
9. Brunhöber, Beatrice: Für ein Grundrecht auf ein faires Verfahren in der strafprozessualen Praxis http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_12_510.pdf
10. Cogan, Jacob Katz: International criminal courts and fair trials: difficulties and prospects In Yale Journal of International Law Vol. 27., 2002. Issue 1. 111-140. p. <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1171&context=yjil>
11. Czine Ágnes: Fair Trial under Scrutiny In: Szabó Marcel; Gyeney Laura; Láncoş Petra Lea (szerk.) Hungarian Yearbook of International law and European Law, 2019. Den Haag, Hollandia: Eleven International Publishing, 2020. 419-429. p.

12. Darcy, Shane, Powderly, Joseph: *Judicial creativity at the international criminal tribunals*. Oxford, Oxford University Press, 2010.
13. Elmar Widder *Internationales und Europäisches Strafverfahrensrecht*, Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften; 1 edition August 5, 2016.
14. *Fair trial and judicial independence: hungarian perspectives*. Ed. by Attila Badó. New York, Springer, 2014.
15. Fenyk, Jaroslav: *Corpus Juris as a project of criminal law model and a right on a fair trial*. In: *Ochrana základních práv a svobod v procesu europeizace trestního práva*. Věd. red. Michal Tomášek. Praha, Univ. Karlova, nakl. Karolinum, 2006. 43. p.
16. *Free Movement of Civil Judgments in the European Union and the Right to a Fair Trial*. By Alexandra Kramer on March 15, 2017. Authored by Monique Hazelhorst.
17. *Green Paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union COM (2004)334 final*, Commission of the European Communities
18. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334>
19. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford, Stefan Trechsel, Print publication date: 2006.
20. *Illicitly Obtained Evidence at the International Criminal Court*. Authors: Viebig, Petra, Asser Press.
21. Indzigné Novák Csilla: *The private expert opinion and its evaluation in the light of the changing, procedural regulations*. In *Bonus iudex: ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Szerk. Molnár Gábor Miklós, Koltay András. Budapest, Pázmány Press, Kúria, 2018. 307-322. p.
22. Jackson, John: *Autonomy and Accuracy in the Development of Fair Trial Rights*, UCD Working Papers in Law, Criminology & Socio-Legal Studies, 2009/9. 6–7., 11. o.
23. Jegede, Segun: *The right to a fair trial in international criminal law* In *Protecting humanity : essays in international law and policy in honour of Navanethem Pillay*. Ed. by Chile Eboe-Osuji. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2010. 519-548. p.
24. *Judge and Jury: American Tort Law on Trial*. Eric Helland, Alexander Tabarrok. Independent Institute
25. Kardos Dóra: *Education instead of retaliation – thoughts on the aim of imposition of a sentence against juvenile offenders*. *Ügyészek Lapja* 2020/6.
26. Keller: *Allgemeine Rechtsgrundsätze und Grundrechte* 2002 Februar <https://books.google.hu/books?id=HQsjBgAAQBAJ&pg=PA19&lpg=PA19&dq=Kell>

er:+Allgemeine+Rechtsgrunds%C3%A4tze+und+Grundrechte&source=bl&ots=Me0wEOG-

GT&sig=ACfU3U2hANCzXHcwFzuuwUUtuP4Rk5tbmg&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKewiBxYuu3o_oAhUntYsKHYOrB2MQ6AEwAHoECAkQAQ#v=onepage&q=Keller%3A%20Allgemeine%20Rechtsgrunds%C3%A4tze%20und%20Grundrechte&f=false

27. Kevin Jon Heller-Markus D. Dubber (szerk): The handbook of comparative criminal law, Stanford University Press, 2011.
28. Leanza, Piero, Pridal, Ondrej: The right to a fair trial: article 6 of the European Convention on Human Rights. Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer, 2014.
29. Lukács Krisztina-Víg Dávid: The Detrimental Legal Consequences of a Conviction in Hungary, Fundamental Rights and Legal Consequences of Criminal Conviction. Edited by: Sonia Meijer, Harry Annison, Ailbhe O'Loughlin, Hart Publishing, 107-127. p.
30. Nagy Anita: The presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings in Directive (EU) 2016/343 European Integration Studies 2016/1. 5-9. p.
31. Paul Craig: Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analytical Framework, Public Law 1997/21
32. Robert Esser: Grundrisse des Rechts Europäisches und Internationales Strafrecht Verlag C.H.Beck, München, 2014.
33. Saunders, Kevin W.: A comparative view of media coverage of criminal trials In Comparative perspectives on the fundamental freedom of expression. Ed. by András Koltay. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 347-364. p.
34. The Right to a Fair Trial: Article 6 of the European Convention on Human Rights, Piero Leanza, Ondrej Pridal. Wolter Kluwer, The Netherlands, 2014.
35. Thommen, Marc: The bigger the crime, the smaller the chance of a fair trial? : evidence exclusion in serious crime under Swiss, Dutch and European human rights law In European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice XXIV. 2016/1. 65-86. p.
36. Todd A. Buchman: Due Process and Sentencing: Third Circuit Holds That Plea of Guilt Waives Fifth Amendment Privilege, Dickinson Law Review, Vol.103:1,
37. Vida Sándor: Trademark property and human rights In Acta Juridica Hungarica 2015/4. 231-248. p.

38. Warbrick, Colin: International criminal courts and fair trial. *Journal of Conflict and Security Law* Vol. 3. 1998. No. 1. 45-64. p.
39. Wolfgang Heyde: *Justiz in Deutschland*. Bundesanzeiger Verlag S., 1999.

**AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT
KÖZLEMÉNYEK**

1. A beszámíthatóság megléte, avagy a tény-és jogkérdés határai. Doktoranduszok Országos Szövetsége: Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában konferenciakötet. Budapest, 2017.
2. Az időszerűség és közvetlenség elvének biztosítása a tagállamokban párhuzamosan folyó büntetőeljárások kapcsán. Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola: Jog határok nélkül konferenciakötet. Szeged, 2017.
3. Az időszerűség elve a terhelt beszámítási képességének kérdésköre kapcsán. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola konferenciakötet. Miskolc, 2017.
4. A büntetékiszabás speciális elveinek és céljának érvényesülése a fiatalkorúakkal szemben folytatott büntetőeljárásban. Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola konferenciakötet 2017.
5. KRE-DIT 2018/1. Tisztesség és etika a büntetőeljárásban – a tisztességes eljárás és részjogosítványai (<http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/kardos-dora-tisztesseseg-es-etika-a-buntetoeljarasban-a-tisztesseseg-es-eljaras-es-reszjogositvanyai>)
6. A büntetőeljárás elhúzódásának értékelése, mint az ügydöntő határozatok kötelező tartalmi eleme. Időszerű kérdések a büntetőeljárásban. Patrocinium Kiadó. Budapest 2020. Szerk. Czine Ágnes – Lukács Krisztina
7. Büntetés kiszabás elvei – avagy az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén. Ügyészségi Szemle V. évfolyam, 2020/4. szám.
8. Education instead of retaliation – thoughts on the aim of imposition of a sentence against juvenile offenders, Ügyészek Lapja V. évfolyam, 2020/6.
9. A büntetést befolyásoló fontosabb alanyi tényezők bemutatása, Ügyészek Lapja VI. szám, 2021/1.

XI. Summary

In the field of sentencing I chose as my topic the presentation and the examination of mitigating and aggravating circumstances. The hypothesis of my dissertation is whether the legal regulations and practice in force adequately serve the consistent enforcement of the fair trial and its partial rights. As well as whether this principle set out in the new Criminal Procedure Act as a mandatory requirement for final decision in a case, provides an additional guarantee of legal certainty. In accordance with this assumption, I examined whether it is effectively and fully enforced in law enforcement practice. After the basic findings formulated by the most excellent theoretical experts in the field, I reviewed the problems of legislation, the principles of sentencing determined by the institutional framework and then I analysed their practical implementation from several aspects. During the examination of the legal history and the current regulations, I dealt with the decisions of the Constitutional Court, the Curia of Hungary and the European Court of Human Rights, as well as the relevant international documents in connection with the criminal proceedings of juveniles. After designating and filling this framework with content, I considered the enhanced examination of some sentencing circumstances so important through which I could show that sentencing is not a purely mechanical act, but rather a complex logical and analytical activity covering substantive, procedural law and penal enforcement and during this activity the courts must be aware of special rules. Such as the special issue of criminal proceedings against juveniles, substantive and procedural issues related to compliance with the right to a fair trial in criminal proceedings against a defendant with a mental disorder or in the absence of a defendant residing abroad. The goal is the complex presentation of these special area and the demonstration of that how various and complex knowledge required to apply a sentencing circumstance, and to achieve the goal of sentencing. I dealt with the evaluation of the length of proceedings introduced by the new Criminal Procedure Act as a mandatory content element of the final decision, I examined the issues related to its designation and its inclusion in the final decisions. After reviewing the current issues of sentencing abroad, I further examined the appearance of sentencing in final decisions, presented the results of the file search, and then summarized the selection, marking and justification of each mitigating and aggravating circumstance on the basis of interviews with first and second instance judges, highlighting good practices and the theoretical and practical problems that have arisen in this connection.

NYILATKOZAT

Alulírott dr. Kardos Dóra ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám eredménye. A benne található – másoktól származó – nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti lelhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

Kijelentem végül, hogy a leadott elektronikus és nyomtatott dolgozat formailag és tartalmilag teljesen megegyezik. A fenti nyilatkozatokon túl hozzájárulok, hogy a Doktori Tanács a dolgozatot elektronikus plágiumkeresővel megvizsgálja.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

Budapest, 2021. január 19.

.....*dr. Kardos Dóra*.....

aláírás

NYILATKOZAT

Alulírott dr. Kardos Dóra (neptun kód: IEB2GG) nyilatkozom, hogy állam- és jogtudomány tudományágban nincs folyamatban fokozatszerzési eljárásom, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésemet két éven belül nem utasították el, továbbá két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Nyilatkozom tovább, hogy nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve öt éven belül nem vontak vissza tőlem korábban odaítélt doktori fokozatot.

Budapest, 2021. január 19.

.....

aláírás